

A madárkezű asszony

A Vashegyen innen, a Túroc hídon túl, ahol a gyalog-meg a szerkérút Rás felé fordul, van egy apró falu: Lőkősháza. Amelyik ott bújik el, két kacskaringón tekeregve, hátát nekitámasztva azoknak sárga agyagos domboknak, amelyek tavasszal kökényvirágos pártájú jó illatot, nyáron akáclobot, ősszel diót, télen meg tűzfát adnak a falu dolgos népének. Varázslatos falu ez! Mesék laknak benne. Egy igazi mesemondó is itt született.

Egyszer, alig két évvel a tomboló vész után, hogy végleg elültek a háború fekete szelei, egy hideg februári napon megállt egy csillag a falu fölött. Vékony, fényes és erős sugarával keresett valamit, azaz valakit. Mikor meghallotta a vékonyka gyereksírást, a kunos arcú, tiszta és egyszerű emberek leányának hangját, megnyugodott. Tudta már, megtalálta, akit keresett. Így hát kacsintott egyet és leszórta a tehetség láthatatlan csillagporát erre az újszülött lánykára. A mesék csudálatos világát megnyitó, szeretettől nyíló kulcsot is becsempészte a gyermek pólyájába. A kezébe meg két olyan aprócska varázsmadarat rejtett, amelyektől úgy repkedett a keze, mintha két kismadár lakott volna a tenyerében. Mikor játszott, mikor álmodott, mikor írt, mindig táncoltak ezek a kezek! Égi zenét vezényeltek, álmokat pergettek! Mindenki láthatta, láthatja azt a táncot ma is, aki tiszta lélek, akit magához enged Ő.

A mesékhez ajtót nyitó kulcsa is jól szolgál. Ki nem fogyott a kulcs hordozójából a szeretet, még ha a sors olykor mostohán bánt is vele! Ki is nyitott egy sor ajtót a mesevilág felé! A csillag, amelyik olykor le-letekintett az égről – ahogy most, hét évtizeddel az első csillagsugár lebocsátása után ismét, megint –, hogy gyönyörködjön a földi meséket élő, megálmodó gyermekre, majd a meséket megíró asszonyra, láthatta, láthatja, jó helyre világított be egykor! Nem vezett kárba az a csillagsugár, kinyíltak a mesék az itt hagyott varázskulcsból! A sokszor lehúzó, akadályokat lába elé görgető földi sorson az írás, a mese győzedelmeskedett mindig is és győzedelmeskedik majd mindörökké. Hiszen még a csillagokat is megreparáló csillagbognárt is kitalálta ez a madárkezű asszony! Megtanulta, hogyan kell csodagombócot készíteni, miként lehet beszélgetni a kiskígyóval, és egyedül csak vele tudott jókat beszélgetni Topolya úr, aki megmutatta neki, micsoda rejtelmes, káprázatos, tiszta és szelíden szép, szépen szelíd világ bújik el az avatatlanok szeme elől, s a csillagsugárral megérintettek milyen természetesen mozognak e világban. Az a világ, amelyet ő teremtett és teremt ma is, egy olyan világ, ahová mindenkinek bejárást enged. Kézen fogja, vezeti, okítja, szeretettel kíséri az úton a társat. Szépet láttatni, okosnak, embernek, természettel együvé tartozónak lenni! Belemerni a múltba s okulni abból, kifagtatni a konok hallgatásba burkolt családi emlékeket, hogy a történetek az utódok tanulságává válhassanak, kivallatni a köveket, füveket, virágokat, fákat a lét titkairól – talán ez a cél. Vagy csak mesélni! Jobbá tenni, amit jobbá, szebbé, amit szebbé lehet! Ennyire egyszerű. Ennyire súlyos. Ennyire mesés. Ennyire emberi. Az a csillag nem tévedett, mintha csak tudta volna, az álmok és mesék fénygurigái az úr hidegében, hosszú útjukon, míg ez emberek lelkéhez érnek, sokszor megrepedeznek, s kell hozzájuk valaki, aki megjavítja, vissza kigömbölyíti őket, hogy igaz fényvel ragyogják be a lelket. Kell az a csillagbognár!

Hét évtizede ível a pályán, állandó, kedves ragyogással Ő. Arcát néha könny mossa, hol bánaté, hol öröme, ajka néha mosolyog, a gyarapodást, szépet látva. Nagyon ritkán még mesél, még kiáll emberek elé, s fel-felkacagva, gurgulázó nevetéssel idézi meg a manókat, tündéreket, elmondja, hogyan beszélget bogarakkal, kutyákkal és macskákkal. Már Szpirty mamival is megbékélt. Topolya úr almáskertjének a helyén már nincs semmi abból a régi világból, amit úgy szeretett, de ha bárki elolvassa a könyveit, s becsukja a szemét, újra tudja képzelni azt a csoda világot. A csillag nem tévedett! Fénye ma is szikrázik. Ajándéka, a kislányka tenyerében lakó, azt reptető madarak egy életen át kísérik gazdájukat.

Így lett madárkezű asszony Kovács Magda. Vigyázzanak rá soká csillagok, madarak, fák és emberek! Ahogy ő vigyáz rájuk! Szeressék! Kevesen tudják így a világot szeretni, mint Ő!

János Koltai

Zsupos Zoltán

A nemzetőrség és a honvédség szervezése, tevékenysége Gömör megyében 1848-ban

A nemzetőrség szervezésének első szakasza

Az országos események rövid összefoglalása

E tanulmánynak nem lehet célja az 1848/49-es forradalom és szabadságharc minden egyes fontos történéseinek bemutatása, ezért az országos események közül csupán azok kerülnek említésre, amelyek feltétlenül szükségesek a Gömör megyében feljegyzettek megértéséhez.¹

A pozsonyi országgyűlésen **Kossuth Lajos** 1848. március 14-én nemzetőrség felállítását javasolta a nemzet nyugalmanak biztosítása érdekében. Másnap Pesten győzött a forradalom, cenzúra nélkül kinyomtatták **Petőfi Sándor** *Nemzeti dal* című költeményét és a tizenkét pontot, amelynek 5. pontjában a magyar nemzet kívánsága: *Nemzeti őrsereg*. A *Helytartótanács* elfogadta, hogy a fővárosban a sorkatonaság helyett a szerveződő nemzetőrségre bizzák a rend fenntartását, az országgyűlés pedig határozatilag mondta ki a nemzetőrség felállításának szükségességét. Március 15-én Pozsonyban, másnap Pesten is megkezdődött a nemzetőrség szervezése, ez utóbbi felfegyverzésére 500 fegyvert is szereztek. Március 17-én nevezte ki **Batthyány Lajost** miniszterelnöknek **István nádor**, aki – királyi hozzájárulással – a hatóságokhoz küldött első körlevelében felelőssé tette őket a rend fenntartásáért. Az országban több helyen, köztük Budán és Székesfehérvárott is megkezdtek a polgárőrség kiegészítését, Győrben egyesült a magyar és a német polgárőrség, és a pápai református főiskola tanácsa is nemzetőrség felállítását határozta el. Március 18-ikán a Pozsonyban ülésző országgyűlés mindkét táblája elfogadta a közteherviselésről, az úrbéri szolgáltatások utólagos állami kárpótlással történő azonnali megszüntetéséről, valamint az egyházi tized eltörléséről szóló törvényjavaslatokat. Ekkor a pesti nemzetőrség már 1 500 fegyverrel rendelkezett, a budai 200 puskát kapott, továbbá Szegeden, Szabadkán és Esztergomban is megkezdtek a nemzetőrség szervezését. Másnap az országgyűlés küldöttsége a Szabadság téren megszemlélte a 4 000 főt meghaladó pesti nemzetőrséget; Eger, Debrecen, Pécs és Kőszeg városa is megkezdte a nemzetőrség szervezését. Március 20-án Győrben, Miskolcon, Aradon, Bihar és Csongrád megyében kezdték meg a nemzetőrség szervezését. Másnap Pest megyében, Zólyomban, Selmechányán, Kassán, Szentesen, Szatmárnémetiben, Újvidéken, Szabolcs és Szatmár megyében, valamint Kolozsvárott is polgári őrsereget alakítottak. Március 22-én Batthyány Lajos második miniszterelnöki körlevelében a városokban és népesebb helyeken a vagyonos osztályból való őrsereg alakítását javasolta a személy- és vagyonbiztonság érdekében. E napon vitatta meg és fogadta el az országgyűlés kerületi ülése a nemzetőrség megalakítását kimondó és a független magyar minisztériumról szóló törvényjavaslatot. A nemzetőrségnek az egyes megyékben és

településeken való megszervezésére vonatkozó konkrét adatokat a továbbiakban nem soroljuk fel, azok jól nyomon követhetők a szakirodalom segítségével.²

Március 23-án Batthyány Lajos javaslatára István nádor kinevezte a *Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmányt* (MOIB), melynek a tagjai: **Szemere Bertalan**, **Klauzál Gábor** és – március 24-től – **Pulszky Ferenc**. Batthyány e napon körlevelben tudatta a megyékkel az úrbéri szolgáltatások utólagos állami kárpótlással történt megszüntetését, vagyis a még nem szentesített jobbágyfelszabadítási törvényeket. Március 24-én *Pest megye Közbatársági Választmányának* határozata a nemzetőrségbe való felvételt nem kötötte cenzushoz. Március 27-én népgyűlést tartottak Pesten a *Nemzeti Múzeum*nál, amely a bécsi udvarnak a pénz- és hadügyi önállóság elismerése kapcsán tanúsított ellenállása miatt a nemzetőrség felfegyverzését követeli. A MOIB körlevelben jelentést kért a hatóságoktól a nemzetőrség szervezésének eredményeiről. Másnap körlevelében arra utasította a hatóságokat, hogy rendezavarás esetén csak akkor vegyék igénybe a sorkatonaságot, ha nemzetőrség nem, vagy nem elegendő számban áll rendelkezésre. **V. Ferdinánd** leiratot intézett az országgyűléshez, s azt az úrbéri szolgáltatások megszüntetéséről szóló március 18-i és a felelős magyar kormányról szóló március 23-i törvényjavaslat átdolgozására szólította fel. Március 30-án e királyi leirat miatt Szemere Bertalan Pesten, a Szabadság téren tartott népgyűlésen javasolta, hogy a nemzetőri szolgálatot tegyék mindenki számára kötelezővé. A pesti hírek hatására másnap a király elfogadta a felelős magyar minisztériumról szóló március 23-i törvényjavaslat lényeges pontjait. Batthyány Lajos miniszterelnök április 2-án nyújtotta be kormánya névsorát István nádornak. Április 3-án az országgyűlés befejezte a nemzetőrségi törvényjavaslat vitáját, s e napon szólította fel a MOIB körlevelben a hatóságokat arra, hogy antiszemita zavargások esetén ne a sorkatonaságot, hanem a nemzetőrséget vegyék igénybe. Április 4-én terjesztette fel az országgyűlés a népképviselétről szóló törvényjavaslatot, amely szerint szavazati jogot kapnak a nemeseken kívül a legalább negyed telket birtokló parasztlakosok, az önálló kereskedők, az alkalmazottal rendelkező iparosok és az értelmiségi foglalkozásúak. Április 7-én a király aláírta a jobbágyfelszabadításról és a független magyar kormányról szóló törvénycikkeket. Április 8-án a MOIB körlevelben hívta fel a hatóságok figyelmét arra, hogy a külföldi fegyvervásárlások nem biztosítanak elegendő fegyvert, ezért magánérből igyekezzenek nemzetőrségük felfegyverzéséről gondoskodni. Április 10-én érkezett meg Bécsből István nádor az utoljára szentesített törvényekkel, köztük azzal, amely jóváhagyta a felelős minisztériumot. Batthyány ekkor kapta meg a kormányát kinevező iratot. Másnap

a király berekesztette az utolsó rendi országgyűlést és szentesítette törvényeit. A kormány április 14-én helyezte át székhelyét Pozsonyból Pestre; a Batthyány vezetésével megérkező kormányt közel 7 000 pesti nemzetőr fogadta. Április 15-én az első, Pesten tartott minisztertanácsi ülés Batthyányra bízta a nemzetőrség szervezését. A kormány megfosztotta hivataluktól a megyék egy részének élén álló főispáni helytartókat (adminisztrátorokat); másnap Szemere Bertalan belügyminiszter elrendelte azoknak hivatalukból való felmentését. Április 18-án Batthyány Lajos miniszterelnök elrendelte, hogy a nemzetőrség csak a polgári hatóság rendelkezésére és a nemzetőrség főparancsnokának felszólítására foghat fegyvert. A nemzetőrségre vonatkozóan az áprilisi törvények 22. törvénycikke rendelkezett.³ Eszerint összeírandók és szolgálatra kötelesek a 20 és 50 év közötti, városokban vagy rendezett tanáccsal ellátott községekben lakó, 200 pengőforint értékű házzal vagy földdel, egyéb községekben fél telekkel vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokkal, vagy 100 pengőforint évenkénti jövedelemmel rendelkező, gazdai hatalom alatt nem lévő férfiak. A nemzetőrség megszervezése a helyi vagy a megyei törvényhatóságok dolga volt. A nemzetőrök választhattak a gyalogos és lovas szolgálat között, aki azonban nem vállalt lovas szolgálatot, annak gyalogosan kellett szolgálnia. A nemzetőrség századosi rangfokozatig maga választhatta tisztjeit, az őrnagyokat a hadügyminiszter ajánlatára a nádor nevezte ki. A törvény rendelkezése szerint a nemzetőrség kiképzéséhez szükséges katonai oktató személyzetről a kormány gondoskodik, továbbá, akinek fegyvere nincs, az államtól kap, s azokra az illetékes törvényhatóság felügyel. A nemzetőrség minden tagja rangban egyenlő a hivatásos katonaság azonos rangú tagjaival. A nemzetőrség rendkívüli esetben köteles saját községének határain kívül is szolgálatot tenni. Helyi szolgálat esetén nem kap fizetést. Ha a megye határán belül tesz szolgálatot, a rendes katonaságéval megegyező díját az illető törvényhatóság, ha a megyén kívül, akkor a kormány fizeti. A nemzetőrség csak polgári előjáró utasítására léphetett szolgálatba és alkalmazhatott erőszakot. A nemzetőrség tagjait testi büntetéssel nem lehetett fenyíteni.

„A törvény legfontosabb paragrafusának egy keret jellegű megfogalmazás bizonyult. Eszerint a nemzetőrségbe olyan, a vagyoni kvalifikációt meg nem ült személyeket is fel lehetett venni, akik »érdekeltek az alkotmányos rend fenntartásában«. Ez a paragrafus tette lehetővé, hogy a kormányzat a nemzeti intézmény keretein belül, de a kvalifikációtól eltekintve, önkéntesekből szervezze meg az első 10 honvédszászlóaljat, az önálló magyar hadsereg magvát.»⁴

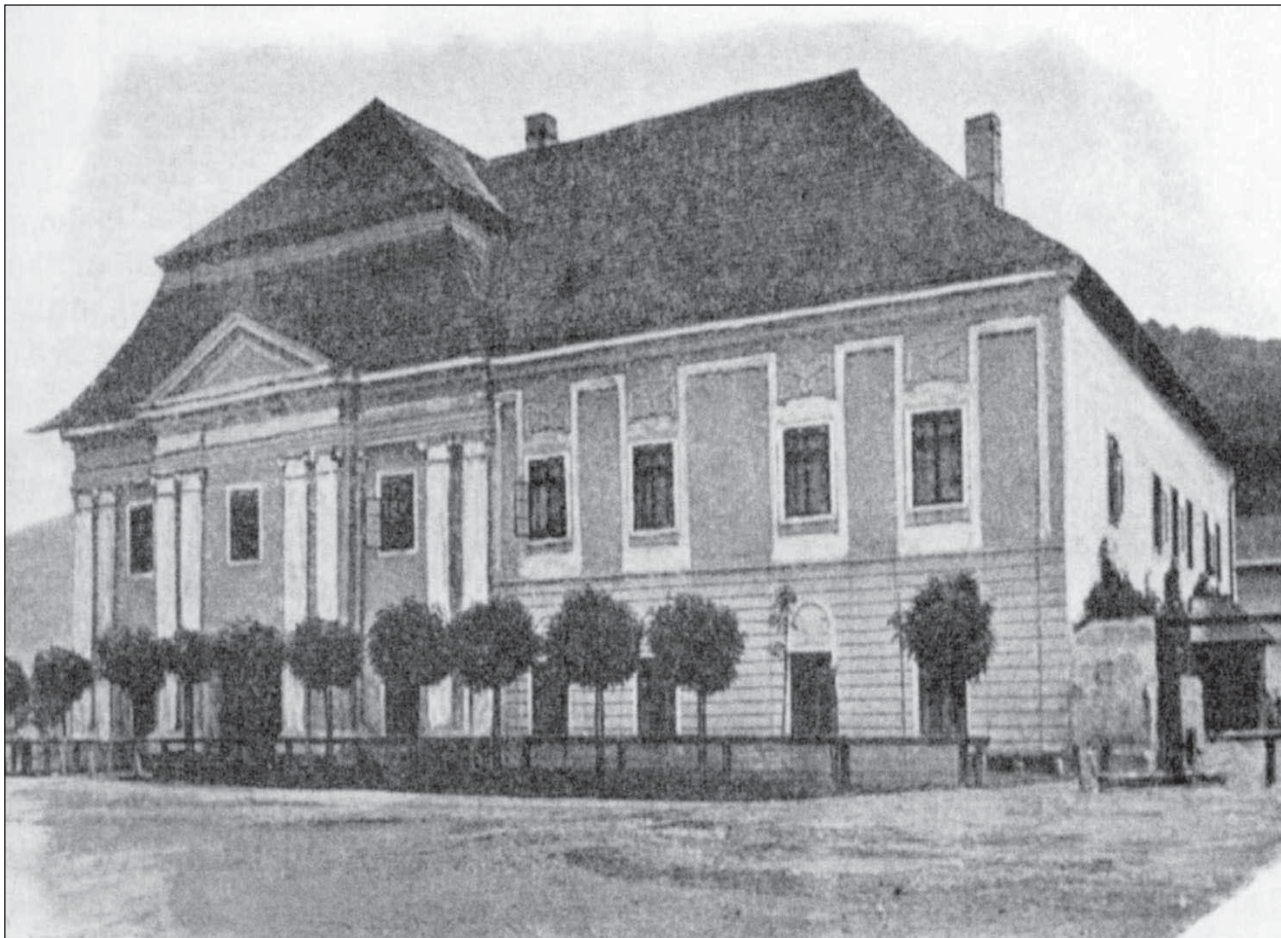
„A minisztertanács a nemzetőrség felállítását és szervezését Batthyány tárcaszintű feladatává tette. Batthyány ennek irányítására létrehozta az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot. Erre azért volt szükség, mert a nemzetőrség ügyei az 1848. évi 22. törvénycikk szerint a bel- és hadügyminisztérium illetékességi körébe tartoztak. A Haditanács az ország minden nemzet-

őr alakulata fölött rendelkezett, s miniszteriális szintű hivatal volt.»⁵

Gömör megyei események

1848. március hó 20-án **jeszeniczei Jankovich Antal** főispán-helyettes elnöklete alatt, az első alispán, táblabírák, fő- és alszolgabírák, esküdtek és nagy számban megjelent nemesek jelenlétében a sürgönnyel érkezett követi jelentések megtárgyalására és a szükséges intézkedések megtételére Pelsőcön rendkívüli közgyűlést tartottak. A Pozsonyban ülésező országgyűlésről **Szentiványi Károly** és **Darvas Pál** követek március 4-i, március 12-i és március 14-i jelentései, továbbá a *Helytartótanács* március 16-án kelt, a Pesten történt eseményeket a maga szemzőgéből értékelő tájékoztatása került napirendre:

*„613. Szentiványi Károly és Darvas Pál követeinknek folyó év március hó 4-ről kelt jelentése, melyben előadva a Franciaországban történt európai hírű eseményeket, mennyiben ezek más országok állására mindig befolyást gyakoroltak – kijelentik, miképp felhívva érzik magukat jelen körülmények közt figyelmüket oda fordítani, miket az uralkodóház iránti hűség, az összes birodalom iránti viszonyok, és hazánk iránti kötelesség megkívánnak. Azért többször, egyenként is pártok szerint tartott tanácskozmány folytában a pártoknak egymás elleni küzdésével felhagyva, mindnyájan egy nemzeti párttá olvadtak össze, s egyesült erővel teendik azt, mit a trón iránti kötelesség parancsol, az összes monarchia iránti viszonyok megkívánnak, s hazánk java és boldogsága igényel. Mindenek előtt tehát a nép sorsáról, közös teherviselés, örökváltság, és katonai élelmezés módja által, a királyi városok és szabad kerületek rendezéséről, műipar, földművelés és kereskedés felvirágzásáról, alkotmányos létünknek valódi képviselői arányban leendő kifejtéséről, és így a magyar közállomány számba veendő jövedelmeinek felelős kezeléséről, végre egy önálló, minden idegen befolyástól független nemzeti kormány felállításáról kívánván intézkedni, e részben egy felírást terveztek, Őfelsége eleibe küldendő, melyben kéri, legyen kegyes Őfelsége magas akaratának teljes hatalmú organumait még jelen országgyűlésre leküldeni – kik egyszersmind az igazgatás külön ágai szerint a hozandó törvények végrehajtására is felhatalmazva legyenek –, kéri a fennforgó pénzügyi viszonyok felvilágosítását, kéri az ausztriai örökös tartományok részére is az alkotmány megadását. Ezen felírás a rendek által egyhangulag elfogadtatván, a főrendhez átküldetett. Továbbá a pénzügyi viszonyokra nézve megemlítették, miképp a rendek részéről nyilvánított aggodalom következtében a bécsi bank titmoka Pozsonyban megjelent, hivatalos könyveit megtekintés végett gróf **Széchenyi István**nál letette – miszerint a banknak aktív állása 37 [pacás folt miatt olvashatatlan szó] milliommal haladja felül a forgalomban levő bankjegyek mennyiségét, megem-*

A megyeháza Pelsőcön (Borovszky /é.n./ nyomán)

*A Szentmiklóssyak kúriája Uzapanyiton
Homoly Erzsébet felvétele*

*Emlékoszlop a Szentmiklóssyak egykori sírkamrája helyén
Homoly Erzsébet felvétele*

lítik egyszersmind, hogy ezen felfedezések a mutatkozó aggodalmakat megszüntették ugyan, de az ausztriai pénzviszonyokról legközelebb megjelent munkák a forgalomban lévő bankjegyek mennyiségét a felfedezettnél nagyobbra teszik.

614. Azon követek folyó év március 12-ről jelentik, miképp a főrendek, a karoknak és rendeknek a sérelmek összeszedése végett tett intézkedéseit, a bányatörvényekre kiadandó királyi választ sürgető felírását, báró **Horeczky Antal**, báró **Ballachy Antal** és gróf **Schmiddegh Kálmán** meg nem hívásuk tárgyában kelt üzenetét pártolják. Egyébiránt a Sopronnémetújvári vasút társulat, s Béalábánya városa folyamodásai, gróf Széchényi Istvánnak a közlekedési eszközöket érdeklő jelentése, továbbá a királyi városok rendezésére nézve folytatott tanácskozások, a Jankovich örökösök folyamodása, Abaúj megyének a főispáni helyettesek önkényét panaszló kérelme, az országgyűlési ifjúságnak szabad sajtót sürgető folyamodása, Bars megye képviseltetésének hiánya, a főrendeknek a megyei kormányzás ügyében, magyar honosítás, magyar nyelv és nemzeti-ség, s közös teherviselés tárgyában tett intézkedéseinek eredményét közölvén, felemlítették azon akadályokat, melyeket az ország teendői iránt készült felírás tárgyalásának felvételében a nádor távollétében tapasztalniuk kellett azáltal, hogy többszöri felszólításukra sem az országbíró, sem tárnok, mint elnökök a főrendeknél ülést nem tartottak – mi ellen szót emelvén, nézeteiket ily törvényellenes eljárás megrovása mellett, s a főrendeket ülés tartásra felhívva üzenetbe foglalták, és által küldötték. Végre megküldték a hajdú kerület rendezése, s Pesten évenként tartandó országgyűlés tárgyában kelt választmányi munkálatokat.

615. Azon követek folyó év március 14-ről megemlítvén az előbbi napon Bécsben történt forradalmat, melynek következése a szabad sajtó megadása s alkotmány ígérese, Metternich hercegnek kormányzásról, gróf Apponyinak kancellárságról lemondása volt. Hivatalosan jelentik, hogy a főrendek az országgyűlés teendői iránt tett felírási javaslatot egész kiterjedésében elfogadták, s azt egy küldöttség viendvén Bécsbe, az eredményről, egyszersmind a dolgok kifejlődéséről, a további teendők iránti véleményükkel tudósítás tételt ígérnek.

[Végzés]

Az egész Európában egymásra következő nagy események, mint a szabadság érzetének tovább jel sem tartóztatható kifejlődései a megye gondoskodását is felhívják, tenni és eszközölni mindazt, mi alkotmányunk körében a békés átalakulást, felülről-alulról egyaránt biztosítják. Azokhoz tehát, mikről követeink által tudósítottunk, s miket az ország rendjei az idő kívánatival egy értelemben megalkudva ófelsége eleibe terjesztettek, részünkről is járulván, követeinket úgy utasítjuk, hogy

a körülményekre, e megye szellemére, s a dolgok európai fejlődésére is figyelmezve, mindazt, mi az alkotmányos átalakulásra, különösen pedig Magyarország s kapcsolt részek, és Erdélyország népeinek teljes jog és teher egyenlőségére nézve megkívántatnak, pártolják és mozdítsák elő nem csak, hanem kivívni és életbe léptetni is igyekezzenek, úgy, hogy az országgyűlés – a törvény által kijelölendő átalakulási téren szükséges további működés végett – rögtön Pest városába tétessék át. Egyébiránt mondják ki minden alkalommal azt, miképp e nemzet koronás királya iránt minden századok viszontagságaiban tanúsított hűséges ragaszkodását ez alkalommal is, szeretett és nemzetünk szerető fejedelme s uralkodóháza iránt megtartani s bebizonyítani kívánja és akarja.

Hogy pedig a körülmények szerint netalán kívánt további intézkedések idejekorán megtétethessenek, első alispánunk, vagy akadályozása esetében másodalispánunk elnökele alatt gróf **Serényi László**, báró **Vay Alajos**, **Szathmári Király Pál**, **Abaffy János**, **Marton János**, **Szentmiklóssy Viktor**, **Szontagh Lajos**, **Bodon Antal**, **Janko András**, **Kende Sándor**, **Bornemisza István**, **Mumhart János**, **Ragályi Miksa**, **Ragályi Ferdinánd**, **Malatinszky István**, **Ruthényi Bertalan**, **Ratkó József**, **Máriássy Béla**, **Török Adolf**, **Sziklai Ede**, **Dapsy Vilmos** és **Jekelfalusy József** bíráink, **Nagy Károly** főjegyzőnk, **Bodon Ábrahám** tisztí főügyészünk és 5 járásbeli főszolgabíráink, állandó választmányképp úgy neveztetnek ki, hogy adandó alkalommal, ha mindnyájuknak nem lehetne is, legalább hetente ott, hova az elnök által a körülmények szerint meghívandók lesznek összeülvén, a követektől érkezendő tudósítások nyomán szükségesekről rendelkezék, bővebb tanácskozást kívánó esetekben pedig véleményt készítsen, s tárgyalás végett közgyűlést hirdessen, egyszersmind a megyében is a rend és béke fenntartása felett örködvén, célszerűen intézkedjék.

616. A nagy rangú Magyar Királyi Helytartótanács folyó esztendő és hó 16-ról 12 952 sz. a. tudatja, miképp a Pest városában tapasztalt nyugtalanság és felingerültség jelenségeinek alap okát, Pest városa polgárságának kérelme szerint a sajtónak eddig divatozott korlátozásában tapasztalván, nem tartózkodott, addig is, míg a törvényhozás e részben határozottan rendelkezend, az eddigelé gyakorlatban volt megelőző könyvbírálat megszüntetése mellett, a kívánt sajtószabadságot azonnal létesíteni. Midőn tehát ebbeli intézkedéseiről, az itt is netalán támadható aggodalmak és nyugtalanságok lecsillapítása végett értesít, egyúttal azon ideiglenes szabályokat, melyek a sajtó veszélyes kihágásainak utólagos törvényszerű megfenyítésére nézve jövőendőben alkalmazandók lesznek, melléklékben oly hozzáadással közli, miképp buzgóságunkban s erélyességünkben bízunk, hogy törvényes tisztünknel

fogva, a közcsend és bátorság felett, minden kitelhető módon örködni fogunk.

[Végzés]

Addig is, míg e tárgyban a törvény részletesebben intézkednék, jelen értesítés tudomásul vétetik, az alkalmazkodás végett a megyében létező könyvnyomda intézettel is illető szolgabíránk által közölni rendeltetik.⁶

A megye rendkívüli közgyűlésén⁷ tehát kimondják, hogy az európai és az országos eseményekhez csatlakozva Gömör megyében is meg kell tenni „mindazt, mi alkotmányunk körében a békés átalakulást, felülről-alulról egyaránt biztosítják”. Követeiket utasítják, hogy az országgyűlésen pártolják és mozdítsák elő, ami az alkotmányos átalakulásra, a teljes jog- és teher egyenlőségre nézve megkívánatik, továbbá azt, hogy az országgyűlés „rögtön Pest városába tétessék át”. Állandó választmányt neveznek ki, amely hetente hivatott ülésezni, annak érdekében, hogy „a megyében is a rend és béke fenntartása felett örködvé, célszerűen intézkedjék”. Mandátuma arra is kiterjedt, hogy – szükség esetén – közgyűlést hirdessen. A sajtószabadsággal kapcsolatos értesítésben is kifejezik a reményt – foglalják össze a jegyzőkönyvben –, hogy „a közcsend és bátorság⁸ felett, minden kitelhető módon örködni fogunk”. Az értesítést közölték a megyében működő egyetlen, Rozsnyón található könyvnyomdával.

A nemzetőrség szervezése az ország legtöbb városában már a forradalom második hetében megindult, mivel erre bátorított Batthyány Lajos Pozsonyban, március 17-én kelt első miniszterelnöki körlevele, amely a törvényhatósági elnököket a „közbéke és nyugalom” fenntartására intette.⁹ A nyomtatott levélbe kézzel írták be az érintett nevét, s az március 23-án érkezett meg Gömör megyébe a címzetthez.¹⁰

„1. sz. Gróf Batthyány Lajos Ónagyméltósága, mint Ófelsége által kegyesen kinevezett nemzeti miniszterelnök Pozsonyban, március 17-ről 1. szám alatt kibocsájtott körlevelében, kineveztetésének tudtul adása mellett, a polgári hűség kötelelességeire emlékeztetve, e megye körében a csend, béke s nyugalom fenntartása iránti erélyes intézkedésekre – felelősség terhe alatt felhívván.

Március 24-én 1848.

E felhívás folytában szerkezett felszólítás, a megye minden rendű lakosaihoz, mint hazafi polgártársakhoz intézettel, melyben az események rajzának vázlat mellett, a csend s béke fenntartására serkentetnek, s a tett intézkedésekről Miniszterelnök Ónagyméltósága tudósítatik.

2. sz. A feljebbi, 1-ső számú körlevél folytában, szükségesnek találattván a népnek az országgyűlési megállapodást nyert törvényjavaslatok feletti értesítése,

e célra a megállapodást nyert 6 pontok, érthető szavakba öntettek.

Március 24-én 1848.

A megyei polgártársaknak megnyugtatójukra, biztosokul kiküldetnek, a polgártársakhoz intézett felszólításokkal, s országgyűlési megállapodást 6 pontok egyenlő szerkezetével.¹¹

A Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv 1. számában említett, 1848. március 23-án, Rimaszombatban kelt felszólításnak egy aláírás nélküli tervezete maradt reánk:

„Hazafiak, minden rendű polgártársaim!

Hazafiúi örömmel adom tudotokra, hogy a jelen országgyűlésen a magyar nemzet kívüta azon régtől táplált, és minden országgyűlésen erélyesen sürgetett óhaját, hogy dicsőségesen országoló koronás királyunk, V. Ferdinánd ófelsége ezentúl, sőt már jelenleg is, a magyar nemzet bizodalmit és szeretetét bíró magyar hazafiak által fogja kormányozni szép országunkat; Én vagyok az a szerencsés, ki mint ezen Megyének Elnöke a legelső rendeletet kaptam, az Ófelsége által már valósággal kinevezett magyar miniszterelnök, gróf Batthyány Lajostól, mint a magyar nemzet eképpeni függetlensége mellett régóta munkálkodó hazafiak lelkes vezérlőjétől. Legelső rendelete, melynek teljesítésére felelősség mellett felhívott, abból áll, hogy addig is, míg az éjjel nappal dolgozó ország rendjei a század szellemének s ezen magyar nemzet régóta táplált óhajátának megfelelő törvényekkel ezen magyar nemzet minden rendű polgárait minél előbb megörvendeztetethetnék, a köz béke és nyugalom fenntartása mellett mindent elkövessek; a csend, rend és közbátorság, netalán találkozható avatatlan, vagyis a dolgokat voltaképpen nem ismerő felháborítói ellen a törvény rendeletét szigorúan alkalmazzam. E célból jónak láttam, ezen megye kebelében, ezen örvendetes hírek terjesztése, igaz értelembe magyarázása végett, ahhoz értő férfiakat kiküldeni, kik egyszersmind az ország rendjei által nyomtatásban kiadott azon nyilatkozatot, melyben már csak az Ófelsége megerősítésére várakozó több törvényjavaslatok közölnetnek, tudokra fogják adni. Látni fogjátok ezekből, hogy már most, a magyar nemzet minden rendű polgárai eggyé olvadván, mindnyájan a koronás fejedelem iránti hűség, szabadság és nemzetiség által lelkesítetnek. Bizton hiszem annak okáért, hogy a közbátorság, békesség fenntartóit és védőit magukban ezen megye minden rendű lakosaiban fogom feltalálhatni, annál fogva meg vagyok győződve, hogy semmi oly eszközökhöz nyúlnom szükség nem lesz, melyek által az egész magyar nemzet tiszta öröme megzavartathatnék.

Rend, Béke, egyetértés s testvéri szeretet legyen minden igaz hazafi jelszava.

Kelt Rimaszombatban, március 23-án, 1848.¹²

A *Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv*ben 2. szám alatt említett, a törvényhatósági elnök által a szolgabírának, táblabírának kiküldött körleveleket 1848. március 23-án Rimaszombatban keltezték, és másnap továbbították őket az érintettekhez.

„Másolat. Minden megyei szolgabírának.

Tekintetes Szolgabíró Úr!

Az ide ./. alatt csatolt körlevélnek községenkénti felolvasása s megmagyarázása, a nyomtatott országgyűlési 2./- alatti nyilatkozatban érintett pontoknak, a 3./- szerint leendő, hasonló megmagyarázása, a netalán balhírek után ferde fogalmakra vezethető, ezáltal mostani körülmények között felingerelhető nép között szükséges lévén, ennek teljesítésére, az alól jegyzékben kitett biztosokkal együtt, nyomban munkálólag – értesítendvén erről mindjárt biztostársait –, Önt, a magyar miniszterelnök, gróf Batthyány Lajos felelőség terhe alatti meghagyásából, ezennel hivatalosan felhívom.

Ki egyébíránt hazafiúi bizalmába zárt tisztelettel vagyok Rimaszombatban, március 23-án 1848.

Tekintetes Szolgabíró Úrnak

alázatos szolgálója

Törvényhatósági Elnök.

Szolgabíró neve. Két táblabíró neve. Biztosok.

2-ik szám.

Másolat. Kiküldött táblabírának.

Tekintetes Táblabíró Úr!

Megyeszerte kiküldött, a közbéke fenntartására irányzott körlevelem, melyet N. N. szolgabíró úrral, több adatok kíséretében, egy példányban közlöttem, értesíteni fogják Önt, mint kinevezett bizottsági tagot, a teendőkről, mire Önt a magyar miniszterelnök, gróf Batthyány Lajos, felelőség terhe alatti meghagyásából ezennel felhívván, hazafiúi bizalmába zárt tisztelettel maradtam (mint fent)»¹³

Amint a fentiek is bizonyítják, Szentmiklóssy Antal, Gömör megye törvényhatóságának elnöke, a megye első alispánja Batthyány Lajos miniszterelnök körlevelének kézhezvétele után késedelem nélkül, azonnal elkészítette felhívását a megye lakosaihoz, amit rendkívüli gyorsasággal küldtek szét a megyében. Ezzel együtt kapták meg a szolgabírók az országgyűlés által elfogadott törvényjavaslatokat, hogy azokat érthetően elmagyarázzák, amire „a netalán balhírek után ferde fogalmakra vezethető, ezáltal mostani körülmények között felingerelhető nép között szükséges lévén”.

Azt, hogy például a törvényjavaslatok ismertetése konkrétan hogyan haladt a megye területén, kik és milyen gyorsan hajtották végre az utasítást, ennek tanulmányozásához a legfontosabb forrást az előfogatokról fennma-

radt kimutatások jelentik. (Ezek alapján készítettem az ide vonatkozó táblázatokat.) Mivel a legfontosabb korabeli közlekedési eszköz a lovak által húzott kocsi volt, amit szigorúan meghatározott szabályok szerint a településeknek kellett biztosítaniuk, azokról pontos kimutatást kellett vezetni és beadni a megyéhez: mikor, ki, milyen célból és hova utazott, hány ló húzta a kocsit, azt ki hajtotta (általában annak tulajdonosa), és a település neve, amely az előfogatot biztosította. Sajnos, nem maradt fent az összes ilyen kimutatás, a meglévők sem teljesen azonos időszakra vonatkoznak, azonban a rendelkezésre álló adatok így is sok fontos információt szolgáltatnak Gömör megye területének egy részére vonatkozóan.

Március 25., de főleg március 28. és 31. között az ezzel megbízott személyek 2-3 fős csoportokban egy hét leforgása alatt járták végig a falvakat és a városokat, hogy a készülő törvényeket közérthető módon megismertessék a lakossággal.¹⁴ Ezt indokolta az, hogy a lakosság jelentős része felfokozott várakozással tekintett a jövőbe, bízott abban, hogy a reá nehezedő anyagi teher, a kötelezően teljesítendő szolgáltatások csökkennek, és megoldódnak az egyes településeknek vagy személyeknek a földesurakkal szemben indított, olykor évek óta húzódó, leggyakrabban a különböző területekkel kapcsolatos pereit, vitáit. A kormányzat tisztán látta az átmeneti időszak veszélyeit, ezért hangsúlyozták ki felhívásaikban a vagyonbiztonság biztosításának fontosságát, amelyhez szükség esetén a nemzetőrséget is fel kívánták használni. Ahogyan az ország más részein, itt is egymást követték azok az események, amelyek igazolták, hogy ez a félelem mennyire jogos, megalapozott volt.

Tanulságos a megye főjegyzőjének, Nagy Károlynak 1848. március 26-án, Tornaljáról írt levele, amelyben korának tartotta a törvényjavaslatok ismertetését, különösen azért, mert úgy hallotta, hogy a megbízottak nem jól magyarázták el a jobbágyok szolgáltatásaira vonatkozóakat, aminek beláthatatlan következményei lehetnek:

„*Tekintetes Első Alispán Úr!*

Fájdalommal kénytelenítetem tekintetes Első Alispán Urat tudósítani, hogy azon, idő előtti hirdetés, miszerint a jobbágyok robot alól felmentendők lesznek – rossz irányt kezd venni. Tornaljára érve, a bíró mindjárt kifogást tett, hogy forsponttal tán már nem is tartoznának? Én őtet köteletségére intve, lovak rendelkezésére utasítottam – s végre 2 órai várakozás után, legényemet oly üzenettel küldte vissza, hogy senki forspont alá menni nem akar, mert az alól is fel vannak mentve! – és én még most is Tornalján vagyok.

Úgy hallottam, hogy nem jól magyarázták nekik a biztosok, mert oly kifejezéssel éltek, hogy »mai naptól fogva, minden szolgálatoktól fel vannak mentve«. Mit a jobbágy-ság oda magyarázott, hogy már most semmivel sem tartoznak, s így, bizonyosan az útszínálást, adót, sat., meg fogják tagadni, ha célszerű intézkedések nem tétetnek.

Méltóztassék tehát, tekintetes Első Alispán Úr, rendelkezni, s a biztosságokat oda figyelmeztetni, hogy a jobbágyokat további kötelességeikre figyelmeztessék – mert így rövid időn az anarchia veszélyeivel leszünk környezve! A tornaljai engedetlenek voltak: **Borzy István, Krokovay György, ifj. Kövér András, Borzy Bálint.**

Ki egyébiránt megkülönböztetett tisztelettel vagyok Tornalján, március 26-án 1848.

*Tekintetes Első Alispán Úrnak
alázatos szolgája
Nagy Károly
főjegyző*

*Tornaljáról nem mozdulhatván – a Felső járási biztosságok funkciója se halad –, sem magam nem fungálhatok.*¹⁵

De térjünk vissza a megyei és országos eseményekhez!

Nem csak Batthyány Lajos miniszterelnök írt levelet 1848. március 17-én, hanem „Nemes Gömör vármegye Tekintetes Karainak és Rendjeinek” Bécsből István nádor is, ami március 24-én érkezett meg Pelsőcre. Ebben a nádor egyrészt tájékoztatást ad Magyarország kormányzására vonatkozóan a király részéről történt teljes hatalommal való felruházásáról, másrészt értesíti a megyét Batthyány Lajos miniszterelnöki kinevezéséről.

„Tekintetes Karok és Rendek!

Miután Ő Császári és Apostoli Királyi Főlsége engemet, mint az ország nádorát és királyi helytartót a törvények értelmében teljes hatalommal felruházni méltóztatott, hogy az országot a hozzá kapcsolt részekkel együtt, a korona egységének és a birodalom kapcsolatának épségben tartása mellett, Ő Császári Királyi Főlségének az Országbóli távolléte alatt a törvény és alkotmány ösvényén kormányozzam; – egyszersmind pedig az Ország Rendjeinek egyhangú alázatos kívánatára egy, a fennálló honi törvények értelmében alkotandó független felelős minisztérium alkotásában legkegyelmesebben megegyezni méltóztatott; én Őfőlségének legfelsőbb meghagyása folytán gróf Batthyány Lajos urat az említett Magyar Minisztérium elnökévé oly formán neveztem ki, hogy miniszter társait, belátása szerint oly számban tegye legfelsőbb királyi megerősítés végelt javaslatba, amint azt a minisztérium feladatához, s miniszter társainak a törvények útján meghatározandó hatásköréhez és saját felelősségéhez képest szükségesnek ítéli. Miről címzett Uraságtokat azon meghagyással értesítem, hogy a közbátorságnak jelenleg veszélyben forgó állapota tekintetéből addig is, míg ezen felelős minisztérium hatásköre törvényes úton meghatározatnék, a gróf Batthyány Lajos, mint e részben megha-

talmazott által aláírt rendeleteknek végrehajtását haladék nélkül eszközölvén, ezeknek fogantatása felőli jelentéseiket ugyanannak terjesszék fel.

*Egyébiránt minden jót kívánva maradok
Címzett Uraságtoknak
Jóakarójuk
István*¹⁶

Március 25-én érkezett meg Batthyány Lajosnak Pozsonyban, március 23-án kelt, a megye alispánjának Pelsőcre címzett második miniszterelnöki körlevele,¹⁷ három csatolmánnyal. Ebben közölte a leveléhez mellékelt – a közteherviselésről, a papi tized megszüntetéséről és az úrbéri viszonyok eltörléséről szóló – törvénycikkeket és az országgyűlés nyilatkozatát, valamint ezekkel kapcsolatban közgyűlés tartására adott utasítást.

A Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyvben ezt dátum nélkül örökítették meg:

„Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök március 23-ról kelt 2. számú körlevelében az országgyűlés által fölterjesztett törvényjavallatok elfogadásáról értesítvén, intézkedés végelt közgyűlés tartására utasítván, azon törvénycikkelyeket megküldi.

[Végzés]

*Főszolgabírói hivatal megkeresetett, hogy Pelsőcön tartandó közgyűlési határnapul kitűzött, április 3-át környékeltesse.*¹⁸

Március utolsó napjaiban, a miniszterelnöki utasításnak megfelelően, kitűzték a rendkívüli jelentőségű törvényekkel kapcsolatos megyei közgyűlés időpontját.

Még az említett levelet megelőzően, március 22-én, Pozsonyban kelt Batthyány Lajos miniszterelnök Gömör vármegye alispánjának címzett nyomtatott körlevele, amelyet március 24-én postáztak Pozsonyból és március 31-én érkezett meg a megyébe, Pelsőcre.¹⁹ Az alispánokhoz és polgármesterekhez elküldött levélben a rend fenntartására és rendszeres jelentésre utasította őket.

Ezt a Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv 1848. március 31-én kelt 5. pontja szerint még aznap megtárgyalták:

„Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök a teendőket megszabván, tudósítástételre, s a rend és közcsend feléti örökösre utasít.

[Végzés]

Minden pontokra tudósítás küldetett Miniszterelnöknek, s a katonaságot érdeklőleg a Helytartótanácsnak.”

A választ sebes postán továbbították. A miniszterelnök-höz írt levelet április 7-én kapta kézhez a címzett.

„Mélyen tisztelt Gróf!
Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

Folyó március hó 22-ről Pozsonyban kelt rendelményét mai napon vévén, nem kések annak pontjaira kívánt hivatalos tudósításon következőkben foglalni, jelesül

1-ször. A Miniszterelnöki 1-ső számú körlevél vételével, folyó hó 24-ik napján a megye minden részeibe, járásokként három rendbeli bizottságokat küldtem ki oly célból, hogy azok a népet rang s osztálykülönbség nélkül az országgyűlés állásáról, s bizonyos eredményeiről értesítve, a törvénnyé emelendő pontok felett eleve megnyugtassák, s egyszersmind a közcsend, rend, béke fenntartására hatályosan intsek meg. Mely bizottságok már elébb, hogy sem az illetén eljárást rendelő Miniszterelnöki körlevél kezeimhez érkezett, feladott kötelességeikben eljárván, mindenütt a nép lelkesedésével találkoztak, s kitörő örömmel fogadtattak, – számos városok és helységekben e célra készült Nemzeti Zászlók alá seregelve hallgattatott meg a bizottság, de a csend sehol meg nem zavartatott, s annyira nyugodtak a kedélyek, hogy a legkevésbé sem tarthatni a rend s béke megbontásától. A megyei köznemesség sajnálatlan látózik ugyan visszaemlékezni kizárólag élvezett igazságtalan kiváltságaira, de a népszerű biztosoknak a Hon bátorságosítására s alkotmánya szilárdítására vonatkozó okadatolt értesítéseik úgy látszik legyőzék az aggodalmakat, s köztök is béke uralg, s a kedélyek kitörésétől tartani nem lehet. A földesúri rend többnyire már önként felszabadítá törvény hirdetésig a jobbságot, miért a bizalmatlanság kútforrása lefojtatván, a nép ezrei áldják a Törvényhozást, áldják a Királyt, a Nemzetet és alkotmányt hő buzgalommal éltetik.

2-ször. E hó 20-án tartott megyei közgyűlésből egy állandó választmány küldetett ki, mely figyelemmel kísérvén minden lehető mozgalmakat, a veszélyes következtések megelőzéséről gondoskodva, a rend s közcsend megőrzése tekintetében a szükséghez képest rendelkezzen, e szerint az 1-ső pontban foglalt meghagyás előzőleg teljesítetett.

3-ször. A járásbeli tisztviselők felelősséggel elutasítván, hogy kerületeikbe gyakran forogván, az ott ott elterjedkező balhíreket, a dolgok valódi fekvésüknek megmagyarázásával – megdönteni, s a valótalanság terjesztéséből felmerülhető aggodalmakat mindenképp azonban esélyes indokolással eloszlatni törekedjenek.

4-szer. Eddig őrsereg csupán Rozsnyón rendszerezett, melyek állása, szabály pontjai s alkat részei még eddig tudomásomra nem adatóan, erről tudósításon néhány napokig, míg e részbeni megkeresésemre értesítő választ veendek, ezúttal elmarad. Egyéberánt legközelebb úgy értesíttem; hogy más városokban is meg vannak téve az őrsereg alakításánál szükséges előkészületek, a beavatások és tisztikar választása

megtörtént, csak fegyver és ruházat kell még; s azonnal nevezetes számot fogunk szemlélni a fegyverbeni gyakorlaton. Erről tehát bővebb jelentést bővebb kifejtéssel felterjeszteni mielőbb nem késendek.

5-ször. Mi a katonaságot illeti; e megyében **Ferdinánd Estei** főherceg nevét viselő 3-ik számú magyar lovas ezred másfél százada szállásol, mely csak április hava 10-éig van ellátva zsolddal; szükséges, hogy azontúli ellátásukra maga illető helyen rendelkezések tétessenek, mivel a megyei hadipénztár zsoldbeli szükségseik fedezésére tehellen, miután a Rozsnyói fiók hadfogadóság is havonként említett pénztárból fizettetik, valamint több nyugdíjas tiszt is, e tekintetben tehát célszerű intézkedésre tisztelt Miniszterelnök Nagyméltóságodat hivatalosan felkérem.

Miután pedig e megye kebelében minden nyugalmat élvez, rend, béke és közcsend megháborításától tartani sem lehet, több katonaságra szükség nincsen; sőt ily szempontból az itt szállásoló másfél század lovasság is nélkülözhető lévén, egy részének elrendelésével élelmezés tekintetében a még most kizárólag adófizető néposztályra tetemes könnyebbség következendvén, ez a nép bizalmának szilárdítására még hatalmas eszközül szolgálna, – és erre vonatkozó jelentésemet nem mulasztandom el a Helytartótanácsra további intézkedés végett fölterjeszteni.

Egyéberánt jelenben is biztosítván Miniszterelnök Nagyméltóságodat a rend, közcsend s bel béke fenntartására irányzott felelős gondoskodásomnak ernyedellen folytatásáról, és a trón s Haza közérdeke iránt áldozatra kész polgári hűségemről: maradtam Rimaszombatban március 31-én 1848.

Nagyméltóságodnak

alázatos tisztelő szolgálja

Szentmiklóssy Antal

Gömör megye első alispánja²⁰

Batthyány Lajoshoz írt levelében a megye első alispánja tehát részletesen beszámolt az elmúlt időszak eseményeiről, amelyek a megyében a miniszterelnök utasításai nyomán, sőt esetenként még azt megelőzve történtek. Az országgyűlés állásával, a törvényjavaslatokkal, a rend és a béke fenntartásával kapcsolatban járásokként három bizottságot küldött ki, melynek tagjai eredményes munkát végeztek, mindenhol lelkesen fogadták őket. A megye köznemessége békésen vette tudomásul korábban élvezett előjogai megszűnését, a földesurak többsége pedig már a törvény kihirdetése előtt, önként felszabadította a jobbságokat.

Már a miniszterelnöki rendelet kézhezvétele előtt, március 20-án kiküldött a megyei közgyűlés egy állandó választmányt, hogy bármilyen mozgolódást, szervezkedést, a rendet és a köznyugalmat megzavaró eseményt megelőzzenek.

A járások tisztviselői utasítást kaptak arra, hogy a kerületeikben esetleg szárnyra kapó valótlanságokat, rémhíreket a tényekkel és észérvekkel cáfolják meg, így akadályozva meg terjedésüket.

A levél a nemzetőrségre vonatkozóan konkrétan csupán a Rozsnyón már meglévőt említi, de mint írja, az arról szóló részletes beszámolót még ő sem kapta meg. Tudomása van róla, hogy a megye más városaiban is eredményesen folyik a nemzetőrség szervezése, sőt már a tisztikar választása is megtörtént. Mint írja, hiányzik a fegyver és a ruházat, de ha az is rendelkezésre áll majd, akkor a nemzetőrök fegyveres gyakorlatain is jelentős számbeli gyarapodás lesz. Amint rendelkezésére állnak az információk, rövid időn belül részletesebb jelentéssel fog jelentkezni.

A megyében lévő másfél századnyi lovas katonaság zsoldjára nincs pénzük, de a béke, rend és nyugalom miatt ott a katonaságra nincs is szükség, annál kevésbé, mivel élelmezésük jelentős terhet ró a lakosságra.

Végül biztosítja a miniszterelnököt, hogy töretlenül folytatja a rend, közcsend és a belső béke fenntartására irányuló tevékenységét.

Aznap, amikor Szentmiklóssy Antal megírta Batthyány Lajoshoz a levelét, azaz 1848. március 31-én érkezett meg Gömör megyéhez a miniszterelnök értesítése „*miképp a közcsend és rend érdekében intézkedés hatóságával Klauzál Gábor és Szemere Bertalan miniszteri jelöltek hatalmaztattak fel, kik Nyáry Pál és Pulszky Ferenc bel- és pénzügyminisztériumi osztályfőnökökkel, a hon és kapcsolt részeiben, a közcsend fenntartására ügyeljenek; melyet, a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány 1-ső számú rendelménye²¹ kapcsában, oly utasítással közöl: hogy a rend fenntartása körül gondosan intézkedvén, minden ahhozképpesti intézkedésekről, innét úgy a napi eseményekről is, mindenkor pontos jelentés tétessék.*

[Végzés]

*Válasz iratott a Miniszteri Országos Bizottmánynak, melyben a rend és közcsend állapotáról tudósítatik, – egyszersmind a nemzetőrség alakulásáról, annak idejére kimerítő tudósítás ígértetik.*²²

A választ ebben most is sebes postán továbbították.

„Tisztelt Miniszteri Országos Bizottmány!

Midőn a közcsend és rend érdekében szükséges intézkedések hatóságával a Hon melegen tisztelt Férjaitól alakult Miniszteri Országos Bizottmánynak felhatalmazásából gerjedt hazafiúi örömemet kijelenteném, s buzgó lelkesedéssel üdvözlőném a hazafiúi érdemek cselekvést igénylő díszpolcán; nem kések folyó évi március 27-ről kibocsátott 1-ső számú intéző levelük folytában bejelenteni; hogy e Megye minden részeiben a közcsend, rend, s béke nyugtatva tart minden kedélyeket,

az országgyűlés eredményeinek megyszertei közreherdelésével már március 25-én foglalkozni kezdett több számú bizottságok mindenütt kitörő lelkesedéssel, s a törvényhozás és trón iránti hálás elismeréssel fogadtattak, az eddig adózónak nevezett néposztály mindenütt örömmünnepet ült s forró köszönetet mondott felszabadítatásukért küzdött férfiaknak. A köznemesség eszélyes okadatolással népszerű küldöttek által lehetőleg lenyugtatva, a jobbágyság nagy része a földesurak által máris minden szolgálatól fölmentve, s többiek fölszabadítatásuk küszöbén állva, oly körülmények; melyekből a közcsend s rend érdekében nyugalmat s állandóságot kellek hinni s reményleni, mi ez átalakulásnál nélkülözhetlen s felettebb kívánatos. A közcsend s bátorság megőrzésére célszerűnek vélt intézkedések általam már maga idejében megtéteven, a netalán előállható változások s reménytelen fejleményekről időnként tudósítasomat meghagyáshoz képpest felterjesztendem.

E hatóság kebelében eddig csak Rozsnyón alakult meg a nemzetőrség, számáról, mikénti fölfegyverzéséről s időközi rendszabásairól a helyhatósági tudósítást várom, melynek vételével e részbeni jelentésemmel nem késendek. Rimaszombat s más kebelbeli városokban a nemzetőrség megalakítására vonatkozó előleges lépések kitünő sikerrel megtétevek, s százonként sereglenek a hon polgárai a nemzeti zászló alá, készeknek nyilatkozatva életüket áldozatul adni a Haza, Király s álladalom érdekében.

Minden jó reményekre jogosít, s ha a gondviselés hatalmas kezei örködni fognak a kifejlesnek indult átalakulás felett, a Nemzet nagy leend s boldog a Haza.

Többiben hazafiúi köteles tisztelettel vagyok Tisztelt Miniszteri Országos Bizottmánynak Rimaszombatban, március 31-én 1848.

alázatos szolgája

Szentmiklóssy Antal

*Gömör megye első alispánja*²³

A válasz, amelyet még a kézhezvétel napján megírt az első alispán, április 3-án érkezett meg a címzetthez. Tartalma lényegében megegyezik azzal, amit szintén aznap írt a miniszterelnöknek, attól csupán néhány részletben tér el. Mivel a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány rendelete a rend és a közcsend fenntartására irányult, ide vonatkozóan ismertette a megye állapotát. A március 24-én kiküldött bizottmányok már másnap megkezdtek munkájukat, megismertették a lakossággal az országgyűlésen elért eredményeket; a köznemességet lehetőség szerint igyekeztek megnyugtatni korábbi előjogai megszűnésével kapcsolatban; a jobbágyfelszabadítás már a törvény kihirdetése előtt nagyrészt megtörtént, a többiek ennek küszöbén állnak. Hiszi és reméli, hogy az átalakulás nyugodt körülmények között, békésen fog megtörténni, mivel a szükséges intézkedéseket már korábban megtette, de, ha valami nem várt fejlemény következne be, azonnal jelenteni fogja.

Megismétli a Rozsnyón már megalakult nemzetőrséggel kapcsolatban megismerteket, de Rimaszombatot is megemlíti a többi településen folyó előkészülettel kapcsolatban. Lelkes beszámolója előrevetíti a sikert.

A megye április 3-ra összehívott rendkívüli közgyűlésén ismertették és tárgyalták meg az addig megérkezett, részben már hivatkozott nádori, miniszterelnöki, helytartótanácsi, miniszteri országos bizottmányi utasítások és rendeleteket, valamint az országgyűlési követektől érkezett jelentéseket, s hozták meg velük kapcsolatban az intézkedéseket.

„627. Március 22-ről köteletségévé teszi első alispánunknak, hogy rendeletének²⁴ vétele után alkottassék egy állandó választmány, mely figyelemmel kísérvén minden netaláni mozgalmakat, veszélyes következtéseinek megelőzéséről mindenképpen gondoskodik, a járásbeli tisztviselők igyekezzenek a balhíreket megdönteni, és megmagyarázni a dolgok igazi fekvését, városokban és népesebb helyeken vagyonsb osztályból oly őrsereg alkottassék, mely már együtt tartása által a személy és vagyon biztosságot fenntartani képes leendő, egyszersmind annak tudatása mellett, hogy a kincstári fegyverek kiadása, s magyar ezredek visszahívása iránt rendeletek tételtek. Köteletségül teszi első alispánunknak, hogy szükség esetében tüstént, de minden esetre, minden három napban tudósítsa a megye állapotáról e tekintetben, s arról is, hogy e hatóság kebelében miféle és mennyi katonaság fekszik, meghagyván azt is, hogy tudósításának párját a Királyi Helytartótanácsához is küldje meg, mely sietős esetben szinte fog rendelkezhetni.

628. Március 23-ról kelt körlevelében²⁵ a közherviselésről, papi tized megszüntetéséről és úrbéri viszonyok eltörléséről, az országos rendek által előterjesztett, kormány által már elfogadott törvénycikkeket és országgyűlési nyilatkozatot megküldvén, hogy a kormányzat a közjó és korszaki kellekek érdekében, ezen üdvös eljárásokkal összehangzólag betöltse és végrehajtsa hivatását s köteletségét: felhívja s megbízza első alispánunkat, hogy haladék nélkül helyhatósági gyűlést tartván, az adózó osztály előtt népszerűséggel bíró, s az új kormányforma iránt kellő rokonszenvvel és bizodalommal viseltető egyénekből számos és állandó küldöttség neveztesse, mely a nép között gyorsan szétoszolván, a közlött törvénycikk kinyomatandó számos példányait kiosztani, azok tartalmát a közbizodalomba ajánlani, az őfelsége által szentesítendő törvényeknek néhány nap alatt kihirdetése utáni teljesedésbe vételét biztosítani, ennek alapján a békét, nyugalmat, közcsendet megőrzeni, s ebbeli eljárásait a törvények országos kihirdetéséig szakadás nélkül folytatni köteles legyen, oly formán azonban, hogy az adózó nép részéről netalán mutatkozó megtagadások irányában a községeket oda utasítsák, miképp tartozá-

saikat, ha a földesurak kívánnák, törvény kihirdetéséig híven teljesítsék, a földbirtokosokat pedig arra bírják, miszerint ily megtagadások behajtására erőszak semmiképp se használtassék, ha ellenben a személy és vagyonbátorság tetteleg megtámadatnék, csak a felvilágosító értelmezés, s békítő közbevetés sikereiben próbája után folyamodjanak – legnagyobb óvatossággal – törvényes eszközökhöz. Szinte ezek folytában felolvastatott a miniszterelnök által Nádor őfelsége megbízása folytában, a rend fenntartására, teljes hatalommal felruházott.

629. Miniszteri Országos Bizottmányunk folyó év március 27-ről első alispánunkhoz intézett hivatalos levele,²⁶ melyben a miniszterelnöki rendelmény értelméhez képest teendő jelentéseinek jövőben a Buda-pestben működő ezen bizottmányhoz leendő megküldésére utasítatik, egyszersmind köteletségébe tételtek, hogy a már fennálló alakult, vagy tervezett nemzetőrségről általában, jelesen pedig annak számáról, székhelyeiről, s mikénti felfegyverzéséről, valamint az e részben időszakilag előforduló változásokról jelentést tegyen, éber szemmel kísérvén a közrend irányában fejlődő, s a közigazgatás figyelmét igénylő helybeli, rendkívüli napi eseményeket, melyekről be nem várván a rendes három napi időszakot, sebes postán értesítést adni felelősség mellett, el ne mulassza.

Mindezekkel összekötetésben országgyűlési követeknek időközben érkezett tudósításaik is, következőképp vétettek tanácskozás alá,

630. Darvas Pál országgyűlési követünk folyó év március 18-ról az országgyűlés teendői tárgyában készült felirással őfelsége eleibe küldött országos biztosság névjegyzékét, a követi karnak s az országosan egybegyűlt karoknak és főrendeknek nyilatkozatait megküldvén, hivatalosan jelenti, miképp a küldöttség Bécsben feladatát szerencsésen bevégezvén, visszatérésevel, az eljárás sikerén kétkedő roppant néptömeget Kossuth Lajos Pest megyei követ, és gróf Batthyány Lajos elnök miniszter megnyugtatták, s mindenkit a rend és béke fenntartására, az országgyűlési testület iránti bizodalomra a haza szent nevében híván fel, a kedélyeket lecsillapították, s tökéletes csendet eszközöltek. Jelenti továbbá, miképp a kerületben az ülések folyamatosoknak kimondatván, evégett a főrendek is felkértek, egyszersmind az országos rendek fenn említett nyilatkozatának Pest városában mutatkozó ingerültség lehangolása végett leendő kihirdetésével egy országos küldöttség bízott meg.

631. Azon országgyűlési követünk folyó év március 19-ről megküldvén határozatát a Karoknak és Rendeknek az országgyűlési követek szavazatáról, továbbá a közös teherviselésről, az úrbér s ezt pótló szerződések alapján eddig gyakorlott úri szolgálatok, dézsma és

pénzbeli fizetések megszüntetéséről, úgy a papi tized eltörléséről alkotott, s megerősítés végett őfelsége eleibe terjesztett törvényjavaslatokat, végre Nádor őfelségének a Bécsbe küldött biztosság eljárásáról és eredményéről tett jelentését: hivatalosan jelenti, miképp Pest-Buda városának összes lakossága a haza fő teendői iránt, a pesti egyetem növendékei pedig tanáraik hozzájárultával a nevelés és egyetem iránti intézkedést tárgyzó folyamodványokat nyújtottak be, melyek vélemény adás végett a verificationalis (= igazoló) választmányhoz utasítván, mihelyest a sajtó alól kikerülnek, hozzánk megküldeni nem késend. Megemlítvén továbbá a jelentő, miképp jelen körülmények igénylik, hogy a hon béke biztosítása végett a vezér rendelkezés az országgyűlés kezeiben legyen, s rögtönzött intézkedésekhez is a megyék segédkezet nyújtsanak. Jelenti egyszersmind, hogy Pozsony falai közt a nemzeti őrsereg alakítva van, melynek soraiban az országgyűlés kitűnő tekintélyeit láthatni, s tagjai az országgyűlés ifjai is, kik a polgárokkal együtt örököndek az ország házában, a Nádor lak belsejében, és az elnök gróf miniszterelnöknél.

632. Azon országgyűlési követeink, Szentiványi Károly és Darvas Pál folyó év március 24-ről az évenkénti országgyűlés, hitelbank, művészet és irodalom, sajtótörvények, Erdélyország visszakapcsolása, a politikai foglyok szabadon bocsátása, városok, Jászkun és hajdú kerületek s községek elrendezése, nemzeti őrsereg, független magyar minisztérium alakítása, ősiség eltörlése, Turopolya, Fiume és Bukkari elrendezése, magyar nemzeti szín, ország címere, magyar egyetem tárgyában keletkezett üzeneteket, törvényjavaslatokat és felírásokat megküldik. [...]

634. Ugyanazon követeink folyó év március 31-ről hivatalosan jelentik, miképp az őfelsége eleibe terjesztett törvénycikkre érkezett királyi válasz felolvastatván, fájdalommal tapasztalták az országos rendek, hogy a fejedelmi ígéret és az adott szó által biztosított reményeink idegen befolyások által megghiúsultak, s az elkeseredés szülte keményebb vitákat egyedül Nádor őfelségének azon kijelentése szüntette meg, miképp a nemzet kívánata teljesítését koronás királyunk előtt személyes közbenjárása által eszközölni megígérte, oly hozzáadással, hogy ha ezt a hon javára ki nem vívhatná, nádori hivataláról lemond: megküldvén tehát ezen királyi válaszokat, s az ország rendjeinek arra hozott határozatait, figyelmeztetnek azon hangulatra, melyek ezen K. királyi válaszok előidézték, s tudatják egyszersmind, hogy ezen határozatokat a főrendek is magukévá tették.

Mindezen, részint nádori, részint miniszterelnöki, részint helytartótanácsi, részint országos bizottmányi körlevelek és követi jelentések együtt és egyszerre tárgyalás alá vételvén – a tanácskozó rendeket és begyűlt számos honpolgárokat, azon komoly és higgadt

hangulat lengte körül, melyet ily nevezetes pillanatban, hol hazánk jövője feltételeztetik, a hon érdeke mindenek felett igényel, bár aggodalommal nézünk a történendők elébe, nehogy akár mellékes érdek, akár rosszakarat által, igazgatási rendszerünk újjáalakításánál működő lelkes hazánk fiainak tiszta szándéka, s ebből származó reményeink hiúsítassanak; mindazonáltal, az ügynek szentsége nem hagy kételkedni, hogy honunk jövő boldogulásának s felvirágzásának eszközeit kivívni, hazafiúi buzgóságnak s erélyességnek sikerülend: de meg vagyunk egyszersmind arról is győződve, hogy ha valaha, most mellőzhetlen az e nagy cél felé munkálódó új kormány lépéseit teljes erőből támogatni, intézkedéseikhez segédkezeteket nyújtani, s azoknak sikerbe vétele végett, minden tisztviselők teendőinek irányát határozottan megszabni, s eljárásukhoz szoros felelősséget kapcsolni.

Midőn tehát, egyrészt hazánk ügyének rendezésében jelen veszélyes pillanatban egész eréllyel és tekintéllyel fellépő fenséges Nádorunk, másrészt az átalakulási működések élére állott gróf Batthyány Lajos elnök miniszter iránt hálás érzeinket s hazafiúi buzgóságunkért határtalan bizodalomunkat nyilvánítandjuk,²⁷ egyszersmind mennyiben e felsőbb meghagyásokat előzőleg úgy a megye állapota felett örökődő, s emmel a szükséghez képesti intézkedésre továbbra is utasított állandó választmány megbízott, valamint a közlött törvénycikkelyek megmagyarázása, s a lakosoknak okszerű megnyugtatása küldöttségek által időközileg járásokként éppen a felolvasott körlevelek értelmében már eszközöltetett, a rend és béke fenntartására szükséges további éber figyelem tekintetéből járásbeli tisztviselőink úgy utasítatnak, hogy a felügyelésükre bízott szakaszbeli községeket folytonosan bejárván, a lakosoknak kétkedésükbeni felvilágosítása, izgalásoktól és félreértésektől megóvása, szőnyegen forgó saját érdekeinknek megmagyarázása, egyszersmind hivatalos eljárásukbani buzgolkodás és igazságszolgáltatás által mindent elkövessenek, mi által a kedélyek minden részben megnyugtassanak, a személy és vagyombátor-ság, rend és béke eszközöltessék. Mire nézve, valamint minden községek előljároi a kebelükben netalán támadható csendzavarás miatt, szoros felelősség terhe alá helyeztetnek, úgy tisztviselőink is ugyan ily felelet terhe alatt oda köteleztetnek, hogy elnök alispánunknak, s a törvényes felsőbbségeknek rendeleteit s intézkedéseit, haladék és kifogás nélkül pontosan teljesíteni, a rendőrségnek²⁸ hol, miként, s mi számban lett felállítása, alakítási módja s szükségei felől nyomban, egyéb eljárásukról pedig minden harmad nap azon elnök alispánnak körülményes tudósítást tenni el ne mulaszták. Felhatalmaztatván elnök alispánunk arra, hogy ha az alárendelt tisztviselők bármelyikének hanyagságát és feladott kötelességeinek szándékos mulasztását tapasztalná, azt további rendelkezésünkig hivatalától időközileg is felfüggeszthesse.

Egyébiránt mindezen felolvasott körrendeletek, elnök alispánunknak, mint különben is hozzá intézetek, maga alkalmazása s további rendelkezései végett kiadatván. Mi illeti követeinknek tudósításait, azok egy részben tudomásul vétetnek ugyan, de másrésztől mély megilletődéssel osztjuk a közlött kegyes királyi válaszok felett haza szerte fájdalmas feljajdulásokban mutatkozó aggodalmakat, mi sem szemlélünk azokban mást, mint hiúsítását legszebb reményeinknek, mint kijátszását az országos rendek hazafiúi törekvéseinek, mint veszélyeztetését nemzeti függelenségünknek, veszélyeztetését magának az uralkodó dinasztianak is. Azért az országos rendeknek a tisztelt királyi válaszok folytatában kell határozatait minden részben magunkévá tévén, követeinket, minden további részletes utasítások mellőzésével felhatalmazzuk arra, hogy azon határozatok értelméhez alkalmazva magukat, belátásuk, körülmények s hazafiúi buzgóságuk szerint tegyenek mindent, mi a kivívott nemzeti felelős minisztérium szilárdítását, hazánk igazgatási rendszerének újjáalakítását, nemzeti önállóságunk mellett az uralkodó dinasztianak biztosítását, honunk boldogítását s felvirágzását eszközölné. Különösen pedig oda törekedjenek, hogy míg honunk átalakulásának szilárd alapja biztosító törvényekben be nem fektetik, az országgyűlés eloszlata esetében is Pestre költözve, állandóan együtt maradjon.

635. Elnök alispánunk addig is, míg a katonaság további ellátásának módja iránt országos intézkedések történnének, e részben a kebelbeli katonaságra, s annak egyszersmind célszerű elhelyezésére nézve a szükséges rendelkezések megtételére a rendeket felhívva.

Mennyiben hadipénztárunk állapota megengedi, az oda gyűlt vagy gyűlendő összeg erejéig a helyben tanyázó katonaságnak fizetésbeli ellátása úgy rendeltek el, hogy az illető parancsnokok által előmutatandó szükségbeli illetőség mindig másodalispánunk által utalványoztassék, s hadi főpénztárnokunk által ehhez képest fizetessék, egyébiránt azon másodalispánunk oda utasítatik, hogy a kebelbeli katonaság fél századának Jolsván és Rócén, egyik századának pedig Putnokon és Rimaszécsben leendő célszerű elhelyezése iránt nyomban intézkedjen.²⁹

A megye rendkívüli közgyűlésén az elmúlt két hét összes fontos ügyét ismertették, amelyek között állandóan visszatért, kiemelten szerepelt a rend és a béke fenntartásának feladata, ezzel kapcsolatban pedig a nemzetország megszervezésének kérdése. A résztvevők egyrészt jóváhagyták az ezen a téren eddig a megyében történt intézkedéseket, másrészt megkezdett munkájuk folytatására utasították a járások tisztviselőit, hogy a személy és vagyonsbátorság, a rend és a béke a jövőben is fennmaradjon. E cél érdekében szervezik meg a nemzetorságot, melynek állásáról és szükségleteiről a tisztviselőktől azonnali jelentést várnak.

A rendkívüli közgyűlés 634. pontjában említett, Gömör vármegye Batthyány Lajos miniszterelnökhöz írt üdvözlő levele 1848. április 3-án Pelsőcön kelt:

„Gróf Miniszterelnök Úr, tisztelt hazafi!

Az egymásra következő nagy események, elvégre megengedik tájékozhatni magunkat, politikai életünk átalakulási téréen – s áldva imádjuk a gondviselés nagy munkáját, mely békés úton kivívni megengedte a nemzetnek, mi a nemzeté, az embernek, mi az emberé!

Milliók kebléből emelkedő hálafohászok kísérik működését azoknak, kik lelki s testi erejüket hazánk jólétének s fölvirágzásának kieszközlésére szentelék. Ezeknek élén áll gróf Miniszterelnök Úr, a nemzet bizodalma által fölhívva azon magas és nehéz pályára, melyen e honnak jó- és balsorsát intézendő!

Tudjuk – mi nagy föladat ez! De meggyőződve, hogy a Kormány gyepelét oly férfiú tartja kezében, kiből, azt vezetni mind erő, mind akarat van. Ki segéd miniszter-társainak célszerű megválasztásával is bőven tanúsította, miképp tudja fölfogni rendeltetését: bizton tekintünk jövődönk elébe – mely százados viszontagságok után derültebb napokat ígér szenvedő hazánkknak!

Szívünk mélyéből üdvözljük tehát Önt, gróf Miniszterelnök Úr! azon helyen, hol minden reményeink összpontosulnak; üdvözljük azon ígérettel, hogy fölfogva e nehéz idők súlyát, ha nemes törekvései eredményekben, még most teljesen kielégítők nem lehetnének is – mi, Önnek, gróf Miniszterelnök Úr, hazafiúi buzgóságát és tiszta szándékát mindenestre fogjuk tudni méltányolni – s ehhez mérni szíves bizodal munkát, melyet részünkről teljes mértékben bír! Üdvözljük azon hitben, hogy Önnek, gróf Miniszterelnök Úr, s Kormánytársainak hasznos törekvéseitől, az ég áldását meglagadni nem fogja!

Fogadja gróf Miniszterelnök Úr! hazafiúi tisztele-tünk, s határtalan bizodal munk ebbéli őszinte megnyilvánulását – mellyel, honunk ügyét szívére kötve maradunk.

Kelt az 1848-ik év április hava 3-ik napján Pelsőcön tartatott Közgyűlésünkből.

Gróf Miniszterelnök Úrnak szíves tisztelői s lekötele-zettei

Gömör Vármegye Közönsége.³⁰

Az április 3-i rendkívüli közgyűlésről április 5-én küldték el a hivatalos tudósítást Batthyány Lajos miniszterelnököknek. Csatolták a jegyzőkönyv kivonatát is.

„Április 5-én 1848. Gróf Batthyány Lajos miniszterelnököknek március 22-óról kelt levele³¹ folytán,

A 3-ik szám alatt kitűzött rendkívüli közgyűlésről, eredményeiről; a megyei kedélyek higgadt állapotáról – az itt-ott, allodiális birtokok iránt mutatkozott kérdések megemlítésével – a Miniszterelnököknek hivatalos

tudósítás terjesztett fel, mellékletben azon közgyűlési jegyzőkönyvi kivonat is felküldetett.

*Sürgöny. Indult április 5-én reggel.*³²

Szintén április 5-én született meg a válasz a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány március 27-én kelt levelére, amelyben ugyancsak beszámoltak a rendkívüli közgyűlésről, a közállapotokról, továbbá 1 000 db fegyvert kértek az addigra már kb. 1 500 főt kitevő nemzetőrség számára.

„A Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány március 27-éről letele³³ folytán, Pelsőcön tartott rendkívüli közgyűlésről, s eredményeiről, a közcsend és béke állapotáról tudósítván, egyszersmind a megyében mindeztideig alakult, s mintegy 1500 [főt] kitett nemzetőrség számára leendő ezer fegyvernek kieszközléséért, azon t. Bizottmány megkéretett.

*Sürgöny. Indult a fentebbivel.*³⁴

A sürgönyt, a küldöttel együtt, április 5-én reggel továbbították, és már másnap a címzetthez érkezett.

„Mélyen tisztelt Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány!

A közrend megyében mind ez ideig áll, zavarnak semmi jelensége. Folyó hó 3-án tartott közgyűlésünkben, melyet már inkább népgyűlésnek nevezhetek, újabban intézkedtünk; a megyei tisztviselők, úgy a községek előjárói, addig is, míg bővebb intézkedések tételnek, a rend fenntartására nézve felelősökké tételvé. Egy felelő a törvényhozó test erélyes működésében, más részről a javaslatba tett Minisztérium tagjaiba vetett határtalan bizodalom és remény a kedélyeket nyugalomban tartja. De kötelességemnek tartom kijelenteni, miképp egyedül a nemzet óhajításának a legutóbbi országos felírás értelmében teljesítése lesz képes a rendet általunk, s mindazok által, kik e részben felelősséggel tartozunk, fenntartani.

Nagyobbszerű Nemzeti Őrség megyében mind ez ideig nem alakult, de csak azért, mert ennek, kívált kisebb községekbeni alakítását még most szükségesnek nem láttuk; egyedül nevezetesebb városainkban tételtek e részben lépések, kiknek száma eddig m[int]. e[gy]. 1500, kik már mintegy ezer fegyvernek kieszközlésére fel is szólítottak; ennek eszközzésére tehát a mélyen tisztelt Miniszteri Bizottmányt ezennel megkérem.

Az országgyűlésről még eddig csak a március 29-ki erélyes felírásról vagyunk értesítve, az erre adott választ s az országgyűlés mikori eloszlását nem tudjuk.

Ki is egyébaránt nagybecsű kedvezéseikbe s kegyeikbe ajánlott vagyok Uzapanyiton, április hó 5-én 1848.

Tisztelt Miniszteri Bizottmánynak

*alázatos tisztelő szolgálja
Szentmiklóssy Antal*

*Gömör megyei első alispán*³⁵

Ez az első olyan forrás, amelyből információt kapunk arról, hogy a rozsnói mellett miért nem alakult április elejéig a többi településen is meg a nemzetőrség: csak azért, mert a megye vezetői a kisebb településeken nem látták még szükségesnek; ugyanakkor az első alispán fontosnak tartja megjegyezni, hogy a nagyobb városokban megtörténtek az előkészületek.

Összegezve az eddigieket: az országos események és Gömör megye kapcsolatát az iratok segítségével áttekintve megállapítható, hogy – miután néhány nap elteltével azok eljutottak Gömörbe – a vezető tisztségviselők azonnal intézkedtek, a lehető legközelebbi időpontban megtárgyalták a megye rendkívüli közgyűlésein, majd körlevelek útján továbbították az információkat a fő- és alszolgabírákhoz, a városokhoz és falvakhoz.

A lakosság túlnyomó része, amint hírért vette a forradalomnak, lelkesen állt a megindult változások mellé, lehetőségei szerint vett részt abban.

Az egyik legelső és legfontosabb a nemzetőrség megszervezése volt, amelynek megnevezésére egyéb kifejezéseket is használtak: *polgári őrség, helybeli védrendszer, polgári védőrcsapat.*

A nemzetőrség szervezésének kezdete Rozsnón

1848. március 21-én Rozsnón a város tanácsa, a pap-ság, a nemesség, a polgárság, és „minden rangú s című” lakosság jelenlétében város gyűlést tartottak, ahol „Gode József főbíránk hevült kebellet előterjesztette, hogy Pest városának közönsége a kor igényeit felfogva, folyó hó 15-ik napján az alkotmányos reformot 24 óra alatt békés úton, minden polgári vér folyása nélkül kivívta, mi a magyar nemzetre annál dicsőségesebb, mivel más nemzetek mindazt csak polgári vér folyásával eszközölhették. Ennek következtében Pest városa 12 pontokat állapított meg, s azokat Őfelsége, kegyelmesen uralkodó királyunk eleibe jóváhagyás végett felterjesztette, s igen hihető, hogy Őfelsége azokat megerősítendi annál fogva, nehogy lakosaink azon pontoknak bal és ferde magyarázatával elámíttassanak, a Tanács célszerűnek s üdvösnek látta azt a nemes Vároossal közölni, s valódi értelmében megmagyaráztatni. Minek következtében

Kirchmayer Samu főjegyzőnk Pest városa által kitűzött 12 pontokat felolvasta, megmagyarázta, és így lakosainknak tudomására adta.

Az előadott 12 pontok ezek:

1. Sajtószabadság cenzúra eltörlésével.
2. Felelős Minisztérium Pesten.
3. Évenkénti országgyűlés Pesten.
4. Törvény előtti egyenlőség polgár és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereg.
6. Közös teherviselés.
7. Urbéri viszonyok megszüntetése.
8. Esküdtszék, képviselőlet egyenlőség alapján.
9. Nemzeti Bank.

10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra, magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, s a külföldieket vigyék el tőlünk.

11. A politikai státusz foglyok szabadon bocsájtásának.

12. Unió Erdéllyel. – ezek közül a sajtószabadság azonnal megadattatott.

Ezután újabban főbíránk előadta: hogy az átalakulás békés úton indult ugyan, hanem a következtetéseket senki sem tudhatja, annál fogva azon kérdést, kelle a városnak belbátorságát biztosítani és miképpen? Tanácskozás alá terjeszti, véleménye az lévén, hogy még 1833-ik évben felállíttatni kegyesen megengedett őrsereg ideiglenesen állíttassék fel.

Főbíránk előadását, Pest városa által kérelemképp Őfelségének nyújtott 12 pontok felolvasása s megmagyarázata, az igen számosan megjelent lakosok által forró kebellet, s éljen kiáltásokkal fogadtatván, egy szívvel s lélekkel határozottatott, hogy bár minden igaz magyarnak jelszava lenne: éljen a király! Alkotmányos reform, szabadság, egyenlőség, béke s rend! És így ezen szíveikbe bevéselt jelszavak mellett, semmi háborgatásokról félni nem lehetne, mind amellet szeretett hazánk bátorsága iránti lelkesedésből, még 1833-ik évben kegyelmesen adott engedelem mellett, a polgári őrség azonnal felállíttatni rendeltetett, s az aláírás lelkesedéssel azonnal meg is kezdetett, sikeres intézkedések végett főbíránk, Gode József elnöke alatt **Roszty József, Kovács István** tanácsnokok, **Kirchmayer Samu, Kek József** főjegyzőnk, **Markó János, Vajda Károly** választatott, **Szontagh Imre, Sziklay Ede, Szegeő Zsigmond** nemesek, **Trémel Miklós, Nagy Pál** római katolikus, **Gömöri András** evangélikus lelkészek, **Pelech János** evangélikus tanító, **Vincze István** alsószóló, **Kalmár László, Leszik Károly** polgárok biztosképpen kiküldettek, utasításul adatván: hogy ezen Város Gyűlésében megkezdett aláírást folytatassák, s minél előbb a nemzeti őrsereget életbe léptessék. Végre mindezekről a megyének 3 első alispánja levél által értesítettni rendeltetett.³⁶

Szentmiklóssy Antal, Gömör megye első alispánja, amint megkapta a levelet, azonnal válaszolt:

„Nemes Városi Tanács!
Nemes Város Népe!

Átfutva a folyó év s hó 21-ik napján tartott városgyűlésükből hozzám intézett becses levelüket, öröm dagasztá keblemet; öröm igen, mert abban Rozsnyót magasztos törekvéssel láttam haladni azon legszentebb cél felé, melyet a legszebb reményekkel dús, édes Magyar Haza jelenben magának kitűzött; a nemzetőrség zászlaja dicsően lobogtatja máris több helyeken felettünk szárnyait, s igen szép Önöktől, Haza Polgár Társak!, hogy lelkesedéssel felkarolva a szent célt, azt körükben is élet-

be léptetni egy szívvel s lélekkel óhajtvá elhatározták. Részemről – aminő örömmel vagyok ennek tudásán; a kiviteli eszközök könnyítésén szinte oly örömmel fogom nyújtani baráti segéd jobbomat, – s soraimat azon leghőbb óhajommal rekesztem bé én is: Éljen a Király! Éljen az alkotmányos reform! s Éljen az Egyenlőség, Szabadság s Testvériség! és Éljen Kossuth Lajos!

Magamat egyébiránt szíves barátságukba továbbra is ajánlvá, maradtam Uzapanyiton, március 22-én 1848-ban.

Nemes Városi Tanács, s Nemes Város Népeinek
szíves barátja

Szentmiklóssy Antal
első alispán³⁷

A levelet március 24-én előbb a város tanácsülésében olvasták fel, ahol nagy örömmel fogadták, és – hogy a lehető legtöbb ember megismerhesse – úgy rendelkeztek, hogy azt terjesszék a város gyűlése elé, így ott is elhangzott.³⁸ A hangulatot jól tükrözik a tanácsülés jegyzőkönyvében leírtak: „Tisztelt alispánnak hazafiúi érzettel megtelt, s intézkedéseinket jóváhagyó levele szűnni nem akaró éljenekkel fogadtatott, s a levéltárba tétetni rendeltetett.”³⁹ A város gyűlésén a pesti forradalmi eseményekkel kapcsolatban is fontos lépéseket tettek: „Rozsnyó városa lakosainak Pest városa által kitűzött korszerű kívánatok 12 pontjainak elfogadását, örömet, s a polgári őrségnek felállítását jelenti, s Pest városa lakosainak erélyes fellépésükért hálás köszönetüket magában foglaló levél indítványoztatván, az főjegyzőnk által felolvasatott.” A végzés szerint: „A felolvasott, lelkes éljenekkel fogadott levél, mindenekben jóváhagyatván, Pest városának megküldeni határozottatott.”⁴⁰ Ezen az gyűlésen elhatározták továbbá a nagy esemény méltó megünneplését: „Hazánknak jövőjét biztosító békés útoni átalakulására örömmünnepeley határozottatott oly renddel, hogy a tanács s a polgári őrség reggel 8 órakor az Evangelica, 10 órakor a R. Catholica egyházakban hálájukat bemutassák, este az egész város kivilágosíttassék, s a városházánál alkalmi darab adassék, nemzeti színű szalagokkal megkülönböztetve.”⁴¹ A forradalmi hangulatot és a lelkesedést jól mutatja a nemzetőrség szervezése, aminek lépéseit szintén a város gyűlésének jegyzőkönyvéből ismerünk: „Gode József főbíránk jelenti, hogy a polgári őrseregbe már 280 egyén írta magát alá, annál fogva a választmány összehívását, s a kapitány és a hadnagyoknak elválasztását holnap reggel 10 órára rendelle.”⁴²

A jegyzőkönyvben említett, Rozsnyó városa által 1848. március 24-én Pest városához írt levele is fennmaradt:

„Nemes Város!

Szeretett hazánk fővárosába[n], folyó hó múlt 15-ik napján történt, rendkívüli események, ezen hó 20-ik napján, Rosnyó Városa lakosainak tudomására esvén,

Előjárói, nyomban még az nap, város gyűllését rendeltek, s ott Pest városa által kitűzött, szeretett honunk átalakulását eszközendő, s az Ország gyűlése eleibe kérelemkép terjesztendő 12. pontok köz lelkesedéssel és hevült kebellet fogadtattak. De lehetetlen is nem örülni minden igaz Magyarnak, midőn tudja: hogy Európa mívelt Nemzetei sorába lépését, és szeretett hazájának bizonyos felvirágzását akadályozó korlátok nincsenek többé. Igen is nincsenek többé, lerombolvák azok hazánknak Nagy fiai, és Pest várossá lakosainak erélyesége által.

Rosnyó városa, Pest városának ebbéli állásához méltó fellépését, köréhez alkalmazva, vezércsillagul vévén, a polgári őrsereg alakítását azonnal elhatározta, s e mai napi város gyűlésébe meg is alapította, – egy kicsiny borsszem ugyan Rosnyó városa, e nagy hazába, – de a hazának biztosságát és boldogságát előmozdítani, minden egyes hazafinak is szent kötelessége.

Ezen hazafiúi szent érzettül lelkesítette, – örömtől dagadó kebellet karolja fel Rosnyó városa a kitűzött 12. pontokat, – örömtől dagadó kebellet mond hálás köszönetet Pest városa nagylelkű lakosainak, – s örömtől dagadó kebellet kiált fel: Eljen a Király! – alkotmányos reform, – szabadság, egyenlőség, béke és rend! Éljenek hazánknak nagy fiai! Éljenek Pest városának lelkes lakosai!

Ezen hálás köszönetünk megújítása, s igaz és állandó tiszteletünk jelentése mellett maradtunk Rosnyón 1848-ik esztendő martius hó 24-ik napján tartatott város gyűlléséből

A Nemes Városnak

alázatos szolgálói Rosnyó Várossának Közönsége.⁴³

A következő napokban, a szervező munkával párhuzamosan, az ünneplésre is jutott idő és alkalom. A **Vahot Imre** szerkesztésében megjelent *Pesti Divatlap*ban április elsején jelent meg **Kövi K.** 1848. március 27-én Rosnyóról kelt tudósítása:

„A váratlan és meglepő alkotmányos szabadsági reformdiadal itt oly örvendetes visszhangra talált; miszerint az kétszer ünnepellet meg. Több hazafi polgárok kívánatára először a fényesen kivilágított színteremben, **Sepsy Károly** színigazgató célszerű hozzájárultával »Nemzeti örömmünnepély« cím alatt a Szózat és Himnusz zengedezett zenekísérettel, azután »Eljegyzés álarc alatt« adatott elő, s szónoklat mondott és nyomatott versek szórattak szét.

Tegnap pedig, a sajtószabadság 12-dik napján az egész város nagyszerű ünnepet szentelt. Népgyűlés volt és nemzeti őrsereg alakult. A templomokban istent dicsőítő imák áradoztak; örömkönnyek rezegtek a szemekben, s szívünk hangosan tombolt a béke, szeretet, egyenlőség és szabadság nemzeti színű zászlója alatt. Este a város fényárban úszott, a szélben több lobogók lengedeztek, fennem hirdetői magasztos hódolásunknak. Záradékul ismét a színházban mutatkozott a fékellen öröm kitörése. A városházánál, – ez ünnepélyre

először kinyitott színteremben, – nagy lelkesedéssel adatott elő »Hunyadi Mátyás Magyarország királya, midőn elnyomatott népe kívánatát megadja«. Befejezte a nagyszerű polgári nemzeti örömmünnepélyt Rákóczi dala, és »Isten adj hazánk felett tiszta, fénylő szép eget!« stb. nemzeti dalok.

Hunnia szabadsága fölvirult! Magyarok nagy istene örökdjék életünk fölött, hogy malasztid jótékonyosságát háborítlanul élvezhessük, adj köztünk szellemi egyetértést, adj boldogságot és békét!!!⁴⁴

Másnap keltezéssel, ugyancsak Kövi írhatta Rozsnyóról azt a beszámolót, amely – a beérkező hasonló tudósítások mennyisége miatt – csak közel egy hónappal később, április 23-án jelent meg a **Jókai Mór** szerkesztette *Életképek*ben, de akkor kiemelt helyen, a címlap belső oldalán.

„A békés forradalom páros ünnepélyét 26-án koronáztuk egy lelkes népgyűléssel és nagyszerű díszmenettel a szentegyházakba, hol a Te Deum laudamus mennyei hangjai olvadtak össze az öröm buzgó fohászaival. A nemesek lobogója átadatott a polgári őrseregnek, melynek tagjai a három százat meghaladják. Este a város tündérfényben ragyogott: a kivilágítások közt legfeltűnőbb volt a városháza, és a nemzeti őrsereg egyik hadnagyának **Schlosser** úrnak laka. Az elsők több nemzeti zászlók lobogtak s ragyogó fényben e jelmondatok tündöklöttek, átvilágítva nemzeti színekkel:

Századtól vártuk – s egy nap meghozta jogunkat;

Gyászos egünk kiderült, s a haza népe szabad!

Szabadság, egyenlőség, testvériség, rend, béke!

Az utóbbi épületen pedig célszerű festmények között:

Mi kell a magyar iparnak?

Vaspálya, jó utak, hidak. Folyók szabályozása, hajózás. Takarékpénztárak, biztosítási intézetek. Bányatörvény, gyárak, szabad kiviteli vám.

A gyógyszertáron – Ferdinánd, Kossuth és Deák képei fénylettek; több helyen pedig, éljen a haza, a sajtószabadság, éljen a király! – A tündérelig kivilágított színházban a Sepsy Károly színészársulata egészíté ki az átalakulási ünnepélyt. »Hunyadi Mátyás Magyarország királya, midőn elnyomatott népe kívánatát megadja« adatott elő nemzeti dalokkal; s az igazgató egy más előbbi ünnepélyes alkalommal korszerű beszédet is mondott a színpadról.

A sasok a középületekről leszedettek, a sárga és fekete színek elenyésztek. Az egész ünnepély nagy lelkesedéssel s a legszebb renddel ment végbe.

Petőfiről és e lapok szerkesztőjéről sem feledkeztünk meg, mint kik egyik főtényezői valának a szabadság minden vér nélkül kivívott örök emlékezetű diadalának.

Éljenek mindketten, – és éljen!, éljen a magyar szabadság! – Sok elnyomatott ember fogja áldani azon lelkeseket még hamvaikban is, kik fölemelték e nemzetet hajdani dicső világába!⁴⁵

A nemzetőrség szervezése nagy lendülettel folytatódott, azonban Rozsnyón visszatetszést keltett az a hír, amely szerint a nemzetőrségi törvényben a nemesség megkülönböztetésre kerül. Amint a hírlapokból ezt megtudták, március 28-án megtárgyalták a kérdést a város gyűlésében. „Ez alkalommal Gode József főbíránk indítványozta, hogy a mai nap érkezett hírlapok tudósítása szerint a nemzeti őrségi törvényeink 3-ik pontjában a nemesség elkülönöztetik, és így azon közfal, mely a magyar közt fennállott, s a haza boldogságát s felvirágzását akadályoztatta, újabban felemelkedik, annál fogva kérem meg a miniszterelnököt, hogy azt nagyhatalású befolyásával akadályoztassa.” A végzés szerint: „Az indítvány elfogadtván írásuk meg Öméltóságának, hogy a nemzetőrségi törvények 3-ik pontjában kitett irány, hogy ha az a többi alkotandó törvényekbe és képviseleti rendszer alapjául vétetik, a haza reményelt szebb jövőjét elenyészteti, egyszersmind kéreltessék, hogy ezen közfal felemelkedését akadályoztassa.”⁴⁶

A levelet a rajta lévő postai bélyegző szerint még aznap elküldték, és április elsején érkezett meg a címzetthez Pozsonyba.

„Méltóságos Gróf, Miniszterelnök Úr!

Hála és öröm tölté meg keblünket, midőn szeretett hazánk szebb jövőjét biztosító átalakulási 12 pontokat felolvastuk, és lakosainknak valódi értelmökben megmagyaráztuk; - erősen hittük, hogy honunk lakosait elválasztó közfal lerontatván, hazánk boldogságának alapja letéttetett; - és így nyugodt szívvel néztünk a jövődő sivatag homályiba. De csakhamar fájdalom lepte meg keblünket, - csakhamar megzavarta nyugodalmunkat, e mai hírlapokban hirdetett nemzetőrségi törvénycikknek 3. pontja, melyben az elválasztó közfal újabban emelkedik. Igen is

Méltóságos Miniszterelnök Úr. Aggodalom rázkód-tatta meg hitünket, s méltán félhetünk, hogy ha a népképviselő rendszerének alapja is azon elválasztó közfalra fektetetik, akkor a magyarnak szebb jövője, mint árnyék képlet elenyészik; annál fogva hazafiúi szent kötelességünknek tartjuk, Méltóságod előtt alázatosan esedezni: méltóztassék roppant behatású befolyásával, az alkotandó törvényekbe, a magyart ezután is elválasztó közfalnak emelkedését akadályoztatni, és így aggodalmunkat, hisszük az egész haza aggodalmát, kegyesen elosztani.

Örökös hálaadó tisztelettel maradván Rozsnyón, az 1848-ik esztendő március 28-ik napján tartatott városgyűlésünkben.

Méltóságos Miniszterelnök Úrnak
alázatos szolgáitól
Rozsnyó városának Közönsége.”⁴⁷

Valószínűleg egyesek - helyesen - úgy érezték, érdekes a miniszterelnököt emelkedettebb hangulatban, bővebben is tájékoztatni a városban történekről és a lakosság hangulatáról, ezért aznap egy másik levelet is írtak, ami szintén április elsején érkezett meg. Míg március 24-én a polgári őrsereg létszáma 280 fő volt, a március 28-án kelt, az *Életképek*ben megjelent tudósítás pedig arról írt, hogy az a háromszázat meghaladja, addig ebből a levélből az derül ki, hogy mintegy 350 fő lépett be soraiba.

„Méltóságos Gróf, Miniszteri Elnök Úr!

A magyar nyolc százados, azon kor szelleméhez alkalmazott alkotmánynak, már elkorhadtt alapját, a mindent megemésztő időnek vasfoga lerombolta, - 24 óra, a Magyar Nemzetet néhány ezerből, milliókra szaporította, - és szép hazánknak lelkes fiait elválasztó kínai közfal, nincs többé! Omladékain 10 millió ajak hálát rebeg a mindenható királyok királyának, isteni gondviseléséért! Hálát rebeg kegyelmesen uralkodó Királyunknak, népe forró kívánatai megösmérése és teljesítéséért! Hálát rebeg végre, Méltóságod lelkületével rokonkeblű nagy hazafiainak, a kitűzött, s a magyar szebb jövőjét biztosító célnak kivívása melletti fáradhatatlan küzdelméért!

Ezen milliók közé tartozik Rozsnyó városának 6000 lakosa is, mely a pesti és pozsonyi rendkívüli eseményekről, a szabad sajtó útján értesítetvén, - azonnal közházánál összejött, a kitűzött 12 pontokat szűnni nem akaró lelkesedéssel és örömmel karolta fel, s az efféle átalakulásnál leginkább megkívántató béke és rend feltartása tekintetéből, nyomban, a helybeli, mintegy 80 családból álló nemesség összeforrásával, mintegy 350 tagból, állandó polgári őrsereget állított. Rozsnyón, a helybeli nemesség - dicsőségére legyen feljegyezve -, a kor kívánatait felfogván, s honunk szebb jövőjét lelkéből óhajtván, zászlóit és pénztárát a városnak, s ezáltal a polgári őrseregnek általadta, és így a polgári őrsereg összeforrva, s eggyé léve, ugyanazon zászlók alatt, múlt vasárnap nemzeti ünnepélyt ült, és háláját az egek Urának bemutatta.

Mindezeket méltóságos Miniszterelnök Úr! az isteni gondviselés, és Urunk s Királyunk kegyelmén túl, egyedül Méltóságodnak, és rokonkeblű elvarátinak köszönhetjük.

Üdvözöljük annál fogva Méltóságodban, nem csak honunk egyik lelelkesebb nagy fiát, - hanem üdvözöljük az első magyar királyi felelős kormány lelkes Elnökét is, könnyörogvén az egek Urának: hogy Méltóságod vállaira tett roppant teher viseléséhez hason erőt adjon! Tudjuk mi, hogy Méltóságod és elvarátí, eddig kitüntetett ernyedetlen, s minden akadályokkal dacoló állhatatossággal kivívott céljukat, most a felelős kormány élén, el nem ejtik, hanem szeretett hazánk szebb jövőjét biztosítandják, - a mívelt nemzetek sorába beletéteedik, és nagygyá teendik; azért nyugodt szívvel

és örömtelt kebellet kiáltunk fel: Éljen a Király! Éljen Alkirályunk, a Nádor! Éljen az első magyar felelős kormány, és annak lelkes elnöke, gróf Batthyány Lajos úr!

Örökös hálaadó tisztelettel maradván Rozsnyón, 1848. esztendő március 28-ik napján tartatott városgyűlésünkben.

Méltóságos Miniszterelnök Úrnak
alázatos szolgálói,
Rozsnyó városának közönsége.⁴⁸

Ebben az időben szokás volt, hogy a szomszédos megyék, az egymással szorosabb kapcsolatban lévő városok tájékoztatták egymást azokról az eseményekről, amelyekről úgy gondolták, hogy a másik számára is fontos lehet. Nem véletlen, hogy a fontos oktatási intézményekkel rendelkező Rozsnyó vezető tisztségviselői – valószínűleg március utolsó napjaiban – megkapták azt az iratot, amely az eperjesi tanuló ifjúság Eperjes választmányához a nemzetőrséggel kapcsolatban március 24-én írt levelét, valamint az azzal kapcsolatos végzést tartalmazza.

„Mélyen tisztelt választmány!

Azon lelkesedéstől, melyet a hon jelen korszakának békés átalakulása ébresztett minden igaz honfiú szívében, az eperjesi tanuló ifjúság kebele sem maradt ihletellen. De míg egyrészt kebelében lelkesedése magas lángot vet, nem alszik másrésztől egyszersmind figyelme sem a rend s nyugalom élete fölött, mint melynek halála minden biztonnyal kioltaná ama isteni lángot is. De nem bocsátkozva jelenleg bővebben a fennforgó tárgy indoklásába, csak azt vagyunk bátrak a nagyon tisztelt választmány előtt kinyilatkoztatni, hogy miután Pest városa példájára a folyó hó 20-án tartott eperjesi népgyűlés szinte szükségesnek látta a netalán veszélyeztethető személyi és vagyoni bátorságot egy felállítandó nemzeti őrsereg által biztosítani: ezen nemzeti őrsereg eszméjét mi is felkaroltuk s foganatosítottuk azáltal, hogy számra mintegy 100-an összeállván, a bennünket oltalma alatt tartó város nyugalma, s a rend fölött örködni kívánunk.

Adja e hon istene, hogy reánk szükség ne legyen; azonban ha már az eszme életbeléptetése meg van kezdve, s ajánkozásunk elfogadatik a város részéről megalakult nemzeti őrsereg törvényeinek magunkat teljesen alárendeljük, csak azon kívánatunk teljesítését kérvén, hogy bár az egyetemes őrsereg egy részét közös törvény s főtiszt alatt teendjük, mégis mint diákok, egy külön századot képezhessünk, s tisztjeinket is – a commandast kivéve – saját körünkben választhassuk.

Minthogy pedig fegyver nélkül nemcsak hivatásunknak, de még címünknek sem felelhetünk meg; erre nézve bátrak vagyunk megkérni a mélyen tisztelt választmányt, hogy miként más városokban gondoskodott az illető hatóság a diák őrsereg felfegyverzetetéséről, legyen

szíves figyelmét e tekintetben ránk is kiterjeszteni, s bennünket minél előbb fegyverrel ellátni, hogy az előleges gyakorlatokat annál hamarabb megkezdhessük.

Egyéb intézkedéseket pedig kérvén s elvárván, maradunk március hó 24-én 1848.

A mélyen tisztelt választmánynak kész szolgálói
Az eperjesi tanuló ifjúság nevében
Hajtsy Sándor választmányi elnök
Bodolay József v. jegyző

[Címzés] A nemzeti őrsereg föllállításával megbízott mélyen tisztelt választmányhoz benyújtott folyamodványuk a bent írtaknak.

Habár e folyamodásban nyilvánított azon kívánat, miszerint folyamodók külön századot képezzenek, s tisztjeiket – a főtiszten kívül – maguk köréből válasszák, eltérne az eddigi rendelkezésektől, melyek által minden osztálykülönbség mellőztetése céloztatik; tekintve mindazonáltal folyamodóknak valóban méltánylandó lelkesedését, s hazaszeretetüket: kérelmük kivételként elfogadatik; azon kikötéssel azonban, miszerint főtisztjüknek egy önálló férfit választassanak, s a vezér választásába – viszonyosság elvénél fogva – bele ne follyanak. Nem különben, miután a nemzetőri eskü letétele alól folyamodók sem lennének fölmenthetők: a hadi szabályokban külön szakasz által mondassék ki, miszerint nem csak szolgálatra, de a gyakorlatokra nézve is a vezér rendelkezése alatt állanak. Végre, tanulói kötelesegeik, s elszéledési idejük, valamint a tanítók irányábani viszonyaik a folyamodókat illető szabályok kidolgozásánál tekintetbe vétessenek. Fegyverrel ellátásuk iránt, az egyesült hatóságok gondoskodni fognak.

Költ az 1848. évi március 13-án, s folytatva sz. k. Eperjes városban tartott közgyűlésből.

Nemes Sáros vármegye tiszteletbeli főjegyzője
[olvashatatlan] Tivadar által⁴⁹

A nemzetőrség szervezésének kezdete

Rimaszombatban

A városi tanács 1848. március 22-én tartott üléséről készült jegyzőkönyvben ezt olvassuk:

„Helyettes főbíránk, Szügyi Gábor indítványba tevő: mi szerint jelen politikai országszerű zavargásokban, és amennyiben elvileg már ez törvényhozóilag is kimondatott, elkerülhetetlenül szükséges, a netalántán magát előadható megtámadások elleni védelmezés tekintetéből, valami helybeli védrendszerrel mielőbb gondoskodni.

Mely indítvány következtében, mint ezzel összefüggésben álló, az érdekegység összeforrasztásához szükséges eszmét, tudniillik azt, hogy mivel már anélkül is elvben, szintén országgyűlésileg is kimondatott a közös teherviselés, nem volna jelen, felingerült időkben fe-

lesleges, a városban lakó nemesi osztályt arra felszólítani, hogy a közös, mindenféle teherviselést az adózó nem nemesi osztállyal egyetemben, törvényt megelőzően fogadják el.

Id. Káposztás József tanácsos megpendítvén:

Mivel az egyenlő teherviselés úgy tekintethetik, mint az egyetértésnek és közszellemesítésnek valóságos záloga, hogy tehát ezen szellemi kapocs, mely a közös érdeket, lefojtván az eddig létező ellenszenves osztályzatok mételeyét, mennél szorosabban összekötendi, mennél előbb kieszközölthessék, **Dapsy Vilmos** választ[mányi]. p[ót]. t[ag]. és **Samarjay József** népszónok kiküldettek avégett, hogy holnap, március 23-án reggeli órákra, városunk nemességét összehívván, igyekezék azt arra bírni, miszerint látván a nemesség a rohanó szükségét, még minekelülte törvényhozóilag, s királyilag szentesítenék e feletti törvény, a közös adóteher viselést vállalja el önkéntesen, hogy így azután, mint egyenlő sorsú polgár testvérek kezét fogván, városunk védelmében is egyetértő erővel helytállhassunk.

Mi pedig magát a védrendszer constatirozását illeti, e tárgybani tervnek elkészítésére bizottmányi biztosokul **Lenner Ferdinánd** tanácsos elölülése alá **Vénich József** tanácsos, **Vihelyi Róbert** jegyző, **Samarjay József** népszónok, **Dapsy Vilmos** v. p., **Pongrácz Arnold**, **Csernay Ferenc**, **Soós József**, **Markovics Pál** és **Katinszky Gusztáv** urak kinevezetnek, kik is efeletti véleményüket kidolgozván, tudósításukat mielőbb adják be.⁵⁰

Március 24-én, a város „vegyes gyűlésén” Samarjay József és Dapsy Vilmos – mint a nemeseket a közös adóteher viselésének felszólítására kiküldött biztosok – jelentése szerint a helybeli nemesek a közteherviselést önkéntesen elfogadták, azonban az erről szóló ív aláírása még nem történt meg egészen. A jelenlévők mindezt tudomásul véve egy, a város minden lakosára kiterjedő összeírásról határoztak, „oly meghagyással, hogy a nemesek is összeíratassanak, s ezennel megadóztassanak”.⁵¹

A gyűlésről készített jegyzőkönyvben olvashatjuk:

„A polgári védőcsapat felállításának tervezetével megbízott bizottmány, nevezetesen **Lenner Ferdinánd** tanácsos elölülése alatt **Vénich József** tanácsos, **Vihelyi Róbert** jegyző, **Samarjay József** népszónok, **Dapsy Vilmos**, **Pongrácz Arnold**, **Csernay Ferenc**, **Markovics Pál**, **Soós József**, **Katinszky Gusztáv**, részint választott polgárok, részint helybeli lakosok s polgárok, Tavaszeli hó 22-én tanácskozás végett összegyűlvén, s a jelenlévő idő körülményeit, városunk polgári helyzetét több oldalról szemle alá vévén; minekutánna eddig még az a célra vállalkozó egyéneknek számát nem tudja, a védőcsapat felállításának részletes tervezetében belebocsátkozni célszerűnek nem találta. Egy védőcsapat feletti programot, mellé kapcsolt aláírási ívvel a tisztelt vegyes gyűlés eleibe terjeszt, melyben hazafiúi érzellemmel, minden rendű polgár lakosainkat az e célra vállalkozásra

felhíván, egyszersmind vázlatban előterjeszti, miként addig is, míg ezen most tervezetben levő polgári védőcsapat a maga rendje szerint, külső formákra nézve is szabályozatnék, három osztályú gyalogságból álland, ugyanis lövészekből, kardosokból és vegyes fegyverneműekből; – szabadságában álland azonban mindenkinnek, magát szabad választás szerint, bármely osztályba aláírni, melyvégre az aláírási ívet előterjesztvén.

Végezés.

Az aláírási ív elfogadtatván, az aláírás megkezdett, s még több aláírási ívek elkészítése, és városunk lakosai között történendő elosztása határozatván el, egyszersmind a már tanácsvégszűleg kinevezett bizottmányhoz még **Hudoba Károly**, **Viczián József**, **Széplaky Lajos**, **Kubinyi Ödön**, **Pap Ábrahám**, **Bronts János**, **Simonka József** vál. polgárok s lakosok tagokul kinevezettek oly formán, hogy beszédvén majdan az aláírási íveket, a felállítandó polgári védőcsapatnak részletes tervét elkészítsék, s azt mielőbb a vegyes gyűlés eleibe beadják.”⁵²

Az 1848. március 31-én tartott „vegyes gyűlésben” a következőket rögzítették:

„Az 1848-ik év Tavaszeli hó 24-én 216-ik szám alatt hozott vegyes gyűlési végzés következtében, a védőcsapat alakulására megnyitott aláírási ívek nyomán, az e tárgyban kinevezett bizottmánynak, közben jött felsőbb intézkedésnek miatta, mindekkoráig a polgári védőcsapatot nem lehetvén megalakítani; de mivel felülről újabb megérkezett sürgetések igénybe vették annak minél előbbi kiállítását.

Végezetett.

Kiosztatván minden tizedlajstromot összeíró bizott tanácsosoknak egy-egy külön aláírási ívek, nékiek meghagyatik, hogy még fent írt nap délutánján, tizedükbe eső városunk polgárait e célra írássák alá, kivéve azon mesterlegényeket, kik nem városi születésűek, s nem is kebeleztettek; egyszersmind az aláíróknak kötelességükké tegyék, hogy másnap, vagyis április elsején délután 2 órára, amidőn városi főkapitány elnöksége alatt az evégre kinevezett bizottmány ülését tartandja, a városházánál jelenjenek meg. Ugyane szellemben, s ugyanazon időre, a programhoz ragasztott aláírási íven már aláírottakat, városi főkapitány, Szügyi Gábor hívassa össze, hogy ott a polgári védőcsapat zászlója alá állván, a tovább történendők[ről], illető bizottmány által értesüljenek.”⁵³

Nem tudjuk, mikor – valószínűleg március vége felé – írta **Győry** név alatt **Győry Dániel**, a megye első aljegyzője a *Pesti Hírlapban* 1848. április 4-én megjelent rövid tudósítását Rimaszombatból, amelyben a város nemzetőrségének felállítását is megemlíti:

„A fővárosi nevezetes események híre alig jutott el hozzánk, azonnal nemzeti zászlók alatt ezerekre menő néptömeg gyűlt össze a piac terén; Rákóczi indulója mellett, lelkesedéssel élteté a közös szabadságot, mely után, annyi idők óta, millió nép óhajtozott, – s a magyar nemzeti függetlenséget, melyet a fejedelem szava biztosított. A város több esteiken kivilágított. A két olvasó kör egyesült, nemzetőrség állított. Több vidéki helységeken nemzeti zászlók tűzettek ki, öröm jeléül. Úgy látszik, a nép már is élvezi a szabadságot. Isten őrizz minden visszalépéstől!”⁵⁴

(folytatjuk)

JEGYZETEK

¹ A tanulmány elkészítéséhez felhasznált források a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, a Szlovák Állami Levéltár Besztercebányai, Rozsnyói és Rimaszombati Levéltárában, továbbá a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Tudományos Gyűjteményeiben található. Itt mondok köszönetet az említett levéltárak munkatársainak, akiknek a segítségével nem születhetett volna meg ez a munka, különösen Németh György főlevéltáros és B. Kovács István gömörológus úrnak.

² Hermann é. n.; Urbán 1973.

³ XXII. törvénycikk. A nemzeti őrseregről.

A személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása, az ország polgárainak őrökösére bízatik; e tekintetből, míg a legközelebbi országgyűlés kimerítőleg rendelkeznek, a nemzeti őrsereg alakítására nézve következők határozatnak:

1. § Mindazon honlakosok, kik városokban, vagy rendezett tanácssal ellátott községekben, 200 pengő forint értékű házat, vagy földet, egyéb községekben féltelket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul bírnak, vagy ha ily birtokot nem bírnak is, de 100 pengő forint évenkénti tiszta jövedelmök van, húsz éves koruktól ötven éves korukig – ha gazdai hatalom alatt nincsenek – a nemzetőrségbe beirandók, és fegyveres szolgálatot tenni tartoznak.

2. § A nemzetőrséget kir. városokban, s rendezett tanácssal ellátott községekben, a helybeli hatóság; más helyekre nézve pedig az illető megyei vagy szabad kerületi törvényhatóságok szerkezendik össze.

3. § A nemzetőrségi fegyveres szolgálatra kötelezettek kivül, az illető megyei, kerületi, városi vagy rendezett tanácssal ellátott községi hatóságok, a nemzetőrségbe még más olyan honpolgárokat is besorozhatnak, kiket az alkotmányos rend fentartásában érdekletteknek, s e kitüntetésre méltóknak ítélnék.

4. § A nemzetőrségből kirekesztetnek olyan egyének, kik rablás, lopás, csalás, hitszegés, gyújtogatás, vagy gyilkosság miatt büntetve voltak.

5. § Olyan egyének, kik a 4-dik §-ban említett vétségeket, mint nemzeti örök követik el: az őrseregből az ellenök indítandó bűnper befejezéseig ideiglenesen az illető törvényhatóság, vagy a helybeli előjáróság által azonnal kitöröltetnek, és tőlük a fegyver elvétetik.

6. § Azoknak összeírására, kik az 1-ső § rendelete szerint, mint nemzetőrök, fegyvert fogni tartoznak, a kormány rendeletének vétele után azonnal küldöttséget fognak nevezni:

Megyékben, nem várva a közgyűlés tartását, a kisgyűlések.

A Jász-Kún és Hajdú-kerületekben a főkapitány.

A székesi XVI városokban és a turopolyai kerületben a kerületi gróf.

Fiúmei és buccari kerületben a tengeremléki kormányzó. Szabad kir. városokban, és rendezett tanácssal ellátott községekben a tanács.

7. § Ezen küldöttségek a megyékben és szabad kerületekben az illető helybeli előjárósággal egyetértőleg járnak el, és a körülményekhez képest a helybeli őrseregnek alakítását is eszközlik.

8. § Az 1-ső szakaszban említett egyéneknek szabadságára hagyatik, lovas vagy gyalog szolgálatot vállalni; a gyalog seregben mindazáltal szolgálatot tenni kötelesek mindazok, kik a lovas sereghez nem soroztattak.

9. § Tisztjeit kapitányig az őrsereg maga választja; s mihelyest e választások által az őrsereg alakítása megtörtént, megyékben, – az annak hatósága alatt álló rendezett tanácsú községekre nézve is – az alispán, sz. kir. városokban és szabad kerületekben pedig a főtisztviselő, a honvédelmi miniszternek, úgy az őrsereg számára, mint szerkezetére, s megválasztott tisztjeire nézve jelentést teszen, mire a kapitányságon felüli nemzetőr-tiszteket Magyarországon a miniszter ajánlatára a nádor k. helytartó, a kapcsolt részekben a bán nevezendi ki.

10. § A magyarországi nemzetőrség fővezérét hasonlóan a nádor kir. helytartó nevezendi, a kapcsolt részekben a fővezérség a bán, s ennek nemléteben a kapcsolt részek alkaptányát, a magyar tengeremléken pedig a kormányzót illeti.

11. § Az őrseregnek a fegyverforgatásbani gyakorlására és ezen gyakorlásoknak betanítására alkalmas katonai egyenekről, az illető törvényhatóságok felszólítása következtében a kormány gondoskodik.

12. § Azoknak, ki a szolgálathoz szükséges fegyvereket megszerezni nem képesek, fegyver a közállomány táraiból fog kiszolgáltatni.

13. § A nemzetőrség minden tagjai a magyar rendes katonaság hasonló fokozatu tagjaival egyenlő ranguaknak tekintendők, díjt azonban, míg csak helybeli szolgálatot tesznek, nem húznak, külső szolgálatuk idejére díjuk a rendes katonasághoz hasonló létszen; melly díj tulajdon községük határán kívül ugyan, de illető törvényhatóságuk kebelébeni szolgálatuk idejére, a törvényhatósági házi pénztárból, illető törvényhatóságuk határán kívül szolgálatuk idejére pedig az országos pénztárból fog fizettetni.

Felügyelés a fegyverekre

14. § Azon fegyverek, mellyek a közállomány táraiból az őrsereg részére adatnak ki, a törvényhatóságok közvetlen számadása és felügyelése alatt állanak. Ennélfogva

15. § Megyékben és szabad kerületekben helyenként a szükséges fegyvereket felosztani, és a helybeli előjáróság számadása alá kiadni, a törvényhatóságok fogják.

16. § Ha valamely nemzeti őr fegyverét, mellyet a közállomány táraiból nyert, midőn kivántatik, beadni nem tudná, vagy elhagyta volna valamely részben romlani, a kárt megtéríteni tartozik.

Szolgálat

17. § A nemzeti őrsereg szolgálata, rendes és rendkívüli esetek szerint különbözik, a helybeli közcsend és béke rendszerinti vagy rendkívüli állapotához képest.

18. § Midőn a közcsend és béke rendkívüli zavarodásának sem jelenségei nem mutatkoznak, sem pedig attól tartani ok nincs, hogy a közcsend és béke valamely erőszakos kitérések által felháboríthatatik, a nemzeti őrsereg szolgálata egyedül a szükséges rendőrségi intézkedések fentartására szorítkozik. E tekintetből:

19. § A helybeli őrtszint intézkedendik azon sor és szám iránt, melyben a nemzeti örök, egymást felváltva, szolgálatot tenni fognak.

20. § Kisebbségi rendeltetések, úgymint: utczai vagy korcsmai veszekedések meggátolása, a kihágók befogása, a befogott gonosztevőknek vagy kihágóknak a törvényes felsőbbség kezeibe általadása, úgyszintre mindeütt ott, hol a törvényes felsőbbségnek eljárásához karhatalom szükség-

ges, a karhatalom kiszolgáltatása a nemzeti őrségnek állandó kötelességében.

21. § Rendkívüli esetekben, midőn a megzavart közcsend és béke helyreállítására rendkívüli eszközök kívánatnak, minden besorozott nemzeti őr, akár következik reá sor szerint a szolgálat, akár nem, fegyvert fogni köteles.

22. § A nemzeti őrség, a 21-ik § esetét kivéve, szolgálatot tenni, csak tulajdon községének határain belül tartozik: – ellenben ha a 21-ik § esetében a közcsend és béke valamely községben, a helybeli nemzeti őrség segítségével vissza nem állítható, ilyen esetben más községbeli nemzeti őrség is felszólítható, s felszólítása következtében tulajdon községének határain kívül is tartozik szolgálatot tenni.

23. § A nemzeti őr fegyvert csak akkor foghat, ha szolgálatra felszólított; és a nemzeti őrségnek, fegyveresen, mint testületnek tanácskozni és végzéseket hozni nem szabad.

24. § A nemzeti őrség szolgálatra csak a polgári hatóság által szólíthatatik fel, és óráláson kívül minden egyéb esetekben, az őrcsapattal polgári előjáró közbejövetele kívánatik.

25. § Nemzeti őrség erőszakot csak akkor használhat, miután a polgári előjáró azt, s illetőleg azokat, kik ellen az erőszak használandó, a törvény nevében engedelmességre szólította.

26. § A nemzeti őr felszólítva szolgálatát teljesíteni feltétlenül tartozik, panaszt, ha nem sor szerint szólítottatott volna fel, parancsnokságánál tehet.

27. § A szolgálat elleni vétségek eseteire, a büntetés és eljárás rendelet által fog meghatározottnak.

28. § A törvényben megállapított elvek korlátai között, rendelet által fog intézkedés tételre részletesen az őrsereg egyenruhája és mindazokról, mik az őrsereg alakításához, fentartásához, lőszerrel ellátásához, és az őrseregbeli szolgálat rendszeresítéséhez megkívánatnak.

29. § E törvény végrehajtását, ha a helybeli körülmények, rendkívüli okoknál fogva, megkívánják, a ministerium az illető törvényhatóság tudósításának nyomán felfüggesztheti.

30. § Ha a helybeli körülmények miatt a nemzeti őrség feloszlátása szükséges, ez iránt Ő Felsége rendelet által intézkedni fog, de feloszlátás esetében, a feloszlátás után legfeljebb egy év alatt a feloszlátott nemzeti őrségi osztály ujlag alakítandó.

31. § A nemzeti őrsereg tagjai testi büntetéssel nem fenyíthetnek.

32. § A jelen törvénynek alkalmazása, a kapcsolt Részekben az ottani törvényes hatóságokra bízatik.

33. § A király és haza elvárják, hogy a hon fiai, kiknek becsületére e törvény által a közállomány fentartása bízva van, kötelességöknek híven és buzgósággal fognak megfelelni.

34. § A nemzeti őrsereg zászlójára következő hitet tesz:

Én NN. esküszöm az élő Istenre s a t. a királynak és alkotmánynak hűséget, előjáróimnak engedelmességet, – esküszöm, hogy polgártársaimnak személyét és vagyonát minden törvénytelen megtámadás ellen, előjáróim felhívására oltalmazom, a közcsendet, békét és nyugalmat sem nem háborítom, sem háborítani nem engedem, általában minden szolgálati kötelességemet, midőn tőlem megkívánatik, pontosan teljesítem, és leszek polgári előjáróim vezérlete alatt hű őrje az alkotmánynak, a törvénynek és a hazának. Isten engem s a t.

35. § A nemzetőrségi egész institutio a ministerium hatósága alá helyezték. (1847/8-ik évi országgyűlési törvénycikk. Pozsony, 1848. 31–34.)

⁴ Hermann 2001. 21–22.

⁵ Hermann 2001. 25–26.

⁶ Gömör megye 1848. március 20-i rendkívüli közgyűlése jegyzőkönyvének 613–616. pontja. Beszt. Lev. XI. Gömör II. Gömör megye jegyzőkönyveinek a továbbiakban nem tüntetjük fel a jelzetét.

⁷ A rendkívüli közgyűlésről a következő tudósítás jelent meg:

„Gömörből mart. 20-ról írják: az események rendkívülsége két 24 óra alatt nagy számmal gyűjté egybe a tanácskozó RR-eket. A pártok még tisztújítási színeikkel jelentek meg. Kitörő örömmel fogadák Metternich és Apponyi megbukását. Követeinket oda utasítók, hogy a felelős ministerium megalakulásával az országgyűlésnek Pestre áttételét sürgezzék; s jelentsék ki a nemzet hű ragaszkodását az uralkodó ház iránt.

A megye részéről állandó választmány bízott meg az időközi intézkedésekkel, mely szükség esetében a gyűlést is egybehívja, kész javaslatot terjesztvén elé.

A sajtószabadság iránti intézményt örömmel fogadák... E gyűlésen a pártok jeleit letevék, minden korteskedéssel föltagyni ígéretet tőnek, a tisztújítást is elhalasztani határozzák, honunk állásának teljes kibontakozásáig.” (Pesti Hírlap. 13. sz., 1848. március 29. 271.)

⁸ A „bátorság” szót ebben az időben a „biztonság” szó megfelelőjeként is használták, amint ebben az esetben is.

⁹ 1848. március 17. Pozsony, Gróf Batthyány Lajos nemzeti miniszterelnök 1. számú miniszterelnöki körlevele.

Nyomatvány. Beszt. Lev. XI. Gömör II.; Közlötte Urbán 1999. I. 135–136.; összefüggéseiről lásd: Urbán 1973. 17.; ezzel kapcsolatos intézkedés: lásd Gömör megye 1848. április 3-i rendkívüli közgyűlése jegyzőkönyvének 626. pontját.

¹⁰ Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv 1. pont.; Gömör megye törvényhatóság elnöke Szentmiklóssy Antal, a megye első alispánja.

¹¹ Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv 1–2. pont.

¹² Eredeti tisztázat. Beszt. Lev. XI. Gömör II.; Lásd a Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv 1. pontját.

¹³ Másolat. Beszt. Lev. XI. Gömör II.

¹⁴ Például Jánosdeák András március 28-án Török Dániel szolgabíróval Sütetén, Jolsvataplocán, Jolsván, Lubenyikon, Vizesréten és Rőccén, március 29-én a hozzájuk csatlakozott Márton Rudolf biztossal Murányalján, Hután, Telgárton, március 30-án pedig Sumjác, Helpa, Zavadka és Polonka településeken ismertették meg a lakossággal a törvényjavaslatokat. „[Március] 28-án reggel Sütetére leszaladtunk, ott, úgy Jólsva taplocán, Jólsván, Lubenyikon, Vizesréten és még Rőccén, a mostani országgyűlés foglalatosságát, a megállapítandó törvényeket magyaráztuk, s ezek bekövetkezésükig ezeket a rendre utasítottuk. 29-ikben Murányalján, Hután, Telgárton, 30-ikben Sumjác, Helpa, Zavadkán, Polonkán ugyanezt végeztük, 31-ikben reggel indulván Helpáról, délre Murányaljára, délután haza jöttem, midőn itt Rimaszombathól vendégeket találtam – amikor azonnal a történetről az Uradalomnak Kormányánál véleményes jelentést tettem.” Jánosdeák András naplója MNL – OL. P 732 – 2. tétel – 1. altétel – No. 9.

¹⁵ Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv 4-ik száma alatt. 1 db csatolmány. Eredeti tisztázat. Beszt. Lev. XI. Gömör II.

¹⁶ Eredeti tisztázat. Beszt. Lev. XI. Gömör II.; A végzést lásd Gömör megye 1848. április 3-i jegyzőkönyvének 634. pontjában.

¹⁷ Nyomatvány. Beszt. Lev. XI. Gömör II.; Közlötte Urbán 1999. I. 162–163.; Gömör megye 1848. április 3-i rendkívüli közgyűlése jegyzőkönyvének 628. pontja.

¹⁸ Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv 3. pont.

¹⁹ Beszt. Lev. XI. Gömör II.; Közlötte Urbán 1999. I. 146–148.

²⁰ 1848. március 31. Rimaszombat, Szentmiklóssy Antal első alispán levele a miniszterelnökhöz. Eredeti tisztázat. MNL – OL. H 1 1848:326.

- ²¹ Pest, 1848. március 27. A Miniszteri Bizottmány tájékoztatja a hatóságokat megbízatásáról és felszólítja őket, hogy az eddig a miniszterelnökhöz intézett jelentéseket ezentúl neki továbbítsák. Nyomtatvány. Közölve: Urbán I. 1999. 183–184.
- ²² Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv 1848. március 31. 6. pont
- ²³ 1848. március 31. Rimaszombat, Szentmiklóssy Antal Gömör megye első alispánja levele a Miniszteri Országos Bizottmányhoz. Eredeti tisztázat. MNL – OL. H 1 1848:136.
- ²⁴ Közölve: Urbán 1999. I. 146–148.
- ²⁵ Közölve: Urbán 1999. I. 162–163.
- ²⁶ Közölve: Urbán 1999. I. 183–184.
- ²⁷ Lásd Gömör vármegye 1848. április 3-án kelt levelét.
- ²⁸ Itt a nemzetörségre vonatkozik.
- ²⁹ Az 1848. április 3-án Pelsőcön tartott rendkívüli közgyűlés 627–632., 634–635. pontja.
- ³⁰ MNL – OL. H 2 1848:166.
- ³¹ Közölve: Urbán 1999. I. 146–148. Nyomtatvány
- ³² Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv 1848. április 5. 8. pont
- ³³ Közölve: Urbán 1999. I. 183–184.
- ³⁴ Törvényhatóság Elnöki jegyzőkönyv 1848. április 5. 9. pont
- ³⁵ 1848. április 5. Uzapanyt, Szentmiklóssy Antal Gömör megyei első alispán levele a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmányhoz. Eredeti tisztázat. MNL – OL. H 1 1848:278.
- ³⁶ Rozsnyó városa 1848. március 21-i ülésén a 134. pont. Rozsnyó Bányaváros Jegyzőkönyve 1848. január 1–május 30. Rozs. Lev. XXIV. 1. Rozsnyó város tanácsának iratai.
- ³⁷ 1848. március 22., Uzapanyt, Szentmiklóssy Antal, Gömör megyei első alispán levele Rozsnyó tanácsához és lakosaihoz. Eredeti tisztázat. Rozs. Lev. XXIV. 1. Rozsnyó város tanácsának iratai.
- ³⁸ Rozsnyó városa 1848. március 24-i tanácsülésén a 135. pont. Rozsnyó Bányaváros Jegyzőkönyve, 1848. január 1. – május 30.
- ³⁹ Rozsnyó városa 1848. március 24-i tanácsülésén a 149. pont. Rozsnyó Bányaváros Jegyzőkönyve, 1848. január 1. – május 30.
- ⁴⁰ Rozsnyó városa 1848. március 24-i város gyűlésén a 150. pont. Rozsnyó Bányaváros Jegyzőkönyve, 1848. január 1. – május 30.
- ⁴¹ Rozsnyó városa 1848. március 24-i város gyűlésén a 151. pont. Rozsnyó Bányaváros Jegyzőkönyve, 1848. január 1. – május 30.
- ⁴² Rozsnyó városa 1848. március 24-i város gyűlésén a 152. pont. Rozsnyó Bányaváros Jegyzőkönyve, 1848. január 1. – május 30.
- ⁴³ Rozsnyó városa Pest városához. Rozsnyó, 1848. március 24. Eredeti tisztázat. Budapest Főváros Levéltára – Pest városának levéltára – Közigazgatási iratok, 1848–49. 80. sz. Közölve: Bácskai 1971. 169.; hivatkozik rá: Spira 1987. 106., a 17. jegyzet.
- ⁴⁴ Kövi K. tudósítása. 1848. március 27., Rozsnyó. Pesti Divatlap. 16. sz., 1848. április 1. 424.
- ⁴⁵ 1848. március 28., Rozsnyó. Életképek. Nép szava., 18. sz. 1848. április 23. A címlap hátoldalán.
- ⁴⁶ Rozsnyó városa 1848. március 28-i város gyűlésén a 155. pont. Rozsnyó Bányaváros Jegyzőkönyve, 1848. január 1. – május 30.
- ⁴⁷ 1848. március 28. Rozsnyó város levele Batthyány Lajos miniszterelnökhöz. Eredeti tisztázat. MNL – OL. H 1 1848:222.
- ⁴⁸ 1848. március 28., Rozsnyó. Rozsnyó üdvözlő levele Batthyány Lajos miniszterelnökhöz. MNL – OL. H 2 1848:135/E. Lásd Rozsnyó város 1848. március 28-i jegyzőkönyvének 154. pontját.
- ⁴⁹ Eredeti tisztázat. Rozs. Lev. XXIV. 1. Rozsnyó város tanácsának iratai.
- ⁵⁰ Rimaszombat városa 1848. március 22-i ülésén a 205. pont. Rimaszom-

bat városa 1848. évi polgári jegyzőkönyve. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai.

⁵¹ Rimaszombat városa 1848. március 24-i ülésén a 213. pont. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai.

⁵² Rimaszombat városa 1848. március 24-i ülésén a 216. pont. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai.

⁵³ Rimaszombat városa 1848. március 31-i ülésén a 239. pont. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai.

⁵⁴ 1848. április 4., Rimaszombat. Pesti Hírlap, 9. sz., 1848. április 4. 293. Györy Dániel – aki maga is beállt a nemzetőrök közé – újabb tudósításban is beszámolt a fejleményekről. Lásd 1848. május 1-én Gömör megyéből küldött tudósítását: Pesti Hírlap, 50. sz. 1848. május 7. 411.

IRODALOM

Bácskai Vera

1971: Források Buda, Pest és Óbuda történetéhez, 1686–1873. Források Budapest Múltjából I. Budapest Főváros Levéltára forráskiadványai 1. Budapest

Herman Róbert (szerk.)

é.n.: 1848–1849. A forradalom és szabadságharc képes története. Debrecen

2001: A szabadságharc hadtörténete. Budapest

Spira György, Vörös Károly

1987: A forradalmi ország szíve 1848–1849. In: Spira György, Vörös Károly: A márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig. Budapest története IV. Akadémia Kiadó, Budapest

Urbán Aladár

1973: A nemzetörség és a honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest

1999: Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai I–II. Budapest

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Štátny oblastný archív v Banskej Bystrici – XI. 1. Župy do roku 1922 – Gemersko-malohontská župa II. (1803–1922) = Besz. Lev. XI. Gömör II. Štátny okresný archív v Rimavskej Sobote – XXIV. 1. Magistráty do roku 1945 – Magistrát mesta Rimavská Sobota = Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai

Štátny okresný archív Rožňava – XXIV. 1. Magistráty do roku 1945 – Magistrát mesta Rožňava = Rozs. Lev. XXIV. 1. Rozsnyó város tanácsának iratai

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL – OL)

MNL – OL. H 1 = Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár – Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány

MNL – OL. H 2 = Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár – Általános iratok

MNL – OL. H 12 = Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár – Közösen kezelt általános iratok

MNL – OL. P 732 = Családi fondok, levéltárak – Jánosdeák család

Gaál Lajos

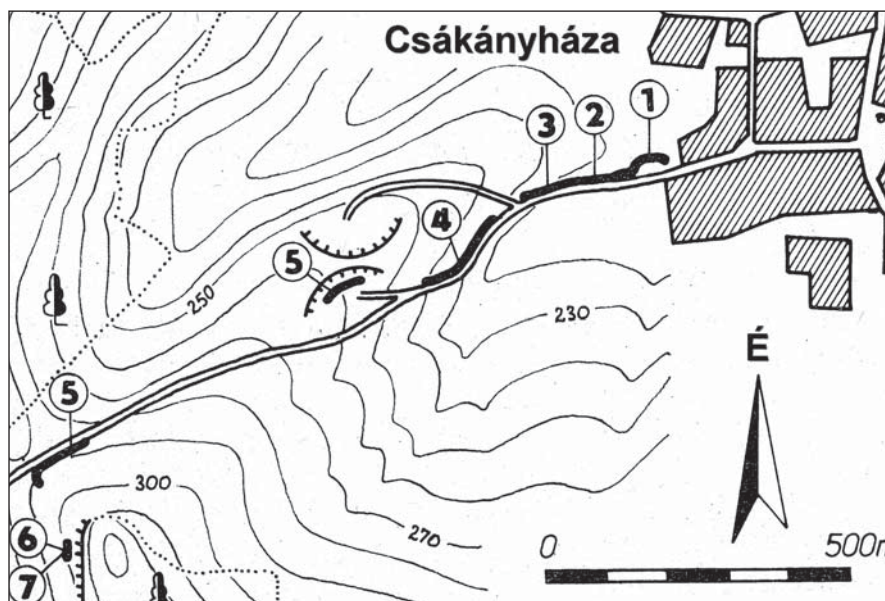
Nógrád természeti öröksége 15.

A csákányházi földtani szelvény

Csákányháza valamivel több, mint ezer lakosú község Nógrád keleti részén, a *Béna-patak* bal oldali mellékvölgyében. A közigazgatásilag önálló település napjainkban már összeépült Ragyolccal. Az egykori környező „puszták”, *Bazsán*, *Galamba* és *Hudács* ma a község helyi részeit képezik. A 17. században az akkori harcok következtében a falu nagyrésze elpusztult, de a 18. században kuriális nemesi községként épült újjá, amely nem a földesúr jogkörébe tartozott, hanem közvetlenül kapcsolódott a vármegyei bírói hatósághoz. Lakossága nagyobb részét (78%) magyar nemzetiségű. Természeti környezetét a Cseres-hegység homokkődombjai képezik, de határába északról és délről a vidékre oly jellemző bazalt is benyúlik. Az egykor lávaként megkeményedett bazalt jóval ellenállóbb a homokkőnél, ezért enyhén a környező dombok fölé emelkedik. Ilyen a 354,5 m magas *Maza-hegy* vagy a községtől délre fekvő, 413,5 métert elérő *Szilvagy-lapos*a. A Szilvagy északi oldalában nyíló kis kőbánya még ma is jó minőségű nyersanyagot szolgáltat a helybelieknek.

A község egykori jellegzetessége azonban a szénbányászat volt. A salgótarjáni medencéből ismert barnakőszén ugyanis két padban Csákányháza határában is előfordul, amely már a 19. század második felében idecsalogatta a bányászat iránt érdeklődő vállalkozókat. A vidék szénbányászatának történetét **Szvircesk Ferenc** salgótarjáni történész dolgozta fel 2000-ben kiadott *Bányászkönyvében*. Eszerint a község határában, valószínűleg a *Farkas-kútnál*, már 1860-ban kutattak szén után. A Losonc és Salgótarján közötti vasút építése azonban lekötötte a bányamunkásokat is, ezért 1870-ben a szén kiaknázásá-

ra irányult munkák abbamaradtak. A Farkas-kútnál hajtott, 20, ill. 40 m hosszú kutatótáró létezéséről elsőként **Pauk Rudolf** tett említést a *Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.*-nek írt jelentésében, 1901-ben. A tárókban feltárt szénréteg vastagságát 0,5 méterben adta meg. Tíz évvel később **Gerő Nándor**, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. igazgatója járta be a csákányházi széntelepet, aki egy 100 m hosszú táróról, valamint a ragyolci (ma sátorosi) szénelőfordulásról is említést tett. Gerő látogatása egyértelműen bizonyítja a legnagyobb salgótarjáni bányatársaság érdekét a szén kiaknázásában. A csákányházi szén iránt viszont **Krúdy Pál**, losonci városi számvevő is érdeklődést tanúsított. A Krúdy családnak az 1910-es évek vége felé Mátraszele határában voltak szénbányái. Krúdy Pál 1921-ben kötött szerződést **Visnyay Manó** csákányházi földbirtokossal a szén kiaknázására, a fejtési engedélyt pedig 1924-ben kapta meg. Egyes adatok szerint a fejtést valójában csak 1928-ban kezdte el az *Ibolya-táróban*, amelyből az 1929-es év elejéig 80 000 q szenet termelt ki. Valószínű azonban, hogy a táró megnyitását már korábban elkezdte, hiszen erre minden lehetősége megvolt. Krúdy aztán a bányát 1929-ben eladta **Hermann Winternek**, aki akkor már a ragyolci (sátorosi) szénbányát birtokolta. A pozsonyi Winter cég még 1923-ban bérleti szerződést kötött a területet birtokló **Stephani Ervinnel** (a füleki téglagyár üzemeltetőjével), majd **Stephani Mária-Magdolnával** a széntelep déli, ragyolci részének kiaknázására. A csákányházi szénbánya eladásának oka minden bizonnyal az a felismerés volt, hogy a széntelep déli (ragyolci) és északnyugati (csákányházi) rétegei közvetlenül nem függenek

A csákányházi földtani szelvény vázlatos térképe. Jelmagyarázat: 1. tengeri homokkő a felhagyott homokbányában, 2. ferde rétegzettségű homokkő, 3. kőzetliszt apró kagylókkal (Csákányházi Tagozat), 4. átmenet a szárazföldi üledékekbe, 5. folyóvízi kavics és homok, feljebb agyagrétegekkel, 6. beomlott táró, 7. riolituffa szénréteggel • Gaál Lajos rajza

össze, mivel a szerkezeti törések mentén a csákányházi rész sasbérc formájában kiemelkedett. A csákányházi részen lévő Ibolya-tárót a *Kővágó-hegy* nyugati oldalában, az 1193-as számú ingatlan parcellán hajtották. Hossza egyes adatok szerint 50 m volt. A kézzel kitermelt szenet csillékben továbbították a felszínre, majd siklón eresztették a hegy lábához, ahonnan lovas fogatokkal szállították a csákányházi rakodóba. A *Hermann Winter Egyesült Szénkereskedelmi Rt.* az Ibolya-tárót valószínűleg 1932-ig üzemeltette. A kitermelt szén igen jó minőséget ért el, fűtőértéke 6 000 kalória felett volt, mivel a felette lévő bazaltláva a szenet átégette, kiszáritotta. Az említett kiemelt sasbérc-szerkezet miatt azonban a készlet csakhamar kimerült, a fejtés pedig már csak a jól kiépített déli, ragyolci részen folytatódott, egészen 1948-ig.

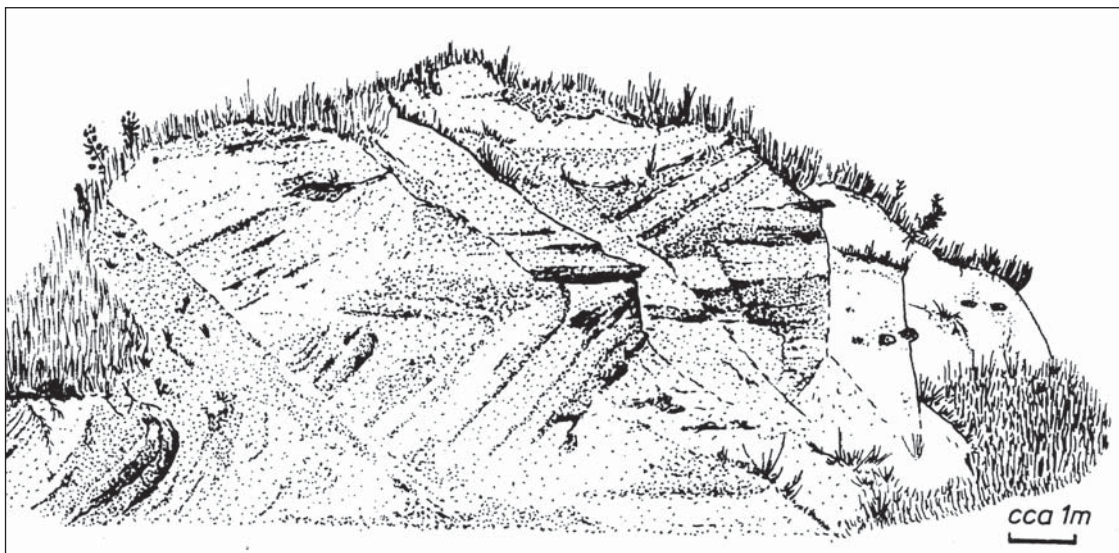
A csákányházi Kővágó-hegy nyugati oldala jelenleg is Nógrád azon kevés része, ahol a szén láthatóan a felszínre bukkan. Ez rendkívüli természeti értéket jelent, hiszen az egykor stratégiai fontosságú nyersanyag természetbeni előfordulását és kiaknázásának módját a következő generációk már elképzelni sem tudják. Ráadásul a csákányházi szénréteg olyan szerencsés földtani környezetben lép felszínre, amely hűen tükrözi a vidék utolsó tengerének visszahúzódását és a tengermelléki síkságok elmocsarasodását. Egyedülálló helyszín ez tehát, amely Nógrád földtörténete egyik fontos állomásának megismerését, bemutatását szolgálhatja. A községtől a *Farkas-kútig* húzódó rétegsor egy részét ezért 1990-ben természeti emlékként védetté nyilvánították 0,6889 ha területen. A védett terület magába foglalja a község délnyugati peremén levő elhagyatott homokbányát és a Kővágó-hegy nyugati oldalában nyíló kis kőfejtőt. Maga a földtani szelvény azonban kiterjedtebb. Sokatmondó rétegsorát érdemes közelebbről is megismerni.

A Csákányházi földtani szelvény a község délnyugati szélén, a cigánysor utáni egykori homokbányánál kezdődik. Már régóta nem bányásszák benne a homokot, ezért falait hullámos formára optatta az erózió, ami természe-

Ferde rétegzettségű homokkőpadok a szelvény alsó részén
Gaál Lajos felvétele

tes alakot kölcsönöz az egykor ember alkotta sebhelynek. Ma már tökéletesen illeszkedik a dimbes-dombos tájba. A feltűnően sárgásbarna színezetű homokkő egykor tengerfenéken halmozódott fel mintegy 600–800 m vastagságban. A geológusok *Pétervásári* (Szlovákiában *Füleki*) *Formáció*nak nevezik. A tenger, amelynek fenekén felhalmozódott, 19–22 millió évvel ezelőtt az Alpok térségétől keletre húzódott, egészen a jelenlegi Aral-tóig. A tudomány *Paratethys*ként emlegeti, mivel a harmadidőszak kezdetétől már egyre jobban elkülönült a *Tethys*nek nevezett ósóceántól, amely a földtörténeti másodidőben még a *Gondwana* (Afrika, Antarktisz, Ausztrália és Dél-Amerika) és *Laurázsia* (Észak-Amerika, Európa és Ázsia) közötti térséget töltötte ki. Ehhez az elkülönüléshez nagyban hozzájárult az oligocénkorban, mintegy 34 millió évvel ezelőtt beállt lehűlés is, aminek hatására jelentősen lecsökkent a világóceán szintje. A Paratethys tenger is egyre sekélyebbé vált, a Kárpátok vonulata pedig szigetek formájában emelkedett ki belőle. A közeli szárazföldről egyre több málladékot hordtak be a folyók, ami növelte a tengerfenék feltöltődését. Térségünkben a tenger délnyugati irányból északkelet felé nyitott volt, a Losonctól északra eső terület

Tengeri homokkő az egykori homokbányában • Gaál Lajos rajza

pedig szárazulatot képezett. E sekély tenger fenekén ülepedett le tehát az homok, amely később a ránehezülő újabb rétegek nyomására homokkővé vált. A homokkő nem egyforma keménységű, néhol könnyen szétesik, máshol keményebb padok vagy cipőszerű részek domborodnak ki belőle. A keményebb részek több meszet, helyenként vasat tartalmaznak, aminek köszönhetően a lepusztulással szemben ellenállóbbá válnak (a homokkőösszetétel mésztartalma 14–15 % körül mozog, míg a kemény homokkőpadok a 25–51 %-ot is elérhetik). Apró, zöldes ásványszemek is megfigyelhetők bennük. Ez a glaukonit, a nátrium, kálium és vas alumoszilikátja, amely nem ritka a tengeri törmelékű üledékekben.

A homokkő a nyugati irányba vezető mezei út bevágódásában is folytatódik. Itt azonban a keményebb padok ferdén, sokszor keresztben fekszenek. Ez a ferde- vagy keresztretegezethez tartozik. Általában sekélyebb vízben, áramlás nyomán jön létre. A tengervíz áramlása bekövetkezhet ár-apály mozgás vagy a tengervíz szintkülönbségének egyenlítése hatására is. A kísérletek azt mutatták ki, hogy 15–35 cm/másodperc sebességű vízáramlásnál a finomszemű homoküledékek felszínén fodrok keletkeznek, ettől sebesebben mozgó víz azonban már homokhullámokat épít, hasonlóan a szél által létrehozott homokbuckákhoz. A víz alatti homokhullámok azonos irányú áramlás esetén a sodrás irányába vándorolnak, mivel a víz a bucka oldalából felkapja az üledékszemcséket, majd az áramlás irányába eső lejtőn leejti ezeket. Ezáltal a homokhullám áramlással szemközti oldala folyamatosan pusztul, míg a másik vége egy-egy rétegecskével gyarapszik, a bucka pedig állandóan vándorol. Az egyes rétegek, a vízjárástól függően, különböző szögben ülepednek le. Megfigyelhető, hogy a homokhullámok általában délnyugatról északkelet felé vándoroltak, tehát a tengervíz is erre áramlott. Ez megfelel a tenger ilyen irányú nyitottságának. Hasonló ferde rétegezethez fordul elő a homokkőösszetétel felső részének több helyszínén is, legjellegzetesebben a Darnya melletti *Kenyeretlen* és *Embertelen* puszták közti dombok lejtőin. Itt található a tagozat típuslelőhelye, amely védett természeti emlék.

A ferde rétegezethez tartozó homokkő mellett hirtelen finomszemcsés agyagos üledék, ún. kőzetliszt váltja fel. Ezt a szlovákiai szakirodalom *Csákányházi Tagozat*ként tartja nyilván. Kissé mélyebb tengerben jött létre. Erről tanúskodnak az aránylag gyakran előforduló vékonyhéjú kagylómaradványok. Különösen jellemző a *Lutraria sanna major*, *L. sanna maxima*, *Isocardia subtransversa major* és a *Thracia dollfusi* nevű fajok előfordulása. Ezzel a tengerfenék-süllyedéssel a tenger mintha még egy utolsó kísérletet tett volna fennmaradására, hogy ezután végérvényesen búcsút mondjon a későbbi Cseres-hegység térségének. A mezei úton haladva felfelé a lejtőn ugyanis már sehol sem találkozunk tengeri üledékekkel. Nemcsak amiatt, hogy a mezei út bevágódását málladék fedi be, hanem elsősorban azért, mert mintegy 19 millió évvel ezelőtt a tenger visszahúzódása után térsé-

Folyómederben létrejött kavicsrétegek a csákányházi kavicsbányában
Gaál Lajos felvétele

günk szárazulattá vált. Bővizű folyók kanyarogtak a terjedelmes tengermelléki síkságon, amelyek tetemes mennyiségű kavicsot és homokot szállítottak dél felé. A földtani szelvény további részén e szárazulat jellegével ismerkedhetünk meg.

Következő megállónk a nyeregben megbúvó kavicsbánya. A kavicsréteg egy nagyobb méretű folyó fenekén ülepedett le. A kavics anyaga nagyrészt 4–6 cm (helyenként 20 cm) átmérőjű, általában jól legömbölyített kvarc, kvarcit vagy gránit, ritkábban átalakult kőzetek és palák, amelyek egyértelműen a *Gömör-Szepesi-érchegység* területéről mosódtak le. A rétegsor földtani megnevezése *Zagyvapálfalvai*, Szlovákiában pedig *Bukovinkai Formáció*. A tengerhez közeledve a folyó medre deltaalakban szerteágazott, több mederre bomlott szét. Egyes nézetek szerint esztuáriumot is képezhetett, ami azt jelenti, hogy a folyónak a tölcsérszerű torkolatába dagály idején mélyen benyomulhatott a tenger sós vize. Kavicsbányánkban homokrétegek is előfordulnak. Ezek nagyrészt a folyó kiömlésekor a medren kívül eső ártéri területen rakódtak le. Áradáskor a folyó gyakran elöntötte az árteret, ilyenkor a víz akadálytalanul folyhatott szerteszét a terjedelmes síkságon. Gyakran fatörzseket ragadott magával, amelyeknek megkövesedett maradványai jelenleg is gyakoriak a bukkréti kavicsbányában, de a Salgótarján–Salgóbaranya közötti egykori fogaskerekű vasút nyomvonalán felszínre bukkantak az őselefántokhoz tartozó *Prodinotherium* és *Mastodon* lábszárcsontjai is.

Elhagyva a kavicsbányát, utunkat a Kővágó-hegy nyugati oldala felé folytatjuk. A lejtőt jelenleg cserjék és a fiatal fák nőttek be sűrűn, a nyolcvanas években azonban még járható ösvény vezetett az itt található bányákhoz. A nyereg feljebb haladva, a lejtőn itt-ott lilás, szürkés vagy

zöldes színezetű agygrétegek bukkannak elő. Ezek eredetileg holtágakban és terjedelmes ártéri tavakban üledtek le. Színük attól függ, hogy az üledék oxigénben gazdag vagy oxigénmentes környezetben jött létre. Ezek a feltételek gyakran fel is cserélődtek. Oxigénben gazdag környezet akkor jön létre, amikor a növényzet a felszínhez közeli napos részekben szén-dioxidot szív magába és oxigént ad le. A vas ilyenkor szabad elektronokat vesz fel és 3 vegyértékű iónná alakul (Fe^{3+}), amely az üledék pirosas vagy lilás elszíneződését okozza. Ennek fordítottja, amikor a tó mélyebben fekvő részeihez nem jut elég oxigén, a vas elektronjai redukálódnak, aminek következtében Fe^{2+} ion jön létre, az üledék színe pedig zöldesre vagy szürkére változik. A vas jelenlétét a mocsarakban, tavakban huminsavak okozzák. Ezek az elhalt és humifikálásnak indult növényi szerves anyagok bomlásakor jönnek létre, amelyek ásványokban különösen gazdagok. A vas kezdetben kocsonyás (gél) alakban van jelen, majd lassan szilárdá válik. Kedvező körülmények között, nagyobb felhalmozódás esetén mocsárvasérc telepeket is képezhet. E folyamatokra kedvező hatással van a meleg és nedves éghajlat. Magyarországi levéllenymatokból és a Csákányháza melletti ŐL-2 fúrás agygrétegében talált pollenszemcsékből arra lehet következtetni, hogy abban az időben, vagyis kb. 19–20 millió évvel ezelőtt (a miocénkor elején), az éghajlat ilyen volt, az évi középhőmérséklet $20\text{--}25^\circ\text{C}$ körül mozgott, a csapadék mennyisége pedig meghaladta a 3000 mm-t. A kb. 12 m vastagságú agyagos öszlet főleg Csákányházától keletre terjedt el, míg a kavics- és homokrétegek Bükkre és Kalonda környékén lelhetők fel. A Csákányházához tartozó Galambapuszta mellett az öszletben vékony agyagos szénrétegek is előfordulnak.

A Kővágó-hegy nyugati oldalában egy felhagyott kis kőfejtőre bukkanunk. Valamikor világosszürke tufát, „fehérkövet” bányásztak benne. Hogy mikor, nehéz meg-

mondani, mivel a fejtésről igen kevés adat maradt fenn. **Szomszéd András** Csákányházáról írt füzetében egyetlen mondat utal kőfejtésre: „*A legnagyobb változás a foglalkoztatásban a kőbánya megnyitásával állt be, ahol 32 férfi kereste kenyerét*”. A mondat 1910-re vonatkozik, nem tudjuk azonban, melyik kőbányáról van szó, de valószínűleg a Kővágóról, mivel a szilvágyi bazaltbányát feltehetőleg csak 1920-ban nyitották. Tény, hogy **Pesty Frigyes** helységeírásában, 1864-ben még nem szerepel a Kővágó helységneve. A tufa könnyen faragható, ezért házak építéséhez használták, hátránya viszont, hogy aránylag könnyen magába szívja a nedvességet és fagyállósága is alacsony. Csákányházán számos régebbi ház alkotóeleme. A kőzet vulkáni eredetű. A tűzhányó helyét nem tudjuk, csak azt, hogy a feltörekvő magma vízzel érintkezett, amitől a kitörések igen hevesé, robbanásossá váltak. A kitörések közben tetemes mennyiségű porszerű vagy apró horzsakódarabokból álló vulkáni törmelék került a felszínre, amely időnként lavinaszerű áradat formájában zúdult a környező tájra. Erről a jelenségről már elmúlt százmainkban is írtunk, ilyen tufában jött létre pl. a Mucsinyi-barlang. A részben szárazföldi, részben sekélyvízi körülmények között létrejött tufa anyaga riolit vagy riodácit, gyakoriak benne a zeolitok (ionmegkötő szilikátásványok, amelyek a magma vízzel történő érintkezésére utalnak), valamint a szabad szemmel is jól látható biotitok (fekete csillámok), ritkábbak az obszidián darabok. A tufaréteg vastagsága néhány métertől 17 méterig terjed, a magyarországi részen azonban a 30 métert is elérheti. Alsó része számos helyen (Kalonda, Mucsiny, Romhány, Ipolyarnóc) elszenesedett növényi maradványokat, levéllenymatokat is tartalmaz. A riolittufa a szlovákiai rétegtani besorolás szerint még a Bukovinkai Formációhoz tartozik, Magyarországon azonban különválasztották *Gyulakeszi Riolittufa Formáció* néven.

Kutatótáró a Kővágó-hegy nyugati oldalában • Gaál Lajos felvétele

Felszínre lépő szénréteg a földtani szelvény felső részén
Gaál Lajos felvétele

A Kővágó-hegy kis köfajtájában, közvetlen a riolittufa felett, egy 65 cm vastagságú szénréteg bukkan a felszínre. Nehezen vehető észre, mivel a felette lévő homokrétéből lepergő homok úgyszólván teljesen betakarja. Rétegtani szempontból ez már a *Salgótarjáni Barnakőszén Formáció* tartozéka. A szén – ahogyan már fentebb is említettük – igen jó minőségű, fényes fekete színű, ami a később ráömlő forró bazaltláva szárító hatásának tulajdonítható. A salgótarjáni medence szénrétegei mocsaras öblökben alakultak ki buja növénytakaróból, meleg és nedves éghajlat alatt. Az elszenesedés bonyolult folyamata akkor jön létre, amikor a bomló szerves anyagot (biomasszát) további rétegek fedik be, amelyek meggátolják az oxigénnel való érintkezését. Ily módon redukzív környezet alakul ki, amelyben megnövekszik a hőmérséklet és a nyomás, kiszorul a víz (elvonódik a hidrogén) és a molekulákat korábban összekötő C-O-C kötések C-C kötésekkel alakulnak át. Magyarországi növénymaradványokból nyert adatok alapján a szénképződés idején meleg, csapadékos szubtrópusi éghajlat uralkodott a környéken, ahol az évi középhőmérséklet még mindig 18 °C körül mozgott, az évi csapadék átlagos mennyisége pedig kb. 1200 mm volt (a jelenlegi évi középhőmérséklet és az átlagos csapadék mennyisége nagyjából ennek a fele). A szénképződés a salgótarjáni medencében háromszor is megismétlődött. A csákányházi szénelőfordulás a legalsó, harmadik telep szintjének felel meg (ez maradt fenn a Medves alatt is). Két padra osztódik: a felső 0,8–1 m vastag, az alsó pedig 1,2–1,5 m. Közöttük 12–15 m vastag homokrétet találhatók. A Kővágó nyugati oldalában az alsó pad bukkan felszínre, ennek vastagsága sem mindenhol éri el az említett méreteket. A szén felett felszínre lépő, nagyjából 10 m vastagságú homokrétet világosszürke, mállott állapotban sárgásbarna színű, sokszor ferdén rétegezett, helyenként

apró kavicsal. Jellegzetessége, hogy elszenesedett növénymaradványok és faüreg-kitöltések találhatók benne, amelyek bizonyítják a szénréteggel való szoros kapcsolatát.

A homokrétéggel bezárul a csákányházi földtani szelvény rétegsora. Láthatjuk, mennyi érdekességet árul el földtörténeti múltunkról annak, aki olvasni tud belőle. Ezt a tudást kívánták átadni a természetvédők az utókornak már a nyolcvanas években, tanösvény formájában. A megvalósítás sajnos azóta sem sikerült, pedig Nógrád egyik legértékesebb földtani helyszínéről beszélhetünk. A tervezett tanösvény részét képezné az Ibolya-táró részbeni újjáépítése is, eredetinek megfelelő támfákkal, csillékkal, amely méltó emléket állítana a korra és a vidékre oly jellemző emberi tevékenységnek – a bányászatnak. A tanösvény érintené a Farkaskút festői környezetében fakadó forrást és történelmi jelentőségű kutatótáróit. A nemes kezdeményezést eddig a 2010-ben létrehozott *Novohrad-Nógrád Geopark* csapatának sem sikerült kivitelezni. Csak remélni tudjuk, hogy a jövő több reménnyel kecsegtet majd.*

*A szerző ezúttal mond köszönetet Puntigán Józsefnek a rendelkezésre nyújtott irodalmi adatokért.

IRODALOM

Báldi Tamás

1983: Magyarország oligocén és alsómiocén formációk. Akadémiai Kiadó, Budapest

Hably Lilla

1985: Ipolytarnóc alsó-miocén korú flórája. *Geologica Hungarica*, series Paleontologica, 44–46., Budapest

Hámor Géza

1985: A Nógrád-cserháti kutatási terület földtani viszonyai. *Geologica Hungarica*, series Geologica 22., Budapest

Holec, Gejza

1968: Staré odstavené uhoľné bane na Slovensku. *Zborník Slovenského banského múzea* 4., Banská Štiavnica

Noszky Jenő

1931: A magyar középhegység ÉK-i részének oligocén-miocén rétegei: II. A miocén. – *Annales Musei Nationalis Hungarici*, 27. Budapest

Ondrejčková, Anna

1972: Eggenburgian mollusc of Southern Slovakia. *Západné Karpaty*, 16., Bratislava

Prakfalvi Péter, Gaál Lajos, Horváth Gergely

2007: Földtani felépítés, szerkezeti viszonyok, földtani értékek. In (Kiss G. et al., szerk.): *A Karancs-Medves és a Cseres-hegység Tájvédelmi Körzet*. Eger

Szvirček Ferenc

2000: Bányászkönyv. A bányászati nyersanyagkutatás (barnakőszén és lignit) és a bányaművelés története Nógrád megyében a 19–20. században. *Nógrád Megyei Múzeum, Salgótarján*

Szomszéd András

1997: Fejezetek Csákányháza múltjából. *Községi önkormányzat, Csákányháza*

Vass, Dionýz, Elečko, Michal (szerk.)

1992: *Vysvetlivky ku geologickej mape Lučenskej kotliny a Cerovej vrchoviny 1:50 000*. *Geologický ústav Dionýza Štúra, Bratislava*

Kiss László

Palócföld orvosai 33.

Nem csak a bányászok orvosa volt: Woita Antal Károly (1712–1751)

A többnyire csak „a Borovszky”-ként emlegetett *Hont vármegye és Selmezbánya sz. kir. város* című monográfia nemigen kényeztetni el olvasóit a megye orvosi és egészségügyi múltját illetően. **Stuller Gyula** (1847–1908) selmezbányai főorvos ugyan megírta benne a *Közegészségügy* című fejezetet,¹ ám ebben csak saját városával foglalkozik. Az egész megye közegészségügyét, annak történetét, a megyében valaha dolgozott orvosok bemutatásával, a megye főorvosának, **Kovács Sebestény Endrének** (1861–1915) kellett volna megírnia. Ma már nem deríthető ki, hogy az egyébként nemcsak a szikét, de a tollat is ügyesen forgató ipolysági sebészfőorvos és kórházigazgató miért nem tudott eleget tenni Borovszkyék felkérésének.

Némileg pótolja az említett feldolgozás hiányát „a képviselőház pénztárosa”, **Pongrácz Elemér** által összeállított *Irodalom, tudomány, művészet* című fejezet, amelyben szerepel néhány tollforgató orvos is. Az ábécérendben közreadott lista utolsó szócikke (a 278. oldalon) így szól: „*Woita Antal Károly, selmezbányai születésű orvosdoktor; az 1750-es évek táján Hont vármegye főorvosa volt. Munkája: Examen phisico-medicum hertmarum (!) Selenensium (!), Schemnicum inter et Cremnicium, etc.*”. A közbeszúrt felkiáltójelek csupán a legkirívóbb, értelemzavaró hibákra hívják fel a figyelmet – a helyes változat a „*thermarum Scelenensium*” (lásd a kötet latin és német nyelvű címloldalát bemutató ábrát).

E szűkszavú és pontatlan közlés – hisz Woita az 1750-es években már halott (!) – készített arra, hogy halálának 250. évfordulóján megpróbáljam pontosítani, kiegészíteni az életére, munkásságára vonatkozó ismereteinket.² Természetesen, az azóta eltelt 15 évben is folytattam kutatásaimat, melyek 2001-es írásom és a felvidéki orvostörténeti helynevekkel foglalkozó kötetem³ néhány adatának helyesbítésére köteleznek. Így pl. a címben is szereplő születési dátumot **Krchnáková** levéltári kutatásai alapján 1712-re kell módosítanunk.⁴ Első olvasatra talán meglepő, hogyan kerül a Hont megyei főorvos egy, a „közép-szlovákiai”, azaz az alsó-magyarországi⁵ bányavidék bányászainak egészségügyi ellátását tárgyaló kandidátusi értekezés lapjaira. Nos, sokkal több joggal, mint ahogy Pilátus került a Krédóba – Woita ugyanis nemcsak Hont megye „fizikusa”, hanem a selmeci bányászok orvosa is volt!

Az ún. alsó-magyarországi bányavidéket alkotó hét bányaváros, u.m. Körmöcbánya (Kremnica), Selmezbánya (Banská Štiavnica), Besztercebánya (Banská Bystrica), Bakabánya (Pukanec), Libetbánya (Lubietova), Újbánya (Nová Baňa) és Bélabánya (Banská Belá) 1863-ig szoros kapcsolatban álltak egymással. Ennek egyik korai jele az volt, hogy a XVI/XVII. században – amikor az orvosdoktor olyan ritka volt, mint a fehér holló – több bányaváros közösen alkalmazott orvost. Kezdetben a városi orvos felada-

ta volt a bányászok ellátása is. Ő volt az ispotály (kórház) orvosa is – Selmezbányán 1224-től volt ispotály.⁶ Az önálló bányaeorvosi funkcióra utaló levéltári adatok a XVII. század elejétől találhatók.⁷ Az orvost az ún. bányakamara fizette, főnöke tehát a főkamaragróf (bányagróf) volt.

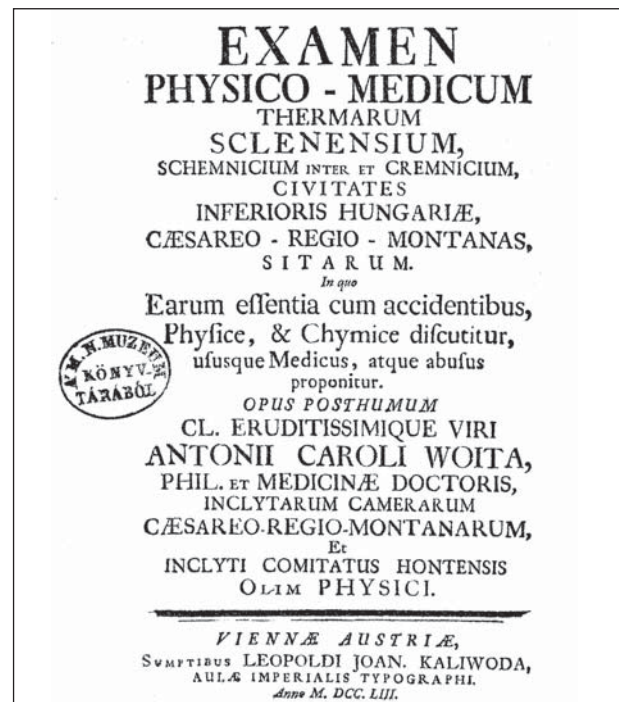
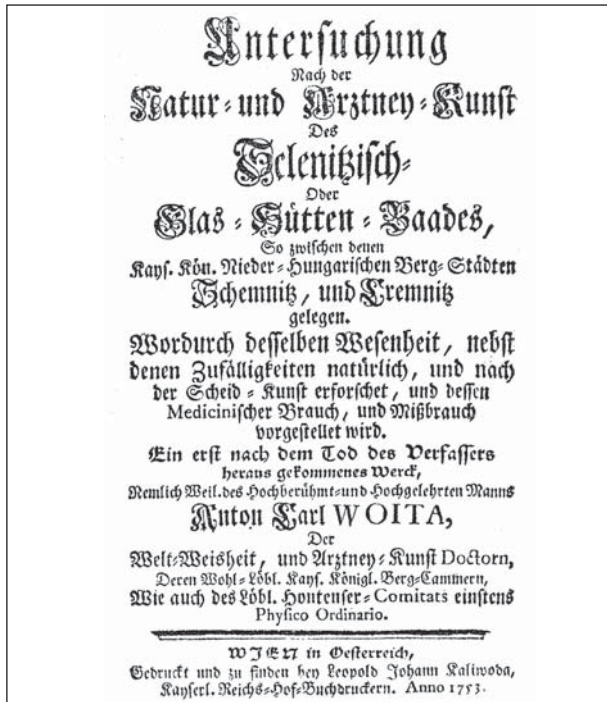
Krchnáková kutatásai szerint Woita neve 1739 áprilisában bukkan fel először, amikor a selmezbányai főkamaragrófság római katolikus orvossal kívánta betöltetni a bányaeorvosi funkciót. Woita 1740. augusztus 27-én kezdte meg munkáját, mint a hét bányaváros „fizikusa”, 400 arany évi fizetéssel. Krchnáková nem közöl pontosító adatokat személyéről, mindössze azt jegyzi meg, hogy cseh származású volt (Vojta?) és Selmezbányán telepedett le.⁸ Nemcsak bányaeorvos volt, de ő töltötte be a szabad királyi város, Selmezbánya városi orvosának tisztét is. Mindkét funkciót 1740 és 1751 között – tehát halálig – betöltötte, sőt, ő volt az orvosa a selmezbányai kamaragrófsághoz tartozó három uradalomnak is.

Ilyen „terheltség” mellett – és ismerve a korabeli áldatlan útviszonyokat – talán nem tévedünk sokat, ha azt állítjuk: nem fordult meg gyakran Hont megyében. Még egy jó félévszázaddal később, 1799-ben is így panaszkodik **őzdi Sturman Márton Majthényi László** Hont megyei alispánnak címzett levelében:

„*Hosszabb utazásomban sok rossz utakon kellett mennem, de megvallom, sehol bajosabb és veszedelmesebb útra nem akadtam, mint Selmetz-Bánya és Korpona között. Bezzeg nem dicsekedne itt az alföldi ember azzal, hogy olyan itt az út, mint a nadrágszűj, hanem káromkodna. Mázsányi köveken menének által kerekeink, de még ez csak egy baj volt. Gyakran meg kellett állítgatni a kocsit, míg a fáknak lecsüngő nagy ágai elhárítottak előle.*”⁹

Nos, Woita főorvoskodása idején sem lehettek jobbak az útviszonyok. A másik „elrettető” ok az lehetett, hogy hol is szállt volna meg? Az 1740-es években a megyének még nem volt állandó székhelye. A megyei levéltár biztonságos elhelyezésére és a megyegyűlések tartására volt már ugyan egy megyeháza, ám ez – biztonsági okokból – a bányavárosokhoz közeli Szebelléb (Sebechleby) mezővárosban épült fel. Éppen Woita fizikusi éve alatt, 1748-ban merült fel, hogy a megye közepén, könnyebben megközelíthető helyen, Kemencén kell felépíteni egy új, nagyobb megyeházát. Az épület azonban csak 1752-re készült el¹⁰ – az 1751-ben elhunyt Woita tehát ebben már nem „rendezhette be” fizikusi hivatalát.

Sajnos – valószínűleg –, a levéltári iratok közt nem maradt fenn adat Woita orvosi működéséről. Krchnáková disszertációjában nem szerepel Woita születési helye – több korábbi (másodlagos) forrás Selmezbányát jelölte ennek – sem orvosi tanulmányainak, diplomája megszerzésé-

nek helye, éve. Valószínű, hogy e diplomát csak röviddel selmechányai letelepedése előtt szerezte meg – 1737/1738 körül. De aligha Bécsben, mert az 1729-től itt végzetek és disszertációt írók közt nem szerepel Woita/Vojta nevű.¹¹

Csupán két biztos pont van életrajzában: a már említett 1740. augusztus 27. – selmechányai működésének kezdete és 1751. július 2. – e napon hunyt el, három heti betegeskedés után, 39 éves korában.¹² Lévén bányorvos is – a többi bányászhoz hasonlóan –, özvegye is megkapta az ún. halotti negyedévet (*Sterbquartal*), azaz a halál napját is magába foglaló negyedév végéig járó teljes fizetést. S mivel a főorvos öt félárvtát is hagyott maga után – a legidősebb gyermek is csak 8 éves – **Mária Erzsébet** asszony megkapta az „irgalom negyedévéért” (*Gnadenquartal/Conduct*) járó pénzt is.¹³

Woitának az utóda az a **Melchior Nepomuki János** (1730? – 1800) lett, aki Dunahidasról (Most pri Bratislave, Bruck/Prugg) költözött Selmechányára. Krchnáková szerint a nevezett Bécsben szerzett orvosi diplomát. **Dörnyei** nem talált tőle disszertációt, ezért a bécsi végzettségre vonatkozó állítást kételkedve fogadjuk. Ugyancsak kételkedünk Krchnákovának egy további állításában is: „*Podobne ako A.K. Woita bol aj fyzikusom Hontianskej stolice*”,¹⁴ azaz „Woitához hasonlóan Hont megye fizikusa is volt”. Lehet, hogy rövid ideig, „helyettesítőként” ellátta ezt a funkciót is, ám az 1755. december 15-én, már Kemencén tartott Hont megyei közgyűlés (generális kongregáció) jegyzőkönyve „*Zacharides doktor úrról*” tesz említést. Az 1750-ben Halle-ban orvosi diplomát szerzett **Zacharides György** később Zólyom megye főorvosa lett Besztercebányán.¹⁵

Nem tudjuk, hol végzett Woita, írt-e – s ha igen, miről – az orvosi tanulmányokat befejező értekezést, disszertációt. Krchnáková is – Pongráczhoz és „a Szinnyeihez” hasonlóan – csak egyetlen munkájáról tud. Ennek megírása

azonban szorosán összefügg Woita „hivatali” beosztásával. A Selmechányát Körmöcbányával összekötő fontos út mellett évszázadokon át működött egy üveghuta. A mellette fekvő település erről kapta a szlovák (Sklenô) és német (Glashütten) nevét is. Ugyancsak évszázadok óta használta az itteni nép a földből feltörő meleg vízü források vizét. S nem csak vizét! **Wernher György** írja már 1549-ben, az akkor megjelent *Magyarország csodálatos gyógyvizeiről* című híres latin nyelvű munkájában a Körmöc- és Selmechánya közti hőforrásokról: „*Nem csupán magát a forrásvizet tartják egészségesnek, hanem az iszapját is [...] egyesek, főként a fekélyesek feküdni szoktak benne...*”¹⁶ A területet 1668-tól birtokló **Lippay** család építhette meg itt az első fürdőépületet. Nemsokára a család férfiága kihalt és Szklenó a kincstár, azaz a selmechányai kamaragrófság kezelésébe került.¹⁷ A pórnép egy sziklába kivájt és *Parenica* (*Schwitzloch*), azaz izzasztólyuk néven ismert barlangban áztatta fájdalmas tagjait.¹⁸ A nemesek, főnemesek is szívesen jártak az egyre híresebbé váló fürdőbe: 1615-ben **Forgách Ferenc** (1560–1615) esztergomi érsek, híboros keresett enyhülést a szklenói forró vízben. Ez nem bizonyult jó gyógymódnak, mert „forróházba” esett és rövidesen meg is halt.¹⁹ Az ilyen illusztris vendégek számára vetették meg a selmeci bányagrófok 1701-ben az ún. *Úrifürdő* alapját. Tovább növelte a fürdő keresettségét a híres besztercebányai orvosnak, **Moller Károly Ottó**-nak (1670–1747) a **Bél Mátyás** híres *Prodromus*-ába írt ismertetése 1723-ban. Moller azonban csak felületes vízelemzést végzett.²⁰ A selmeci bányagrófság ezért megbízta „alkalmazottját”, Woita doktort egy újabb, alaposabb vízelemzés elkészítésére. Sajnos, Woita már nem vehette kézbe a latin és német címoldallal ellátott, terjedelemre is tekintélyes – 149 oldalas – Bécsben kinyomtatott munkáját. Amint az a címoldalakról is leolvasható – „*opus pos-*

tumum”/„nach dem Tod des Verfassers” – azaz a szerző halála után megjelent műről van szó.

A *szklenói fürdőnek, amely az alsó-magyarországi Selmec- és Körmöcbánya között található, természet- és orvostan szerinti vizsgálata* című munkája színvonalát a kortársak magasra értékelték. A majd 1777-ben **Crantz** bécsi professzor által megírt *Gesundbrunnen der Oesterreichischen Monarchie* (Az Osztrák Monarchia gyógyforrásai) című alapvető monográfiája Szklenóról szóló fejezete Woita munkájára épít.²¹ A kémia történetének mai tudósai már keményebben fogalmazzak. Elismerik ugyan, hogy „*analízisének módszere ellen nem lehet kifogásunk*”, ám felróják Woitának, hogy a víz fajsúlyát nem az akkoriban már általánosan elfogadott hidrosztatikai mérleggel mérte. Woita ugyanis még az orvostudomány atyjának tartott, ógörög Hippokráteszre hagyatkozott: „*amelyik víz gyorsabban melegszik és gyorsabban is hűl, az a legkönnyebb*”.²²

Woita könyvéből tudjuk, hogy Szklenón ekkor már négy medencében fürdöttek a betegek. Különösen az ízületek bajaiban szenvedők, illetve a sérülések és gutaütések után visszamaradt bénulásokkal, zsugorodásokkal, keményedésekkel küszködők számára hozott könnyebbülést a szklenói termásvíz. Erre utal a Szklenóval kapcsolatban gyakran használt „*Gliederbäder*” (végtágfürdő) kifejezés is.

E műve ismeretében talán nem túlzás feltételeznünk, hogy Woita – ha a halál le nem kaszálja őt fiatalon – a XVIII. század jeles fürdőorvosává válhatott volna. Szklenó mellett ugyanis a selmecbányai kamaragrófság fennhatósága alá tartozott a vihnyei fürdő is, ahol a század elején **II. Rákóczi Ferenc** is többször keresett enyhülést.²³

Woita Antal Károly azonban „egykönyves” doktorként is megérdemli az utókor tiszteletét – különösen a történelmi Nagy-Hont megye területén.

JEGYZETEK

¹ Borovszky 1907. 221–227. A fejezet egyébként az egy évvel korábban már önálló füzetként is megjelent munka rövidített változata – lásd Stuller 1906.

² Kiss 2001.

³ Kiss 2006. 155.

⁴ Krchnáková 2010. 33.

⁵ Alsó-Magyarország a Felvidék nyugati fele, amely az osztrák-morva határtól Liptó, Zólyom, és Nógrád megyék keleti határáig terjedt. A Duna észak-déli folyása mentén vált el Felső-Magyarországtól (Bán 1989. 29).

⁶ Kapronczay 1986. 2084.

⁷ Krchnáková 2010. 30.

⁸ Krchnáková 2010. 32.

⁹ Puskás-Végh 1997. 23.

¹⁰ Puskás-Végh 1997. 25.

¹¹ Dörnyei 2010.

¹² Krchnáková 2010. 33.

¹³ Krchnáková 2010. 33.

¹⁴ Krchnáková 2010. 34.

¹⁵ Jurkovich 1927. 1486-7.

¹⁶ Erdős 1963. 125.

¹⁷ Magyary-Kossa 1940. 148.

¹⁸ Mulík 1981. 25.

¹⁹ Borovszky 1911. 270.

²⁰ Duka Zólyomi 1977. 1300.

²¹ Mulík 1981. 56.

²² Szabadváry-Szőkefalvi 1972. 66.

²³ Kiss 2004.

IRODALOM

Bán Péter (szerk.)

1989: Magyar történelmi fogalomtár. Budapest

Borovszky Samu (szerk.)

1907: Hont vármegye és Selmeczbánya sz. kir. város. Országos Monografia Társaság, Budapest

Borovszky Samu (szerk.)

1911: Nógrád vármegye. Országos Monografia Társaság, Budapest

Dörnyei Sándor

2010: Régi magyar orvosdoktori értekezések. Harmadik kötet. Bécs: Egyetem és Josephinum – 1729–1848. Borda Antikvárium, Zebegény

Duka Zólyomi Norbert

1977: Moller Ottó Károly. Orvosi Hetilap, 118. évf., 22. szám, 1298–1300.

Erdős Laura

1963: Wernher: De admirandis Hungariae aquis. Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica, 29. kötet, Budapest, 103–168.

Jurkovich Emil

1927: Besztercebánya egészségügye a múltban. Népegészségügy

Kapronczay Károly

1986: Magyar bányáorvosok a XVI.–XVII. században. Orvosi Hetilap, 127. évf., 34. szám, 2084–2085.

Kiss László

2001: Dr. Woita Antal Károly (1686–1751) emlékezete. Honti Lapok, X. évf., 12. (decemberi) szám, 16.

2004: a Nagyságos Fejedelem fürdője: Vihnye. Orvosi Hetilap, 145. évf., 52. szám, 2633–2635.

2006: Orvostörténeti helynevek a Felvidéken. Lilium Aurum, Dunaszerdahely

Krchnáková, Lucia

2010: Zdravotnícka starostlivosť o baníkov v stredoslovenskej banskej oblasti (so zameraním na pôsobenie a prínos Jána Juraja Hoffingera). Dizertačná práca. Slovenská akadémia vied. Historický ústav. Bratislava

Magyary-Kossa Gyula

1940: Magyar orvosi emlékek IV. kötet. (Az adattár II. fele, 1700-tól 1800-ig és pótlás). Magyar Orvosi Könyvkiadó Vállalat, Budapest

Mulík, Ján

1981: Dejiny kúpeľov a kúpeľníctva na Slovensku. Osveta, Martin

Puskás Péter – Végh József

1997: Hont vármegye kemencei székházának története. Mikszáth Kiadó

Stuller Gyula

1906: Selmeczbánya sz. kir. város közegészségügye. Selmeczbánya

Szabadváry Ferenc – Szőkefalvi Nagy Zoltán

1972: A kémia története Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest

Merényi-Metzger Gábor

Aspremont Ferdinánd és Rákóczi Julianna gyermekei

Az alábbi, adattár jellegű publikációban **Ferdinand Gobert Graf von Aspremont**, azaz **Aspremont Ferdinánd Gobert** gróf (1643–1708) és **Rákóczi Julianna Borbála** hercegnő (1672–1717) gyermekeivel, pontosabban ezen fiúk és lányok legfontosabb életrajzi – születési és halálozási – adataival ismerkedhetünk meg. Itt szeretném előrebocsájtani, hogy mivel a Rákóczi-Aspremont család levéltára – amely 1920-ban került a *Magyar Nemzeti Múzeumba*, majd onnan az *Országos Levéltárba* – 1956-ban nagyrészt megsemmisült¹ és a megmaradt dokumentumok között nincsenek életrajzi adatok,² elsősorban bécsi anyakönyvi forrásokból merítve javítottam, pontosítottam és egészítettem ki sok, **I. Rákóczi Ferenc** választott erdélyi fejedelem és **Zrínyi Ilona** unokáival – **II. Rákóczi Ferenc** vezérlő fejedelem unokaöccseivel és unokahúgával – kapcsolatos információt.

A Rákóczi család tagjairól szóló legfrissebb, 2006-ban megjelent magyar genealógiai monográfia gróf Aspremont IV. Ferdinánd Gobert és Rákóczi Julianna Barbara hercegnő egyetlen gyermekéről tesz említést, a család továbbvivőjéről, **Károly Gobretről**, aki 1703. november 21-én született és 1749. november 24-én hunyt el.³ Ugyancsak erről az egyetlen fiúról, gróf Aspremont Károly Gobretről emlékezik meg a hazai genealógia 19. századi „nagy mestere”, **Nagy Iván** is.⁴ Egy másik jeles 19. szá-

zadi magyar történettudós, **Wertner Mór** azonban már három gyermeket említ meg egy 1898-ban megjelent tanulmányában, mégpedig az 1691. február 2-án született és 1720. május 3-án elhunyt **József Gobertet**, ennek öccsét, Károly Gobertet és húgukat, az 1698-ban született **Janka Gobertina Franciskát**.⁵

A 18. századi német genealógiai szakirodalom azonban a fentieknél jóval több adatot és gyermeket említ meg. Egy 1724-ben megjelent monográfia szerint „*Ferdinandus Gobertus, de H. R. R. Graf zu Aspremon*”-nak és „*Francisci, Fürstens von Ragoczy*” leányának, „*Juliana Barbara*”-nak összesen hat gyermeke volt. Úgy mint: „*Ludovicus Carolus Gobertus*”, aki Bécsben, 1692. december 8-án született; „*Josephus Gobertus*”, aki 1693. február 2-án született; „*Vilhelmus Gobertus*”, aki 1696. március 25-én született; „*Luitprandus Gobertus*”, aki 1697. májusában született és 1698. februárjában halt meg; „*Johanna Gobertina Francisca*”, aki 1698. szeptember 20-án született és „*Carolus Gobertus*”, aki 1703. november 21-én született.⁶ Egy 70 évvel később, 1794-ben megjelent családtörténeti munka pedig „*Ferdinand Gobert Graf von Aspremont*”-nak és „*Juliana Barbara Fürstin von Ragoczy*”-nak már egyenesen hét gyermekéről, öt fiúról és két lányról emlékezik meg így a fiatalon elhunyt „*Ludwig Carl Gobert*”-ről, „*Wilhelm Ernst Gobert*”-ről és

Aspremont Ferdinánd Gobert gróf • A szerző archívumából

Rákóczi Julianna hercegnő • A szerző archívumából

„Luitprand Gobert”-ról, valamint az 1694. február 2-án született és Párizsban, 1720. május 3-án elhunyt „Joseph Gobert”-ről, az 1703. november 23-án született és 1749. november 24-én elhunyt „Carl Gobert Franz”-ról, az 1698. szeptember 20-án született és Mons-ban, 1757-ben elhunyt „Johanna Gobertina Franziska”-ról és az 1695-ben született „**Anna Maria Ernestina**”-ról.⁷

Itt kell megemlítenem még két, „naprakész” adatokat tartalmazó – azaz, még Rákóczi Julianna életében megjelent – publikációt is.

Egy Stuttgartban, 1699-ben megjelent kiadvány szerint „*Ferdinandus Gobertus S. R. Imp. Comes in Aspermont*”-nak és „*Juliana Barbara Ragozia*”-nak három halott és két élő gyermeke volt. Mégpedig „*Ludovicum Carolum Gobertum, Wilhelmum Gobertum, et Luitprandum Gobertum, iterum denatos, Josephum Gobertum, n. 2. febr. 1694. et Johanna Gobertina Francisca, n. 20. sept. 1698.*”⁸

Egy másik „naprakész”, 1704-ben Bécsben kiadott monográfia pedig „*Ferdinandus Gobertus Comes de Aspermont*”-nak és „*Princeps Juliana Barbara*”-nak már hat gyermekét említi meg. Név szerint „*Ludovicus Gobertus*”-t, aki 1692. november 8-án született; „*Josephus Gobertus*”-t, aki 1693. február 2-án született; „*Wilhelmus Gobertus*”-t, aki 1696. március 25-én született; „*Luitprandus Gobertus*”-t, aki 1697. májusában született és 1698. februárjában halt meg; „*Johanna Gobertina*”-t, aki 1698. szeptemberében született és „*Carolus Gobertus*”-t, aki 1703. november 21-én született.⁹

Bizonyosan tudjuk továbbá, hogy Rákóczi Julianna Bécsben, 1717. február 27-én kelt végrendeletében csupán három gyermekéről, Józsefről, Károlyról és Johannáról esik szó. Ezek szerint 1717-ben már csak ők voltak életben.¹⁰

Lássuk tehát, hogy pontosan kik is voltak – a bécsi Szent István római katolikus székesegyházi plébánia (*Katholische Dompfarre St. Stephan in Wien*) anyakönyveiben található bejegyzés tanúsága szerint – a Stephansdom-ban, 1691. július 20-án házasságot kötött „*Ferdinando Comite ab Aspremont*”-nak és „*Francisci Principi de Ragotzy et Helena nata Comitissa de Serin*” lányának, „*Juliana Barbara*”-nak a gyermekei.¹¹

1. Gróf Aspremont Lajos

A bécsi Szent Mihály római katolikus plébánia (*Katholische Pfarre St. Michael in Wien*) anyakönyveiben található bejegyzés tanúsága szerint 1692. december 9-én nyerte el a keresztség szentségét „*Ferdinando Goberto Comite de Aspremont*” és neje, „*Juliana Barbara nata Principissa de Ragozy*” fia, „*Ludovicus Carolus Gobertus Franciscus Dominicus Innocentius Maria*” (Lajos Károly Gobert Ferenc Domonkos Innocent Mária).¹² Az egyik keresztapja pedig a nagybátyja, „*Georgius* (helyesebben: Franciscus) *Leopoldus Princeps de Ragozy*”, azaz II. Rákóczi Ferenc volt.¹³

Ugyancsak a Szent Mihály egyházközség matrikuláiból szerezhetünk tudomást arról, hogy „*v. Aspremont*” fia, „*Ludovicus Josephus* (helyesebben: Ludovicus Josephus Carolus, azaz Lajos József Károly) 16 hetes korában, 1693. áprilisában hunyt el és a trinitárius – ma minorita – templom sírboltjában, 1693. április 4-én temették el.¹⁴ Öccsével, gróf Aspremont Vilmostal közös, „*zwei Söhne des Grafen von Aspermont*” feliratú sírtáblája a mai napig megtalálható a bécsi Alser-Vorstadt-i római katolikus plébániatemplom (*Katholische Pfarrkirche Alser Vorstadt*) „M” jelű kriptájának 1. számú sírhelyén.¹⁵ (Megjegyzendő, hogy – 1717. május 30-a óta – ugyanezen templom „L” jelű kriptájának 21. számú sírhelyén nyugszik az édesanya, „*Juliana Barbara Comitissa de Aspremont*”, azaz Aspremont Julianna Borbála grófné.¹⁶)

2. Gróf Aspremont József

A – már megszűnt – bécsi Hofburg-i római katolikus plébánia (*Katholische Hofburgpfarre in Wien*) anyakönyveiben található bejegyzés tanúsítja, hogy 1694. febr. 1-én nyerte el a keresztség szentségét „*Ferdinandi Gobertis comitis de Aspremod et Reckhaim*” és neje, „*Barbare Juliannae*” asszony fia, „*Josephus Gobertus Leopoldus Dominicus*” (József Gobert Lipót Domonkos).¹⁷

A korabeli bécsi újság, a *Wienerisches Diarium* 1720. március 23-án megjelent cikke szerint „*Graf von Aspremont und Reckheim*” Párizsban, 1720. márciusában hunyt el.¹⁸ Egyes 18. századi szakirodalmi források azonban Aspremont József halálának a pontos időpontját 1720. március 3-ára teszik.¹⁹ Más nyomtatott források viszont – tévesen – azt állítják, hogy a gróf Párizsban, 1720. május 3-án távozott az élők sorából.²⁰ Azt, hogy Rákóczi Julianna másodszülött fia pontosan mikor is hunyt el, azt a párizsi római katolikus anyakönyvekből tudhatnánk meg. Erre azonban nincs lehetőségünk, mivel a francia főváros matrikulái 1871-ben, a kommün alatt szinte teljesen megsemmisültek.²¹

3. Gróf Aspremont Anna

Egy 18. század végi szakirodalmi forrás szerint „*Ferdinand Gobert Graf von Aspremont*”-nak és „*Juliana Barbara Fürstin von Ragoczi*”-nak volt egy 1695-ben született „*Anna Maria Ernestina*” (Anna Mária Ernesztina) nevű lánya is, aki gyermekként hunyt el.²² Igen ám, de ezen lánygyermek születése „nehezen tehető be” az 1694. február 1-én megkeresztelt²³ Aspremont József és az 1696. március 26-án megkeresztelt²⁴ Aspremont Vilmos közé. Ráadásul a fentebb már említett „naprakész”, 1699-ben és 1704-ben megjelent genealógiai kiadványok sem tesznek említést Anna létezéséről.²⁵ A gróf Aspremont házaspár amúgy ekkoriban Bécsben élt, de – a Szent István, Szent Mihály, Hofburg-i és Schotten-i római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága szerint – 1695-ben nem született Anna nevű gyermekük.²⁶ Aspremont Anna Mária Ernesztina tehát – nagy valószínűséggel – nem Rákóczi Juliannának és Aspremont Ferdinánd grófnak volt a lánya.

A bécsi Alser Vorstadt-i plébániatemplom „M” jelű kriptája (a felső sor bal szélén található Aspremont Lajos és Vilmos sírtáblája)
A szerző felvétele

4. Gróf Aspremont Vilmos

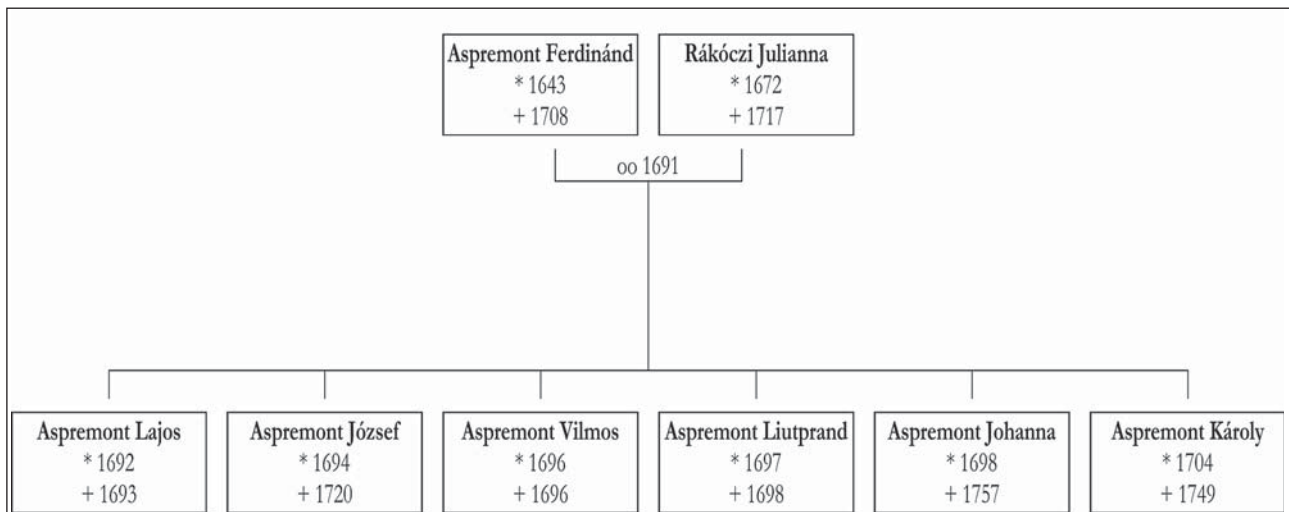
A bécsi Szent Mihály római katolikus plébánia anyakönyveiben található bejegyzés tanúsága szerint 1696. március 23-án látta meg a napvilágot és 1696. március 26-án nyerte el a keresztség szentségét „Aspremont” tábornok és neje, született „Ragozin” fia, „Wilhelmus Fridericus Robertus Maria Josephus Dominicus” (Vilmos Frigyes Róbert Mária József Domonkos).²⁷

Ugyancsak a bécsi Szent Mihály egyházközség matrikuláiból szerezhetünk tudomást arról, hogy „v. Aspremont” fia, „Guilielmus Fridericus Gobertus” (Vilmos Frigyes Gobert) 11 napos korában, 1696 áprilisában hunyt el és a

trinitárius – ma minorita – templom sírboltjában, 1696. április 4-én temették el.²⁸ Bátyjával, gróf Aspremont Lajossal közös, „zwei Söhne des Grafen von Aspermont” feliratú sírtáblája ma is megtalálható a bécsi Alser-Vorstadt-i római katolikus plébániatemplom „M” jelű kriptájának 1. számú sírhelyén.²⁹

5. Gróf Aspremont Liutprand

Az eperjesi római katolikus plébánia (*Rímskokatolícky farský úrad, Prešov*) anyakönyveiben található bejegyzés tanúsága szerint 1697. május 21-én nyerte el a keresztség szentségét „Ferdinandi Aspremont” generális

és neje, „*Principissa Julianna nata Rakocziána*” fia, „*Luitprandus Gobertus Vilhelmus Franciscus Joannes Dominicus Innocentius Xaverius*” (Liutprand Gobert Vilmos Ferenc János Domonkos Innocent Xavér).³⁰

Nagy valószínűséggel Aspremont Liutprand volt az a „János” gróf, akinek haláláról és temetéséről egy korabeli kassai krónika is megemlékezett, mégpedig ekképpen: „1698. ápril. 25. Este 8 óra tájban, titokban hozták el szekeren. Aspremont generális őexcellenciája fiának holttestét lekísérték a kriptába, ahol fenséges nagyatyja mellé tették le. Ez a kiskorú halott nem volt más, mint Aspremont grófnak és Rákóczi Juliannának, az 1692-ik év második felében született mintegy hatodfél éves fiacskája, a kis Aspremont János gróf, akit Makovicza várából hoztak Kassára”.³¹ A krónika szerint a gyermek hatodfél, azaz 5 és fél éves volt és így az 1692. év végén, vagy az 1693. év legelején kellett születnie. Ez azonban nem lehetséges, mivel az elsőszülött fiú, Aspremont Lajos 1692 decemberében látta meg a napvilágot,³² a következő, József öccse pedig 1694. január legvégén, vagy február 1-én született.³³ E két születési időpont között tehát semmi esetre sem jöhetett világra a Kassán eltemetett gyermek. Summa summarum: „János” semmiképpen nem lehetett 5 és fél éves a halálakor. Sajnálatos módon a kassai és a zborói római katolikus egyház halotti anyakönyvei nem maradtak fent ezekből az évekből. Egy 18. századi genealógiai szakkönyv szerint pedig az 1697 májusában született „*Luitprandus Gobertus*” Aspremont gróf 1698 februárjában hunyt el.³⁴ Ezen közlés alátámasztja azon feltevésemet, mely szerint a Zborón elhunyt és kassai jezsuita templomban, 1698. április 25-én eltemetett „János” azonos az 1697 májusában született gróf Aspremont Liutprandal.

6. Gróf Aspremont Johanna

A bécsi Szent Mihály római katolikus plébánia anyakönyveiben található bejegyzés tanúsága szerint 1698. szeptember 20-án nyerte el a keresztség szentségét „*Ferdinando Goberto Comite de Aspremont*” és neje, „*Julianna Barbara nata Principissa de Ragozin*” lánya, „*Joanna Francisca Gobertina Theresia Eustachia Josepha*” (Johanna Franciska Gobertina Terézia Eusztácia Jozefa).³⁵

Egy 18. század végi genealógiai szakkönyv közlése szerint Aspremont Johanna grófnő a belgiumi Mons-ban, 1757-ben hunyt el.³⁶ Annyit lehet még tudni róla, hogy hajadon és ún. Csillagkeresztes hölgy volt.³⁷ Azt, hogy Rákóczi Julianna ötödik gyermeke pontosan mikor is hunyt el, azt a Mons-i római katolikus anyakönyvekből tudhatnánk meg. A Liège-i Állami Levéltár (*Archives de l'État a Liege*) őrizetében található matrikulákban azonban nem szerepel gróf Aspremont Johanna halotti bejegyzése.³⁸

7. Gróf Aspremont Károly

A bécsi Szent Mihály római katolikus plébánia anyakönyveiben található bejegyzés tanúsága szerint 1704. január 13-án nyerte el a keresztség szentségét „*Ferdinando*

Az Aspremont család címere

Goberto Comite de Aspremont” és neje, „*Julianna Barbara nata Principissa de Rakoczy*” fia, „*Carolus Guilielmus Maria Georgius Josephus Gobertus*” (Károly Vilmos Mária György József Gobert).³⁹ (Itt szeretném megjegyezni, hogy mind a régebbi, mind pedig a legújabb genealógiai szakirodalom – téves – közlése szerint Aspremont Károly gróf 1703. november 21-én látta meg a napvilágot.⁴⁰)

Egy 18. századi genealógiai monográfia – melynek adatait **Gudenus János József** is átvette⁴¹ – közlése szerint gróf Aspremont Károly 1749. november 24-én hunyt el.⁴² Egy másik 18. századi szakkönyv azonban azt közli, hogy Rákóczi Julianna legkisebb gyermeke 1750-ben távozott az élők sorából.⁴³ Jőmagam arra hajlok, hogy az első időpontot tartsam valósnak, mivel 1749. december 29-én már Károly gyermekeinek, János Gobertnek és Anna Máriának a gyámságáról kellett intézkedni.⁴⁴ Azt, hogy pontosan mikor is halt meg Aspremont Károly gróf, csak a halálozási helyének ismeretében tudhatnánk meg. Erről az információról azonban hallgatnak a források. Annyi bizonyos csupán, hogy – a Szent István, Szent Mihály, Hofburg-i, Schotten-i és Szent Lipót római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága szerint – a halála nem Bécsben következett be.⁴⁵ (Említésre méltó adalék, hogy – ha a halotti nem is, de – a bécsi Hofburg plébánia matrikuláiban megtalálható „*Carolus Comes de Aspremont et Reckeimb*” és „*Eleonora Comitissa de Kakorzova*” Bécsben, 1725. augusztus 26-án kelt házassági anyakönyvi bejegyzése.⁴⁶)

JEGYZETEK

- ¹ Lakos 1996. 129.
- ² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL – OL). P 1498. Rákóczi-Aspremont család levéltárának töredéke.
- ³ Gudenus 2006. 39.
- ⁴ Nagy 1857. 70.
- ⁵ Wertner 1898. 101.
- ⁶ Genealogischer Schauplatz... 574.
- ⁷ Wissgrill 1794. 169.
- ⁸ Imhof 1699. 627.
- ⁹ Synopsis... 62.
- ¹⁰ MNL – OL. A 57. Magyar Kancelláriai Levéltár. Libri regii. 31. köt. 316–319.
- ¹¹ Dompfarre St. Stephan in Wien (a továbbiakban: DpStSW). Trauungsbuch der Domkirche St. Stephan. Bd. 30. S. 518–520.
- ¹² Pfarre St. Michael in Wien (a továbbiakban: PStMW). Taufbuch der Kirche St. Michael. Bd. 5. S. 238.
- ¹³ PStMW. Taufbuch der Kirche St. Michael. Bd. 5. S. 238.
- ¹⁴ PStMW. Sterbebuch der Kirche St. Michael. Bd. 1. S. 368.
- ¹⁵ Koblizek 2000. 78.
- ¹⁶ Koblizek 2000. 78.
- ¹⁷ Pfarre St. Augustin in Wien (a továbbiakban: PStAW). Tauf- und Trauungsbuch der Hofburgpfarre. Bd. 2. S. 209.
- ¹⁸ Wienerisches Diarium (a továbbiakban: WD), Num. 1737.
- ¹⁹ Der Durchl. Welt... 999; Notice historique ... 69.
- ²⁰ Azevedo Coutinho y Bernal 1777. 333.; Wissgrill 1794. 169.; Wertner 1898. 101.
- ²¹ Gérald Monpas (Archives de Paris) és Philippe Ploix (Archives historiques de l'archevêché de Paris) írásbeli közlése.
- ²² Wissgrill 1794. 169.
- ²³ PStAW. Tauf- und Trauungsbuch der Hofburgpfarre. Bd. 2. S. 209.
- ²⁴ PStMW. Taufbuch der Kirche St. Michael. Bd. 5. S. 344
- ²⁵ Imhof 1699.; Synopsis...
- ²⁶ DpStSW. Taufbuch der Domkirche St. Stephan; PStMW. Taufbuch der Kirche St. Michael; PStAW. Tauf- und Trauungsbuch der Hofburgpfarre; Pfarre Unsere Liebe Frau zu den Schotten in Wien (a továbbiakban: PSW). Taufbuch der Kirche Schotten.
- ²⁷ PStMW. Taufbuch der Kirche St. Michael. Bd. 5. S. 344.
- ²⁸ PStMW. Sterbebuch der Kirche St. Michael. Bd. 1. S. 413.
- ²⁹ Koblizek 2000. 78.
- ³⁰ Štátny archív v Prešove. Zbierka cirkevných matrík. Rímsko-katolícky farský úrad Prešove. Inv. č. 863/6. Matrika narodených. Fol. 125.
- ³¹ Szabó 1942. 11.
- ³² PStMW. Taufbuch der Kirche St. Michael. Bd. 5. S. 238.
- ³³ PStAW. Tauf- und Trauungsbuch der Kirche Hofburgpfarre. Bd. 2. S. 209.
- ³⁴ Genealogischer Schauplatz ... 574.
- ³⁵ PStMW. Taufbuch der Kirche St. Michael. Bd. 5. S. 471.
- ³⁶ Wissgrill 1794. 169.
- ³⁷ Der Durchl. Welt ... 1000.; Wissgrill 1794. 169.

- ³⁸ Archives de l'Etat f Liege. BE-A0523.450. Paroisse Mons. Registres aux Payements des Redevances dues á la Chapelle de Mons. Tom. 2.
- ³⁹ PStMW. Taufbuch der Kirche St. Michael. Bd. 6. S. 115.
- ⁴⁰ Azevedo Coutinho y Bernal 1777. 333.; Der Durchl. Welt... 999.; Genealogischer Schauplatz... 574.; Gudenus: 2006. 39.; Notice historique... 69.
- ⁴¹ Gudenus 2006. 39.
- ⁴² Wissgrill 1794. 169.
- ⁴³ Azevedo Coutinho y Bernal 1777. 333.; Notice historique... 69.
- ⁴⁴ MN – LOL. A 57. Magyar Kancelláriai Levéltár. Libri regii. 41. köt. 501.
- ⁴⁵ DpStSW. Sterbebuch der Domkirche St. Stephan; PStMW. Sterbebuch der Kirche St. Michael; PStAW. Sterbebuch der Hofburgpfarre; PSW. Sterbebuch der Kirche Schotten; Pfarre St. Leopold in Wien. Sterbebuch der Kirche St. Leopold
- ⁴⁶ PStAW. Tauf- und Trauungsbuch der Hofburgpfarre. Bd. 1. S. 484–485.

IRODALOM

Azevedo Coutinho y Bernal, Joseph Felix Antoine François de
1777: Généalogie de la famille de Coloma. Louvain

Der Durchl. Welt. Aenderer Theil. Kurtzgefaßte Genealogische, Historische und Politische Beschreibung der neuen Hochfürst. Häuser und Grafen des H. Röm. Reichs. Breslau, 1739.

Genealogischer Schauplatz des izezherrschenden Europae, Auf welchem nach einer kurtzen Einleitung in die heutigen Geschichte der Europäischen Reiche die izeztlebenden Durchl. hohen Häupter, Chur-Reichs- und andre Fürsten, Hertzoge und Grafen, dann einige Reichs-Freyherren, Lords u. Marchesen, mit Ihren Häusern und Familien, meistens in Genealogischen Tabellen aufgeföhret werden. Nebst einem Supplemento. Breßlau und Leipzig, 1724.

Gudenus János József

2006: A Rákóczi fejedelmek leszármazottjai Európában. Budapest

Imhof, Jacob Wilhelm

1699: Notitia S. Rom. Germanici Imperii procerum. Editio quarta. Stuttgart

Koblizek, Ruth

2000: Die Alserkirche. Ihre Geschichte und Kunstwerke. Wien

Lakos János (szerk.)

1996: A Magyar Országos Levéltár. Budapest

Nagy Iván

1857: Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal. I. köt. Pest

Synopsis historico-geneologica celeberrimae ac antiquissimae, de regali sanguine ortae Asperimontanae Familiae. Wien, 1704.

Szabó Adorján

1942: Báthory Zsófia temploma Kassán. Kassa

Wertner Mór

1898: A Rákócziak családi történetéhez. II. In: Erdélyi Múzeum 2. sz.

Wissgrill, Franz Karl

1794: Schauplatz des landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande. Bd. I. Wien

Derecskei Gyula

Az ónodi kastély és a Rákóczi család

Az ónodi végvár és uradalom, valamint az itt birtokos Rákóczi család 17. századi kapcsolata közismert. A törökök által elfoglalt egri vár szomszédságában lévő Ónod tartósan magyar kézen maradt. Előretolt védőbástyája volt Borsod, Abaúj és Zemplén vármegyéknek. A mintegy másfél századon keresztül tartó török uralom alatt szinte végig „katonai nyomás” alatt állt, célpontja és elszenvedője volt a törökök támadásainak. Abban, hogy nem tudták elfoglalni, döntő szerepe volt a Rákóczi család két kiváló képviselőjének, **Zsigmond**nak és fiának, **I. György** erdélyi fejedelmeknek. Rengeteg pénzt költöttek a várra, védelmére hadsereget tartottak fenn. Egyes vélemények szerint, nem teljesen önzetlenül: védelmet jelentett az északabbra lévő váraiknak (Felsővadász, Szerencs, Tokaj, Sárospatak, Regéc) és nagy kiterjedésű szőlőbirtokaiknak a Hegyalján. A borkereskedelem volt egyik igen jelentős bevételi forrásuk.

A török hódítás egyik következménye volt a Balkánon lévő szőlőültetvények, valamint a borkereskedelem elpusztítása. Európa piacain tartósan hiány keletkezett borból, az árak magasra emelkedtek. A Rákócziak, ezt kihasználva, nagyarányú szőlőtermelést és borkereskedelmet szerveztek és tartottak fenn a 17. században. Erre lehetőséget adott a Hegyalján termelt jó minőségű bor, mely jól tűrte a szállítást, hosszabb úton sem zavarosodott meg. Egy másik indoka lehetett a nagy kiterjedésű ónodi uradalom megszerzésének az itt lévő jó minőségű termőtalaj. A Rákócziak által fenntartott seregnek folyamatosan szüksége volt utánpótlásra: élelmiszerre és takarmányra. Ezek termelésére az ónodi uradalom területe alkalmasabb és produktívabb volt, mint az északabbra fekvő Rákóczi-birtokoké.

A 17. században a törökök hadi stratégiája megváltozott. Korábban, kiindulva az általuk már megszállt területekről, kiraboltak, felégettek, elpusztítottak mindent. Később a falvak lakóit adóztatták (hódoltatták), de hagyták, hogy műveljék a földjeiket. **II. Rákóczi György** erdélyi fejedelem 1650. január 10-én kelt levelében a következőket írta: *„Az magyarországi jószágunkat, hogy ne hódoltassák az levelet meghozták, kit azt mondott az vezér 20 ezer tallér; annyit többet ér; ha kellek megküldjük Egre, olvassák meg.”*¹ Ezek szerint a birtoknak gazdasági jelentősége is volt. A Rákócziak ez időben folytatott birtokigazgatási gyakorlatának ismeretében joggal feltételezhetjük, hogy Ónodon is kiépítették birtokközpontjukat, majorságukat, ahol begyűjtötték az uradalomból származó természetbeni jövedelmeiket. A 17. században növekedett a nagyobb hatékonysággal működő, úgynevezett allodiális gazdaságok, majorságok száma, ahol robotszolgáltatással és zsellérmunkával, központi irányítás alatt folytattak mezőgazdasági termelést, állattartást.² Valószínűsíthető, hogy a várba telepített katonaság és a Rákóczi-hadsereg biztonságos ellátása érdekében a század első évtizedei-

ben, I. Rákóczi György várkapitánysága idején, Ónodon is létesítettek ilyet. 1652-ből ismert a birtok urbáriuma, mely az ide tartozó falvak szolgáltatásainak rögzítésén túl tájékoztat a majorságok állapotáról is. Műholdas felvételeken jól látható az a nyújtott téglalap alakú, kastélykertnek nevezett terület, ahová az ónodi majorságot felépíthették és üzemeltethették. Ennek északnyugati szögletében áll az ónodi kastély jelenleg négy saroktoronyos, kétszintes, felvidéki várkastélyokat idéző épülete. Napjainkban *Török-kastély*-ként nevezik – talán a 18. század második felében itt élt gr. **Török** család után. A hagyomány szerint ők építették. Egyes vélemények szerint romantikus, historizáló stílusban épült. Erre utalnak a saroktoronyok, azok csúcsos toronysisakjai, valamint az udvari homlokzat középrizalitját hangsúlyosabbá tévő, négyoszlopos portikusz. Más vélemények szerint (feltehetően a birtoklási adatok ismeretében), az 1700-as évek második felében épült, barokk stílusban, melyet a későbbiek során építettek át, bővítettek ki.

A kastélyépület alaposabb vizsgálata során ezek az információk nem tűnnek valósnak. Ha a vizsgálatot kiterjesztjük a Török család két, az építkezéssel kapcsolatba hozható tagjára, (I.) **József**re (1714–1776), aki a grófi rangot 1774-ben kapta a királynőtől, valamint **Lajos** fiára (1748–1809), további kételyek merülhetnek fel építetői szerepüket illetően. Az épület alaposabb vizsgálata alapján – az építés idejére és az építetők személyére nézve – egy harmadik lehetőség is elképzelhető. E szerint a kastély középső, keskenyebb homlokzatának hét ablak szélességű részét a Rákócziak építhették a 17. század első negyedében, mint itt lévő majorságukhoz tartozó kúriát. Erről eddig írásos adat nem került elő, de az épületen több, erre utaló építészeti megoldást fedezhetünk fel. E feltételezést erősítheti a más Rákóczi-birtokokon is megtalálható, diadalív-szerű kapubejárat, a Rákócziak 17. században folytatott birtokszervezési gyakorlata,³ a bizonyítottan általuk épített kúriák elrendezése, szobakiosztása. Mindenekelőtt Tolcsván, a 17. század második felére datált Rákóczi-kúriával (vagy *Királyudvarral*) való szerkezeti és méretbeli hasonlóságra gondolhatunk. Ónodon a kastélyépület alaprajzilag elkülöníthető, feltételezett kúria-része 25x12 méteres, egyetlen ablakosztású, két szobasoros. Valószínű, hogy eredetileg földszintesnek épült, melyre a későbbiek során húztak felső szintet. Az épülethez kívülről illesztett, zárt lépcsőtér erre utal. Különlegesnek tűnik, hogy földszinten, az északi szobasor közepén az egyik helységet szépen ívelt dongaboltozat fedi, míg kétoldalt a többi szoba síkmenyvezetes. Egy épületen belül a boltozattal fedett szobáknak egy kiegyensúlyozott statikai rendszert kell alkotniuk, ez biztosítja az épület tartósságát. Szobasoron belül egy helység boltozása nem értelmezhető. Erre az lehet az ésszerű magyarázat, hogy az építéskor az északi szobasor minden helységét dongaboltozattal fedték le. A boltvállak egysége-

Rákóczi Zsigmond (1544–1608) erdélyi fejedelem, a Rákóczi vagyon megalapítója és gyarapítója, valamint fia, I. Rákóczi György (1593–1648) ónodi várkapitány, későbbi erdélyi fejedelem

II. Rákóczi György (1621–1660) erdélyi fejedelem és unokája, II. Rákóczi Ferenc (1676–1735)

sen, a hossz tengelyre merőlegesek voltak. A feltételezeten 17. században épült egyik helység vakolatát a közelmúltban le kellett bontani. A szabaddá vált terméskő falazaton egyértelműen felismerhető az eredeti dongaboltozat indítása. Egyben világossá vált, hogy egy későbbiekben épített kemence okozhatta a fedőszerkezet megromlását.⁴ A következmény: a boltívek megrepedezése. Ekkor a repedezett boltozatok helyett sík födémeket építhettek be. Nem lehet véletlen, hogy teljesen hasonló szerkezetű, hét helységből álló, boltozatokkal fedett szobasort építettek a 17. század első felében a sárospataki vár északi szárnyának földszintjén is. A pataki Vörös toronyhoz kapcsolódó palotaszárnyak kiépítése még a **Perényiek** birtoklása idején elkezdődött, majd a I. Rákóczi György és **Lórántffy Zsuzsanna** házasságkötését (1616) követően tovább folytatódott: 1617–18-ban a Perényi-szárnyra építettek emeletet, mely később a déli és nyugati szárnyakon is folytatódott. 1640-től építették ki Lórántffy Zsuzsanna lakosztályát a déli szárny emeletén. Itt is egy dongaboltozatos szobasor van, csak díszesebb, fiókos kivitelben. Ebből a korszakból néhány itt dolgozó építőmester nevét is ismerjük: **Lőcsei Medvés Mártonét**, **Tályai Györgyét**, valamint **Fundáló Mátyásét**. 1646–47-ben **Sárdi Imre** egy német mesterrel együtt tervezte és építette meg a Lórántffy-loggiát és lépcsőt.⁵ Elképzelhető, hogy a felsorolt mesterek egyike működött közre az ónodi kúria építésénél is. (Ezt egy periodizációs falazatvizsgálat esetleg igazolhatja). Arra is lehet magyarázatot találni, hogy ennek az építkezésnek az adatai eddig miért nem kerültek elő a számadáskönyvekből. Az ónodi vár és majorság költségei együtt, összesítve szerepelnek, mint a Rákócziak ráfordításai. Az uradalom irányítási központja és az urasági szállás korábban a vár épületén belül volt, de az utóbbi végvár volta és a vár biztonsága⁶ miatt valószínűleg áthelyezték azt a majorság területére. A szükséges élelmiszert innen szállították át az erősségbe.

Borovszky Borsod vármegyéről írt monográfiájában⁷ közöl egy 1636. február 1-én, az ónodi várban készült leltárt, amely szerint **Szentpéteri Imre** udvarbíró átadta hivatalát **Gönczy Andrásnak**. Ebből megtudhatjuk, hogy az öreg Rákóczi György fejedelemnek a kapu fölött volt a háza, mellette a fejedelemasszonyé. A bástyán egy új házban volt az *ebédlő palota*. Szerepel egy *kerengő garádics*, *Veres torony*, szabó és *czeit-házak* (fegyvertár), *lisztes ház*, *sáfar ház*, valamint több gazdasági épület is. Megemlítik, hogy a házakra és palánkokra nagyon ráférne az építés. Kiváltképpen a belső vár épületei, a padlások és héjazatok folyosói, valamint a garádicsok igen megromlottak. Ez a felsorolás jól illeszthető a belső vár egyszobasoros palotájára. A Rákóczi család Erdélybe költözése és a leltár felvétele között hat év telt el. Ennyi idő alatt a belső várban lévő lakrészüket, amennyiben megelőzően használták volna, nem kerülhetett ilyen állapotba. Valószínű, hogy már 1630-at megelőzően felépítették a majorságban lévő udvarházukat, ónodi tartózkodásuk alatt ott szállhattak meg, oda helyezték át birtokirányítási központjukat.

Egy harmincnégy évvel később készült leltárt **H. Takács Marianna** szerint ugyancsak a belső várban vettek volna fel.⁸ Ez utóbbi szerint a női lakosztály mellett volt a nőcselédek szobája, egy pitvar, mely az asszony és a férfi lakosztályokat összeköti. „*Urunk háza és a Pitvartól jobbra nyíló öreg gerendás Pallásos ház, melyben régen a Palotás gyalogok laktak. Ezen házból nyíló öreg Szeglet ház gerendás, padlásos. [...] Az alsó rendben lévő házak között garádics, folyosó pitvar. Pitvarból bal kéz felé való szegletház feljáró garádics, kerekdeden kőből építetett [...] innen jobbra ebédlő Palota, gerendás, deszka padlásos.*” A leltárban több, újonnan épített gazdasági épület is szerepel, s dokumentálja, hogy a kapuban kőből épült lépcsők vannak.

A két leltár egybevetésekor látszik, hogy nem készülhetek azonos helyen. A korábbi illeszthető az egyszobasoros várbeli palotára, a későbbi csak a kastély emeletének két-szobasoros, középső részére. Valószínűsíthető az, hogy Rákóczi György fejedelemmé választását (1630) megelőzően a majorságban építtetett egy kúriát, melyet később emeletre bővítetett. **Borovszky** ír arról, hogy a harmincéves háború során a Habsburg-seregekkel az ország területén csatázó I. Rákóczi György fejedelem 1644 év végén Ónodra helyezte főhadiszállását. Ekkor intézkedett a vár megerősítéséről, valamint Vattán is vadászott. Erre vonatkozhat az 1670-es leltár ezen kitétele: „*Pitvarból jobbra nyíló öreg gerendás Pallásos ház, melyben régen a Palotás gyalogok laktak.*” Az utóbbiak lehettek a fejedelem testőrségét ellátó katonák.

Lórántffy Zsuzsanna a férje halálát követően, 1648-ban kisebb fiával, **Zsigmonddal** (1622–1652) hazaköltözött Sárospatakra. Az utóbbinak korai és hirtelen halála után, látva idősebb fia, II. György sikertelen uralkodását Erdélyben, minden idejét és energiáját birtokai szervezésére és kiépítésére fordította. Fiával, az erdélyi fejedelemmel egy évben halt meg, 1660-ban.

Menye, **Báthory Zsófia** és unokája, **I. Rákóczi Ferenc** birtoklása idejéből kevés adatot ismerünk. Tudjuk, hogy beleegyezésükkel 1661-ben szendrői és ónodi váraikba osztrák katonákat telepítettek, valamint, hogy a **Wesselényi**-féle összeesküvés (1662) miatti számonkérés elkerüljék, ónodi uradalmukra 30 000 forintot terheltek, visszafizetésig évi 6%-os kamattal. **Pethő Zsigmond** várnagy 1664-ben Zemplén vármegyéhez intézett levelében a külső vár állapotáról a következőket írta: „*Az Palánk oly romladozott állapottal vagyon, [...] mind Ló mind egyéb Szarvas Marha szabadon ki mehetne rajta...*”⁹

Eger várának a töröktől való visszavételét követően Ónod vára katonai szerepe megszűnt. A kuruc háborúk idejében a környéken harcok folytak, ennek következményeként a vár rommá lett. Valószínű, hogy a kúria is sérült. I. Rákóczi Ferenc halálát követően (1676) az árvák (**Julianna** és **II. Ferenc**) vagyonának kezelője anyjuk, **Zrínyi Ilona** lett, aki 1682-ben házasságot kötött **Thököly Imrével**, cselekvő résztvevője lett az általa vezetett kuruc felkelésnek. Két éven át védte Munkács várát a csá-

szári csapatok ellen, de végül fel kellett adnia. Megegyezés szerint amnesztiát kapott, de gyermekeivel együtt Bécsbe kellett költöznie. Lányával együtt zárdába zárták, fia nevelését jezsuita atyák vették át neuhausi kolostorukban. Gyámjuk, **Kollonich Lipót** kezelte a Rákóczi-vagyont, a Kamara közreműködésével. Julianna a császári udvar tudta és beleegyezése nélkül, titokban házasságot kötött gróf **Ferdinand Gobert Aspremont** altábornaggal (1691), ezzel kivonta magát a gyámság alól. Egy évvel később öccse, Ferenc is nagykorú lett és hozzájárult ahhoz, hogy nővére ne csak a törvény szerint járó leánynegyeddel, hanem vele egyenlően, fele-fele arányban részesedjék a Rákóczi-vagyomból. Csakhogy az utóbbinak a nagyobb része, a Rákócziak sárospataki és regéci várainak kincstárában lévő, mintegy három millió arany értékű kincs erre az időre eltűnt. Erről **Thaly Kálmán** számolt be, a Rákóczi-Erdődy-irattár tanulmányozását követően.¹⁰ Munkács várának feladásakor annak kincstárát, amely a Rákóczi-árvákat illetve, kijelölt gyámjuk, Kollonits érsek leltár szerint vette át, megőrzésre, gróf **Csáky István** országbíró ellenjegyzésével. A kincsek egy része házasság útján került a Rákóczi-családhoz, tartalmazták az **Alaghyak**, **Mágóchyak**, **Dobók**, **Lórántffyak** és **Báthoryak** értékeit, valamint három generáció alatti, gazdasági tevékenységük eredményeit. Júlia és Ferenc, nagykorúságukat elérve, bíróságon kérték ennek kiadatását. (Téves állítás, hogy egymással pereskedtek.) A bíróság helyt is adott a beadványnak, ám az érsek arra hivatkozva tagadta meg a kiadást, hogy a műkincseket beolvasttatta és szétosztatta a szegények között. Tény, hogy az eseményeket követően Kollonits rokonainak szerezte meg a nagylévárdi uradalmat és várkastélyt, gróf Csáky pedig Szendrőt és a szádvári uradalmat kaparintotta meg. A Rákóczi testvérek csupán a kifosztott földbirtokokat kapták vissza. Ezek működtetéséhez és a megélhetésükhöz pénzre volt szükségük, ezért kellett egyes birtokokat eladniuk, illetve zálogba tenniük. Valószínű, hogy ezek az események is közrejátszottak abban, hogy II. Rákóczi Ferenc, családi hagyományainak megfelelően, a kuruc mozgalom élére állt.

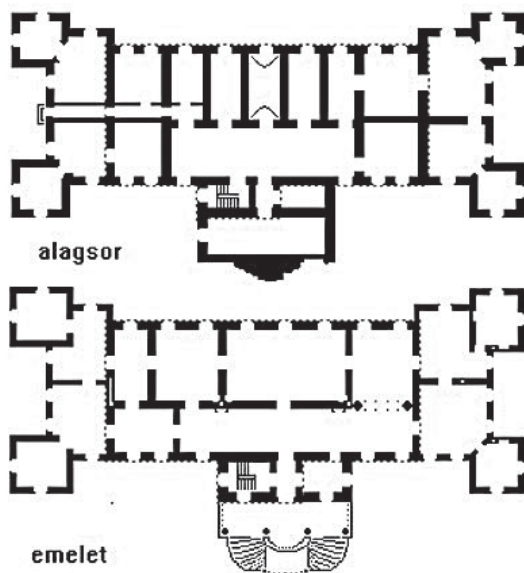
Ónod az itt tartott országgyűléssel került ismét a figyelem középpontjába. Lehet, hogy a várnak, illetve a kúriának is szerepe volt abban, hogy a gyűlést ide hirdették meg. A fejedelem országos gyűléseit mindig egy vár, vagy kastély közelében tartották (Sárospatakon, Szécsényben).

A Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári békében II. Rákóczi Ferenc teljes vagyont elkobozták. Ebből az időszakból nincs adatunk az ónodi vár és uradalom állapotáról. Osztrák katonák állomásoztak itt, az elkobzott uradalmat a Kamara irányította. Hasonló helyzet volt Sárospatakon és Regécen is, ezekről több adatot ismerünk.

A vagyon egy részét az uralkodó hűséges alattvalói között osztotta szét. A leleszi apátság bejegyzései szerint az ónodi uradalom felét a kuruc csapatok felett Romhánynál győzelmet arató br. **Sickingen Damján János** marsall kapta, királyi adományként. A helyzet 1726-ban változott, mikor a báró a birtok negyedét 30 000 forintért, fiagon

való örökölhetőséggel átadta br. **Szeleczky Mártonnak** és **Koller József** egri püspöknek. Tényleges megosztás híján a Júliát megillető részt csak peres úton lehetett visszaszerezni a királyi kamarától. Ekkor már tudni lehetett, hogy a birtok másik felét a következő évben Aspremont hercegné, Rákóczi Júlia jogán fia, **János Gobert** visszakapja. A marsall 1746-ban szendrői **Török József**re (1714-1776) ruházta (zálogba adta?) a másik negyedét. Elképzelhető, hogy ezzel a Kamara hivatalnokának a birtok megszerzésénél nyújtott segítségét honorálta. 1758-tól az örökös tartományokban bevezették a *systemmaessiger Adels* gyakorlatát. E szerint magas rangú kamarai hivatalnokok, katonatisztek, kitüntetésként, főnemesi rangot és a Kamara kezelésében lévő birtokot kaptak vagy vásárolhattak, kedvező áron. Báró Sickingen tulajdonjoga csak adminisztratív jelentőségű lehetett, a birtok eladásából származó haszon megszerzését szolgálhatta.

Az 1787/89. évi népszámláláskor a Rákóczi-Aspremont családnak jelentős birtokai voltak Ónodon, Bükk-aranyoson, Emődön, Ládházán, Sajópetrin és Szederkényben.¹¹ Az 1789-es birtokösszeírásakor Ónodon kastély még nem szerepel. 1786-ban **Korabinsky** sem tesz említést az épületről. **Vályi** említi először kastélyként 1799-ben.¹² Nem tűnik valósnak tehát az az állítás, hogy Török József építtette a kastélyt 1746-ban. Borovszky Abaúj megyéről írt monográfiájában írja, hogy Szendrői Török József a 18. század közepén Nagykázméron építtetett emeletes kastélyt, fényképfelvételt is közöl róla. Itt tartották **Kazinczy Ferenc** és gr. **Török Sophie** esküvőjét 1804-ben. **Fényes Elek** is említi a gr. Török család derék kastélyát, szép kertjét és 976 hold szántóját Nagykázméron.¹³ Valószínűtlen, hogy a család abban a helyzetben lett volna, hogy egy időben két kastélyt is építtessen. A két épület összehasonlítása is ellentmond az egyszerre való építésnek: Ónodon a korai barokk építkezésekre jellemző egyenetlen ablakkiosztást, változó épületszélességi méreteket találunk, míg Nagykázméron a kor építészeti divatjának megfelelő késői barokk-kora klasszicista formákat és épületdíszeket. Azonos időben egy család két ilyen eltérő stílusban nem építhetett. Nem igazolja az ónodi kastély építtetését Török József (és fia, **Lajos**) életpályája sem. Török József kilenc éven keresztül volt borsodi alispán. 1754-ben a *Magyar Királyi Helytartóság* tanácsosa, 1758-tól a *Magyar Királyi Kamara* tanácsosa (Bécsben?), 1772-ben a *Szepesi Kamara* igazgatósági adminisztrátora, majd elnöke. **Eckhardt Sándor** szerint¹⁴ szabadkőműves és rózsakeresztes páholyok tagja. Bécsben került összeköttetésbe alkímistákkal, akik azzal az ürügygel, hogy fiát megtanítsák az aranycsinálás mesterségére, háromezer aranyat csaltak ki tőle, mellyel aztán megszöktek. Török József ekkor hazatért nagykázméri kastélyába. Egyes vélemények szerint **Poniatovsky** hercegtől vett egy mázsa ezüstöt és belemerült az alkímia mesterségébe. A szabadkőművesség és aranycsinálás rengeteg pénzébe került. Fia, Lajos (1748-1809) 1776-ban vette feleségül gr. **Rogendorff Alojziát** (1754-?). Ónodra költöztek, itt születtek a gyermekeik. Valószínű, hogy ezt követően

AZ ÓNODI TÖRÖK KASTÉLY

Az ónodi vár, a hozzá tartozó birtokkal együtt a 17. sz. elején került a Rákóczi család birtokába. Végvárként többször ostromolták a törökök, később évekig Thököly kurucjai birtokában volt. A sok hadi esemény következtében a vár állapotának állandó romlásáról szólnak a híradások. A 17. sz. végén a vár lakhatatlanná lett, valószínűleg ezért építettek fel itt egy uradalmi központot és egy kisebb emeletes kastélyt [alaprajzokon pirossal határolva]. Ennek az épületnek a beosztása, a tervek elrendezése hasonló a többi, ebben a korban épült Rákóczi udvarházzal [Tarcsl, Felsővadász]Egy 1670- ből származó leltárban szerepel a szobák elosztása, mely azonosítható a jelenlegi kastély középrészével. A " kerekdeden" rakott kőlépcső mellett szól egy külső "garádicsról" is.

Rákóczi Júlia házassága révén került a birtok és a kastély előbb az Asremont-, később az Erdődy- grófok tulajdonába. A 18. sz. végén vásárolta meg gróf szendrői Török Lajos, akinek gyermekei már itt születtek. Köztük volt Zsófia [Sophie] aki később Kazinczy Ferenc felesége lett. A 19. sz. elején építették át, illetve bővítették ki, mindkét végén 2 - 2 szobával, valamint a belőlük nyíló 2 - 2 toronyal. Ekkor épülhetett a klasszicista, négyoszlopos tornác és az ahhoz felvezető, íves kétkarú lépcső. A 20. sz. elején a vásárolta meg a kastélyt kellemesi Melczér László a Borsod- Miskolci Hitelbank elnök igazgatója és lakta családjával együtt 1945 - ig. Az egyik tronyban sgrafitto maradványok vannak. Több eredeti ajtózárr és kandalló is megmaradt. Jelenleg az iskola egyik épülete. Műemléki védettségé nincs.

újíthatták fel a 18. század első felében a korábban gazdasági célra hasznosított kúriát. (Ezért nem vették kastélyként számba a megelőző felméréseknél.) Feltehetően apja biztatására lett szabadkőműves. 1784-ben Miskolcon, majd Kassán alapított páholyokat. Ennek volt a tagja veje, Kazinczy Ferenc is. Gróf Török Lajos 1785 és 1795 között tankerületi igazgató volt Kassán. Erre a család szerényebb anyagi körülményei miatt lehetett szükség. Közismert, hogy Kazinczy Ferenc és családja Széphalmon igen szerény körülmények közt élt. Báró **Vay Miklósnak** 1826. augusztus 28-án keltezett levelében ezt írta: „Sógorom [...] 17. esztendeje miolta feleségem részét minden jövedelmével tartóztatja...”¹⁵ A leleszi apátság protokolluma szerint **Aspremont János Gobert** gróf 1809-ben visszaváltotta (!) a gr. Török családtól ónodi birtokrészét. Az egykori ónodi Rákóczi-uradalom háromnegyede így a 19. század elején Rákóczi Júlia fia, majd unokája, gr. Aspremont János Gobert (1757–1819) tulajdonába került.

A Rákócziak családi levéltárának történetét Thaly Kálmán írta meg.¹⁶ A levéltárat 1711-ben a fejedelem titkára, **Benitzky Gáspár** borszállítmány közé rejtve szállította el Lengyelországba, Rákócziinak a jaroslavi uradalmában lévő viszocsikai kastélyába. Amikor a fejedelem 1712-ben Angliába, majd Franciaországba indult, birtokát és levéltárát **Siniawsky** herceg feleségére, régi bizalmasára, **Elena Lubomirska** hercegnőre bízta. Apja halálát követően (1735) fia, **(III.) György** magához vette és 1758-ban bekövetkezett haláláig őrizte azt. Tekintve, hogy életében anyagilag a leányágon örökös Aspremontok támogatták, az iratanyag hozzájuk került. Ezek létfontosságúak voltak birtokpereiknél, ezért titokban őrizték. A levéltár után kutatott az udvari kamara is, főként politikai okokból. Thaly közlése szerint Aspremont Károly Gobert gróf titokban az ónodi vár pincéjébe szállíttatta és ott elfalaztatta. Feltehetően így próbálta biztosítani, nehogy a nyomára bukkanjanak. Később a Sajó folyó áradásai veszélyeztették, ezért a lednicei uradalmában lévő rovnői kastélyba szállíttatta át. Fia, János Gobert gróf (1757–1819) volt a család utolsó férfitagja. Örököse leánya, **Mária Anna Gobertina** (1787–1866), gróf **Erdődy Györgyné** két levéltáros segítségével átvizsgálta az iratanyagot, majd a 19. század közepén átszállították azt a Vasvárosváron (Rotenturm an der Pinka) újonnan épült kastélyuknak a tornyába, az erre a célra kialakított irattárba. A fontosabb okmányokról a *Magyar Történelmi Társulat* képviselői (Thaly Kálmán és **Szilágyi Sándor**) 1871 augusztusában 94 db. másolat készítettek. Több politikai tárgyú iratot ekkor másolás céljából kikölcsönöztek. Erről az irattárról ír **Horváth Hilda**.¹⁷ Az 1920-as években az iratanyagot Budapesten, a *Magyar Nemzeti Múzeumban* helyezték el. Külön-külön helyezték el a politikai tartalmú, illetve a birtokokra és gazdálkodásra vonatkozó iratokat. Az utóbbiak 1956-ban, elégték.

A gróf Török család ónodi birtokrésze tehát a 19. század elején Aspremont János Gobert gróf (1759-1819) igazgatása alá került. Központi birtoka és kastélya Felvidéken,

a Vág folyó mellett lévő, a Lórántffy és Rákóczi családok által kiépített Lednice-Rovné (Lednice-Róna) volt. Birtoklása kezdetén a legnagyobb feladat a Rákóczi Júliát illető, de a kamara által lefoglalt ingatlanok visszaperlése, valamint az erősen széttagolt birtoktestek összerendezése volt. Mindkét feladatot teljesítette, áttekinthető és kezelhető uradalmaiban eredményesen gazdálkodott. Ennek részeként szerezhette meg, illetve válthatta vissza az ónodi uradalom további részeit is. A feladat megoldásában segített jó barátja, **von Kaschnitz** báró, **II. József** császár gazdaságpolitikájának egykori kidolgozója.¹⁸

A család utolsó képviselője, **Aspremont Mária Otília Goberta** grófnő (1787–1866) volt, aki 1807-ben kötött házasságot gróf **Erdődy György** varasdi főispánnal. Birtokaik és kastélyaik voltak Rovnéen kívül Gyepfüzesen (Kohfidisch), Vasvárosváron, Mádon és Ónodon. Birtokaikat hat gyerekük között osztották meg, Ónodot **Erdődy Károly** gróf (1815–1864) kapta. Valószínű, hogy a korábbi udvarházat a két végén ő és felesége, a bécsi udvar egyik jelentős személyiségének, gróf **Leopold Kolowrat-Krakowsky** miniszternek és alkancellárnak a húga hosszabbították meg és bővítették ki a romantika szellemében. A terméskőből épült kúriához, téglából négy saroktornyot építettek, hogy a kor szokásai szerint, társadalmi helyzetüknek megfelelő színvonalú otthonnal rendelkezessenek. A *Magyar Kastélylexikon* adatai szerint¹⁹ a család idősebb ágához tartozó **Erdődy Sándor** gróf az 1846–47-es években vépi kastélyát romantikus stílusban átépíttette **R. von Ringe** bécsi építésszel, a munkákat ifj. **Vojta Donát**, szombathelyi építőmester vezette. Ekkor a korábbi négyszög alakú, belső udvaros kastély jobb oldalához, kívülről egy téglalap alakú külső szárnyat építettek, külső sarkain egy-egy, az ónodihoz hasonló toronnyal. Archiv fotográfiák alapján az ónodi kastélyépület külső képe bővítés után várkastélyszerűbb lett. A belsejében ma is látható faragott ajtószárnyak, a hallban lévő, vörös márványból faragott kandalló, valamint az egyik szobában megmaradt faldíszek (stukkók) erősíthetik az átépítés idejére vonatkozó elképzelést. A napóleoni háborúkat követően Európában már a francia császársághoz köthető klasszicista irányzat terjedt el. Az európai felső arisztokrácia köreiből, melyhez az Erdődy grófok is tartoztak, jobban kedvelték a francia királyságot szimbolizáló barokk-neorokok stílust, melyhez az ónodi ajtószárnyak és stukkók is sorolhatók. Ezt bizonyítja kastélyaik – archiv fotográfiák alapján ismert – hajdani berendezése. Az 1800-as években az Erdődy család biztosan lakta a kastélyt, hiszen gr. Erdődy Károlyné született **Kolowrat Krakowsy Júlia** grófnő (1823–1907) itt halt meg. A széttagolt birtokon nem lehetett eredményesen gazdálkodni, csődbe ment. Gyermekei a 20. század elején eladták a kastélyt és a hozzátartozó uradalmat. Ezzel véget ért a közvetlen Rákóczi-leszármazottak birtoklása.

A kerti homlokzat középrizalitján lévő négyoszlopos tornácot már a következő birtokos, a **Melczner** család építtette. Ez lett az épület legkarakteresebb része.

Az ún. Török-kastély (forrás: Ónod község honlapja)

Végezetre, érdekes gömöri vonatkozás, hogy a kastély utolsó ura a rimaszombati születésű **kövecsesi Lukács Béla** (1892–1958) konzervatív politikus, jogász, későbbi országgyűlési képviselő, Miskolc főispánja, földművelésügyi államtitkár, hadigondozási tárca nélküli miniszter, a *Magyar Élet Pártja*, valamint a *Tisza-jobbparti Mezőgazdasági Kamara* elnöke volt, aki felesége, **Melczér Dóra** révén 1923-tól 1938-ig élt itt.

JEGYZETEK

- ¹ Szilágyi 1875. 413. (CCCCLVII. sz. levél.) A levélben szereplő Eg Egerrel azonosítható.
- ² B. Gál 2012. 47.
- ³ B. Gál 2012., Galavics 2006.
- ⁴ Ennek tényét az eredeti falazatról és a csatlakozó kéményről Tarnóczy József polgármester által készített felvételek dokumentálják.
- ⁵ Farbaký P.
- ⁶ Birtokirányítás a várhoz nem tartozó személyek bejárását is jelentette. Ennek leple alatt számos erődítménybe jutott be „illetékesnek” álcázott ellenség.
- ⁷ Borovszky 1904. 322.
- ⁸ Idézi: H. Takács 1970. 223.
- ⁹ Kazinczy levéltár. Sátoraljaújhely. F. 207. n. 85., H. Takács 1970. 24.
- ¹⁰ Thaly 1870.
- ¹¹ MNL – OL. Curiai Levéltár Tabula Provincialis (064)
- ¹² Vályi 1799–1799. II. 711–712.
- ¹³ Fényes 1851. I. 189.
- ¹⁴ Eckhardt 1922.
- ¹⁵ Harsányi 1923. 182.
- ¹⁶ Thaly 1874.
- ¹⁷ Horváth 1998. 141.
- ¹⁸ Galavics 2006.
- ¹⁹ Virág 2004. 313.

IRODALOM

Borovszky Samu (szerk.)

1904: Borsod és Abauj vármegyék története. Budapest

Eckhardt Sándor

1922: Magyar Rózsakeresztesek III. köt. Minerva, I. évf., 208–223.

B. Gál Edit

2012: Debrő-parádi uradalom a 17–18. században. *Discussiones Neogradenses* 12. (Szerkesztette: Dr. Szirácsik Éva) Salgótarján, 47–70.

Farbaký Péter

A reneszánsz és a barokk építészete Magyarországon. www.mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet

Fényes Elek

1851: Magyarország geographiai szótára. Pesten

Galavics Géza

2006: Egy elfeledett angolkert – Rovnye Trencsén megyében. *Ars Hungarica*, 34/1–2. 119–166.

Harsányi István

1923: Kazinczy Ferenc három levele báró Vay Miklóshoz. *Irodalomtudományi Közlemények* . 33/2. 181–183.

Horváth Hilda

1998: Régvolt magyar kastélyok. Budapest

Szilágyi Sándor (szerk.)

1875: A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése. *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria* XXIV. Budapest

H. Takács Marianna

1970: Magyarországi udvarházak és kastélyok. Budapest

Thaly Kálmán

1870: Jelentés a Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltárból. *Századok* 581–603. 1874. II. Rákóczi Ferenc fejedelem leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival. 1703–1712.

Vályi András

1796–1799: Magyar országnak leírása. I–III. Buda

Virág Zsolt

2004: Vas megye kastélyai és kúriái. *Magyar kastélylexikon* 5.

Petik Rezső

Emlékek Losoncról

Több, mint 10 év telt el már azóta, hogy azzal a kéréssel szólítottam meg egykori losonciakat, hogy mondják el, foglalják össze élményeiket, emlékeiket azokról az időkről, amikor maguk is a város utcáit járták, gondolataikat, hogy mit jelentett, jelent számukra Losonc. Akkor azt szerettem volna, ha ez valamikor önálló kötet formájában megjelenik, de ez a vágyam egyelőre csak álom maradt. Attól viszont többet, sokkal többet érnek, hogy az íróasztal fiókjában heverjenek.

Elsőként Petik Rezső visszaemlékezését olvashatják, aki az írott szó mellé számos korabeli fényképet is mellékel. Sajnos, már csak az égi íróasztala mellől olvashatja a sorait, ám remélem, hogy megihletti mindazokat, akik elolvassák azokat.

Puntigán József

Bevezetés

1917-es születésű, Istvánffy-díjas, városi kitüntetett, nyugdíjas megyei szakfelügyelő, szlovák-földrajz szakos általános iskolai tanár, 1953 óta sátoraljaújhelyi lakos vagyok.

Losonc számomra nem csak egy szlovákiai város – sokkal több ennél. Bár Zólyomban születtem, eszmélésem első idejét, fiatalságom első húsz évét ebben a városban töltöttem el. Itt nyugszanak a temetőben szüleim, két testvérem, több közeli és távolabbi rokonom sírja található itt. Losoncon él jelenleg is három unokatestvérem, néhány jó ismerősöm, három gimnáziumi osztálytársam is. Így bizonyára érthető erős kötődésem a városhoz.

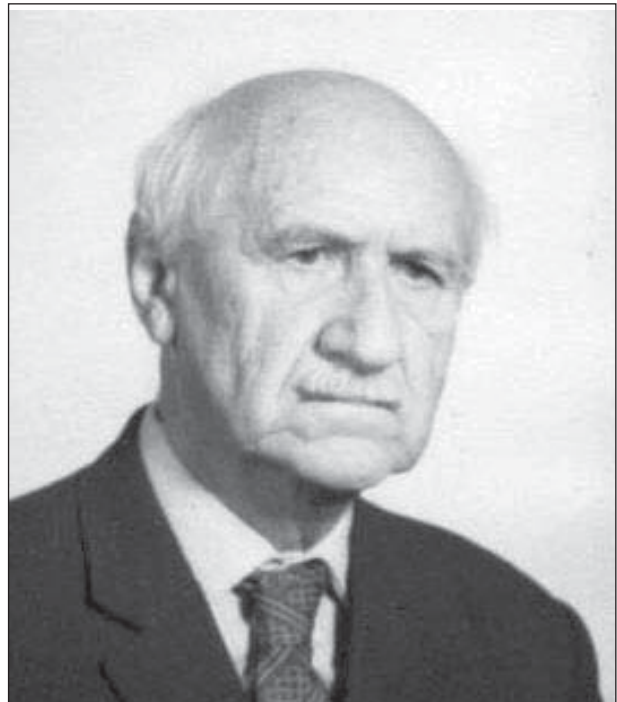
Szüleimről, testvéreimről

Elődeim a Nógrád megyei Ipoly völgyéből származó palóc magyar zsellérek, földművesek voltak. Édesapám **Petik (kisistván) János** (1879–1956) Rappon, édesanyám, született **Rubint (durdí) Margit** (1883–1959) Kalondán született.

Édesapám 1907-től Zólyomban, majd Losoncon MÁV, illetve ČSD mozdonyfűtő, édesanyám háztartásbeli volt. Kilenc gyermekük született, én voltam a nyolcadik. Hárman kiskorukban hunytak el, a felnőtt kort hatan éltük meg: három fiú és három leány. Már csak ketten élünk: **Ilona** húgom 81 éves, tanítónő, meg én. Csak a húgom született Losoncon.

Korai gyermekkoromról

Zólyomból két éves koromban költöztünk Losoncra. Itt éltem ezután 1941-ig. A város északi szélén fekvő Bellághpusztán egy háromlakásos, földszintes házban béreltünk lakást. Alkalmas helyen volt, közel édesapám munkahelyéhez, a vasútállomáshoz. A hosszú, „L” alakú épület rövidebb oldalán, az utcától távolabb laktunk. Középen egy morva vasutas lakott magyar feleségével, az utcához közeli végén édesapám öccse, **Józsi** bácsi élt a családjával. Fiukkal, **Gusztival** sokat játszottunk az elég tágas udvaron, meg-megmásztuk az ott álló két hatalmas körisfát. Utcánkat akkor Bajza utcának hívták, ma Kuzmány K. utca, emeletes bérházakkal. Az utca másik oldalán egy cservágóüzem hatalmas deszkaépületei álltak. Ezekhez közel volt egy petróleumraktár, ahol **Miskei Zoli** barátom lakott. Az utca keleti végén szintén állt egy hatalmas üzemi deszkaépület. Mellette, a Mező utcában sínpár húzó-

dott a *Sternlicht* zománcedénygyárba és a mezőgazdasági gépgyárba. A Mező utcát egy ideig Lenin utcának hívták, jelenlegi neve Novohradská (Nógrádi) utca. A Bajza utca nyugati végén, a Zólyomba vezető országútnál vámház állott. A Bajza utcai lakásunkból jártam be, nem egészen hat évesen, a fő utcai római katolikus elemi népiskola első osztályába. Érdemes még megemlékezni a közeli Bajza utcában fekvő ú.n. „sóház”-ról, mely terjedelmes földszintes épület volt, közel a pályaudvarhoz – egykor sóraktár lehetett. A közepén fekvő folyosó két oldalán lakások voltak. Itt lakott egyik elemi iskolai osztálytársam, **Szuja András**. Az épület egyik helyiségében soroztak be katonának a harmincas évek végén.

1925-ben költöztünk a Bajza utcából nyíló Új (Nová) utca 1. szám alatti lakóházba. Szüleim ezt egy bizonyos **Schwarz** kereskedőtől vásárolták meg. A lakás komfort nélküli volt, cserépkályhával fűtöttük, fürdőszobája nem volt. A ház telkéhez nyári konyha és nagy kert tartozott. Édesapám részére az új helyzet igen kedvező volt: 4–5 perc alatt elérhette vasúti munkahelyét. Abban az időben házuk az utca egyetlen lakóépülete volt. Szomszédságában volt a Lőrincz-féle nagy fatelep. 1938-tól 1945-ig utcánk a Gresits utca nevet viselte. **Gresits Miksa** 1882-től 1903-ig

a gimnázium igazgatója volt. 1945 után visszanyerte régi nevét az utca. Házunkat a nyolcvanas években elbontották, az utcában több családi ház épült.

Iskolai emlékek

1917 októberében születtem, de korengedéllyel felvettek a római katolikus elemi népiskola I., vegyes osztályába. Az iskolaépület a fő (Masaryk) utca közepén áll jelenleg is, egyemeletes épület. Bekerülésemkor már tudtam olvasni, az itt eltöltött négy évben végig kitűnő tanuló voltam.

A visszaemlékezést követő elsős osztálykép szélén áll a kistermetű, nyugodt természetű **Kishonti Pál** tanítónk, középen egy vendégkisassnyal ül kedves hittanárunk, **Kosteczki József** káplán. A 38 fiú és lány többsége szegény sorsú, cipőt csak én viselek.

A második osztályban a szigorú, de jóemlékű igazgató, **Oszwald Emil**, a harmadikban kedves felesége, született **Huber Olga**, negyedikben az eleganciára, jól fészültségre sokat adó dr. **Nagy Árpád** volt az osztálytanítónk.

A hatvanas évek körül Miskolcon meglátogathattam Árpi bácsit, a kilencvenes években, Sárospatakon pedig Olga néni leányát, **Bábit**, akitől egykori iskolámról kaptam néhány képet, rajtuk szülei is láthatók.

Az iskolánkban szigorúság uralkodott. Hátratett kézzel kellett ülnünk. Rosszalkodáskor könnyen előkerült a pálca; a bűnös kapott néhányat az ülepére, vagy pacsit, körmöst a kezére. Volt padból kiállítás, térdepeltetés, falhoz állítás, bezárás is. Mindezt igyekeztem elkerülni, magaviselemből mindig a legjobb jegyem volt. A büntetési fokozatokat elfogadtuk, természetesen tartottuk. Bevallom, egyszer engem is bezárt Kishonti tanító bácsi, mert a füzetembe azt merészeltém írni, hogy „*tanító bácsi nem ír szépen*”. A becsukás nem tartott sokáig, kis lelki fröccs után hazaengedett, nem rontotta le magaviseleti jegyemet sem.

Az iskolai évek legkedvesebb emlékei közé tartoztak a majálisok. Az iskola tanulói a nevelők vezetésével, szép sorban, felvirágozott pálcákkal vonultak végig a városon, dalolva, a mintegy három kilométerre levő losonci fürdőbe, ahol cigányzene várt minket. Lehetett táncolni, voltak ügyességi versenyek, pl. zsákbanfutás; finom virslit kaptunk mustárral. Itt voltak a szülők is.

Elemi iskolai éveimből kevés tanuló nevére emlékszem. Azok neve maradt meg emlékezetemben, akikkel szorosabb, mondhatni baráti kapcsolatban álltam. Az első osztályban ilyenek voltak: a már említett Szuja András, **Nagy János**, – aki az akkori Sükey utcában (most Petőfi utca) lakott – **Murár Dezső** a Zólyomi utcából, **Christ Vili** a Štefánik utcából – apja a közeli villanygyárban volt tisztviselő, talán pénztáros. Később, talán a harmadik osztályban került hozzánk egy falusi tanító fia, **Békési Ödön**, akivel nagy harcban álltam az osztályelsőségért. A háborúban, a fronton halt meg. A lányok közül egy bizonyos **Sztronga** nevére emlékszem. Valahogy akkor még nem nagyon érdekelt a másik nem...

A négy elemi után 1928-ban, sikeres felvételi vizsga után vettek fel a gimnázium első osztályába. Magyar he-

lyesírásból és számtanból kellett felvételizni. Legjobb barátom, **Fuszek** (később: **Farczádi**) némileg besegített számtanból, mivel az osztás nehezen ment, én őt helyesírásban segítetttem, viszonzásul.

A gimnázium egyemeletes épülete a Nagy- és Kisbég (ma Kármán József és Bég) utca között, egybeépülve a református parókiával, a református templom közelében található. Ma magyar alapiskola működik benne. Már nem számít korszerű épületnek. Néhány számadat az épületről: 1 564 m², az udvar 238 m², a rajzterem (itt voltak az ünnepélyek és a római katolikusnak szánt szentbeszéd, az ún. „exhortációk”) 141,6 m², a tornaterem 114,45 m²-es volt. A földszinten a magyar, az emeleten a szlovák osztályok voltak. Nemzetiségi súrlódások nem voltak köztünk.

Szeptemberben olajozott hajópadlós tantermek vártak bennünket. Központi fűtés nem volt. A középen levő kis, zárt udvarra nem jártunk. Az óráközti szüneteket az iskola előtti kis parkban töltöttük. Lehetett itt röplabdázni is. Kellemes hely volt, itt szabadnak éreztük magunkat, kapcsolatban a várossal – akkor a szomszédos utcákban nem volt nagy forgalom. A parkocskában a lányaink „nyugodtan” szemezhettek a Nagybég utcában levő református teológia diákjaival. Első „halálos”, de plátói szerelmem, **Ferjentsik Erzs**i szemezgetése eredményes is volt, teológus vette el. Szerencsére a mintegy négy évig tartó kábulatom már rég kihuny. Pedig nyolc évig osztálytársam volt.

A két tagozatnak közös, szlovák igazgatója volt, **Michal Ondruš** (**Ondrus Mihály**) személyében. A szlovák osztályokban tanított.

Osztályfőnökeim: az I–II. osztályban **Scherer Lajos** – magyart és németet tanított; a III. osztályban **Polgár Miklós** – főleg rajzot tanított; a IV. osztályban **Anton Kovalik** (Kovalik Antal) – földrajzot és történelmet tanított; az V. és VI. osztályban **Kados Fülöp** – természetrajzot és vegytant tanított; a VII. és VIII. osztályban **Mihály Bálint** – magyart tanított.

A VIII. osztályban, 1934/35-ben a következő tanárok tanítottak (zárójelben az osztályban tanított óraszámuk): **Bartsch Aurél**, latin (4), bölcelet (2); dr. **Eisler Rózsi**, francia (3); **Fest Ernő**, természetrajz (2) – elhunyt 1945. január 22-én; **Frenyó Győző**, csehszlovák nyelv (2); **Hutlas János**, történelem (3); **Konsch Jenő**, mennyiségtan (2), fizika (4); **Kubričan Emil**, testnevelés (2); dr. **Ligeti Edit**, angol nyelv (4); **Mihály Bálint** ad pers. tanár, magyar nyelv (4); **Molnár Gyula** tanár, r.k. vallástan (2); dr. **Molnár Zoltán** tanáraspiráns, természetrajz (2).

Legjobb jegyeim magyarból, franciából és testnevelésből voltak, leggyengébbek mennyiségtanból, vegytanból, fizikából. Magaviseletem mind a nyolc osztályban „igen jó” volt. A szorgalmat nem osztályozták. Ha lett volna ilyen értékelés, „változó” lett volna, hatodik osztályban „hanyag”, szerintem. A kamaszkor problémái, a reménytelen, plátói szerelem, a regényolvasási és sakk-szenvedély, bizony, elvont a tanulástól. Az első és második osztályban kitűnő és jó tanuló voltam, utána fokozatosan romlottam. A „mélypont” a hatodik és a hetedik osztály volt, nyolcadik-

A római katolikus elemi népiskola 1. osztálya (1924). A balszélen Kishonti Pál, tanító, középen Kosteczky József, hittanár. Legalul, balról az 5. Szuja András, a 10. (cipőben) Petik Rezső, a szélen Murár Dezső. Legfelül, balról a 4. Christ Vilmos, az 5. Schneller, a 6. Nagy János (a többieket a szerző nem tudta azonosítani) • Petik Rezső gyűjteményéből

A gimnázium 1. osztálya (1928). Középen Scherer Lajos, osztályfőnök. A 45 tanulóbból 11-en érettségiztek 1935-ben. Balról: 1. Fuszek Lajos, 6. Petik Rezső; 2. sor: 1. Ferjentsik Erzsébet 2. Kuzma Rózsí, 4. Kovács Etel, 7. Havas Magda; 4. sor: 2. Lukács József 7. Ádám Antal, 10. Vitovszky Jenő; 5. sor: 1. Héderváry Sándor, 7. Oláh József • Petik Rezső gyűjteményéből

A római katolikus elemi népiskola 3. osztálya (1939). Középen Petik Rezső osztályfőnök, tőle balra unokatestvére, Makrai Miklós, mellette Medveczky Ferenc osztályelső, jobbra másik unokatestvére, Kovács Ferenc, mellette Cservenák Iván. Petik Rezső alatt guggol: Czenkár Béla Petik Rezső gyűjteményéből

A római katolikus elemi népiskola tantestülete 1939-ben. Legfelül (balról): Petik Rezső, Mester Géza, Liedermayer Aladár, Rozik Emil. Középen (balról): Dittel Rózsi, Ocsovay Imre, igazgató, Durayné Zvoda Mária. Lent: Halász Ilona, Rozimant Zoltán • Petik Rezső gyűjteményéből

ban már megembereltem magam. Érdekes, hogy a szlovák gyengén ment, a főiskolán már kitűnően.

A legkedvesebb tanárom Scherer Lajos volt. Reggel, iskolába jövet általában rám bízta, hogy vigyem be az iskolába a kijavított magyar dolgozatokat. De kedveltem Bartsch, Kubričan és Mihály tanárokat, a két tanárnőt is. A legnegatívabb személyiség szememben Kansch tanár úr volt, akit **Teszem**-nek hívtunk, kedvelt szavajárása miatt. Gyakran kihoztuk viselkedésünkkel a sodrából. A legszigorúbb, ennek ellenére számomra kedvelt, Bartsch tanár úr volt. Frenyó tanár úr igen kedves volt, de valahogy nem ösztökölt a szlovák nyelv tanulására, hiányzott belőle a szigor. Alacsony, gyorsmozgású ember volt, emiatt **Futrínká**-nak hívtuk.

Sok gimnáziumi tanuló társammal voltam jóbaráti viszonyban. Szinte 'kebelbeli' barátom lett a nálam fiatalabb **Passuth Dénes (Passuth László** író közeli rokona), **Havas Feri** (édesapja franciatajékos volt), **Fuszek Lajos**, a sakkpartnerem, **Szlatinszki Karcsi** (kereskedő lett). Társaim sok levelét őrzöm, a legtöbbit **Szabó Mária**-riától, az osztály 'motorjától', és egykori szerelmemtől, a már említett Erzsikétől, s a szintén 'kebelbelinek' számító **Sztrenácsik Palitól**, aki a losonci posta főnöke lett a háború után.

A gimnáziumi **Kármán József Ifjúsági Önképzőkört** az 1934/35-os tanévben is Mihály Bálint tanár vezette. 86 rendes tagja volt. Osztályunkból négyen voltunk vezetőségi tagok: az elnök **Héderváry Sándor**, a titkár **Wolf Márta**, a főjegyző **Havas Magda**, és az ellenőr jómagam. Az ünnepélyek műsorában tevékenyen vett részt a kör, két díszülés is volt, április 6-án Mécs-est, május 4-én Béke-est. Két összejevetelen hegedűszóval szerepeltem.

Büszke vagyok arra, hogy 1928-ban az önképzőkör elnöke bátyám, **Petik Gyula** volt. Kiváló tanuló volt, irodalmi tevékenysége is említésre méltó.

Érdekességként említem meg, hogy az én időmben nem volt szalagavató, ballagás. Bankettel búcsúztunk el iskolánktól.

1935 nyarán a nyolcadik osztályunk 22 tanulója közül 15-en tettünk sikeresen érettségi vizsgát. A szóbeli vizsgát írásbeli előzte meg. A kor liberalizmusára jellemző, hogy nem volt kötelező érettségizni államnyelvből és matematikából. Így jó eredménnyel érettségiztem magyarból, latinból és biológiából, francia nyelvből jelest kaptam.

A 22 nyolcadikosból ketten a papi, négyen pedig a pedagógusi hivatást választották. Egy lett jogi doktor, még hozzá olyan, aki pótérettségit tett (Árvába került).

Érettségi után szép fogadalmat tettünk. Megígértük, hogy ötvenként találkozunk, és minden karácsonykor életjelt adunk magunkról. Az első találkozóra azonban csak harminc év után, 1965-ben került sor. Nem csoda, hogy csak akkor, közben egy s más történt Magyarországon, a világban. 1995-ben – az utolsó találkozón – nyolcan gyűltünk össze Budapesten. Sajnos, egy osztálytársunk teljesen megszakította velünk a kapcsolatot, pedig kitűnő tanuló volt. (Debrecenbe került). Elzárkózásának oka rej-

tély marad. 2001 karácsonyán már csak hárman jelentkeztek: egy fő Losoncra, egy Besztercebányáról, egy fő pedig Budapestről. Néhányan meghaltak (elsőnek Héderváry Sanyi), három izraelitánkból tudomásom szerint egy élte meg az idősebb kort.

Érdemes megemlíteni, hogy az 1927/28-as első osztályunkból csak 11 jutott el a mi nyolcadik évfolyamunkba. Az induló osztály többi tagja lebukott, vagy kimaradt, igaz, hozzánk is buktak felsőbb osztályból és érkeztek más iskolából is.

Különleges eset **Schneller Edith** kitűnő, izraelita tanulóé. Az első 5 osztályt – esetleg a hatodikat is – velünk végezte, majd 1932-ben vagy 33-ban Palesztinába költözött. Jó megérzése volt!

Kedves, szép, finom arcú angoltanárnőnkéről, dr. Ligeti Editről a nyolcvanas években a sajtó adott hírt, hogy az USA-ban él.

Ha már szót ejtettem zsidókról, meg kell említenem, hogy a több ezres losonci izraelita többsége a magyar gimnáziumba íratta be gyermekét, a szlovákba kevesebb került. Erről az évkönyvek tanúskodnak.

Utolsó losonci éveimről

Az én időmben Csehszlovákiában magyar érettségivel nehéz volt értelmiségi pályán elhelyezkedni. A vasúthoz nem vettek fel, pedig édesapám a csehszlovák államvasutaknál állt alkalmazásban, mozdonyfűtőként. Néhány hónapig bérelszámoló voltam egy építőipari cégnél.

Életem egyik fordulópontja volt az 1936-os év. Ekkor határoztam el, hogy tanítói képesítést szerzek. Hasonló helyzetben lévő magyar fiatalokkal, barátaimmal hospitálni kezdtünk a losonci magyar római katolikus népiskolában. Az iskolának akkor **Ocsovay Imre**, kiváló pedagógus volt az igazgatója. Élményt jelentett számunkra főleg igazgatónk és **Durayné Zvoda Mária** óráinak látogatása. (Mária néni férje, **Duray Endre** a későbbi politikus, **Miklós** édesapja volt. **Zoltán** bátyám kollégája volt a losonci adóhivatalban.)

1937. június 9-én a pozsonyi magyar tanítóképzőben népiskolai tanítói érettségi bizonyítványt kaptam. Tíz tárgyból kellett vizsgáznom.

E vizsga után megpróbáltam magyar iskolákban elhelyezkedni. Vonaton, kerékpáron jártam a nógrádi és a gömöri falvakat, ahova főleg katona-helyettesi állásokat hirdettek. Sajnos, nem jártam szerencsével. Ha kántorizálni tudtam volna, könnyebben ment volna az elhelyezkedés. Akkor még nem tudtam orgonálni.

1938-ban gimnáziumi padtársam, **Vitovszky Jenő** ajánlatára Zsolna mellé, egy Povina nevű szlovák községbe kerültem nevelőnek, a **Ritók** család két kisfiához. A családfő **Csáky** gróf erdőmérnöke volt.

Nem sokáig munkálkodtam Povinán. Haza kellett térnem, ősszel Losoncot visszacsatolták Magyarországhoz. 1938. november 10-én a magyar honvédség bevonult Losoncra. A Búza téren ünnepélyesen fogadták a bevonulókat. Az ünnepélyen jelen voltam én is. Üdvözlőbeszédet

Haász Lajos, a csehszlovákiai *Egyesült Magyar Párt* az idő szerinti helyi elnöke, dr. **Szilassy Béla** szenátor és dr. **Giller János** képviselő mondott. Az emelvényen ott láttam honvédtiszti egyenruhában a közeli szeszgyár tulajdonosát, a félkarú **Herzogot** is.

A visszacsatolás sok értelmiségi magyarnak tette lehetővé az elhelyezkedést. 1938 decemberében engem is alkalmaztak, több kezdő barátommal együtt, a losonci római katolikus népiskolában, ideiglenes jelleggel, havi 90 pengő fizetéssel. (Egy liter jó, Dáridó nevű bor 1 pengőbe került akkoriban!)

Nem volt könnyű dolgom a nagy létszámú fiúosztályban, pedagógiai gyakorlat nélkül. (Az osztályképen – amit mellékletben bemutatok – 47 tanuló között ülök.) Egy részük szlovák származású volt. Mellettem két unokatestvérem, **Makrai Miki** – később agrármérnök, iskolaigazgató és újságíró – , **Kovács Feri** – később kiváló szakmunkás, üzemvezető – ül. Néhány tanulóm nevére vissza tudok emlékezni (Az osztályelső **Medveczky Feri** volt, **Adamec, Bucskó, Dubravicky, Fülöp, Gálík, Grüsszel, Guba, Krizsán, Lichtner, Magdal, Mihalsák, Oszagyan, Priski, Svonyavszki, Stremi**) Kiemelésre érdemes **Cservenák Iván**, aki történészként a *Losonci Járásí Levéltár* igazgatója lett. 1984-ben meglátogattam őt a levéltárban. Értékes, Losoncra szóló könyveket kaptam tőle. Tanulóm volt **Czenkár Béla**, akiből orvos lett, 1998-ban Egerből jelentkezett levélben.

Az iskolában két tanéven át tanítottam. Végleges állást egy közeli faluban, Csákányházán kaptam, 1941-ben. Pedagógusként működtem még – áttelepülésem után – Karancsberényben, Pilisszántón, majd nyugdíjazásomig – 1978-ig – Sátoraljaújhelyen. Kapcsolatom Losonccal ezután sem szűnt meg.

Katonáskodás, háború

1939-ben leventeként részt kellett vennem néhány kiképzési foglalkozáson. „Egyenruhánk” a leventesapka volt. A kiképzés nem tartozik a kedves losonci emlékeim közé. Egy eléggé vadember volt a kiképzőnk, aki igyekezett minket megalázni, a katonai drillhez szoktatni. Nevére már nem emlékszem, viszont szívesen emlékszem **Szupkay** polgári iskolai tanárra, aki emberségesen bánt velünk.

Már nős emberként vonultam be Csákányházáról Ballassagyarmatra 1941 őszén, a 23. honvéd gyalogezred II. zászlóaljához, alapképzésre, majd 1942-ben Losoncra helyeztek tartalékos tiszti tanfolyamra. A kemény katonai kiképzéshez hamar hozzászoktam, igyekeztem zokszó nélkül elviselni kiképzőink kitalálásait. Le is rajzolt engem **Jávorszky Sanyi** bajtársam az általa szerkesztett katonai újságjába, amint türelmesen fekszem egy szöggekkel kivert fakirágyonon. Rajzolómmá lett az első hősi halottunk. Ma is őrzöm a kivágott újsághírt, mely szerint „*Jávorszky Sándor honvédszászlós kassai tanító a harctéren szerzett súlyos sérülése következtében Máramaroszigeten hősi halált halt. Rimaszombaton temették el katonai díszpompával.*”

Becsülettel leszolgáltam két katonai évet, az itt eltöltött idő nem tartozott rossz emlékeim közé. Jó eredménnyel fejeztem be a tanfolyamot. Parancsnokunk, **Szakáll** főhadnagy kemény, jóvágású katona volt. Egyszer egy ebéd utáni elméleti foglalkozáson a tanteremben észrevettem, hogy elbóbiskolok. Fogott egy pohár vizet és az arcomba zúdította. Felriadva, felfrissülve figyeltem tovább.

1943 nyarán még páncéltörős átképzésen vettem részt Egerben. Rossz, belga ágyúkkal gyakorlatoztunk. Lakatnyánk fent a várban volt.

1943 szeptemberében fejeztem be a katonáskodást. Egy felülvizsgálaton szervi szívhibát állapítottak meg nálam, hadapród őrmesterként Losoncra „*minden katonai szolgálatra alkalmatlan*”-nak találtak, s leszereltek. Ekkor már egy fiam volt... Elbocsátásom után, 1943. október 1-i hatállyal tartalékos zászlóssá léptettek elő.

1942-ben a szovjet frontra vezényelték a losonci 23. gyalogezredet, amely a Don-kanyarban súlyos veszteségeket szenvedett. További veszteségei voltak a losonciaknak 1944 kora őszen a dél-erdélyi, Torda-környéki ütközetekben. Egykori katonatársaim közül nem sokan érték meg a háború végét.

Már a közelben dörögtek az ágyúk, amikor 1944 őszén, csakányházi tanítóként, 58 éves, nyugdíjas kántortanító apósommal egyheti hadimunkára rendelték be Losoncra. Lövészárkot kellett ásnunk a Fülekre vezető országút melletti dombtetőn, a Fábiankapusza közelében. Német szolgálattal álló, mongol kinézésű, egyenruhás vlaszovista őrcsapatok vigyáztak ránk. Losoncra a szüleimnél laktunk, közel egy óra gyaloglással értünk munkahelyünkre. A városban több épületen láttuk a nagybetűs szöveget: „*Durchhalten, die Wende kommt!*”, azaz „Kitartani, jön a fordulat!” Ijesztő látványt nyújtottak az utcán a német nehéz harckocsik. Súlyos harcok után, 1945. január 14-én foglalta el Losoncot a szovjet katonaság.

A Losoncra lakó temetőőr sógorom, **Makrai József** önéletrajzában megemlékezik a város néhány háborús hététről:

„*1943 után – a pontos dátumra nem emlékszem – a temető utcai városi lakásokban kialakították a gettót, ahová az egész városból az összes zsidót összegyűjtötték, onnan nekik nem volt se ki, se be. Az a hír járta, hogy aki alkalmazásban van, azt szabadon engedik. Akkor vettem ki 11 zsidólányt. Bementem a gettóba, kikértem azokat a nőket, akiket Stern Sámuel ajánlott.*

„*Ezek a lányok anyuval gyomlálgattak a temetőben, semmi komoly munkát nem végeztek, csak látszatmunkára voltak kint. Fizetést nem adtam, de kosztoltuk őket, és betegsegélyzőt fizettem utánuk. Ezért ők szabadon kijöhettek a gettóból. Több mint egy hónapig voltak így nálunk, a temetőben, amíg egy reggel hiába vártuk őket, nem jöttek. Elvitték őket, nem tudjuk, hová.*

„*...1944 tavaszán jöttek a bombázások, a halottak úgy voltak a hullaház előtt lerakva, mint az ölfa, sok idegen, de losonciak is. Az idegeneket közös sírba tettük, a losonciakat külön. Minden koporsó nélkül, egy-*

házi szertartás mellett, egymás mellé 12-12 halottat fektettünk. 20-on felül volt az ilyen temetés száma. Ezeknek a hulláknak a nagy része katona és munkaszolgálatos volt, akiket az állomás bombázásakor ért halálos sérülés. Mind egyben voltak. Mindegyiknek beírtuk a könyvbe, hogy mi volt a halál oka. Orvos nem volt ott. Ezt a munkát én végeztem, segítőimmal.

Mi a temetőben, egy kriptában aludtunk.

A harcok nem tartottak sokáig. Helybeli karszalagok a városházáról jöttek, és vittek mindig munkára. Ez romeltakarítás volt a városban...”

(Visszaemlékezéseit 1981-ben, 82 évesen írta.)

A visszaemlékezésekben említett állomás-bombázás 1944. december 20-án volt. A román légerő ekkor bombázta a laktanyákat is. (Érdekességként megemlítem, hogy 1943 nyarán a vasútállomás főépületének tetején légvédelmi szolgálatot láttam el. Repülőgépek akkor még nem jártak arrafelé. Fentről láthattam elrobogni német vasúti szerelvényeket Zólyom felé.)

1944 utolsó heteiben tanítói állomáshelyemről, Csákányházáról meg tudtam látogatni szüleimet és nővéremeket a temetőben. A temető hullaházában láttam padlóra fektetett halottakat. Köztük találtam **Kautzky** mérnököt a feleségével. Látásból ismertem őket. Házunkkal csaknem szemben, a Zólyomi utcában laktak. Sérülés nem látszott rajtuk, mintha csak aludtak volna. Lehet, hogy légnyomás végzett velük.

A Král utca 8. szám alatt lakó unokatestvéreimet is a háború vitte el. Lakásukban végzett vele egy gránát.

Kultúra, szórakozás

A huszas-harmincas években Losoncon élénk volt a kulturális élet, sok alkalom adódott a szórakozásra. Minderre több színhelyen is volt lehetőség: mint a *Vigadó*, az *YMCA*, a városháza díszterme, a városi könyvtár, az *Apolló* mozi, a *Losonci-* és a *Tugári Fürdő*, a *Polgári Kör*, s ennek kert-helyisége.

A Vigadóban a kassai *Iván Színtársulat* tartott előadásokat. Számomra legemlékezetesebb volt a harmincas években **Lehár Ferenc**: *A mosoly országa* című operettjének előadása. A darab két főszereplője **Szűcs László** budapesti tenorista és a társulat primadonnája, a gyönyörű **Kovács Kató** volt. Az előadást az óriási siker miatt meg kellett ismételni. A *Vágyom egy nő után* c. dalt Szűcs Lászlónak – ha jól emlékszem – nyolcszor kellett énekelni.

Fejlett volt a műkedvelő színjátszás. Jómagam kétszer szerepeltem: gyermekelőadáson nyolcévesen egy, az *YMCA* kultúrosai által rendezett karácsonyi színdarabban, majd 13 évesen. Statisztaszerepek voltak.

Gyakori vendége voltam az *YMCA* olvasótermének, ahol magyar, szlovák, cseh újságokat böngészhettem.

A zenei életbe hamar bekapcsolódtam. Szívesen emlékszem vissza a Vajansky utcában lakott **Molnár Béla** zene-tanár óráira. Hegedülni tanított 1934-ben és 1935-ben,

Losonci műkedvelők az YMCA hátsó bejáratánál (1930)

A legalsó sorban balról a harmadik: Petik Rezső. A legfelső sor jobb szélén: Duray Endre

Losonci műkedvelők 1932-ben. Balszélen Medveczky szíjgyártó, mellette Medgyesi János r.k. kántor • Petik Rezső gyűjteményéből

néhány hónapig. Két alkalommal szerepeltem hegedűszó-
lóval gimnazista koromban iskolai ünnepélyeken. Zongorán **Vigh Károly** kísért. Vele jelenleg is állandó levelező kapcsolatban állok.

A harmincas években **Kosicky László** és **Lőwinger István** barátaimmal triót játszottunk egy evangélikus ünnepélyen. Kosicky Laci később tanító lett, majd hegedűs a pozsonyi színház zenekarában. Nagy tehetség volt az izraelita Lőwinger Pista. Édesapja cipésmester volt a Kisbég utcában. A háború utáni sorsáról semmit nem tudok, pedig a pesti zsidó múzeumban is nyomoztam utána.

Számomra is nagy esemény volt 1930-ban a *Losonci Magyar Dalegylet* jubileumi hangversenye, 15 énekkar fellépésével, a mezőgazdasági gépgyár csarnokában. A dalegyletnek a harmincas évek végén én is tagja lettem. Karnagyunk **Riszner Zoltán** banktisztviselő volt – később, házasságom révén rokonom. A Polgári Körben énekeltünk **Kállay Miklós** miniszter előtt is. A kar jelvényét ma is őrzöm.

Zenei élményt jelentettek a losonci, cseh zenészekből álló katonazenekar térzenéi a városi parkban. Karmestere nagyon hasonlított Lehár Ferencre, aki a 25. gyalogezred zenekarának volt karnagya 1890 és 1894 között.

Losoncról indult el két kiváló zeneművész, **Petróczi Károlyt** gyermekkorra óta ismertem. Országos híré hegedűművész lett belőle, karmesterként is jelentős. A nyolcvanas években Kassán jelen lehettem egy nagyszerű hangversenyén. Hallottam a kassai énekkart az ő vezényletében Miskolcon, a kilencvenes években pedig Sárospatakon, a

kassai zenekar hangversenymestereként lépett fel a *Zempléni Művészeti Napokon*. 1958 óta lakik Kassán.

Balázs Adrienne zongoraművész 1984 óta él és tanít Miskolcon az *Erkel Ferenc Zeneiskolában*. Miskolcon hallottam játszani 1986-ban és 1987-ben, Sátoraljaújhelyen pedig 1986-ban. Őrzöm néhány levelét.

A tanítói érettségire készülve, **Gerő Gusztáv** festőművésznél rajzolni tanultam. Bevallom, a rajzoláshoz kevés érzékem volt, nem voltam jó tanítvány.

Művészeti élményeim közé tartozott, hogy egyszer Christ Vili barátommal meglátogattam az Erzsébet utcában lakó **Gyurkovits Ferencet**. A lakásán megcsodálhattuk szép festményeit. A város legnevesebb festőművésze volt abban az időben, Szabó Gyula mellett.

Legnagyobb művészi élményeim közé tartozik még egy este, amikor a Vigadóban hallhattam szavalni **Mécs Lászlót**. Saját verseit adta elő, zsúfolt ház előtt, óriási sikerrel.

Jóbarátom, a málnapataki Passuth Dénes közeli rokona volt a neves írónak, Passuth Lászlónak. Dénes gimnazista korában bentlakó volt, az ismert író, **Darkó István** édesanyjánál lakott. Itt néhányszor meglátogattam barátomat. Számomra emlékezetes marad, hogy egy alkalommal ott találkozhattam Darkó Istvánnal, s néhány szót válthattam vele.

Losonc fő utcáján, a Masaryk utcán volt a híres korzó, a fiatalok kedvelt találkozóhelye. Séta közben bebetértünk a *Czirják cukrászdába* süteményre, fagyfaltra.

Kedvelt társasági hely volt a Vasúti utca sarkán a *Szűsz Kávéház*. Egyszer egy sakkverseny szemlélője lehettem itt.

Kapcsolataim egyházzal

Római katolikusnak kereszteltek, de két egyházzal van kapcsolatom: a katolikkal és a reformátussal.

A katolikus templomban lélekemelő miséken, litániákon vettem részt. Számomra legemlékezetesebbek a galsai származású, nálam két évvel fiatalabb **Trizna Béla**, és gimnáziumi osztálytársam, jóbarátom, Fuszek Lajos prédikációi voltak. Élveztem **Medgyesi János** kántor művészi orgonajátékát és a szép népekeket is.

Kamasz koromban egyszer betévedtem a reformátusok impozáns templomába, s nagyon meglepődtem, hogy nincs benne szinte semmi, „csak” szószék, padok, orgona.

A sors fintora talán, hogy 1987 óta a sátoraljújrhelyi református templom orgonistája vagyok. Megszoktam, megszerettem az istentiszteletek puritánságát, az énekeket. Az is számít, hogy a város legjobb orgonáján játszhatok. Úgy a losonci, mint az újhelyi orgona Rieger gyártmányú. A losoncit 1927-ben, az újhelyit 1937-ben vették használatba.

Losoncon járva a kilencvenes évek elején, megismerkedtem **Palágyi Péter**, majd utódja, **Miklós István** református lelképásztorokkal. Kétszer részt vettem a parókiai tartott istentiszteleten, harmóniumon kísértem az énekeket. Néhányszor személyesen vittem, vagy postán küldtem el a Magyarországon megjelent *Reformátusok Lapját* a losonci híveknek. Miklós tisztelettel lakásán párszor eszmecsere-t folytattam a hitéletéről, a magyarságról, a magyar-szlovák viszonyról.

Előítéletem sosem volt más vallásúakkal szemben. Jó barátaim közé sorolhattam a már említett kiváló zsidó hegédűst, Lówinger Pistát is.

Testnevelés, sport

Tornából mindig a legjobb jegyem volt. Nem ügyességem miatt, hanem azért, mert akartam végrehajtani az előírt gyakorlatot. Szertornából csak közepes voltam, viszont jól ment a magasugrás. Egy egyesületi serdülőversenyt megnyertem 143 cm-rel, ollózó technikával. Megelőztem Vigh Kari barátomat, aki sprintszámokban volt kiváló, nálam sokkal jobb. Gimnáziumi éveim alatt sokat pingpongoztam, sakkoztam. Az asztaliteniszre az YMCA alagsorában több asztal állt rendelkezésünkre.

Úszni hamar megtanultam, tanítás nélkül, a Losonc melletti Krivány (egyes térképeken Losonci) patak duzzasztott, tiszta vizében. Oda járt a fél város, lakásunktól negyedóra alatt odaértem. Érdekes, hogy fejest ugrani, cigánykereket vetni nem tudtam megtanulni. 1938-tól a patak egy szakasza képezte a magyar-szlovák országhatárt 1945-ig. Lehetett társalogni a patak másik oldalán a szlovák határőrökkel. Strandolni itt ingyen lehetett. Beléptidíjat a parkban levő strandon kértek. Volt itt egy kisebb katonai uszoda is.

Gyerekkoromban hideg, havas telek jártak. Jó szánkázóhely volt a *Tauszpuszta* felé húzódó dombvonulat, sokszor kipróbáltuk. A *Szilassy-rét* és a városi park jégpályáján sokat korcsolyáztam. Egy párszor a sísést is megpróbáltam a *Pokornypusztánál* levő lejtőkön. Nem volt tehetségem hozzá, hamar abbahagytam.

Nagyon szerettem a labdarúgást (még ma is tudósítok az újhelyi csapat meccseiről a helyi újságban!). Nem annyira játszani, inkább nézni. Nem voltam jó focista.

Losoncon két jó focicsapat volt: a „magyar” *L AFC* és a „szlovák” *Slavia*. A két pálya egymás szomszédságában volt. Mindkettőnek fedett lelátója volt. A két csapat nagy csatákat vívott egymással. Az erőteljesebben, lendületesebben játszó Slavia többször győzött a technikás *L AFC* ellen. Az első Csehszlovákiában léteztek nemzeti sportszövetségek. A magyar szövetség legjobb csapatai közé számított a losonci együttes.

A mérkőzések sok nézőt vonzottak, volt, hogy az ezret is meghaladta a szurkolók száma. Mivel nem tartoztam a gazdag srácok közé, nem egyszer a pálya melletti fákról néztem többedmagammal a *L AFC* meccseit. Olykor, persze, belülről is. A csapat sztárja **Paragi Tivadar** volt. Ő volt a város legszebb fia, a nők miatta jártak mérkőzésekre. Középcsátárt játszott, ontotta a gólokat. El is szerződött egy csehországi német csapatba, a DSV Saaz-ba (a város cseh neve: Žatec)

A *L AFC* pálya legemlékezetesebb mérkőzése az volt, amikor Észak-Magyarország válogatottja legyőzte a középszlovákiai MLSZ válogatottját. A szép, meggypiros magyar címeres mezben játszóknak láttán dagadt a keblünk...

Az én időmben a maitól eltérő felállásban játszottak a csapatok. A kapuson kívül volt két bekk, három half (középpályás), öt csatár.

A *L AFC*-ot egy időben az egykori újpesti csatár, **Spitz** edzette. Módszere az volt, hogy letett néhány széket a pályára, a játékosoknak ezeket kellett, labdával futva, kerülni.

A losonci zsidók között sok jó sportoló volt. Asztaliteniszezőik voltak a legjobbak – országosan is! **Wichner** nevű úszójuk mutatta be az akkor újdonságnak számító pillangóúszást, **Grosz** nevű atlétájuk jó rúdugró volt.

A második világháború után a Vigadóban láttam bokszmérkőzéseket is. Az egyik bokszoló unokatestvérem, **Petik Laci** volt. Unokatestvéreim között akadt motorversenyző is.

A *L AFC* pálya melletti tenispályákon sokan űzték e szép sportot. Nőket is láttam játszani. Ez a sport, persze, a tehetősebb polgárok játéka volt.

Mint említettem, a városnak voltak sakkversenyzői is. Ezek nem voltak reflektorfényben. Sokan a csendes örültek sportjának nevezték a sakkot.

Nagy tömegeket mozgattak meg a tornaversenyek, iskolások részvételével, többnyire a Slavia pályán tornáztak. A diákok tömegversenye a *Deň brannosti – Honvédelmi nap* – keretében is folyt. Egy futóversenyükön és is részt vettem. Ha jól emlékszem, 5 kilométert futottunk le, hátunkon teherrel.

A húszas-harmincas években ötévenként bonyolítottak le Prágában, a külön erre a célra épült hatalmas pályán, a „Letná” városrészben az ún. *Sokolský slet*-eket (Sólyom mozgalom). Megmozgatta az egész ország fiataljait, sőt, még a középkorúakat is. A rendezvényen való részvétel

Ötvenéves érettségi találkozó 1985-ben Losoncon

Elöl: Rozimant Zoltán, Ádám Antal, Lélfainé Szabó Mária, Csonthoné Ferjentsik Erzsébet, egy feleség, Lélfi Tibor. Hátul: Petik Kezső, Vitovszky Jenő, Bartalos Ottmár. Fent a 3. Szlatinszky Károly, aki nem érettségizett velünk, de jóbarátként szívesen láttuk magunk között Petik Rezső gyűjteményéből

Losonciak találkozója Budapesten, 1978-ban. Elöl, balról: Lados Károly, mellette felesége, Wenisch Lujza (apja cukrász volt a Vasúti utcában), mellette áll Lados Andor, jobbszélen Keleti Ferenc (nagykövet is volt Bukarestben), mellette Horváth Zoltán. Hátul egyedül én állok, mellettem ül unokahúgom, Makrai Erzsébet • Petik Rezső gyűjteményéből

hosszú ideig tartó gyakorlást igényelt, a losonciak is készültek rá. Mintegy 200 ezer nézője volt a több tízezernyi tornászmutatványainak. Később *Spartakiádnak* nevezték e tömegmegmozdulást. A mozgalom bölcsője Csehországban volt, amolyan hazafias rendezvény, a nemzeti öntudat erősítője. Csehországban a labdarúgás mellett a torna volt a legnépszerűbb sportág – még az osztrák uralom alatt vált azzá. Ma már a jégkorong átvette ezt a szerepet.

Sátoraljaújhelyen jelenleg ketten vagyunk „losonciak”. Rajtam kívül itt él **Ghimessy Imréné** született **Hrencsár Ilona**, aki velem egyidős, 1917-es születésű. Mindketten sportoltunk annak idején. Én belekóstoltam az atlétikába és a sakkba, Ilonka néni tornázott a Sokol egyesületben. A harmadik Losoncra elszármazott újhelyi az idén, 2002-ben 80 évesen elhunyt **Ádám Attila** rokonom volt. 1940 körül kiváló csatárként a losonci LAFC-ban és a füleki FTC-ben játszott.

1992-ben Kassán egy nemzetközi nyílt sakkversenyen rajtam kívül öt 12 év körüli losonci fiúsakkozó is indult. Edzőjük, **Golian Rudolf** hozta el őket a vetélkedőre, melyen nagyobbrészt felnőttek indultak. A kilencfordulós, kilenc napon át tartó versenyen 44-en vetélkedtünk. Egy forduló maximálisan 4 órán át tartott – fárasztó verseny volt. A losonciak korukhoz képest jól szerepeltek. Én voltam a legidősebb, 2,5 ponttal 42. lettem. Egy losoncival játszottam, **Král Pavollal**, kikaptam tőle. Úgy tűnik, a sakk utánpótlás nevelése jó kezekben van Golian Rudolf személyében.

A motorsportot űzők között különleges jelenség volt Losoncon **Jozef Záhradník**, aki Tatra kétüléses, 1925-ben gyártott kabrioletjén 1935 és 1937 között 200 ezer kilométert tett meg. Harminc európai országban járva, 43 autókлуб emblémájával díszítette kocsiját. Szépen „kidekorált” autóját nekem is alkalmam volt megtekinteni a városban.

Epilógus

1941-ben, elkerülve Losoncra, megkezdtem „vándorutam”, melynek utolsó állomása Sátoraljaújhely lett. Megnősültem, feleségem szintén nógrádi tanítónő. Négy gyermekem van. Három pedagógus, egy számítógépes üzemmérnök-vállalkozó.

Losonccal nem szakadt meg a kapcsolatom, kedves városomat, a temetőben nyugvó kedveseim, rokonaimat, barátaimat, ismerőseimet gyakran meglátogattam Sátoraljaújhelyből is. Látogatásaim néhány epizódját, kötődésemet egyéb szálaikat, úgy gondolom, érdemes megemlíteni.

1982-ben Losonc nagy szenzációja volt az ejtőernyős világbajnokság Bolyk község közelében. Ebből az alkalomból megszépült a város, főleg a fútca született újjá. Egy nap a versenyre is kimentem, ami különleges élményt nyújtott.

Helytörténeti kutatásom miatt többször meglátogattam a járási levéltárat. Egyszer, 1984-ben az akkor igazgató – egykori tanítványom – Červenák Iván fogadott.

1989-ben színvonalas magyar esztrád-műsorban szerepeltek a legnevesebb losonci műkedvelők. Köztük kitűnt

a már nem fiatal **Leszák József**. Nemcsak színésznek volt kiváló, foglalkozása fogász volt, amellel az asztaliteniszezők és a teniszezők vezetője. Partizán utcai lakásán meglátogattam – kellemes vendéglátónak bizonyult. Rajta kívül emlékszem még a műsorban szereplők közül két névre: **Gavlovszki** és **Leiber**. A kultúrház színháztermében 400 néző, hallgató között tapsolhattam én is.

1994-ben részt vettem a város szülötteinek találkozóján a Vigadóban. Találkozhattam itt régi ismerőssel, újabb ismeretségeket is köthettem. Beszélhettem **Sólyom László** barátom, levelezőtársam özvegyével, dr. **Krúdy Gábor** műemlékvédő történésszel. Egy másik alkalommal átadtam neki a város részére Losonc nagyméretű, nagyon részletes 1930. évi térképét. Találkozhattam **Hermel Ödön** mérnökkel, akitől később megkaptam gyönyörű kiadványát, melyben Losonc régi színes képeslapjai mutatják be a város múltját. Érdekes találkozásom volt **Juraj Dobrocky** mérnök-műépítésszel. Édesapját tanítottam a losonci római katolikus népiskolában.

A találkozó alkalmával a város két templomában istentiszteleteken vettem részt. A református istentiszteletet az imateremben tartották. Az ígét Palágyi Péter lelkipásztor hirdette. Az énekeket harmóniumon és kísértem. Ebédre mindkettőnket meghívott **Nagy Károly** presbiter a Stúr utcai lakásába. Alkalmom nyílt beszélgetni az egyházközség és a város gondjairól, helyzetéről.

Ugyanebben az évben, a Vigadóban megtekintettem a **Makovecz Imre** organikus építész által tervezett sevillai magyar pavilont bemutató színes fotókiállítást.

1995-ben jelen voltam azon az ünnepélyen, melyen a kultúrotthon színháztermében kitüntettek több városi személyiséget, köztük dr. **Jozef Drenko** gimnáziumi tanár publicistát, neves helytörténészt, akivel máig levelező kapcsolatban állok. Sok értékes helytörténeti kiadványát kaptam meg tőle. Nagyon rászolgált a város díjára. Az ünnepség utáni fogadáson eszmecsere folytathattam a város néhány vezetőjével.

Be-belátogattam a Vigadóba, ahol régi ismerőseimmel találkozhattam. 1997-ben itt kellemes sakkpartikat váltottam a kálnói **Kokavec Ladislav**val. Nem nagy arányban, ő győzött. Szeptemberben szép üdvözlő lapot küldött.

Losonci látogatásaim alkalmával többször is meglátogattam a múzeumot és a képtárat is. Gyönyörködhettem Szabó Gyula festőművész képeiben. A művészt látásból ismertem, közel lakott hozzánk. Egyszer még labdarúgó mérkőzést is megtekintettem. A szépszájú közönség szlovákul szurkolt, magyarul szitkozódott az elpuskázott helyzeteknél.

Néhány éve losonci látogatásaim már nagyon megritkultak korom és az ezzel járó egészségi állapotom miatt. Ez nem jelenti azt, hogy megfeledeztem a városról. Felejtethetlen emlékek fűznek ide, sokat gondolok rá, számomra az „örök Város” marad!

Sátoraljaújhely, 2002. májusa

Kiss László

Adalék dr. Brenner József (1887–1919), alias Csáth Géza fürdőorvosi működéséhez

A Gömörország 2015-ös évfolyamának 3. számában **Juhász György** Stószfürdőnek a magyar kulturális életben betöltött szerepéről írva megjegyzi: „1911 nyarán rövid ideig itt praktizált dr. Brenner József, írói nevén Csáth Géza, aki naplójában is megemlékezik erről az időszakról”¹. Úgy érezzük, hogy a „modern magyar próza egyik legnagyobb hatástörténettel bíró mesterének”², Csáth Gézának nemcsak stószai, de a más fürdőhelyeken is kifejtett (orvosi) tevékenysége többet érdemel e rövid közlésnél. Ezért bátorkodom egy korábbi dolgozatomnak³ a Gömörország számára átdolgozott és bővített változatát közreadni.

2007-ben az év egyik szenzációja volt *Az Ópium – Egy elmebeteg nő naplója* c. magyar film. Rendezője, **Szász János** a 38. Magyar Filmszemlén elnyerte a legjobb rendezőnek járó díjat. Az 1913-ban játszódó film forgatókönyve Csáth Géza 1909-ben írt *Ópium* c. novellája, illetve az 1912-ben publikált *Az elmebetegségek pszichikus mechanizmusa* c. orvosi tanulmánya alapján készült. A film egyik főszereplőjében, a drogos elmebetegségben nem nehéz felismerni a Csáth Géza írói név mögé rejtkező dr. Brenner Józsefet. Csáth morfinista múltja azonban nem e filmből derült ki. 1988-ban már készült egy tévéfilm *A varázsló álma* címmel. Ebben **Eperjes Károly** formálta a kábítószeres Brenner doktor alakját. Csáth Géza szenvedélybetegsége, morfinizmusa tehát közismert, mint ahogy ma már – az elsőként említett filmnek is köszönhetően – ismert Brenner dr. lélekgyógyász tevékenysége is. Ennek a legfrissebb, kitűnő összefoglalása 2009-ben jelent meg a közelmúltban elhunyt, kiváló esztergomi orvostörténész, **Szállási Árpád** tollából.⁴ Kevésbé ismert viszont fürdőorvosi működése. Ezen változtatott Csáth Gézának 1912–1913-ban írott, s 2002-ben a szegedi *Lazi Könyvkiadó* gondozásában megjelent *Naplója*,⁵ amely hiteles forrása dr. Brenner balneológusi tevékenységének

is. E forrásra építve egészítjük ki a Csáth Gézáról 1997-ben közzétett patográfiánkat⁶ az író túlfűtött szexualitására utaló adatokkal, dr. Brenner József orvosi működését pedig annak balneológiai vonatkozásaival.

A szabadkai (ma: Subotica, Vajdaság, Szerbia) születésű Brenner József – **Kosztolányi Dezső** unokatestvére – az 1908/09-i tanévben fejezte be tanulmányait a budapesti orvosi karon. **Moravcsik Ernő Emil** (1858–1924) professzor elmebetegségek klinikáján kezdett dolgozni, abban bízva, hogy rövidesen tanársegéddé nevezik ki őt. (Csalódnia kellett – egy kevésbé tehetséges kollégája nyerte el a tanársegédi állást.) Alig dolgozik egy éve, amikor a kor egyik híres tüdőspecialistája, **Okolicsányi-Kuthy Dezső** (1869–1947) „*egy kis jobb oldali apicitis*”-t, azaz tüdőcsúcs-hurutot (tuberkulózist, tüdővérszt) fedez fel nála. Akkortájt éli fénykorát a tüdővész magaslati, **Thomas Mann** által regényben megörökített „varázshegy” kezelése. Így kerül a fiatal doktor 1910 tavaszán a magyar „Varázshegyre”, azaz a Magas-Tátrába. A már akkor ismert, 1883-ban id. **Szontagh Miklós** (1843–1899) orvosdoktor által alapított újtátrafüredi (ma: Nový Smokovec) szanatóriumban kettős szerepkörrel volt jelen: mint tüdőbeteg és mint a szanatórium-vezető ifj. **Szontagh Miklós** (1882–1963) alorvosa. Orvosi működésére így emlékezik naplóbejegyzésében: „*Június elején főnököm, Szontagh 14 napra elutazott. Ebben az időben igen rosszul éreztem magam. A túl sok munka, a sok nehéz beteg tarka haemoptoéi (vérköpesei – K.L.), s hogy emellett adnom kellett az erős, tapasztalt, egészséges orvost, nagyon kimerítettek*”⁷. Ekkor már túl van a kábítószer, a morfin kipróbálásán – saját állítása szerint az első adagot még Pesten fecskendezte be magának, amikor tudomást szerzett tüdőbajáról. Hogy ereje legyen a főnöke távollétében reá háruló vizit megtartására, ismét a morfinhoz folyamodik. A drog kiváltotta eufóriában „boldogan” ment vizitet tartani.

Kik lehetnek a betegek Újtátrafüreden? Sajnos, a választ megkönnyítő fürdővendég-lista nem áll rendelkezésünkre, így csak feltételeztük, hogy amikor Szontaghot helyettesítette, találkozhatott **Ady Endrével** is. A már említett Szontagh szerint Ady 1910 júniusától augusztus közepéig kezelte itt tüdőbaját. **Mártonvölgyi László** 1937-ben felkereste Szontagh főorvost, aki így emlékezett egykori híres betegére: „– *Nehéz volna oly rebellis páciensről megfélemlkezni, amilyen Ady Endre volt. Súlyos tüdőle-*

lettel érkezett a Tátrába... szigorú fekvőkúrát rendeltem el s abszolút pihenést... Állandóan dolgozott... a cikkézést még elnéztem volna neki, azonban tudomásomra jutott, hogy a szabályrendelet ellenére éjszakánként megszökik – és roncs organizmusával az éjszakákat cigányzene mellett átmulatta. Mihelyt erről tudomást szereztem, szigorúan rápirítottam... kimaradását erősen redukálta... 1910 augusztusában kéthónapi tartózkodás után gyógyult állapotban hagyta el a Tátrát..."⁸.

Sajnos, Szontagh dr. visszaemlékezését kénytelenek vagyunk „cum grano salo”, azaz fenntartással kezelni. Erre a már említett Szállási Árpád hívta fel figyelmünket. Jómaga, mint a magyar írók s költők betegségeinek egyik legjobb szakértője, nem írt Ady tüdőbajáról, sem tátrai kezeléséről. Mindössze annyit jegyzett meg, hogy a költő halálát okozó vérbajon kívül „valószínű, hogy a Koch-bacillus is hasonlóképpen a halál rokonává tette volna”⁹. A tátrai epizód kihagyását illetően a hozzám írt levelében (2009. március 14-én) **Kovalovszky Miklós** Emlékezések Ady Endréről c. ötkötetes forrásmunkáját idézte. Kovalovszky így vélekedik Szontagh doktor állításáról: „Bár a hűlésre, influenzára nagyon érzékeny Ady néha panaszkodott a tüdejére, s ez időben is megviselt az egészsége, nem hihető, hogy éppen tüdőbajának gyógyítására vonult be a tátrai szanatóriumba: hiába állította Szontagh dr., hogy megvan a beteglapja is (Mártonvölgyi ugyan egy későbbi cikkében azt írta, hogy Adyról semmi írásos nyomot nem talált). A főorvos állításának a magyarázata csak az lehet, hogy Adyné közlése szerint ók a tüdőszanatóriumban szálltak meg (úgy látszik, üdülővendégeket is fogadtak), az utánuk utazó Adynak is ott foglaltak szobát. A neves vendég néhány napos ott-tartózkodása s ennek az intézet nyilvántartásában lévő nyoma szülte Ady szanatóriumi kúrájának legendáját a főorvos emlékeztetésében”¹⁰. Nem valószínű tehát, hogy Brenner dr. kezelte volna Adyt, még akkor sem, ha naplójából tudjuk, hogy álmatlan éjszakáin az Ady-verseknek is fórumot adó Nyugatot olvasgatta: „Sajátságos és feledhetetlen érzés volt ez. Tátrai éjjel. Nyitott ablak, künn sűrű köd. Csobogó vizek szerteszét. Villanylámpám alatt, nyakig ágyba bújva olvasok, mialatt a falon a pusztulás és gonosz sejtelmek árnyékai tolonganak szakadatlan mozgolódásban”¹¹.

Adynak nem volt tehát szüksége arra, hogy szanatóriumi kezelés gyógyítsa, viszont Brenner doktornak hátróztottan jót tett a magaslati kúra: erősödött, étvágya „nagyszerűen fokozódott”, két-három hónap alatt hizott öt kilót.¹² Talán a tátrafüredi alorvoskodása révén kapott kedvet a fürdőorvosi munkához. Ez idő tájt a fürdőhelyek nagy része csak a nyári hónapok idején üzemelt. Újtátrafüred e téren kivétel: a Szontagh-szanatórium révén az ország első, télen is üzemelő fürdőhelye volt.

A következő év nyarat doktorunk Stószon töltötte. Kósa szerint itt is egy érdekes és érdemes fürdőorvos mellett dolgozott: **Czirfusz Dezső** „Abaúj-Torna vármegye tiszteletbeli főorvosa, királyi tanácsos és a Ferenc

József-Rend lovagja” telente az itáliai San Remoban volt fürdőorvos.¹³ Mint Juhász is említi, Csáth Naplójában is ír a stószai hetekről. Ezt a részt idézem: „A nyarat Stószon töltöttem. Júniusban írtam meg könyvem a fürdőn, „Az elmebetegségek pszichikus mechanizmusát”. Folyton ezen dolgoztam 4 hétig. Ez alatt az idő alatt mentem fel az adaggal egészen 0,20 g-ig. Rendesen reggel, felébredéskor vettem 0,04 g-ot. Megreggeliztem, Kingre, vagy Sepheard a Hotelre gyűjtöttem, azután dolgoztam 3/4 8-ig. Megmosdottam; dolgozni mentem 9-től 11-ig. Írtam egy órát. Ebéd. Utána 0,03 g. Írtam 3-1/2 5-ig újra villamozás. 5-től 7-ig munka. 5-kor is 0,03. Vacsora után hasonlóképpen 0,03-0,05. Ilyen módon a munka nagyszerűen haladt. Türelemmel és élvezettel írtam. Nagy baj az volt csupán, hogy erős szívfájdalmak és székrekedés jelentkeztek. Előbbi ellen étert és coffeint, utóbbi ellen klysmát (beöntést – KL) alkalmaztam.”¹⁴ Brenner tehát Stószon írta meg Az elmebetegségek pszichikus mechanizmusai c. könyvét, amely ma inkább Egy elmebeteg nő naplója néven ismeretes. A nő 1909 novemberétől a könyv megírásáig – tehát több mint másfél éven keresztül – a budapesti elme- és idegkórtani klinika „lakója”. Naplót vezet, orvosaihoz leveleket ír. Ez az eset szolgál alapul Brenner doktornak tanulmánya papírra vetéséhez (és majd száz évvel később Szász Jánosnak filmje megalkotásához).

Doktorunk közben, június 11-én kiruccan a Tátrába, hogy viszontláthassa az újra ott kezelt Jolánt, akinek első otléte idején hevesen udvarolt. Akkor „az asszony nem akarta mutatni, hogy viszontszerel”, most viszont „mohó csókjával” jelzi hajlandóságát. Doktorunk azonban nem él a lehetőséggel: „nem volt kedvem, vágyam, impulzusom és condomom”¹⁵. Stószon a tanulmányírásán, fürdőorvosi munkáján kívül saját betegségével is törődik: abszolvál egy „tuberkulinkúrát”. (1890-ben a tuberkulózis kórokozóját, a róla elnevezett bacillust is felfedező **R. Koch** a tébécé bacillusok tenyészetéből szűrletet készített: ez volt tuberkulin. Koch s vele együtt a tüdőbetegek reménye azonban nem vált valóra: a tuberkulin „oltóanyagként” való beadása nem véd a tüdővész ellen).

Az egyre jobban a morfin hatása alá kerülő és már annak mellékhatásaitól (szívfájdalmak, székrekedés) szenvedő doktor próbál „leszokni” a kábítószerről, azaz a „méregről”. Erről így ír: „Július elején megérkezett Dezső. Holsápadt voltam már akkorra a méregtől. Az elvonást haladéktalanul megkezdtük. Azt is fölfedeztem, hogy a Pantopon nagyszerűen helyettesíti az eredeti szert. Pár nap alatt 0,06, majd 0,05 volt az adag, fele P[antopon] és fele M[orfin]-ból. Néhány hét múlva már 0,04 P-nél tartottam. Ha akkor nem jut eszembe egy tuberkulinkúrát csinálni, ami a közérzést lényegesen megzavarta, még ott elvonhattam volna teljesen. De a féltékenységi és tehetetlenségi kényszerszorgodolatok se engedtek. Még nyár végén is 0,03 P-nél voltam.”¹⁶

Az utóbbi idézet sorok legérdekesebb információja: „megérkezett Dezső”. Dezső valószínűleg az unokafivér,

Kosztolányi Dezső (1885–1936) lehetett! A csaknem egykorú – Dezső három évvel volt idősebb – rokonok jól megértették egymást. A hipochondriára hajlamos Kosztolányi Csáth Gézában nemcsak az író, hanem a panaszaiban neki segíteni tudó dr. Brennert is látta. E „segítés” visszafelé is működhetett, pl. a morfinizmustól való leszokásban. A bensőséges rokoni érzésen túl a bizalomra épülő orvos-beteg kapcsolat is szerepet játszhatott abban, hogy Csáth végakarataiban Kosztolányira hagyta naplóját. Arra kérte őt, unokafivérét, hogy ő foglalja regénybe, azaz fejtse meg félresikerült életének titkát. Sajnos, a regény, bár Kosztolányi elkezdte az írását, sosem készült el.¹⁷

Brenner a következő nyarat a Felvidék egyik legrégebbi és leghíresebb fürdőhelyén, Stubnyán (ma: Turčianské Teplice) tölti. E nyár története olvasható a Napló *Feljegyzések az 1912. évi nyárról* c. fejezetében. Doktorunk 1500 korona kölcsönt vett fel, hogy leendő rendelőjét jól berendezhesse. Már júniusban Stubnyán van és hogy rutint szerezzen, a környező falvak betegeit fogadja: „*nagy körülményességel*” vizsgálja őket. Nemcsak a szokványos belgyógyászati vizsgálatnak, de az akkor még – vidéken mindenképpen – újdonságnak számító orr-, gége- és fülvizsgálatnak is aláveti őket. Mire az első fürdővendégek megérkeznek, a Pestről jött ifjú dokornak már neve van Stubnyafürdőn s környékén.

Hamarosan azonban nem csak orvosként emlegetik őt. Brenner ugyanis a morfinizmusán kívül túlfűtött szexuális vágyát is magával hozza Pestről. Pedig 1912 tavaszán már hónapokon át sikerült drog nélkül élnie. Olgával – későbbi feleségével – való tartós kapcsolata kielégítette szexuális vágyait is. „*Május 5-én, amikor elhatároztam, hogy Stubnyára megyek, tértem újra vissza a méreghez.*”¹⁸ A megszokott pesti környezettől és partnertől való elszakadás, a szezon eleji „*unalom az üres fürdőn*”, később a sok munka készítteti őt arra, hogy visszatérjen a rendszeres drogfogyasztáshoz és szexuális vágya azonnali kielégítéséhez. A kettő ugyanis ekkora már szorosan egybe tartozik életében: „*Sikerrel és teljes kéjérzéssel coitáltam Szidit és Olgát... Ennek öröme azután újra fecskendeztem. Való igaz, hogy az öröm és a fájdalom egyformán elviselhetetlen egy igazi M-istának*” (morfinistának: K.L.).¹⁹

Stubnyán eleinte megpróbál uralkodni magán, ám különösen a drogmentes napokon „bántják őt” a szexuális vágyak. Olga messze van, az önkielégítés nem segít – ezért „elsősegélyként” **Terézt**, a szállodai szobalányt rohanja le. Azzal mentegeti magát, hogy Olga „*is inkább ebbe egyezne bele, mint hogy a rút onániát – bár reá gondolva – üzzem*”. Terézt **Karolin** követi, majd sorra kerül a szobaasszony, a „*szobalányok kerítónője*” is, egy 36 éves, „*testes, nagy orrú nymphomániás nő... óriási seggel, kissé lógó, de szép mellekkel*”.²⁰

Külön pikantériája a dolognak, hogy doktorunk „*a nemi mulatságok*” idején sem feledkezhet meg hivatásáról. Az egyik szobalányi kalandját meséli: „*ez alkalommal is csak egyszer áldoztunk* (kedvenc kifejezése a közönsülésre: K.L.), *mert megmértem a hőmérsékletét, és 38,3 C-on*

találtam. Desperáltan (elcsüggedten – K.L.) mondtam magamban: hát mindenütt üldöz engem ez az átkozott betegség”.²¹ Más alkalommal „*condomokkal és zseblámpával felszerelve*” egy nőbetege szobájába lopózik be éjjel: „*...a paplan alá nyúltam. Csupa tűz volt a teste és izzadt. Magas láza volt. E pillanatban átalakultam orvossá. Leültem, megmértem, orvosságot adtam be neki, majd egy óra múltán távoztam, azon tanakodva, hogy vajon az én vagy az ő jó szelleme rendezte-é így a dolgokat*”.²² Nem riad vissza attól sem, hogy rendelés közben, a nőgyógyászati vizsgálatra érkező betegével „*áldozzon*”: „*Condomot húztam, és ott, a harántágyon, állva támadtam... Amint elkészültem, sértő gyorsasággal visszavedlettem orvossá, mert láttam, hogy ez a nő mennyire kéjeleg a megaláztatásban, kezelést adtam a porciójának (méhszáj – K.L.), aztán felszólítottam, hogy sietve öltözzön, mert künn várnak. Rajongva dicsérte a kapott gyönyört. – Mese, mese volt!*”.²³

Vajon minek tekinthette az orvosi végzettségű Brenner, főállásban a pszichiátriai klinika alorvosa, saját felfokozott szexuális vágyát? Az emberi lélek nagy ismerője, **Füst Milán** írja „*szexuál-lélektani elmékedéseiben*”: „*S az ember is vajon még miben ilyen pazarul kicsapongó, mint nemiségében? van-e még valami ezen a világon, amiben kívánczossága, tombolása ilyen határtalan volna...*”²⁴. Brenner excesszív szexuális vágya csak az élettani, „normális” szexualitás „*pazarul kicsapongó*” véglete? Vagy „*a csábítások dokumentumobjektivitású, a koituszok számának leltári pontosságú rögzítése*” (**Mészöly Miklós**) már a kóros szatiriazisnak, donjuanizmusnak a jele? (A „szatiriazis” a férfi betegesen túlfokozott nemi vágyának orvosi neve – a nőnél ugyanezt „nimfomániának” nevezik – az elnevezés a görög mitológia kecskelábú, apró szarvú érzéki erdei istenségének, a szatírnek nevéből származik.) Doktorunk csak annyit „ismer be”, hogy 18 éves kora óta „*mindig nyáron szenvedett leginkább az idegeitől*”. S közlétesz egy, az említett életkorral kezdődő felsorolást, amely – témánk szempontjából – a 22. életév-től (ekkor ötödéves medikus) érdekes:

„*V. éves nyáramon Iglófürdő. Az augusztus izzadós, ideges volt.*

Újtátrafürdőden az augusztus és szeptember volt kritikus.

Stószon a július.

Stubnyán az augusztus és szeptember (Bécs!!)

Palicson az augusztus igen sok szenvedést, izzadást, rosszlétet stb. hozott.”²⁵

Iglótól (ma: Spišská Nová Ves, Szlovákia) délnyugatra, az egykori Iglóhutta helyén működött a századvég-től egy hidegvízgyógyintézet (Pallas Nagy Lexikona, IX. kötet, 567.). Lehetséges, hogy Brenner ötödéves medikusként már „fürdőorvosi” funkciót látott volna el itt? Mindenesetre, jelenleg csak a Napló tanúskodik az iglói otlétről – Szentgyörgyvölgyi csak Ótátrafürödöt, Stószot, Stubnyafürdőt, Palicsot és Előpatakot említi Brenner fürdőorvosi működése helyszínéeként.²⁶ Hasonló a felsorolás

Jakó dolgozatában is, aki a korabeli képes levelezőlapok és fürdőpoharak segítségével idézi fel azokat a helyeket, ahol Brenner fürdőorvosként dolgozott.²⁷ A Stubnyát követő helyszín, Palicsfürdő szülővárosa, Szabadka közelében, tehát a Vajdaságban található, Előpatak pedig Háromszék megyében – mai román neve Vilcele. Ez utóbbi helyre azért jelentkezett, mert Palics igen meleg volt számára és amint azt 1913 Szilveszterén az esztendő mérlegét összeállítva, írja: „megszoktam már nyaranként a hegyi levegőt és a kellemes hegyi klímát”²⁸. Ám az 1914. június 2-án megkezdett és októberig tervezett előpataki fürdőorvosi posztot a háború kitörése miatt hamarosan be kellett fejeznie.

Brenner doktor fürdőkben végzett tevékenysége még feltárára vár – lelkes helytörténészek bizonyára találhatnak még „nyomot” a helyi lapokban, levéltárakban. Az azonban már most valószínűsíthető, hogy a fürdőkben szerzett tapasztalatai is ott rejtőznek abban az előadásban, melyet a *Magyar Balneológiai Társaság* 1914. évi kongresszusán tartott. *A fürdőorvosok helyzetének javítása* c. előadása nyomtatásban is megjelent az *Orvosok Lapja* 1914. április 30-i számában.²⁹ A fentebb vázolt stubnyafürdői „*pazarul kicsapongó*” napok ismeretében nem lehet mosoly nélkül olvasni Brenner doktor (vagy inkább Csáth Géza) javaslatát: „...*eminens érdeke az összes magyar fürdőknek, és itt a kisebb fürdőkre gondolok, hogy fürdőorvosokul ne csak a kényelmes nyaralásra és kalandokra vágyó fiatalembereket, hanem a tudományért és gyógyításért komolyan lelkesedő orvosokat lehessen megnyerni*”³⁰.

JEGYZETEK

- ¹ Juhász 2015. 37.
- ² Korpa 2015. 84.
- ³ Kiss 2008.
- ⁴ Szállási 1998.
- ⁵ A naplót 1988-ban az újjévidi Híd adta ki először, majd könyv formában többször is megjelent (Szekecsárd, 1989, Budapest 1995, Szeged 2002). Ennek ellenére az eredeti kézirat még mindig lappang valahol a „másolatok másolatai nyomán készült kiadások esetében pedig a szövegromlást aligha lehet kizárni” – írja Szajbély Mihály az 1914–16 közötti naplót és leveleket közreadó kötet (Fej a pohárban) utószavában.
- ⁶ Kiss 1997.
- ⁷ Csáth 2002. 102.
- ⁸ Mártonvölgyi 1938.
- ⁹ Szállási 1998. 110.
- ¹⁰ Szállási levele e dolgozat szerzőjéhez 2009.3.14
- ¹¹ Csáth 2002. 105.
- ¹² Csáth 2002. 103.
- ¹³ Kósa 1999. 32.
- ¹⁴ Csáth 2002. 106–107.
- ¹⁵ Csáth 2002. 107.
- ¹⁶ Csáth 2002. 108.
- ¹⁷ Szajbély 1997. 309.
- ¹⁸ Csáth 2002. 110.
- ¹⁹ Csáth 2002. 108.

- ²⁰ Csáth 2002. 31.
- ²¹ Csáth 2002. 18.
- ²² Csáth 2002. 25.
- ²³ Csáth 2002. 38.
- ²⁴ Füst 1970. 45–46.
- ²⁵ Csáth 2002. 144.
- ²⁶ Szentgyörgyvölgyi 1984.
- ²⁷ Jakó 2008.
- ²⁸ Csáth 2005. 27.
- ²⁹ Újraközlve: Csáth 1995. 360–364.
- ³⁰ Csáth 1995. 360.

IRODALOM:

Csáth Géza

- 1978: Egy elmebeteg naplója. Csáth Géza elfeledett orvosi tanulmánya. Mérszőly Miklós előszavával. Magvető Könyvkiadó, Budapest
 1995: Rejtelmek labirintusa. Összegyűjtött esszék, tanulmányok, újságcikkek. Magvető Kiadó, Budapest
 2002: Napló 1912–1913. Lazi Könyvkiadó, Szeged
 2005: Emlékirataim a nagy évről. Háborús visszaemlékezések és levelek. Lazi Könyvkiadó, Szeged

Füst Milán

- 1970: Szexuál-lélektani elmélkedések. Helikon Kiadó, Budapest

Jakó János

- 2008: Gyógyfürdőink, ahol Csáth Géza – azaz dr. Brenner József – mint fürdőorvos dolgozott. MediArt, 4. szám, 9–13.

Juhász György

- 2015: Stószfürdő – és szerepe a (magyar) kulturális életben. Gömörország, 3. szám, 36–38.

Kiss László

- 1997: Csáth Géza szenvedélybetegsége. In: uő.: Kínok tövisében. Nagy emberek – hétköznapi kórok. Lilium Aurum, Dunaszerdahely 93–101.
 2008: Egy élvhajász fürdőorvos avagy adalék Csáth Géza, alias dr. Brenner József felvidéki kapcsolataihoz. In: Hodossy Gyula (szerk.): Vámbéry Antológia 2008. Vámbéry Polgári Társulás, Dunaszerdahely, 103–111.

Korpa Tamás

- 2015: A Bódva-völgy irodalmi tradíciói. Irodalmi tanácskozás az edelényi L' Huillier-Coburg kastélyban, 2015. január 17-én. Gömörország, 3. szám, 84–85.

Kósa László

- 1999: Fürdőélet a Monarchiában. Holnap Kiadó, Budapest

Mártonvölgyi László

- 1938: Ady Endre a Tátrában... Ismeretlen fejezetek a poéta életéből. Magyar Hírlap, 1938. febr. 6.

Szajbély Mihály

- 1997: A naplóiról Csáth Géza. In: Csáth Géza: Fej a pohárban. Napló és levelek 1914–1916. Magvető Kiadó, Budapest, 308–319.

Szállási Árpád

- 1998: Magyar írók orvosai és a magyar orvosírók. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba
 2009: Csáth Géza (1887–1919) tündöklése és tragédiája. Orvosi Hetilap, 150. évf., 48. sz., 2197–2199.

Szentgyörgyvölgyi Gábor

- 1984: Csáth Géza – dr. Brenner József (1887–1919) Orvosi Hetilap, 125. évf., 40. sz., 2446–2448.

Kovács Magda

Topolya úr csodálatos átváltozása (részletek)

Szesze, a küldönc

Kvatty egyre aggasztóbb hírei egy pusztuló világ képeiről szóltak. Rétek, mezők, legelők faóriásai dőltek a földre a gépszörnyetegek és fejszés emberek nyomában.

Valamennyit név szerint ismertem. A barátaim voltak. Még csak el sem búcsúzhattam tőlük, a mi szokásaink szerint! Meneküljetek!, kiabáltam egyre feléjük. Meneküljetek! Mintha nem tudnám, hogy a föld foglyai. Csak néztek rám, értetlenül rázva lombjukat, miközben törzsükbe mart a fűrész. Sikoltott a fűrész. Sikoltottak a fák, de senki, senki nem jött a segítségükre – sírta el Kvatty, vállamra szállva, a bánatát. És ahogy darabolják, csonkolják tehetetlenül elnyúló testüket! Forgács és kéreg, szilánkok röpködnek a levegőben. Aztán láncokhoz kötözve elhurcolják a darabjaikat. Még a gyökereiket is kiforgatják a földből. Máglyákba rakják és elégetik. Soha nem volt még ehhez fogható mészárlás.

Tudtam, hogy nem segíthetek. Hisz Topolya úr felkészített. Eljön még a mi időnk, mondta erős hittel. Mégsem tudtam megbirkózni a kétségbeeséssel. De hát mégis, mire jó mindez, tördeltem a kezemet. Irtani a fákat?!

– A gonosznak ezer arca van. S ha egyet elveszít, erőt gyűjt, s felölt egy másikat. Volt már sárkány, pusztító tűz, vérfarkas, dögvész, árvíz, földrengés, világokat magával sodró, tűzszárnyú szálvihar. Most Topolya úr királyságára tör, lemészárolva a fákat. Ez a legújabb arca – sóhajtott Kvatty.

Szipirty mami lobogott felénk diadalmas arccal. Szinte megijodott, mióta kezdetét vette a fák tömeges irtása. Földsárga arca kivirult. Két fekete rózsza ékeskedett rajta.

– A házakat is lerombolják! A vén idők tanúit! És itt, körben, mindent! Mindent lerombolnak, kívágnak, földbe döngölnek! Semmi sem marad belőletek! – bökött diadalmasan Kvatty felé csontos ujjával.

– Jobb lesz készülődniük – vetette oda nekem, s nagy sebbel-lobbal berohant a házba, hogy magához vegyen néhány dísz tárgyat.

– A vérfarkasok ivadéka – legyintett Kvatty. – Egész életében arra várt, hogy a gonosz visszatérjen, és elpusztítsa ezt a számára gyűlöletes világot. Most aztán boldog.

S valóban, Szipirty mami ettől kezdve egyre vidorabb lett. Sürgött-forgott, idegenekkel tanácskozott. Mackós, borostás férfiak járták a szobákat, mindenütt összecsiszárászva, tiporva a fénylő padlót. Bútort tologattak s cipeltek, le-lezöttyentve, hogy az udvaron várakozó furgonokra pakolják. Súlyos autókerekek vajták, szaggatták az udvar gyöngye, virágokat ringató, fáknak, bokroknak, s ezernyi rovarnak otthont adó talaját. A kis szilvafa halkán hüppögött. Tündércicát ringatta az ágai között.

– Vigyél magaddal! – kérlelte halkán. De Szipirty mami lecsapott rá.

– Senki nem menekülhet! Ez most már az én birodalmam! Hess! Hess! – csapkodott maga körül. Hirtelen minden

irányból szárnyas rovarok támadtak rá. Mintha megbeszélte jelre tették volna. Méhek, dongók, pillangók, szitakötők felhői surrogtak körülötte, de Szipirty mami állta a támadást. – Hess! Hess, tündebérencek! – üzte ki őket az udvarból. – Rátok is pusztulás vár! Túl sokat bosszantottatok! Ahogy felcicomázzátok a világot! Zsongtok-bongtok, édes illatokat hurcolva szerteszét a levegőben! Napsugarakon bokázva járájátok csábtáncotokat. Ennek véget vetek. Hess! Hess!

Elemében volt. Habarcsos vödört a sarokba vágva, szabadon szárnyalt, vitorlányi zsebkendőibe kapaszkodva. Elfogott a gyöngeség. Mintha egy titkos seben át szivárgott volna el a vérem. S hiába vártam a fényre, nem tört fel többé a lelkem mélyéről. Riadt voltam és tanácstalan. A vérfarkast űző varázsszavaim kis híján visszafordultak, hogy ellenem törjenek. Szipirty mami hátborzongatóan kacagott kudarcomon.

A manók csüggedten üldögéltek a mozsár peremén. Gyöngülő varázserejüket próbálgatták. Egyszer célba vették Szipirty mamit. El akarták tüntetni az udvarból. De helyette a kecskebéka enyészett el a semmibe a szemünk előtt. Szerencsére még aznap este meghallottuk jól ismert brek-brekjét. Az ökönyom-tavak felől szállt felénk, hálás köszönettel. Kölyökpulink, Flórike szintén megpróbálkozott a maga módján gáncsot vetni Szipirty maminak, de a nyolcas számú, lapos sarkú félcipőknek semmi nem állhatott többé az útjukba. Ahogy a gépszörnyeknek és a fejszés embereknek sem.

– Mindjárt ideérnek! – roskadt le a diófa alsó ágára Kvatty a rettegetve várt hírrel egy tavasz végi délután. – Most végeztek az utolsó fával a Baglyos legelőin. A vén fűzfát hagyta utoljára. Nehezen adta az életét. Úgy küzdött, mint egy oroszlán. De már vége. A fejszés emberek legyőzték. Most az almáskert felé tartanak.

Mintha máris hallottunk volna valami távoli dübörgést. Fülünket hegyezve hallgatóztunk, de csak Szesze, az aranyzöld legyecské, az almáskert küldönce berregtette a szárnyait. A kert felől közeledett nagy sebesen. Mindig sietett. Süvítő aranygolyóként villant át olykor-olykor az udvarunk fölött, elkápráztatva bennünket. Néha odakiáltott valamit Kvattynak, vagy a manók közé csapott be az ablakrészen, mint egy gömbvillám. Gyors volt, pontos és megbízható. Most hozzám jött. Topolya úrtól, a királytól hozott üzenetet.

– Látni szeretne benneteket. Nincs sok időnk! Kövessetek! – mondta sürgető hangon.

Levonultunk utána a kert jól ismert ösvényén, kétoldalt az őrt álló ribizlibokrokkal. Hirtelen minden apró részlet a friss élmény erejével hatott rám. Külön-külön láttam a fákat, minden ismertetőjegyükkel. A körtefa csonka, bal alsó ága csúnyán üszkösödött. Egy dühöngő téli vihar törte le. A meggyfán a madáretetőben darazsak fészkeltek. A rebarbara húsos levélnyelén meztelen csiga araszolt. A szilvafák lombjaikkal összekapaszkodva a magasban, hármas csoportokat alkottak. A birsalmák sövényé sűrűsödtek

a kerítés tövében. Mennyi rejtőzködő élet, és egyszerűen vége, gondoltam, elnézve a lüktető kicsi világokat. Már nem magunk miatt voltam szomorú. A lét kiszolgáltatottsága fájt. S az, hogy semmit nem tehetek. Engedelmesen követtem Szeszét házam egész népével. A lányom magával hozta a szalamandrákat is a befőttesüvegben. Libasorban billegtünk át a pallón, és néhány lépés után máris ott álltunk a titokzatos almáskert fái alatt. Ünnepeles csend fogadott bennünket. A szélső fáknál megtört a világ zaja. Bent, a lombok között légtündérek röpködtek levéltől levélig a zöldesen derengő fényben. Ezernyi, sosem látott virág nyílt szerteszt a fű között. S mint megelevenedett drágakövek, pillangók lebegteték fölöttük a szárnyukat. Leveleik között csillogó kis ékszergyíkok futkároztak. Csak álltunk szótlánul, bódultan a tündérvilág balsamos illatától. Mert most már tudtam, hogy az almáskert az idő mélyéről előbukkant tündérvilág pici foltockáját rejtegette. Ezért feni rá a fogát oly ádázul a gonosz. A manók meghatottan nézettek körbe, majd rám.

- Nem mondhattuk el. Még neked sem. Ígéretet tettünk. Egyedül a király mutathatja meg avatatlan tekintetnek. Mégis rátalált a gonosz. S most elpusztítja - sóhajtoztak egyre.

A kertben hangtalanul folyt a készülődés. A pókok serényen hajtogatták hálójukat, a szorgalmas méhek virágot halmoztak, pici batyukba kötözve. Az apró gyíkok elrejtették tündöklő ékszerfoltjaikat, a légtündérek pedig aranyharsonáikat tisztogatták.

Ekkor megpillantottuk Topolya urat, a Királyt. Amióta nem láttam, alakja még inkább megnyúlt. Ágszerű karjai végén, az ujjak helyén levelek zöldelltek. Mereven rakosgatva gyökérlábait, fától fához lépett, és lombkezét a törzsükre helyezve, sorra búcsút vett tőlük. Vagy megáldotta őket. Nekem úgy tűnt, amint lélegzetviesszafojtva figyeltem, hogy a fákat elönti a nyugalom. Talán egy ősi nyelven odasúgott varázsszótól.

Amikor befejezte a búcsúzkodást, hozzánk lépett. Egész testét kéreg borította. Már nem volt ember. Fává változott. De mintha még megcsillant volna valami zöld fény a törzse magasából, mert simogató, meleg pillantását éreztem az arcomon.

- Talán még találkozunk. Most mennem kell. Fogy az időm - szólalt meg bennem a hangja. A jól ismert, hívogató hang. Gyöngéden a fejemre helyezte lombkezét. Megérintett a kimondatlan varázsszó ereje. Elöntött a nyugalom.

Sorra eléje léptünk, és megsimogattuk a törzsét. Így búcsúztunk el tőle. Topolya úrtól, a titokzatos tündérvilág királyától. Az embertől, aki fává változott. Amikor elindult, hátra sem nézve, a nyomába szegődtünk. A fák lombjai között hatalmas susogás támadt. Mintha erős szél támadt volna hirtelen. Pedig szellő sem rezdült. A fákból kiszakadó utolsó sóhajtás zúgott a távozó király után.

A Sajó partjáiig kísértük. Ott megálltunk, fent a magas gáton. A völgy fölött ragyogott a délutáni ég. A távoli hegyek koszorúja mintha ezüstös fátylon át kéklített volna, éppen csak derengett. Sejtelmesen, hívogatóan. Topolya úr a folyót követve haladt, gyökérlábain imbolyogva. Sokáig követtük a tekintetünkkel, míg csak el nem tűnt Gömörön túl, Beretke felé.

Üzenet

Másnap kivágták az almáskert fáit. Szipirty mami farkasmosollyal nézte végig a pusztítást a pallón állva.

Rátok is hamarosan sor kerül! - mondta kárörvendve a kert és az udvar fájának. - Téged hagylak utoljára. Nézd csak végig a többiek halálát! Felemelő látvány lesz! - szólt oda a diófának. A kis szilvafához érve úgy csettintett a nyelvvel, mint aki finom falatot szimatol. - Veled kezdem, ne feledd!

Most már korlátlan ura volt háznak és udvarnak.

- Ha összepakoltak, akár indulhatnak is - kiáltott be hozzánk a nyitott verandaajtóból. Igazság szerint már összecsomagoltunk, de húztuk az időt. Nem tudtunk megválni a háztól. Újra meg újra bejártuk az immár üresen kongó szobákat. Az elmúlt, kedves időkre gondoltunk. Először a manók döntöttek. Búcsúajándékot, a tartalék cipőcskéket vállukra vetve, útra keltek. Ám az udvaronci könnybségük hirtelen elhagyta őket. Szótlánul méregettek bennünket.

- Hát, végül is - mondták - láttunk már ilyet. Nos, akkor megyünk. Köszönünk mindent. Azt is, hogy veled lehettünk - fordultak Kvatty felé, aki nagyon igyekezett mogorván nézni. De nem sikerült. Meghatottan pislogott. - És tanuljátok meg helyesen számolni az időt! - vigyorgtak rám, s azzal eltűntek. Csatlakoztak az idők mélyére süllyedt világ lényeihez.

Tündércica magával vitte a karcsú kis szilvafát. Farka bojtjával könnyedén megsuhintotta a törzsét, és mindketten átszálltak a tündérek világába. Szipirty mami toporzékolt éktelen haragjában.

Most már mi is indulhattunk. Nem csuktuk be magunk mögött az ajtót. Babonából hátravetettük a kulcsot a vállunk fölé. - Anyukám! A manók elkapták! Nézd, eltűnt! - örvendezett a lányom. - Akkor itt vannak velünk, ha nem is láthatjuk őket!

- Amilyen csavaros időszámolási észjárásuk van, könnyen elképzelhető - hagytam rá a lányomra a semmibe tűnő kulcs magyarázatát.

Berendezkedtünk az új helyünkön. Egy hétköznapi világ hétköznapi házában. Flórikét magunkkal vittük, hogy ebyhítse a hirtelen ránk szakadt szürkeséget.

A bogárhátú házat végül is lebontották. Kivágták a kert és az udvar fáit. A vén diófát hagyták a végére.

Szipirty mami didalmámorban úszott. A hatalmas gépszörnyek mindent bedöngöltek a földbe. A fákkal együtt eltűntek az árnyékok. A kerek, a hosszú, a lándzsasátor szerű árnyak. Eltűntek az édes suttogások, elfojtott, halk sóhajtások, a lombok közt hárfázó szellő muzsikája. Süket csend honolt a pallón innen s túl. Szipirty mami egy darabig elégedetten keringett a pusztas udvaron, aztán hirtelen eltűnt. Valahol talált egy labirintusszerű alagsort. Ott rendezkedett be, új zálogházat nyitva, ahová soha senki nem merete betenni a lábát. Kvattyot még hallottuk néhányszor.

Bettes István

Versek

Fogadalom Újévkor

16 ma megfogadta
a 15-öt már elhagyja
és túléli minden baját
csikorgathatja a fogát

Bár riasztja a látomás,
hogy ennek múltja még vermet ás
Tehet-e mást - tudom én...?

Nem tudja azt senki Vén
az Idő túljár az eszén
minden fiának-borjának
ne emésszen senkit bánat
hogyma a bajok sorjáznak...

Akkor hát mi melegítsen
fogcsikorgató hidegben?

Elgondolom - megfogadom
segítek majd nagy bajomon
lecserélem Féltekémet
Ausztrálok felé nézek

Megyek nyári Mikulásnak
aki vízisíjén vágat
szebb és melegebb jövőbe...
Ez hat már csak ösztönzőleg:
ha valaki így üdvözülhet!

Migráns vers télidőben

Régen volt már „Világbéke”!
Csepereg a Világ vége.
Szívom lassan szivaromat,
tologat a Világ vonat.

Kapaszkodna rá a sok nép,
ki innen?! ki onnan?! - Jut szét...
Egymás mellett nem fér egy sem,
szóba sem jön, hogy szeressen.

Elhagyta már az állomást,
fagyban melegít vacsorát.
Patakparton, erdőszélen,
- fel sem fogja, milyen szégyen

éri ezzel a fajtáját,
hogy így hagyta háza táját.
Megy mendegél, amíg lehet,
míg el nem fogy szusz, lehelet.

Reménykedik. Mi mást tehet?
Eget kémlel más táj felett.
Bírni kell ember-hideget,
Hol nincs hit, remény, szeretet...

Nagy Zoltán: Zsélyi Nagy Lajos (2015., ceruzarajz)

HUN BÁL

Hun a papa
 hun a mama
 hun a koma
 hun a vő

hun a brácsa
 hun a bögő
 hun duda
 hun tekerő

hun a papa
 umtatta
 hun a mama
 umtatta

hun a papát
 untatta
 hun a mamát
 untatta

hun bejönnek
 hun kimennek
 hun kimennek
 hun bejönnek

hun felkelnek
 hun leülnek
 hun leülnek
 hun felkelnek

hun csak esznek
 hun csak isznak
 hun csak isznak

hun csak isznak!!!

ÖREG DALÓR NÓTÁJA
(7s. Nagy Lajos emlékére)

Daldara darál a
Dalárda falára
Daldara daldara
Daldara domm

Dalórnek nem lehet
Ebből nagy malóre
Dammara dammdara
Dammara damm

Mért hederítsen
Hívatlan bajára?
Daldara daldara
Dammara domm

Fájjon hát más feje
Fájjon más oldala
Daldara daldara
Damm dara damm

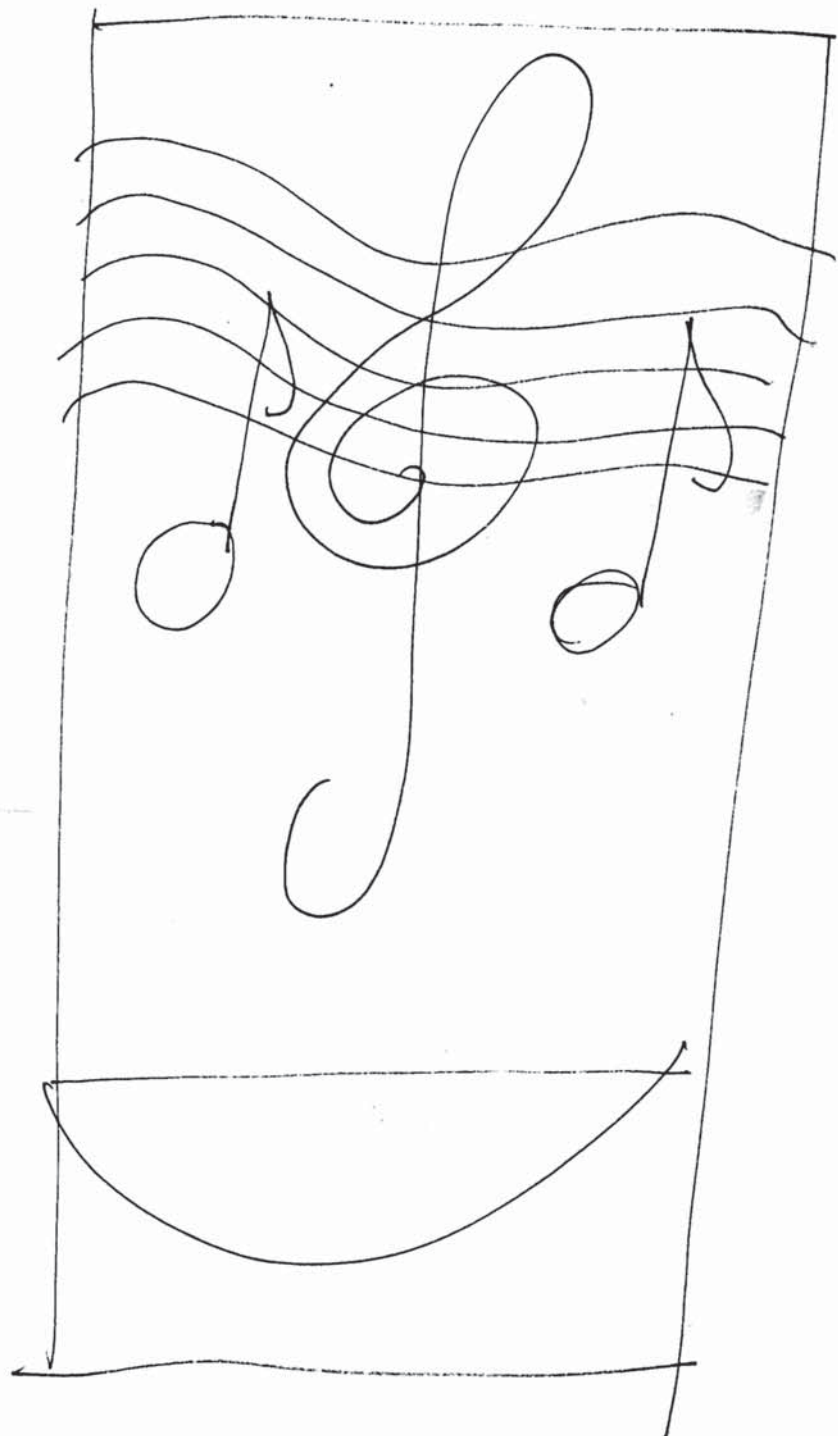
Élte az életét
Éltre halálra
Daldara daldara
Damm dara domm

Betyár még javába
Míg bírja a lába
Daldara daldara
Damm dara damm

Hírneves falára
Készül a fatábla
Daldara daldara
Damm dara domm

Úgylehet ma holnap
Becsuk a dalárda
Daldara daldara
Damm dara damm

Kottát és dalórlőt
Bezár egy faláda
Daldara daldara
Daldara domm

JUHÁSZMAJÁLISON
(Jestlón nagy De'lorben)

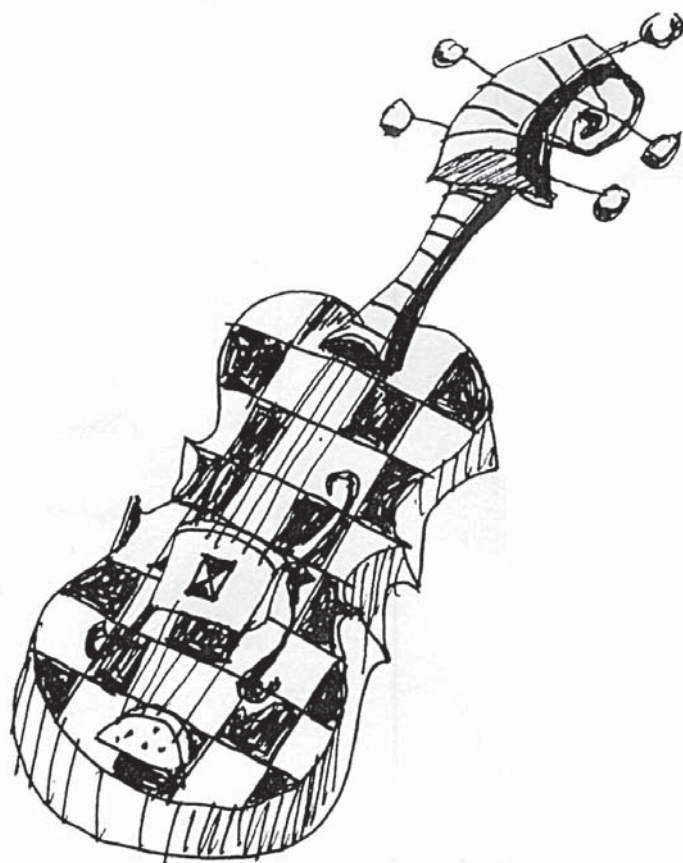
Iszogattónk, észégettónk,
 osztan összemelegítettónk
 hëgyódalba hempërégtónk
 néhány gúnyát lévetítettónk

hogy iszogattónk, észégettónk
 danolgatva beszeszëltónk
 összëvesztónk, veszekëttónk
 marakottónk verekëttónk

üvöltöztónk berekëttónk

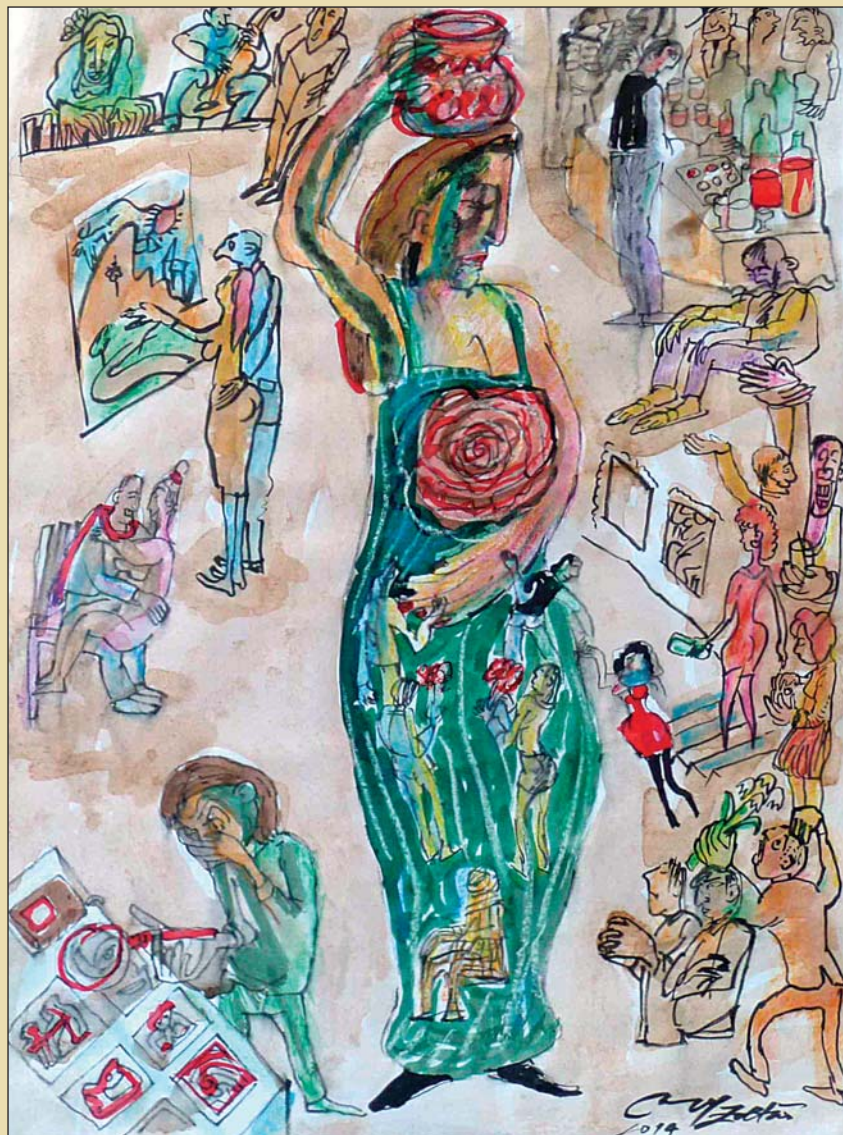
a cigányok is szeszelték
 de a végin berezelték
 kinthatták a muzsikát
 azódalba

mind ottmaratt a hegedó
 kalarinét még a böggő
 vasárnap szëtték öszvë

Nagy Zoltán: Hálózat. Metafizikus kompozíció (2014., akril, vászon, 80 x 60 cm)

Nagy Zoltán: Kiállításmegnyitó (2014., akvarel, papír, 45,5 x 34,5 cm)

Nagy Zoltán: Triptichon (2011-2014., akril, farostlemez, 75 x 140 cm)

Bettes István

Ha jön a bika, nana!!!

(Nagy Zoltán *A bikás torzó* és *a Nana* című képeihez)

Ha jön a bika,
ha jön a bika,
ha jön a bikák
legnagyobbika!
Zoli öcsém: Nana!!!
A korzón torzó,
a torzón korzó:
veszedelmes egy zóna...

Torz a szeme,
torz a szarva,
öle-fara...
Rémlátomás;
fuss el, fuss el!
Lobogjon a
művész haja –

Ha jön a bika,
ha jön a bika,
ha jön a bikák
legnagyobbika:
szeme-szarva
öle-fara
ölel, öklel,
öklel, ölel –

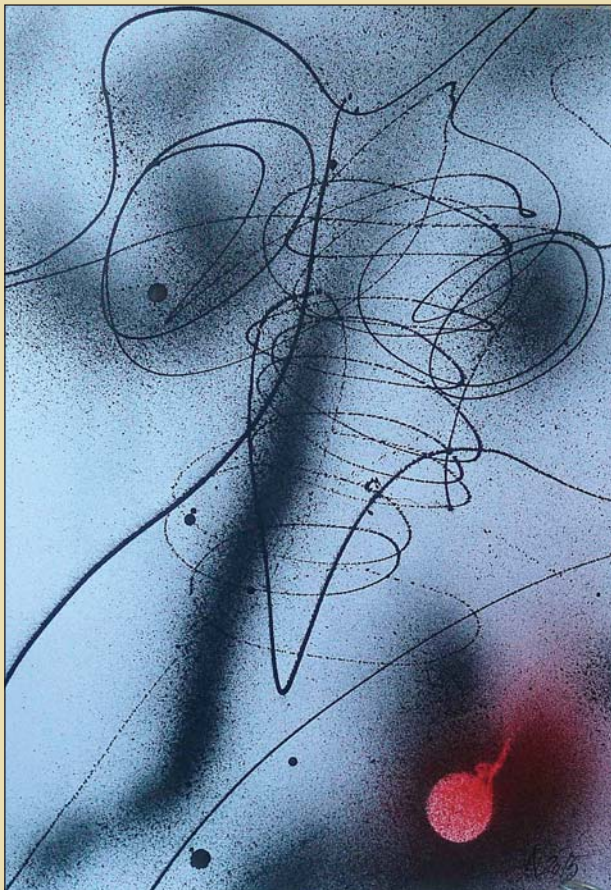
Jobbra, balra futhat a nép
érzi már vég –
veszedelmét!

Nagy Zoltán: *Bikás torzó* (2009., olaj, vászon, 110 x 70 cm)

Nagy Zoltán: *Nana*. 2004-2008., olaj, vászon, kombinált technika, 100 x 100 cm

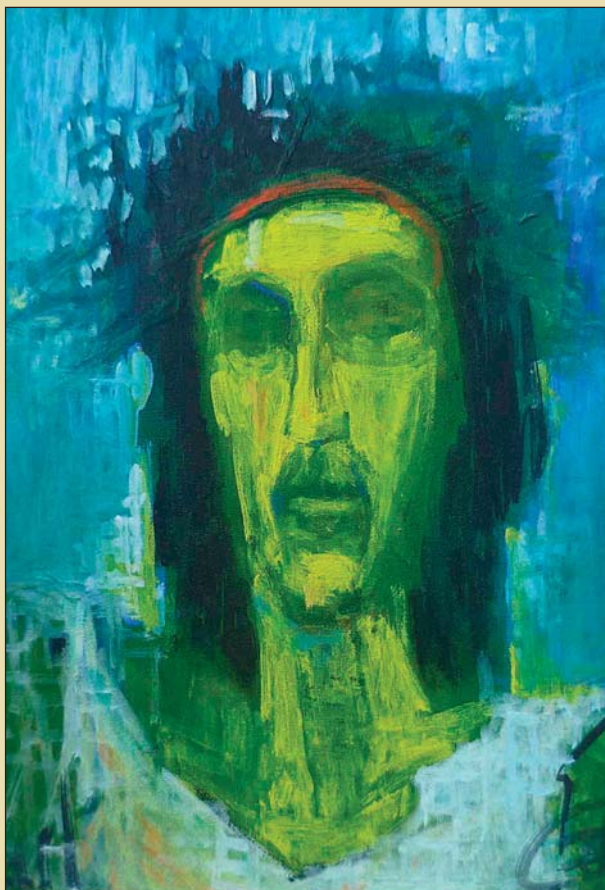
Nagy Zoltán: Töretlen vonalak (2015., tus, papír, 61 x 44 cm)

Nagy Zoltán: Vihar előtt (2015., barna tus, papír, 43 x 31 cm)

Nagy Zoltán: Vertikális kompozíció (2013., akril, vászon, 80 x 60 cm)

Nagy Zoltán: Sárga Krisztus (2014., akril, vászon, 40 x 30 cm)

Szászi Zoltán

Versek

Dédanyám száz éve hadiözveggy*(in memoriam Gáspár Pál, közhonvéd in Besszarábia)*

katonából jóféle trágya lesz
 véreből a vas pipacsot színez
 lehull a göröngy agya helyére
 aprócska nesz
 a szél csak bólogat így megy
 mindig így megy ez

lesz-e a tankból olvasztva bádoglemez
 puskából véső mi bútoron keres
 asztalos kezedtől simaságot erez
 a furnéron szép mintát szét
 őserősen mint szószéki beszéd

ki tudja ha minden erő mi téged rombolni vitt
 épített volna egy sornyi téglát
 egy marékka a jóhoz hozzátett volna egy kicsit
 éhségnek rég megástad volna sírját
 de boldogok lennének-e mint akit szél repít

tudom fényképen filmekben míg elektron kering
 úgy látszik élőben ez is mint valóság
 gyűródik a katonaing s benne élet ragyog
 izom feszül arcon mosoly robbanás fehér füstű halál a jóság
 mi a holtak fölé megváltó glóriát kalapál

jó trágya a katona teste vére vasától alig egy este
 alatt máris táphoz jut a pipacs és virít
 holtakon az élet pirosa a hajnal kinyílt remegve
 az ébredő megfordul s visszaalszik egy percre
 hiszi az álom majd mindent szebbre derít

az álom menti a semmi ujjá közti párkák fonala
 elsüllyed hálójában lány és katona
 egy ölelés ritmusa ring fel az éjjig
 s míg lányban a surranó élet a méhbe köszön
 már készül a csőben a srápnél gránátözön

(eltemetni vagy kiásni a csontját sem tudom
 valahol Besszarábia a srápnél flekktífuszos

Gáspár Pálnak sírja
 apai ági dédapám ő s dédanyám hadiözveggy száz éve
 tizenhat tavaszán látták utoljára
 fogságba vitték nekem ugyanott baloldalt fáj a lábam
 ahol máig benne van talán a repesz dédapámban)

ennyi jut

1953 őszén nagyapám
 gyomorrákban elhunyt néhai Sz. Béla azon gondolkodott
 vetésforgókor a lápos végű parcellába mi kerüljön
 csalafinta dűlő a Malomra járó
 ha savanyú földjét az áradás feltrágyázta
 negyven mázsa búzát is adott hektáronként

csendes estéli óra gondolkodott
 a vacsora aludttej kenyérral
 a jóság még délután megkapta az abrakot
 nyikordult a léckapu csizma dobogott
 ilyenkor nem jár már vendég
 hétköznap este ki lehet

az ólban egy disznócska békés csámcsogása
 két tucatsnyi tyúk halk karácsolása
 két ló egy tehén lassú lehelete
 akár az istenváró jászolt fűtő pára

erre az idillre rúgta rá az ajtót elvtárs
 s már ordította is
 Szabadság

a kamrában összerezzen lisztet szítáló nagyanyám
 leventeként sas behívóval sokkolt nagyobbik fia
 néhai keresztapám
 legszívesebben nekirohant volna az éjszakának
 mundér főbiája jóval a háború után
 még mindig ott tombolt benne
 jól megcsuklózta a Waffen SS tizedese
 a sérűn
 most fogcsikorgatva a tisztaszobában
 az almárium mögé bújt

abban megzörrent apám fényképe
 ő ekkoriban már egy más városban
 más nyelven kocsonyára hívogatta leendő anyámat
 mit se tudva az elhagyott otthon mitől riad

gyorsan el akarta felejteni
 mindig is utálta a párolgó trágya szagát
 a földtúrást
 neki húszévesen megették eszét az eszmék
 vörös szörny ült fejében
 gottwald jelvényt hordott mellén
 azt veregette
 s ugatta közben vakon szép a jövő

Szabadság
megremegtek a porciósok a konyhakredencben
mintha a százéves üvegek éreznék
ha így köszönnek 53-ban
Joszip Visszarionovics Sztálin
a sátán fia halála után konyhában
az legalább olyan rossz ómen
mint menyasszonynak a tükörtörés

nagyapám jó estét szolt
lenne mintha minden rendben
sodorta lassan a cigarettát
aznap a sokadikat
és már nem tudott a Malomra járóra gondolni

tudta hetek óta
mit akar tőle a komiszár
a föld kell
az ő földje a közösbe

amiért kilenc kutya évet lehúzott Amerikában
arasznyi srappellel a tomporában

kiköpte a kapadohány morzsáját foga közül
s megmordult
szabadság más padlásán
tőlem mit akarnak az urak
a kontingenst leadtam kuláklistán nem vagyok
tizenkilencben vöröskatona voltam
amim van magam munkájával szereztem
papírom van róla

majd lenyúlt a csizmaszárba megtapogatni
az agancsnyelű bicskát látva a részeg komiszár uja
pisztolytáska gombján cicázik
nagyanyám állt elé látva villanni a sárga dühöt szemében
hány spint kivett ő onnan
hányszor rakott patyolatban krumplit a véres szemekre
(nagyapám kovács volt mégis a földet szerette)

vagy belép a szövetkezetbe vagy elvisszük messze
magát a mamát meg a mafla fiát
aki becsinál a postás egyenruhájától is
szólt a komiszár a hetyke
maga a legjobb gazda
ha belép akár elnök lehet
behozza a többieket és végre rohadt mocsok parasztokat
és a terv végre teljesül a szocialista haza
fényre derül Zápotocký elvtársnak megüzenhetem
e végeken győzött a kollektivizálás a botor nemzetén
szabadság

mondom más padlásán
még egyszer ide ne jöjjenek
mert ha úgy istenemre ...

(mikor karácsony a régi sebe kiújult
s lázban hevert félálomban látta még
kivezetik a tehenet a lovakat
elvonatják a huszonkét soros vetőgépet
meg a kis petrómotort amivel a csépet hajtott
elvitték a legjobb szerszámaid
mégse szólt csak rágt a elsárgult bajuszát harapta a cigarettát
nem szólt fél évig nagyanyámhoz keresztapámhoz
mielőtt pár év múlva meghalt gyomorrákban
még látott engem
bütykös ujjával megetetett kenyérrel szalonnával
és mosolygott ahogy babaszájjal falom így mondták
meghalt és eltemették nagyanyám foga közt szúrta átkait
csak egy 65 koronás koszorúra tellett nekik

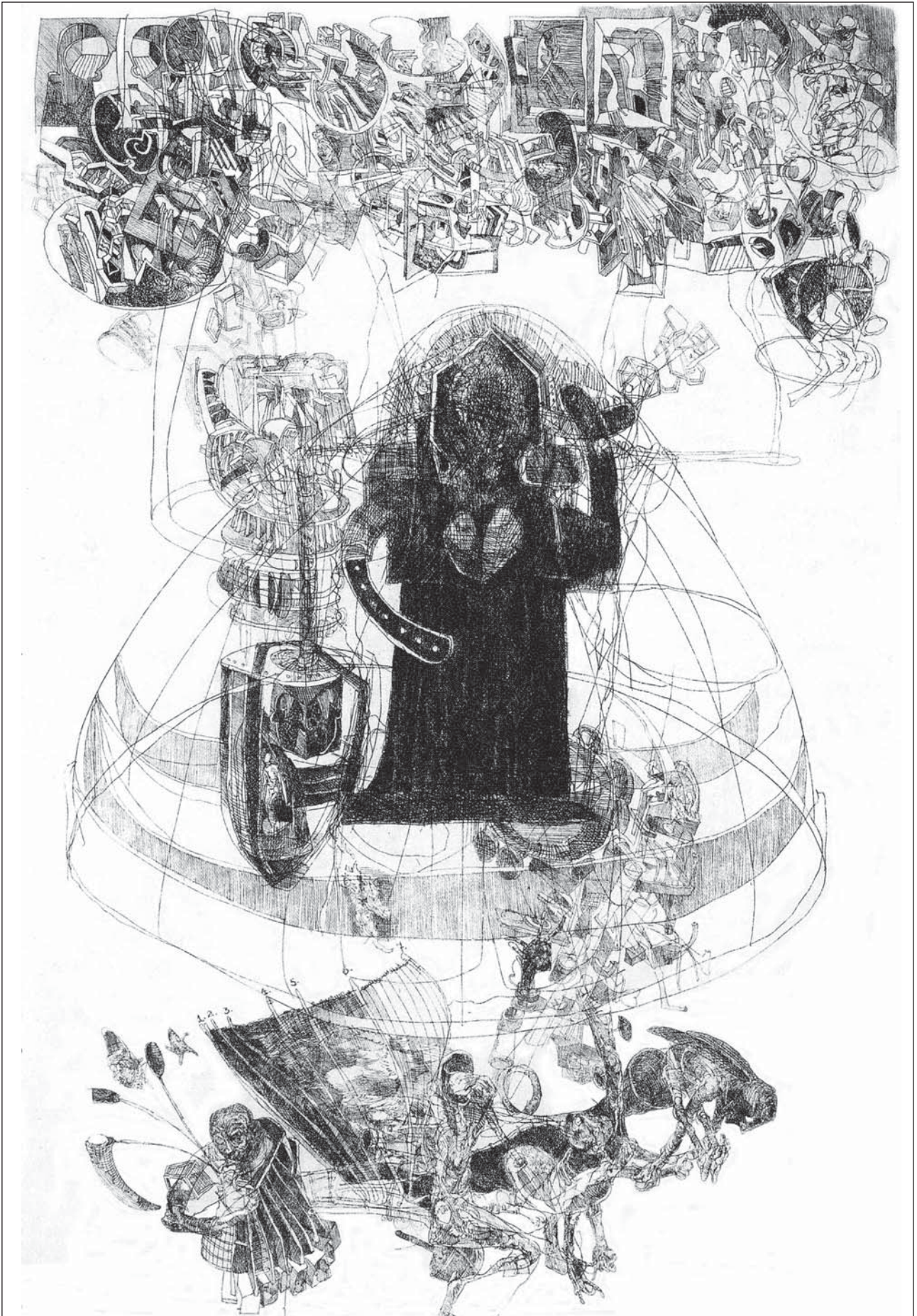
én csak sírkövét ismerem történeteinek morzsáit
az maradt meg hogy legyen szabadság - de más padlásán)

soha nem fogom megtudni mit tervezett vetni
néhai Sz. Béla 53 őszén a Malomra járó parcellába
ott én csak egy csenevész vadmeggyfára emlékszem a páston
az volt az ősi határvonal de azt sem tudom már kivel
és annyi mindent nem fogok megtudni soha

117 lenne idén nagyapa

Nagy Zoltán: Üzenet a barlangból (2012., tollrajz)

Nagy Zoltán: *Hommage a Madách VII. 2004., A Föld szelleme*, rézkarc, 43 x 32 cm

Fülöp Antal

Egy ripacs feljegyzései*

Öt nappal később fizetésünkért álltunk, hosszú sorokban a pénztárlapok előtt, s mert a sor kínosan lassan haladt előre, hangos megjegyzések, poének, kritikák sziporkáztak ismételtén, s így került szóba (kész csoda lett volna, ha kerül szóba!) a kotrógéppel óriásit alakító Honza. A dolognak semmi következménye nem lett, bár a nyomai, az összetört kotrógéppel együtt, még ott díszlegtek a terepen... Első gondolatom az volt, hogy ez is a cseh demokrácia része, de aztán valaki, bár iménti tévedésem hangosan ki se mondtam, egy poénnel helyreigazított: „Poklein vagy kompresszor, egyre megy! Attól függ, ki töri össze!” Mindenki röhögött – én is. Amíg kézbe nem kaptuk a „boritékot” a „szalaggal”. Aki már felbontotta a fizetési boritékját, az hirtelen immunis lett minden poénnel! Már én se nevettem. Több hetes csákányozás béreként annyit se kaptam, amennyi a lakószobám bérét fedezte (volna).

S akkor, ott – rövid kesergés után – úgy döntöttem, hogy felhívom Papa Torontót, és bejelentem neki, hogy: parkbéli ajánlatát a valutázással kapcsolatban tanulmányoztam, s elfogadhatónak tartom... De csak egy hét múlva hívtam fel, mikor már a személyi osztályon is tudták, hogy Fülöp „Anton” nem jár munkába, így a munkásszállói szoba sem jár neki, s a portás, felszólított, hogy azonnal szedjem a holmimat és költöztem ki, mert a szoba kulcsát egy órán belül le kell adnom a portán – különben hívja a rendőrséget. „Az élőködést pedig mostanában igen komolyan veszik!” – mondta.

A nagy elhatározás meg Papa Toronto felhívása közt eltelt hét alatt szinte az izzásig erősödött bennem a vágy, hogy én, Fülöp Antal, segédmunkás, a gázárok, a chodovi barakkok komcsi romantikája után, életemben először, operaházba menjek... Hogy miért pont oda? Most akár azt is mondhatnám, hogy valami (entellektuális?) dachból, mintegy demonstrálva magam előtt, hogy ha a chodovi „kupleraj” haverságait nem is, de az egész (lerohadt!) intézményt megvetem, megjelenésem az operaházban hasonló lázadásnak számítana, mint a piás Honzó „Pokleinre pattanása”! De nem az volt! Vagy nem csupán az. Messziről szűrődött fel a gondolat, valahonnan az autodidaktaság természetének „mélységeiből”, és tipikus – állandó – hiányérzetéből („még ezt sem tudom, ó, Istenem, még azt sem, sőt még amazt sem, bár már rég tudnom illene...”), s ahányszor csak elhaladtam a prágai operaház körül, mindig belém nyilallt a sarkalló kötelességtudat: „ide még egyszer az életben föltétlen be kell majd mennem!” Úgy nem halhatok meg, hogy még operát sem láttam... Valahogy így motoz az emberben ez a – mondhatni, nem a napi vegetatív létre irányuló – szükségérzet, amelyet nem biztos, hogy minden embertársam egyaránt ismer. Kezemben két megpakolt táskával ereszkedtem alá a munkásszálló most – kora este! – szabad liftjén a földszintre. Táskámban csak kevés ruha, higiéniai kellékek, és a körülményekhez képest „rengeteg” könyv... Legalább tíz-tizenöt könyv, majd szétszakadt tőlük a táskám. Egész kis, cseh nyelven íródott „diákkönyvtár”, melyet a napi

filléres gondok közepette, gyaníthatón, ugyanaz az operaház felé terelgető: „Ó, istenem, még ezt sem tudom...” hiányérzet vásároltatott meg velem a közeli antikváriumban, olyan leküzdhetetlen sóvárgással hajtván az embert a művelődés minden lehetséges forrása felé, amilyent csak szerencsés (vagy nem is olyan szerencsés?) alkattal, úgy harminc és negyven éves kora közt érezhet az ember... Lent a földszinten öt szabad telefonfülke kínálta magát. Elkezdtem tárcsázni Papa Toronto számai közül az elsőt, abban a biztos tudatban, hogy esetleg mind a hét, noteszomban szereplő telefonszámát – maratoni türelemjátékként – végig kell tárcsáznom. Itt kell megjegyez-nem, hogy Papa Toronto telefonszámait tárcsázva, nem az „Ó” lakásán csörgött a telefon. Különböző presszók, bárók, kávézók pultjain szólalhatott meg a telefon, más-más kasszír-nők, kávéfőző lányok, pincérek emelték fel a hallgatót, hogy néha igen türemetlen hangon válaszoljanak: „Georgi”?... nem, nincs, már egy hete nem láttuk!” Valami ilyesmire felkészülve tárcsáztam az első számot. Holmi tudatalatti (?) irányítással, mintegy „öszönösen”, elsőnek a harmadik számot hívtam, az operaház közvetlen szomszédságában működő „Harmónia” presszó számát és – azt hiszem, erre szokták mondani, hogy „csodák csodája!” – „Georgink” épp ott volt!

– Mi a helyzet? – jelentkezett a bárpult telefonján.
– Találkoznunk kéne, Papa... – mondtam.
– Nem megmondtam?! Hát persze, hogy találkoznunk kéne! Noná! Ha megkérhetnélek – mondta valami újsütetű udvarias-sággal –, szíveskednél az operaház előtt lenni egy óra múlva?

– Jó – feleltem, – akkor pontosan: hatkor!
– Jobb lenne fél hétkor, mert éppen nyelésben vagyok! – mondtam.

– Jó – feleltem –, legyen fél hétkor!

De már negyed hétkor ott szobroztam az operaház bejárata előtt. Kétoldalt, széles brossúrataratókban tájékoztató anyag, (az akkori évekhez képest) szép, színes nyomtatványok... Kihúztam egyet a tartóból, az üvegajtón át közben futó pillantást vetve a már elcsendesült előtérbe, s láttam, hogy a Carmen első felvonása már elkezdődött... Valami régről hozott komplexussal (?) megállapítottam, hogy: „ezúttal is... erről is... megint lekéstem” – bár kezdetben még nem is állt szándékomban, hogy ott és akkor föltétlen bemenjek. De a kiürült előtér kintről nézve szomorkás, bár csupafény hangulatát látva mégis megsajdult a szívem... Felnyitottam a brossúrát, olvastam, hely-lyel-közzel elmeditálgattam az operaház dolgai felett... Közben háromnegyed hét lett, és Papa Toronto még nem volt seholl... Öt perc múlva hét lett, mikorra befutott:

– Hello! – mondta. – No, mi a helyzet, Manuskám? Megjósoltam?

– Ne bázírozzunk ezen, Papa! – mondtam. – Szokásod szerint, megint késtél. Nem is keveset.

– Nyelésben voltam. Nem hagyhattam faképnél a szerencsém.

* A kisregény első része folyóiratunk 2015. évi 2. számában jelent meg.

- Nyerésben? Guszti bácsi rendszere meg a hazárdjáték?
Hogy jön ez össze?

- Látszatra ez csak „játék-hazárd” - felelte komisz képet vágva. - Az abrosz felett mogyorószemek cserélnek gazdát. A lóvé az asztal lapja alatt vándorol kézből kézbe... Ma elután ötszázat nyertem.

- Ötszázat?! Egy kurta délután? Uram, Isten! Én meg a chodovi „gázárókban” 1 200 koronát kerestem egy hónap alatt! - Föltekinttem az operaház homlokzatára, majd még följebb, a tető felé, amely csillagokkal pettyezett kék színével, a brossúra tanúsága szerint a „teremtő magasságot” jelképezte: „amelyet minden művész el akar(na) érni...” Halk, fájdalmas tanulság-féle suhant át a tudatomon, az erkölcs és a találékonyság összefüggéseiről mondhatott valamit, mert hosszan sajgott bennem, mint egy gordonka-szólam, majd, mintha árulást követtem volna el a Melpomené istennő ellen, bűntudattal közöltem Papa Torontóval, hogy nekem már semmi kedvem operába menni.

- Mi a rossebl? - ámult el, Papa Toronto. - Mi ütött beléd, Írókám? Te operába készültél? Ezért rángattál el a kártyától, hogy ide, ebbe az izébe beüljek veled?

- Lehet, hogy erre is gondoltam, Papa, de már mást gondolok...

- Művészek! Írók... - mondta. - A fene sem igazodik ki rajtatok. A szerencsém faképnél hagytam miattad, de vissza a Presszóba ma már nem mehetek - mert a szerencse nem feledékeny: most ő hagyna cserben engem. Most mi a fenét akarsz?

- Gyerünk valutázni, Papa Toronto! Csak el innen, el, minél előbb!

Túl nagy a csábítás...

- Jól hallok? - mondta. - A célozgatást rohadtul nem szeretem! Azt hiszed, Torontóban nincs operaház? Tudod, mit? Gyerünk, menjünk be! Egy kis óbégatás nem a világ! Kibírtam én már mást is! Nem vagyunk vandálok...

Közben szünet lett, újra megtelt zsibongó emberekkel az előtér. Itt volt a legjobb alkalom, hogy legalább a második felvonás kezdete előtt beüljünk a nézőtérre. Mialatt ruhatárba tettük a könyvekkel megpakolt táskáimat, s hozzá még egymás közt magyarul beszélgettünk, a ruhatár kezelője, egy finom arcú cseh aszonyka, a pillantásaiból ítélve, becses külföldi vendégeknek nézhetett bennünket...

- Papa Torontó bekukkantott a nézőtérre, s ebből a pillantásából láthattam, ahogy tekintete a súlyos, vörös-arany színpadfüggönyön elidőzött. Papa Toronto az életében még nem járt ilyen helyen, a művészetnek ilyen megszentelt magasságokban lebegő, arisztokratikus szentélyében, s aminek fő oka talán csak az volt, hogy: sosem mert bemenni...

- Ez is valami? - mondta. - Azt látnád, Torontóban mi van...

- Miért, mi van Torontóban? - kérdeztem.

- Hajaj... Azt kéne látnod! Nem egy ilyen izé... - „Papa Toronto frusztrálódott...” - villant át az agyamon, s majdnem biztosra vettem, hogy - még egy pillanat - reflexei működésbe lépnek, s dehonesztáló megjegyzések között, „királyian” távozik a színről. De nem ez történt... Papa Toronto önmagán tett túl! - Tudod mit? - mondta, tekintetét a zenekari árok fényei közt siklatva, majd a színpad vörös-arany függöny-csozáján felejtve: - Én ide bemegyek! Nem ilyent láttam én már, Írókám...

Nagy Zoltán: Mágikus Prága. Tollrajz (2006)

Ekkor egy hasonlóan finom arcú idős högy, szolgálati szaténköpenyben, hozzánk lépett, és nagy tapintattal a belépőjegyeket kérte. Ezzel Papa Toronto megmentő angyala megérkezett! Mintha csak erre várt volna!...Bocsánat, hölgyem - mondta angolul, még engem is elbájoló gráciával, de változott a program... Látogatásunk csak informatív jellegű (mondta ezt, miután már holmiainkat beadtuk a ruhatárba!), s miközben megtisztelve érezzük magunkat az önök érdeklődő vendégszeretete által (én csak ámultam, míg Papa Toronto sziporkázott), az... (itt Prága legelőkelőbb szállodájának nevét említve) egy fogadáson kéne már Toronto kultúráját képviselnünk...

Az idős hölgy arcán épp csak átsuhant a halovány irónia.

- Ó, igen, bocsánat, természetesen, Uram... - válaszolta. Ezzel a valóban kulturált hangú válasszal hozzásegített bennünket a hasonló stílusban történő kivonuláshoz, ki, az operaház előtti járdára...

- Nincs semmi baj, Papa Toronto, semmi baj... Minden rendben...

- Noná! - azt mondja. - Adtam nekik. Rendesen...

- Hajaj! - feleltem. - Ehhez semmi kétség nem fér...

- No, azért! - mondta meglehetősen sötét tónusban.

Az utóbbi néhány szavának már nem is az értelmét, inkább csak sötét tónusú intonációját regisztráltam, lélekben messze járva, mintegy átvéve a jegyszédő öreg hölgy iróniáját, magamban a következőt mondtam volna Papa Torontonak: „Berzsenyi Dánielünk, akit te valószínűleg hírből sem ismersz, az iménti esetekre értve szavait, mondta valahol: »az igazság gyakran oly durván ostromoltatik, hogy az emberiség jobb-jainak szinte szakadatlan szüksége van a spártai Miatyánkra: Isten, adj erőt a megbántások tűrésére!«

Közben, háttér-duruzsolásként hallottam Papa Toronto szövegét.

- Most akkor odamegyünk? - kérdeztem.

- Persze, hogy oda - felelte. Majd gyanút fogva, még megkérdezte: - Miért, mit gondoltál?

- Hogyhogy mit gondoltam? Arról volt szó, hogy valutáznini...

- Most nem! - mondta. Ez most nem időszerű... Se időm, se kedvem, meg nem is kell, mert pillanatnyilag van pénzünk is...

- Akkor holnap?

- Holnap fontos ügyeket bonyolítok - mondta titokzatosan. - Legfeljebb holnapután. De akkor már biztos!

- Akkor most hova megyünk?

- Most a Petipébe megyünk - felelte.

A Petipé éjszakai pincebár volt, nem is legjobb hírű, bár igen jól szituált külföldi diákok törzshelye. Színes bőrű diákok nagyszámban jártak ide...

- Le a bárba? Most? - kérdeztem. - Papa Toronto, kidobtak a szállóról.

- No, végre! - mondta. - Csakhogy megjött az eszed...

Mentünk, ballagtunk... Papa Torontó hangja a vállamnál zümmögött.

- Palacký méltán forog a sírjában. - mondtam magam elé.

- Miért kéne forognia? - kérdezte.

- Palacký! Mondom: Palacký... Nem mond neked semmit ez a név?

- No, várjunk csak! Palacký... Nem az a főhuszita?

- Nem, Papa Toronto, Palacký nem volt huszita. Palacký történész volt, meg politikus, de a két szerep súlya és fontossága időnként változott nála... Én előbb a történészre gondoltam elsősorban, bár az operaház felépítésének ideája a politikus Palacký fejében született meg...

- No és? Megszületett! Jó. Attól még nem kell egy, mit tudom én, „polihisztornak” forognia a sírjában. Az ember nem azért hal meg, hogy rotorként forogjon a „dobozában”. Nem igaz?

- Nem is az a fajta fickó volt - mondtam. Tudta jól az öregúr, hogy élni produktívabb a számunkra kedves dolgokért, bár sokkal nehezebb... Egyik nagy álma volt ez az operaház... S ha szelleme valóban ott lebeg fölötté, attól, amit az imént láthatott, szerintem kipottyant a könnye...

- Ne marháskodj, Írókám!

Egy jelentős torontói delegáció, no meg egy lejtőre lépett cseh-szlovákiai magyar író a Carmen megtekintése helyett csak imént választotta a Petipét, annak kétes célzatú fényeivel, asztali telefonnal felkérhető, ugyancsak „kétes tartalmú”, bár, igaz, exkluzív nőcikkeivel...

- Nem is olyan rossz hely... egyáltalán nem rossz!... Jó lapjárásnál...

- Ne hülyéskedj, Papa! - mondtam, már-már begurulva.

- Az Isten áldjon meg! Csak nem akarod elhitetni velem, hogy a „jó lapjárástól” függ minden a világon?

- Miért, talán mástól? - mondta ravaszul, majd azon Papa Torontósan sejtelmesre váltott: - Álmodj, Írókám! „Tűzoltó leszel, s katona...”

- „Vadat terelő juhász...” - feleltem, ráállva az ő sejtető hullámhosszára.

- Hagyjuk a világmegváltást, Írókám! Az mindig túl távoli eredménnyel kecsegtet. - mondta egy pillanatra félelmetesen világos fejjel. - Nézzük, mi lesz holnapután?

- Mi lesz holnapután? - kérdeztem.

- Ha elfogy a pénzünk, valutáznini fogunk. Mert hirtelen nincs jobb! Te meg azt sem tudod, hogyan kell...

- Hogyan kell?

- Megyünk valami forgalmas helyen, sok a külföldi... Halod, hogy angolul beszélnek... A szád sarkából - mintha nem is szóltál volna - mormogva jelzed, hogy: „dollár?...”, közben meg sem állsz, csak megfordulsz, úgy a sarkadon, s visszafelé jövet megint szignalizálsz: „dollár?” - de mintha nem is szóltál volna, hogy ha „titkos” járkálna a közelben, még azt is letagadhasd, hogy levegőt vettél...

- Jó, értem. Ez minden?

- Nem, mert a dollárt még bonira is kell váltani, de ez már a dolog könnyebbik fele. A „megfelelő” bankban egy árva szóval sem kérdezik, honnan van? Csak hamis ne legyen a dollár! Mindez Gusztó bácsi rezsimjében - félelmetes a dollár ereje, Írókám!... A bonival meg a szocialista polgár csak belép egy „Tuzex”-be, vagy „Darex”-be, s fogyasztói kánaánban érzi magát. Csupa - számára, különben elérhetetlen holmi...

Ezt a részét a dolognak már ismertem.

- Rendben - mondtam. - Nem lesz gond. Tudod mit, Papa Torontó. Őszintén mondom, szinte csiklandó érzés - ha csak rá gondolok - a bűn útjaira tévedni...

- Uramisten! Akár egy szüzcseke. Az első csókra gondolva megborzong, már benne érzi az első kefézés gyönyörteljes kísértését...

Már a Petipéhez közeledtünk... Kilenc óra múlt, az „este” éppen beindult.

Papa Toronto új témába kezdett. Erre mondják, hogy a legjobbak! Olyasmit kezdett pengetni, ami nyitott ablaknál még otthoni magányban is veszélyes lehet, ha meghallja valaki - hát még a Vencel téren!

Legutóbb, hogy elváltunk, még síkraszállt a „szegény, gyámoltalan” öregek igazáért, új módokon törve a fejét - főleg egy-egy füves cigi után -, hogyan lehetne könnyíteni az aggkor keservein? Most elég volt így, még kissé messzebről megpillantania az öreg libériás ajtónállót a Petipé bejáratában, hogy szinte fölszisszenjen:

- Vén gec! Legutóbb nem engedett be! „Spanyolviasznak” képzele magát! Szaros... - Mindössze négy vagy öt napja nem találkoztunk, s a fordulat lélekzetelállító volt! - A vén „gatyarohasztókat” le kéne hányni még a buszokról, villamosokról is, tulajdonképpen az élet akadályai. Nem szabad hagyni, hogy az öregség jogán „folyton” csak zsaroljanak bennünket! (Főleg őt, aki már maga is negyven múlt...) Ha megvénült, hát megvénült, maradjon veszteg a sorvadtt valagán!

- Papa Toronto - mondtam -, miről beszélsz te tulajdonképpen?

- Tudod te azt nagyon jól! Ha nem folyton csak Jókait, meg... meg... mit tudom én, ki az istent olvasnál, akkor tudnád, hogy ki a „legnagyobb” filozófus a világon!

Ahogy közeledtünk - már csak pár lépésnyire voltunk a bejárat előtt posztoló öreg libériás ajtónállótól, akinek a kibejárkáló fiatalság csak megmutatta „petipés” kitűzőjét, s szabadon ki-be közlekedhetett, ahogy közeledtünk, Papa Toronto egyre jobban belehergelt magát - felháborodási spirálján egyre följebb emelkedve...

Békéltető válaszon törve a fejem, azt találtam mondani:

- Papa Toronto... - mi is megvénülünk egyszer...

- Az más! - mondta dacosan.

Sejteni kezdtem, s talán nem is jártam olyan messze az igazságtól, hogy Papa Toronto e pillanatban szinte retteg a visszautasítástól, hogy az öreg - miért, miért se? - megint azt mondja: „Nem! Minden hely foglalt!” S most, hogy már ott álltunk, ahelyett, hogy az öregtől megkérdezte volna, van-e még szabad hely, kikelve magából, mintha vitázna vele, kiáltotta:

- Nietzsche a legnagyobb! Még Hitler is „meghunyaszkodott” előtte, pedig az tényleg nagy rohadék volt!

Ösztönösen, a további fejleményeket mintegy megelőzve, közbeszóltam.

- Papa Toronto...

- Mi a rossebbet akarsz te is! - förmedt rám, s megragadta a galléromat. (Ismétlem: az én galléromat ragadta meg, nem az öregét...) - Ne idegesíts te is! - rázogatta volna a galléromat.

A két csendőr, akik ilyen helyeken általában mindig ott vannak, már oda is lépett hozzánk. „No - mondtam magamban - írókám, most megismerkedhetsz in natúra a gumibotózás gyönyörűségével...

Kiszáradt torokkal láttam hirtelen magam előtt egy hónappal korábbi esetet, amely - ha nem csal az emlékezetem - éjfél és két óra között játszódott le a pozsonyi nagyállomáson, s egyben azt a markáns különbséget is kifejezte, amely Prága és Pozsony kulturális nívója közt (talán nem túlzás azt mondanom, nyájas olvasó, hogy: szakadékként) tátongott:

A Pannónia-expresszről, Prágából hazafelé tartva, Pozsonyban (éjfél tájt) át kellett szállni, majd egy jó órás éjszakai várakozás várt rám a Nagyállomás várótermében... Ismétlem: éjjel egy és két óra között. A váróteremben szinte mindenki álmos - de csak az alulinformáltak mernek szundikálni.

Két gumibotos rendőr járja szolgálati útját, időről időre besétálva a váróterembe is, kíméletlenül fölrazva minden szundikálót: van-e érvényes menetjegye? Ha nincs, kifelé a váróteremből! Ha szundikál, jobb, ha magától felébred... Az egyik utast, aki - szerintem - talán kissé kapatosan, de illetudó tartásban bóbiskolt, zaklatni kezdték (bár öltözete szerint, amely francia barétból, zöld orkánkabátból állt, a hozzáillő, ugyancsak csinos válltáskával, tiszta, rendezett és illetudó „polgárnak” látszott, szófogadó „szocialista” embernek, csak épp bóbiskolt... De mikor az egyik rendőr beleboxolt a vállába, hirtelen (dezorientáltan?) csapkodni kezdett maga körül. Úgy rántották fel ültéből, a gallérijánál fogva (a szocialista rendőrei), mintha egy pillanttal előbb még nem is ült volna, s vitték kifelé... Amint eltűntek vele a lengőajtó mögött, kintről máris behallatszott a gumibotsuhogás... De itt, Prágában, a Petipé előtt nem ám! Itt, szerintem, Szejk szelleme felülírta a szocialista rendvédelem stílusát. A két posztoló, figyelő rendőr csak odasétált hozzánk, és mosolyogva (!) elkezdett lebeszélni bennünket a „bonyodalom helytelen megoldásáról”, s hogy talán jobb lenne, ha most csendben elvonulnánk kialudni magunkat a szállásunkra... A magam részéről ez ellen semmi kifogásom sem lett volna - már ha lett volna szállásom...

- Papa Torontó! Semmi kedvem lemenni...

- Ide ma nem is fogunk! - felelte Toronto, meggyőzve a rend két kedves örétől... - De azért a lemondásod szívembemarakoló...

- Papa, már kétszer is említettem, kidobtak a munkásszálóról. Nincs hol aludnom...

- Ezt még egyszer ne halljam tőled... Amíg engem látsz, nem vagy vak! Tudod, mit? Gyerünk a Zsizskovra!

Ez valóban olyan megoldás-szágú kijelentés volt, s így magam is rádúpláztam:

- Rendben, gyerünk a Zsizskovra! (Bár, hogy ez mit jelentett, csak később tudtam meg, már egy „bohém tanyán” találva magamat...)

A buszra várva, Toronto érdeklődve pillantgatott degeszre tömött táskáimra, bennük a tucatnyi könyvre...

- Mi az isten? „Mellemen házam, hátamon kenyerem?...” Ez minden holmid? Már úgy értettem, hogy plussz a Városi Könyvtár! Miket cipelsz?

A buszmegálló máris bizonyos leendő tetőt ígért a fejem fölé, kezdett visszatérni a humorosabb énem:

- Fontossági sorrendben kívánod, vagy jó lesz csak úgy, ahogy jön?

Papa Toronto, látva, hogy a felsorolásból esetleg frusztráltan kerülhet ki - ezt megelőzve -, inkább maga kezdett valami felsorolásra: könyvek hosszú sorát ígérve, nagy levegőt vett, de aztán csak két, már korábban is (állandóan!) emlegett könyvecske lett belőle:

- Cohent és Ginzberget én is mindenhová magammal cipelem.

De aztán, sehol sem találva őket, egy pakli pókerkártyát húzott elő a zsebéből:

- No, igen, e... hmmm... ehol-e... - mondta, s mintha - ritka jelenséggént - még restelkedett volna is egy kicsit.

Erre tekintettel, tapintatból eltekintettem a teljes felsorolástól... Csak Goethét említettem, azt a korai művét, amely megítélesem szerint kiválóan harmonizált Papa Toronto világával:

- Wilhelm Meister „vándorévei” - mondtam Wilhelm Meister „tanulóévei” helyett. Talán freudi elszólással, bár, lehet, hogy szándékosan kerülve a „tanulás” munka-, meg izsadság-illatú kifejezését. S el is találtam a megfelelő hangot.

- Vándorolni?! Ez az! - rikkantotta. - Sok hülye közt ennek a „Meisternek” volt a legtöbb esze!... - mondta, korszakos jelentőségű kijelentésre ragadtava magát:

- Vándorolni! Ez az ellenszere a sorvasztó helybenmaradásnak!..

- Ezt mondom én is, Papa - feleltem, már a megálló busz felé lépve, s a le- és felszálló utasok jótékonyan eltakarták mindenáron nevetésre ránduló képem.

Ó, Zsizskov!... Még iskolás éveimben micsoda neveket keltettél életre képzeletemben! Micsoda eseményeket!... A „Jánosokat”: Ján Zselivszky, Ján Jizskra, aztán a legnagyobb (a mindenkinél nagyobb!) Ján Zsizska! Aki harcokban sebesült - hősi - félszemével még a kobaltkék 25 koronás bankóra is fölkerült... A Vitkov-hegy!... Legendás csaták színhelye, az emberiség hősi tehetetlenségének egyik szimbóluma a világon található sok közül... Majd a hősök s legendák világából már a zsziskovi bohém tanyája hangulatát előlegező kép a busz ablakából: melósnak álcázott, álmos lények „betonozzák” a leendő zsziskovi TV-torony alapzatát. No, innen már nem jelentett olyan éles cezúrát, akkora ugrást: belépni a mába, a zsziskovi élet egyik (lehetséges, mert ott volt!) fragmentumába...

- Gyere! - mondta Papa Toronto, előttem lépve be a „szentélybe”. - Érezd otthon magad!

Hogyan írhatnám le, olvasó, a „lakást”, ahol nekem otthon kellett volna éreznem magam? Egyetlen pillantást vetve a küszöbről befelé, csak kevés tartott vissza, hogy rögtön sarkon nem fordultam...

Láttál már, olvasó, élére állított cipősdobozt, melyet egy rekeszrel alsó és felső részre osztottak? Hát így osztotta ketté egy deszkamennyezet ezt az aránytalanul magas szobát. Az épület, amelyben jártunk, még az Osztrák-Magyar Monarchia alatt épült, s az újdonsült deszkaplafont elnevezték „galériá”-nak, fönt egy „ágy”-nak titulált számárfésszel: mosatlan

párnák, pokrócok stb., s lépcső helyett létrán ment a le-föl történő közlekedés...

A „földszint” - hát, mit mondjak? - még ezen is túltett!

Ha jártál már valaha birkózómeccsen, olvasó, könnyen elképzeld a vászonnal (ponyvával) letakart széles szivacszönyeget (a galérián látható számárfészek megtévesztő pandamját). Itt is párnák, pokrócok, a „reggel kibújok, este bemászok” tipikus nyomaival, mosóport, vasalót hónapok óta nem láttak...

Első látásra is rögtön világos volt, hogy e tágas szivacs-matrac a központja a szobában zajló életnek. A matrac körül félig telt vagy már kiürült vodkás, gines palackok, szétdobált csikkek (szerintem hetek óta seprűre várva). A sarokban apró „Péter-kályha”, hosszú-hosszú csővel, hogy felérjen a füstnyílásig, mintha a hulladéktelepen guberáltak volna össze. S ezzel a külsővel nem kisebb csodát helyettesített, mint egy remekbeszabott, kézkománc-cserépkályhát, melyet azzal az elgondolással szedtek darabokra (cserepeire), hogy az Iparművészeti Múzeumban majd „remek lövét” gombolnak fel a megszámozott, s így újra összerakható cseréphalomért, amely most még ott várta dicső karrierjét - pillanatnyi mellőzöttségben - a fal tövében, halomba rakva...

S ennek a - kétségtelenül izgalmas - kéglinek a légtérébe olyan „csupasz” villanykörte csüngött alá a deszkamennyezetről (szerény véleményem szerint, már-már irodalomtörténeti érvénnyel), amilyen villanykörteket csak Dosztojevskij vagy Zola regényeiben láthat az ember... Nos hát, Papa Toronto invitálására ide léptem most be, hogy „otthon” érezzem magam...

Odabent hárman voltak. Egyikük nő - a kései órák megfelelő füsthomályban (meg az előbb leírt villanykörte fényénél ezt rögtön meg tudtam állapítani, mert a nő nyitott ajtót. Annyit rögtön láttam az arcán, hogy nem minket vártak, már mint hogy vendégként, mert hiszen Papa Toronto itt „otthon” volt... (Pontosabban: mostanában itt volt otthon.)

- Sziasztok! - mondta a nő, majd rögtön produkált felém egy apró pukedlit:

- Alena... - mondta.

- Ő meg itt Tono barátom - mutatott be menet közben, kézfogás nélkül, Papa Toronto. - Ha rájön a happaré, irogatni szokott...

„No, itt sem fognak Garcia Marqueznek nézni engem” - villant át az agyamon, ilyen bevezető után...

A két fickó törökülésben ült, seggük alatt külön párnával, bagóztak keményen, bizonyos keményszesz illatok is lebegtek, már beljebb a szobában, csodálkoztam is volna, ha itt, ebben a millióban nem érzem meg - rögtön! - azt az immáron régtől ismert (mert Papa Toronto körül gyakran érzett) hevített kutyaszar szagot, a kenderes cigi illatát. Bár még életemben sosem hevítettem kutyaszart, valahogy mégis egyből ez jutott róla eszembe...

- Ők: Zdenek meg Robo - mutatta be távolról a két fickót Alena. - Zdenek a bátyám... Robo klasszika-filológus, a bátyám csellós, egyelőre nem kapott helyet a szimfonikusoknál, ezért, pillanatnyilag, éjjeliőr... Én angoltanár volnék, de volt igazgatóm szerint gyanúsán tisztán, londoni akcentussal beszélem

az angol nyelvet ahhoz, hogy ne jártam volna már „ott...”. Ezért már két éve jegyszédő vagyok a Gottwald moziban, s villanylámpával kísérgetem helyükre a későn érkezőket... De miket hallok: te meg író vagy? Miket írsz?

- Novellákkal próbálkozom - mondtam. - Ha minden igaz, most fog majd megjelenni az első könyvem, a címe: „Kedvező pillanat”.

- Kedvező pillanat?!... - csapta össze a kezét Alena. - Remek cím - mondta, két pohárral leguggolva a szőnyeg menti gines üveghez. Nekem is töltött.

Sehol sem láttam az apró szobában Zdenek csellóját. Ez kissé meglepett, de a „hiányára” rögtön megérkezett a magyarázat, mert kopogtak, s belépett dr. Horcica, művészettörténész - egyébként pedig a gyönyörű kézkománcos cserépkályha szétszedésének és - nota bene! - „értékesítésének” kiötlője, s egyben levezenylője is. Az első pillantásra művészettörténésznek látszott, ami számomra mindig is gyanús volt... A túlzott szerepszerűség iránti gyanúm dr. Horcica esetében szinte rögtön beigazolódt... Ha Alena már korábban nem referált volna róla, joggal hihettem volna, hogy kisárúkereskedő topant a szobába: svádája, szövege tartalma, az egész viselkedése erre vallott... (Szerintem, legbelül az is volt!)

- Győzelem! - rikkantotta, kivéve Alena kezéből a gines poharat, bár az nem is kínálta, majd megtudtuk, hogy Zdenek csellója „mesés áron” kelt el a bazárban! Hogy ő, dr. Horcica az elárúsítónót percek alatt kétvállra fektette alkuszi dumájával. Nem volt ellenállás... Jobb áron kelt el, mint amennyiért Zdenek új korában vette.

- Azt te honnan tudod? - mordult fel Zdenek, a csellója árát firtatva. Szinte rögtön szembeötlött, hogy nem nagyon szívlelheték egymást. - Elbasztad ezt a gyönyörű kályhát is! De aztán hamar szent lett a béke, mikor dr. Horcica tényleg leperkált a szivacs szőnyegre vagy ötszáz koronát. Nyomban minden rendben lett. Papa Toronto vette át a hangot!...

„No - gondoltam magamban -, majd most meglátjuk, hogy boldogul Papa Toronto ezekkel az agyontanult, agyonképzett ipsékkal...”

De aztán mégsem Toronto rovására alakult a téma, mert Papa Toronto meg dr. Horcica, leülve, négyes tárgyaló körre bővítve Zdenekkel meg Robóval a „keleti” - párnákon csücsülő - társaságot, Papa Toronto máris pengetni kezdte a témát, amiért ma este tulajdonképpen idejöttünk, s amit Papa Torontó még a Petipébe tartva úgy harangozott be, hogy „fontos ügyeket fog ő bonyolítani...”

Mit mondják, az „ügy”, amit Toronto megpendített, valóban szerfölött komolynak látszott, ha abból indulok ki, hogy Toronto máris a társaság figyelmének a központjába került, Zdeneken, Robon, s dr. Horcicán a feszültség apró remegései futottak át, ahogy inni kezdték a szavait, miközben Papa Toronto aprólékosan ecsetelte nekik, hogy fogja őket másnap éjjel egy vonatfülke (ládaserű) ülésében nyugatra csempészni - már, persze, ha hajlandók lesznek abba a ládába egy palack vízzel becsücsülni, Münchenig ott kibírni, de Münchenben már a kalauz mindent rendben elintéz... A vonat holnap éjjel egy és két óra között indul a Praha Stredről... Papa Toronto ezek után - örök tanulságul a hiszékeny és álmokat kerge-

tő lelkeknek! - szinte megdicsőült! Ezt követően, a részletek megtárgyalása közben már nem csak Toronto szavait itták... Szaporán emelgették a gines palackot (mert az még szinte tele volt), hogy újra meg újra teletöltsék a poharakat. Még Alenát is elfogta az ismétlődő „csirio” láza, újra meg újra odatartotta ő is a poharát, amitől (egy röpke negyed óra alatt) olyan bátor, s főleg olyan kacér lett, hogy már rám kacsingatott, s ha jól láttam már nem is csak tréfából...

- Csirio! - kiáltotta, poharát magasba emelve, dr. Horcica. - Én a pénzt bármikor előteremtem!

Hirtelen gondolt egyet, s Papa Torontohoz fordult:

- Papa! És mi lenne, ha lóvé helyett itt hagynánk neked a kéglit?!

- Jaj, de jó! Jaj, de jó! Hagyjátok itt neki! Akkor én, lehet, hogy nem is megyek veletek!

Az cseppet sem zavarta, hogy a lakás-átörökítés Torontora vonatkozott (legalábbis a szöveg szerint), ő, Alena, meg ujjongás közben folyton rámkacsingatott...

A lelkesült (lassan-lassan hőzöngő dumává fajuló) tárgyalás közben ezt a kacsingatást szűrta ki Alena bátyja, Zdenek!...

- Alena - mondta -, jobb lesz, ha te már fölmész „magadhoz”, az ágyadra.

Éjfél is elmúlt.

Alena kicsit még szabódott, de Zdenek hajlíthatatlan volt:

- Menj, míg szépen mondom!... Ha bedurvulok, tudod...

Alena valószínűleg tudta, hogy milyen az, mikor Zdenek bedurvul, mert szó nélkül fölmászott a létrán, odafönt elhelyezkedett, de úgy hogy most onnan tarthassa velem a „szemkontaktust...”

- Papa Toronto - mondtam, attól tartva, hogy ebből még tényleg botrány lehet - holnap is nap van, s még temérdek dolgoz vár ránk... Szerintem eltehetnénk magunkat holnapra.

Papa Toronto, aki feltűnően józanabb maradt mint a többiek, bár szemre mintha ő is ugyanannyit ivott volna, rögtön bele is egyezett.

- Szerintem - mondta - mindent megbeszélünk. - A többit majd holnap, „in natura!...” Tegyük el magunkat holnapra!

Papa Toronto szavainak varázslatos hatása volt e néhány „értelmiségi” között, akikhez képest pedig faragatlannak számított, de sejtetni tudott valamit, amiről ezek a valójában jóra való, jobb sorsra érdemes emberek álmodtak. E pillanatban a szesz kábulatához saját fantáziájuk túlhajtott képei is hozzáadták a plusz eufóriát, amitől szinte beleszédültek mesés jövőképükbe...

Aztán szinte egyszerre kidőltek... egyik ide, a másik oda dőlt el a szivacs szőnyegen... Dr. Horcica máris markáns horkolásba kezdett. Talán ezen bátorodott föl Alena, remélve, hogy odalent „avatatlan fülek” nem hallják, és alig halkított hangon hívogatni kezdett, föl, a szamárfészekbe... Mint már említettem, tartottam kicsit a botránytól, ezért oda feküdtem, ahol első látásra alkalmasnak vélt helyet találtam: az ablak alá. Magamra húztam a bőséges redőkbe, hullámokban a padlóra aláhulló horgolt függönyt, csak észrevétlen maradjak... Ezt a lehető legjobban tettem, mert Zdenek - dacára a fejében kavargó tömény-mámornak, egyszer csak mintegy felhorkant:

– A francha! A létra meg ott maradt!... (Mármint a deszkamennyezet pereméhez támasztva...) Valamelyik szemétláda még megkúrja nekem, mondta, és álomittasan odatámasztotta a létrához, majd az alvó testek fölött balanszírozva, úgy fektette a fal tövébe, hogy a létra vége alvás közben a fejénél legyen. Aztán, mint aki jól végezte dolgát, visszafeküdt a helyére.

Bármilyen furcsán hangzik is, de hirtelen magam is elaludtam, s talán egy félórányi alvás után, hirtelen és egyszerre fölriadtam. Nem történt semmi különös, csak a feszült idegállapot rakoncátlankodott. Még mindenki aludt. Halkan elröhögtem magam, mert az jutott eszembe, hogy, lám, most akár három létrát is odatámaszthatnék Alena számarfészkéhez, Zdenek „háremőri” funkciójából kiesve, ha nem is az igazak, de igen mély álmát aludta. Aludtak, mint az agyonverték. Aztán megállapítottam, hogy a fülbántó horkolás éppen onnan jött, ahonnan – köznapi beidegződéseink szerint – nem kellett volna jönnie: Alena irtalmatlanul húzta odafönt a lóbort. Megint elröhögtem magam, de most már az iménti létrával kapcsolatos gondolatomon, aztán sietve fölálltam, halkán rendbeszedtem magamon a ruhát, s mint a tolvaj, kiléptem a szobából.

Megkönnyebülve mentem le az utcára. Kilenc óra volt. Egy pillanatra megálltam a kapuban, s visszatekintve az éjszakára, Bohumir Hrabal szellem-alakját pillantottam meg az elhagyott szoba sarkában, ott ült „újhullámos” szellemszéken, ujját cicerói mozdulattal föltartva, megbocsátó szeretettel korholta az alámerült társaságot: „Ő szerelem, szerelem... – mondta groteszk fényel a hangjában –, a szerelem, fiúk, nem ismer korlátokat. Ha elveszed a létrát, a szerelmes a saját hajából fon majd hágcstot magának. S még az sem jelenthet akadályt, ha a szerelmes éppen kopasz...”

Föjlélegezve léptem föl a begördülő buszra, s megkönnyebülve láttam a busz hátsó ablakán át, ahogy távolodom a bohémantanyától, egyben Papa Toronto közelségétől... Ugyanakkor úgy tűnt, mintha a busz kiadós vargabetívvel gördült volna a centrum felé, de az út csak a türelmetlenségem végett tűnt aránytalanul hosszúnak... Minél előbb, minél messzebbre szerettem volna már kerülni az éjszakai „Babilon” színhelyétől, zsebemben azzal a plusz százötven koronával, amit Papa Toronto kölcsönzött a tervezett nagy „embercsempészet” honoráriumából, amely összegecske, együtt a fizetésem maradékkal kitett annyit (háromszázat?), hogy legényesen érezzem magam! Másfelől már tényleg alig vártam, hogy végre találkozhatssam Dúdor Pistával...

Majd egyszerre olyan benyomásom támadt, hogy rossz vonalra szálltam. Megszólítottam a sofórt, de ő – megtagadva legkedvesebb nemzeti tulajdonságát, vagy mert nem szeretett, illetve félt beszélni – elég furcsán rám mordult, hogy „vezetés közben tilos a sofórt zavarni!”

Most engem szólítottak meg... Egy idősebb hölgy (szinte ugyanazzal a „monarchiabeli” arccal, amellyel már az operaházban is találkoztam) s amelyenből Pozsonyban már alig alig akad itt-ott mutatóban...) ezt kérdezte:

– Hol szeretne leszállni, fiatalember?

– A Karolinum főépületénél! – feleltem érezhető önérzettel, részben válaszul a sofőr elutasító magatartására... Azt

hiszem, a „főépületénél” szót a kelleténél kicsit jobban meg is nyomtam. (Nem is tudom, milyen képzettársítást vártam volna el a kedves idős hölgytől, ezen verbális „kitételekre”, de a rámtörő sznobságomban, azt hiszem, nem sértődtem volna meg, ha valaki ott a buszban így fejezi be a gondolatot: „Ó, igen, a görög–latin–filozófia szak most a főépületben székel...”. De e helyett a kedves, finom arcú idős hölgy azt mondta, szeretettel:

– Milyen szépen beszél már csehül, gyermekem...

Ez a „már” volt az, amire a legkevésbé vágytam ebben a percben. Az idős hölgy honnan tudhatja, hogy alig fél éve koslatok Prágában, és ahhoz képest már tényleg szépen beszélek... bár nem annyira, amennyire önérzetemben máris szerettem volna... Lám, a környezeti ártalmak ördöge, már mint Papa Toronto környezeti ártalmi... E pillanatban nekem is Nietzsche jutott eszembe, afféle fülembé tett bogárként, bár nekem most nem „Az erkölcstelenség erkölcsének” apostolaként jelentkezett, hanem az önmagunkkal való elégedetlenség legpozitívabb hirdetőjeként: „Ha ott érezzük kevesebbnek magunkat, ahol tényleg kevesebbet tudunk, még nincs olyan nagy baj...”

Igy történt, hogy a „Filozófia vigasztalása” (Boethius műve) helyett a filozófia támogatásával szálltam le végül is jó helyen: mert közben a busz már meg is állt, majd szépen tovább is indult, s én arra lettem figyelmes, hogy az idős hölgy azt mondja:

– De hát nem szállt le, fiatalember! – Csodálkozott a tréfás helyzetben. – Előbb le kellett volna leszállnia... A Karolinum melléképületénél majd ne felejtse el! Ott is érdeklődhet...

S így nem szálltam le ott, ahol vélelmem szerint le kellett volna szállnom, hanem ott, ahol nem kellett volna. Majd kiderült, hogy mindez épp fordítva van: mert épp a megfelelő portásfülke előtt álltam!...

– Co je, hochu? (= Mi van, öreg?) – kérdezte, kinyitva az ablakot a portás. – Co hledáš? (= Mit keresel?)

– Hledám pána malíra Dúdora z Komárna. (= Dúdor festő urat keresem Komáromból.)

Rövid telefonálás, készséges hajlongás (talán volt valami a füle mögött vagy csupán nem volt munkáskáder), aztán már mondta is:

– „Pan” Dúdort hiába keresem, mert „Pan” Dúdor tegnap (nota bene!...) a Komáromi Jókai Napokra – Dereskre utazott...

„Így se rossz!” – gondoltam, elköszönve...

Hajnalodik... A személyvonat Komárom felé robot velem a ritka szép májusi pirkadatban... Vannak helyek a világon, ahol a honpolgárok egy része számára a „HAZA” pusztázó szó, amely fölött egy zászló lobog... Az „OTTHON”, persze, más, annak van lírai töltete, azt szeretni is lehet, az otthonát általában, Szinbádként, szereti is az ember: „Ó, barátaim, furcsa és nyughatatlan jószág az ember – mondja Szinbád egyik, már nem is emlékszem, melyik kalandos utazása után –, egy szép napon ismét fölkerekedtem, mert elfogott a vágy a tenger és az „ismeretlen” után...”

Már a Vág-hídon robot velem a vonat... még a vonatkerekek feldübörgő hangjai sem törnek meg a pillanat varázsát... Az almási hegyek gerince mögül most bukkan fel a Nap, s

a Duna egy részét, s hosszában az egész – vonatból látható – Vág-folyót elönti (lám csak, még egy folyót is el lehet önteni...) bíbor színeivel... Egyetlen pillanat, egyetlen csepp a „lét” harmóniájából megsejteti, honnan szakadt ki az oktondi „ember”, s mintha ez az elvesztett harmónia kísértene, szólítana „ismeretlen”-ként bennünket... S ha szólít, akkor Szindbádként indulunk...

Egy vasutas kezd szolgálat utáni horkolásba két-három ülessel arább – íme az élet realitása. Miként az élet realitásként tapasztalhattam újra a vonat ablakából Prága fényei után a pozsonyi lámpák sávróságát a lakótelepi aszfalt fölött, majd átrobogva a pirkadat misztikus pillanatán, Komárom itt-egy-szál lámpa, ott-egy-pislafény vaksi és besüppedt homályát, s a közelítő „otthon” elő-öröme ezen át sugároz... Hónapok óta nem láttam a kisfiamat, feleségemet... A magányos vonatfülke védelmében (hiszen a horkoló vasutas mélyen aludt) kellett volna számot vetnem: milyen haszonnal érkezem több mint egy éves csatangolás után... Lesz-e valaha is arra érdemes „mű” még ebből?

Haszon helyett a „Szépség koldusaként” szálltam ki a vonatból. A fesztivál tegnapi maradványaként még két-három csoport gitárokkal, kiürült borosüvegekkel óbégatott az állomás épületéhez vezető lépcsőkön ülve, már jól benne abban a túlpörgött állapotban, amikor sehogy tudja az ember abba hagyni.

„Álom az élet...” – ehhez nem is kell Calderont olvasnia az embernek. Elég, ha több hónapos csavargás után megáll a saját ajtajában, becsenget, s az ajtó azzal a természetességgel tárul, mintha Szindbád érkezett volna meg (Huszárik csodálatos filmjében) Majmunkához – bár rögtön hozzá kell tenni, hogy egy olyan Majmunkához, akit normális ember egy napra sem hagyyna csak úgy magára, nem hogy hónapokra... De hát – leszámítva feleségemet, s az ajtóban éppen felbukkanó kisfiamat – ki volt itt egyáltalán: „normális...”? Mert, hogy én nem, annak bizonyítására nem nagyon kéne tanúkat verbuválnom...

– Jé... nézzük csak, megjött apu. Itthon van apu! – kiáltotta kisfiam, olyan tiszta örömmel, amilyenre kultúránkban már csak egy hatéves gyerek képes. – Akkor este mesélni fogsz! Igérem, ezentúl mindig jó lesznek, csak maradj itthon... maradj velünk, apu!

Nos, ez az a pillanat, mikor a nagy Szindbád titkon nyelheti könnyeit, közben vigyorog, s a táskájából előhúzza egy nyamvadts kis ajándékmacit (egészen hülyén melléfogva az ajándékvásztás dolgában), s erre mi történik: az ötéves fiam, messze fölém emelkedve intelligenciában, mintha egész idő alatt erre a kis vakarcsra várt volna, magához öleli (talán még pusztit is nyomott a kobakjára), s abszolút hihető tónusban kijelenti:

– Apu, én mindig is ilyen macit akartam!

Határtalan leforrázottságomban alig tudom átlépni a saját küszöbömet, magamban fogadkozva, hogy amíg élek, soha el nem hagyom már őket, nem én, soha egy napra, egy pillanatra sem... (Ó, Istenem, még ez egyszer ne verj meg!) De már este tíz után egyedül mentek haza a Színházhoz avanszált Szakszervezetek házának presszójából...

Szép, tágas presszó volt, két oldalt széles boxokkal, közepűtt székek asztalokkal, ahol este nyolc körül, az egyik előadási szünetben, kivel nem találkoztam?! Dúdor Pista ült a középső asztalnál, és éppen azzal kapcsolatban oktatta (fennségesen!) az öt körülvevő társaságot: megalázó-e egy Fülöp Antalnak kifutnia az Európa-szálló kávézójából, s a járdaszegélyről (tobzódó tömegből) bámulnia Afganisztán akkoriban épp Leonyid (Brezsnyev) bácsi által hatalomba rakott elnökét, ahogy díszkísérettel vitték át Komáromon – Pestről Pozsony felé...

– Megmondom nektek, gyerekeim! – mondta Pista, immár jó magasan lengetve a borospoharát az asztal fölött. – Szerintem nagyon is méltatlan helyzet! Mert egy író, akit (nota bene!) nem Leonyid csinált, hanem önnön tehetsége, mindig is író marad... de az afganisztáni elnök csak addig marad elnök, amíg Brezsnyev bácsi akarja...

Afféle összeborulás, hátlapogatás közben megegyeztünk, hogy amíg én visszamegyek a nézőtérre, és megnézem az éppen soron következő „paródiát”, addig Pista „még egy kicsit diskurál” (értsd: úgy berúg, mint a pengős malac), aztán majd valahol, vagy itt, vagy a Kisz Klubban, vagy máshol, jól eldumálunk...

De Pistánkat vulkanikus téma feszítette, s utánam kiáltott:

– Tudod, mit olvastam az éjjel?

– Shakespeare-t? – kérdeztem teljes komolysággal, mert egyáltalán nem lehetett kizárni, hogy, mondjuk, azt feleli: „a Hamletet.” S ha ezt válaszolta volna, az utolsó betűig el is hittem volna. De nem ezt mondta...

– Egy humorista könyvét olvastam.

– Mostanában egyre több a gyenge humorista. De azért, remélem, jókat röhögtél...

– Nem is olyan jókat. Ezt a ripacsot olvasva, elment a kedvem a röhögéstől. Tudod, mit művel?

– Egy humorista? No, mégis, mit? Mit művelhet?

– Humorista? Féreg! – kiáltotta Pista, szinte magából kikelve. – Arra tanítgatja a magyar embereket, hogyan kell szépen meghalni.

– No és, ez akkora bűn? – kérdeztem.

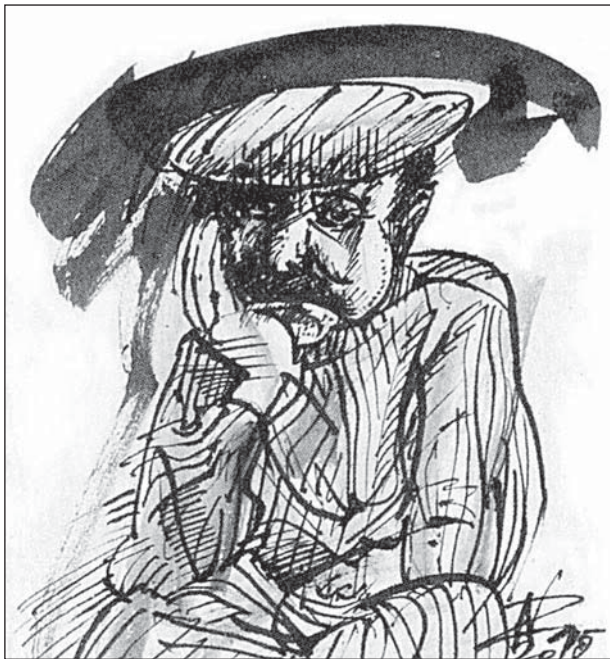
És ekkor jött a (hamisítatlan) dúdori szempont:

– Előbb talán „szépen élni” kellene megtanítani a magyar társadalmat, mielőtt a szép halál gondolatával barátokoztatnánk. De ennek nyoma sincs a ripacs könyvecskéjében... Fel-fogod?!

– Sajnos, igen. – feleltem. Bizonyos körök ma nagy előszeretettel forszírozzák anyaországunkban az „eutélia...” gondolatát...

Közben, odabenn a nézőtérre éppen fölhangzott az előadás kezdetét jelző gong! Mennem kellett, azaz, hogy menni is akartam, újsütetű családcentrikus hevületemben úgy gondoltam: föltétlen meg kell néznünk együtt – fiammal, feleségemmel – az éppen műsorra kerülő „paródiát”. De hamarosan látnom kellett, hogy a „paródiá” verbális humora nem egy hatéves gyereknek való, s Tóni fiam alighanem egy szót sem fog érteni belőle.

– Próbáljuk ki – mondta a feleségem –, hátha...

Nagy Zoltán: Dúdor István portréja, 2015., tus, karton, 15x14 cm

De aztán nekem lett igazam. Tóni fiam hamarosan elaludt, ezért a feleségem inkább elindult vele haza: így vita és harag nélkül maradhattam, (majdnem egészen) nyugodt lelkiismerettel: „...az élet rendezte így...”

Kikísértem őket, aztán megpróbáltam minden figyelmet az előadásra összpontosítani.

A színpadon egy gátórház és környéke volt látható. Az egyemeletes épület előtt fa áll, lombja alatt asztal, székekkel. A közelből láthatatlan galambok turbékolása hallatszik. Szeptember végi késő délután (kora alkonyat?), szép idő van. Machiavelli, a paródia-beli rendező a bejárati lépcsőn ül, a szöveggönyv mellette hever (mintha nem is nagyon törődne vele ebben a pillanatban). Láthatóan élvezi ezt a városon kívüli csendes nyugalmat, a délután (elringató?) összhangját... Azt írtam, nyájas olvasó, hogy „láthatóan élvezi...” A paródiát diákok adják elő, s a friss, harmatos amatőrízű túlzásai teszik valóban élvezetessé, akár egy némafilmet a szereplők groteszk és eltúlzott mozdulatai. S ehhez még plusszként adódik a fülbántó szövegmondás, az szöveg lejtése töretlenül a tar-talmon (a gondolati-érzelmi tölteten?) kívül bolyong, s így – mondhatni – még egy plussz csavart visz a színpadon látható jelenet értelmezhetőségébe. Már-már az a gyanúja támad a magamforma nézőnek, hogy ez nem is csupán az iskolaszínpad megoldhatatlan (s állandó) jellemzője. Itt, ebben a pillanatban (Olvasó, tudom, hogy ezzel átlépek egy tűrhető határt, amit még a föltételezések megengednek), de itt, most, ebben a pillanatban olyan érzésem támadt, hogy mindez nem csak természetesen van így, hanem – szándékos is... Ami nem kevesebbet jelentet(het), minthogy a „paródiát” afféle „kettős csavarral” visszaállítja a már cseppet sem parodisztikus jelentések sávjába. Ha mindez igaz lett volna, s nem csupán az én, talán kissé túlfeszített figyelmem (idegállapotom?) szüleménye volt, akkor most paródia helyett, egy háborzongató tragédia játszódott a szemem előtt...

Amelynek egyik szereplője: Machiavelli.

Zoltán, a másik szereplő, az asztalnál ülve, madáretetőt fabrikál...

Éppen elkészült vele:

ZOLTÁN: (a madáretetőt a kezében forgatva nézegeti) Nna... ez is elkészült (nevet), és mire elkészült, lám „jó is lett!...” – mondja Thomas Mann úr, a „Virrasztás” c. novellájában. (szünet). Persze, Thomas Mann úr előtt (a közönséghez) jóval mindnyájunk előtt már kimondta Valaki ezt a néhány szót, többször is, mikor egy-egy munkájával elkészült... (szünet) „... és látta, hogy jó...” (szünet). A fák, a víz, a levegő, állatkák, rovarok, minden betölti szerepét a teremtett világ összhangjában. (Tűnődve forgatja kezében a madáretetőt.) Semmi sincs pusztán önmagáért. (vált) Szeptember huszonharmadika, őszi napforduló.

Minden évben megjavítom a madáretetőket, vagy újakat készítek. Ha leesik az első hó, és keményre fagy minden, a madárkák ne koplaljanak... (fülel, majd folytatja) Tiszta estén messzire ellátni...

MACHIABELLI: (fanyalog) Nagy horderejű bejelentés, mondhatom...

ZOLTÁN: (nem hallja, talán nem is akarja hallani) A firmamentum a rét meg a szántók peremét érinti, mintha lejjebb ereszkedne, közelebb kerülnek az emberhez a csillagok. (szünet) Szeretek itt... (vár, habozva folytatja, mintha közbeszólástól tartana, instrukciót várna) ...jó itt. Szeretek itt, kívül a városon.

MACHIABELLI: Csak ne nagyon élje bele magát, mindjárt itt az autó!

ZOLTÁN: (hallgatózik, megnyugszik) Még nem jön.

MACHIABELLI: (belepillant a szöveggönyvbe) Mindjárt itt lesz. Reagáljon!

ZOLTÁN: Hát jó. (reagál: undorral nyúl a vodkás palackért, iszik, megrázkódik tőle) Akkor igyunk rá egyet! Bár cöppet sem hiányzik.

MACHIABELLI: Mohóbban! Mohóbban! Érezni szeretném, a nézőknek érezniük kell, hogy valami baj van.

ZOLTÁN: Szegény Holdacska! Pontosan betölti szerepét a teremtés összhangjában, mégis milyen szabad! Könnyű, fehér a fénye, a fűszálra, virágra harmatot varázsol. Nyári hajnalokon a pirkadó Nap gyönyörűségére: a rét gyöngyharmattal tündököl...

MACHIABELLI: Stop! Stop! Mi ez? Pasztorál? Mese egy falvédő témájára? Teljesen félreérti a szöveget. A Nap nem gyönyörködik! (ellenszenvvel) Pirkadatkor!

ZOLTÁN: Már elnézést, mester, de szó szerint ez áll a szövegben. (megint átéléssel) „...a Pirkadó Nap gyönyörűségére, a rét gyöngyharmattal tündököl...”

MACHIABELLI: Nem a szöveggel van bajom. (félre) Hiszen én írtam! (vált) Azzal van bajom, ahogy mondja. Ahogy átéli, mint egy természetrajongó panteista! Mintha egy az egyben igazság volna... Mintha Fehér Zoltán (irónia) „itt, kívül a városon” tényleg megtalálta volna az összhangot! Badarság! (közelebb, ravaszul) Méltatlan az Ön tehetségéhez, Zoltánkám...

Hogy a dolgok mihez, s mivé kapcsolódnak össze az ember fejében... hívhatjuk őket pusztá (kiagyalt) konstrukciók-

nak, de éppen úgy: igazságnak is... Hiszen két vagy több „rész-igazság” miért ne állhatna össze egy helytálló igazsággá... Hirtelen Dúdor „tragikus parodistája” villant át az agyamon... Igen, Dúdor Pista tragikus parodistája, s hirtelen kedvem támadt Dúdor Pistával folytatni az „áldásos” eutélia témáját... Fölálltam, de kisetve a nézőtérről, Pistát már nem találtam a presszóban... Rossz érzés fogott el, de ezúttal – szerencsére – még nem volt alapja... (Mármint hogy: konkrét alapja...)

Dúdor Pista helyett azonban ott találtam két urat (akiket e történetben játszott dicstelen szerepük miatt csak álnéven nevezhetek), tehát, Pista helyett ott találtam Batáros és Szeladont. Egy pillantást vetve az órára, láttam, hogy pár perccel múlt éjjél, a Kisz Klubban vagy a Munkás otthonban a Jókai Napok alatt ilyen tájban indult az élet, a másik, a spontán kiértékelése a dolgoknak, „szabad”, spontán dumák, barátkozások, a pultoknál mérsékelt társasági piálás. Gondoltam, átruccanak a Munkás otthonba, ahol – szándékom szerint – Grendel Lajossal is szerettem volna találkozni, és megköszönni neki, hogy – akkoriban még – szintén szerényke zsebpénzéből, habozás nélkül támogatta „Kedvező pillanat” című első novelláskötetem kiadását (mivel különböző adminisztratív kiadásokat térítenie kellett a szerzőnek, de nekem momentán még arra sem tellett...). És, persze, Dúdor úrral is szerettem volna folytatni az eutéliával (szép halállal!) kapcsolatos dumát... (Még nem is sejtettem, hogy ez a duma máris a fekete humor kategóriájába tartozott volna, már közelgett az a bizonyos nap, mikor a tornaljai park tragikus dolgok színhelyévé változik).

Míg rendeltem magamnak az ablaknál egy jó erős kávét fröccsel, s mire odaléphettem volna a két fent nevezett úrhoz haverkodni, s esetleg meginvitálva, magammal vinni őket is a Munkás otthonba, már el is tűntek... Furcsáltam kissé sietős eltűnésüket... Oka csak később derült ki, de akkor egyszerre és kíméletlenül...

Elindultam hát, úgy, magamban, a Kisz Klub irányába, lazán csatlakozva laza társaságokhoz... Az Európa-szálló kivilágított előtere a lépcsőkkel (ahonnan dicstelen hódító utamra indultam Arany Prága meghódítására) a kései óra dacára, nyüzsgő fesztiválózóktól még benépesült... Batáros és Szeladon fent álltak a lépcső platóján, mintha csak rám vártak volna, ami persze pusztá képzeldésnek számított egy ilyen helyzetben, mikor a ki-bejárkáló, álldogálva cigarettázó nyüzsgésben bárki bárkire várhatott. Mégis az volt az érzésem... Szeladon messziről üdvözölt, mintha csak meg szeretne volna előzni azt, hogy véletlenül elmenjek mellettük... Batárosról tudtam, hogy éppen sorkatonai szolgálatát tölti valahol Pozsonyban, s nekem speciel nagyon imponált a „vagánysága”, hogy „őne zsenír”, civilben grasszált a városban... (Ó, hogy bizonyos dolgokban milyen soká, milyen naiv tud maradni az ember, hogy éppen ez tetszett nála...).

Szeladonnak egész háreme volt, de (s ez nyílt titok volt) a férfiakat sem vetette meg... Engem, lévén feleannyi idős, mint én, Tóni bácsinak hívott... Megpillantva, hogy közeledem, karját föllendítve, üdvözölt:

– Helló, Tóni bácsi!.. Van egy üres szék odalent (a barban...) az asztalunknál. Nem jössz le?

– Megyek a Klubba! (értsd: KISZ Klubba). Itt van Dúdor Pista. Nem jöttek egy kis „hecckapánra...”?

– Múlt éjszaka egy pikulást utasított rendre – mondta Batáros teátrálisan, a lépcső platójáról. Dúdor valahogy kiszúrta, hogy az ürge nem csak pikulás, hanem „énekes” is... Piától imbolyogva markolt a hajába, mialatt az gyanútlanul szédítette a társaságot... Szeladon szinte lecsapott a „pikulás-énekes” kapcsán valami – előttem ismeretlen – lehetőségre, s egészen váratlanul olyasmit művelt, amit senki, én sem feltételeztem volna az egyébként roppant megnyerő modorú Szeladonról.

– Köpök az összes „énekesre”, Tóni bácsi!... Le is hugyozom őket! – kiáltotta, s ezzel, a népes bejárat szeme láttára lefutott a lépcsőn, le, egész a járdaszegélyig, ahol – mint egy vizeldében – kigombolta a nadrágját, és tocsogva könnyíteni kezdett magán...

Pillanatok alatt afféle kisebb cirkusz támadt! Hogy kissé távolabb kerüljek a „mutatvány” színhelyétől, rögtön fölmentem a lépcsőn, s odafönt Batáros mellett megálltam.

– Mit művel ez az örült? – kérdeztem Batáros.

– Azt én is szeretném tudni... – mondta talányosan, de valami nem volt rendben a válaszával. Mintha nagyon is tudta volna, hogy Szeladon mit is művel ebben a pillanatban...

S a következő pillanatban már én is tudtam... A rendőrautó két civil rendőrrel olyan gyorsan ott termett a vizelő Szeladon mellett, hogy bajos lett volna azt gondolni, hogy véletlen volt az egész. Ilyen gyors reagálás még ma is, a mobiltelefonos időkben is dicséretére szolgálna a fogdmegeknek... nem még akkor, mikor mobiltelefonról esetleg itt-ott (amerikai filmekben) hallhattunk. Ezek tehát már vártak bennünket, pontosabban: engem... A cél talán az lehetett, hogy megakadályozzák, hogy eljussak a „Klub”-ba... S affelől, hogy a „célszemély” itt én voltam, immár semmi kétségem sem lehetett, mert az egyik civilruhás, a – mondok – népes-nyüzsgő bejáratban egyenesen felém tartott a lépcsőn.

Mialatt jött fölfelé, ahogy közeledett, fordult egyet velem a világ: „Ó, Istenem!” – villant át agyamon – még igazán el sem rebegetem a belső fohászt, hogy szakítok régi rossz szokással, s ezután az estéket és éjszakákat becsületes, jóra való apaként, komolyan vehető férjként, majd fiam ágyánál, meg feleségem pongyolájánál töltöm, nem adatott meg nekem! Mennyi ideig tarthat egy ilyen éjszakai kihallgatás, jegyzőkönyvezéssel...” Mialatt a civilruhás csak jött... jött fölfelé, közeledett, még az órára pillantottam. Még rögzült tudatomban az időpont: közel háromnegyed egy volt. „Én innen, józan számítások szerint, a legoptimálisabb esetben sem szabadulok hajnali öt óránál hamarabb” – gondoltam. És itt volt az eset, amikor még hazudnom sem kellett volna, igazolva kimaradásomat, és épp most, mikor minden szavam igaz lett volna, a legkisebb sancom sem maradt rá, hogy feleségem mindezt elhigye nekem...

– Občiansky preukaz si prosím! (A személyi igazolványt kérem!) – mondta rendőr, felém nyújtva kezét.

(Vége)

Márk Anna

A megfagyott kilincs

– Mit akar itt kend? – kérdezte mogorván a kapuszógalatos az ajtóban toporgó fiatalasszonyt. – Engedje el a kilincset!

– A férjem után érdeklődöm – válaszolta megszeppenve a kedves mosolyú lány, és ijedtében tovább szorongatta a kilincset.

– Ki a maga férje? – kérdezte a kapus kicsit unottan.

– Fábry Zoltán, huszárőrnagy... Egy éve, hogy elvitték otthonról...

– Nem adhatok tájékoztatást. Menjen innen, ha jót akar magának!

– Csak annyit szeretnék tudni, hogy hol érdeklődhetem, hogy meglátogathassam.

– Utánanézek... Várjon itt... és vegye már el a kezét arról a kilincsről, zárva van a kapu...

Az asszony csak most vette észre, hogy milyen jéghideg a kapukilincs. Maga sem értette, miért, hiszen olyan erősen tűzött a Nap, pont behatolva a budai házfalak közé sugaraival. Talán az a heves lüktetés, az a riadt, de izgalomtól felhevült test és tenyér, talán az érezte csak jéghidegnek a kovácsoltvas-kilincset... Mintha megfagyott volna... Még érezte a fiatalasszony a vas hidegét a tenyerében, mikor újra kinyílt a kémlelőlyuk a nagy kapun és megjelent az ávh-s mogorva tekintete:

– Nincs információ, menjen kend haza!

– Csak szeretném tudni, hogy hogy van... Csak hoztam neki ezt-azt, csupa apróságot: alig valami gyümölcsöt. Meg négy rajzot a három nagyobb fiútól. Nézze, ez Botondé, 10 éves, még írt is pár sort az édesapjának. Ez Zsolté, ő csak két szót írt a vonatocskara-rajz mellé: „hazavárunk, édesapám”. Zoltánka csak rajzolni tud, alig múlt öt éves, nem írt semmit. A legkisebb meg ezt a kis krix-kraxot színezte ki, nincs még három... – és az asszonyka kezdte elővenni a rajzokat, kihajtogatni őket, hátha az örre nem, de az apára hatni tud velük...

– Nem érti, a keservit magának... – jött zavarba a kapus és becsukni akarta a kémlelő nyílást.

Az asszony szinte könyörgött:

– Csak, hogy jól van-e... Hogy hol van, ha csak annyit megmondana...

– Takarodjon haza, fasiszta lotyó, ha nem akarja, hogy árván nőjenek fel a fattyai! – üvöltött rá hirtelen, vadállatává válva, az addig mogorvasága ellenére is embernek tűnő ávos.

A fiatalasszony úgy tántorgott le a fő utcai Katpol lépcsőiről a járdára, hogy észre sem vette, amint lábai önkéntelenül a Margit-híd, illetve a Nyugati pályaudvar felé viszik őt. Nem volt kedve még egy éjszakát unokatestvérénél, Kandó Babánál aludni, a Kisrókus utcában. El innen, el ebből a városból – és különben is: „tisztes nő sötétedésig hazaér, még vonattal is”. És ő tisztességes akart maradni ebben a tisztességtelen világban. Nem csak az anyai intelem, hanem a meggyőződése miatt is.

A kora délutáni vonaton egy picit megnyugodva nézte utastársait. Csupa csendes, magába zárkózott alföldi parasztember és néhány, valószínűleg szintén Debrecenbe utazó, zárkózott hivatalnok. Emlékezett még a háború előtti vonatozásokra. Az emberek beszélgettek egymással, óhatatlanul szóba elegyedtek, kártyázni kezdtek, de most mindenki némán ült a székén, csak a közeli ismerősök beszélgettek, de azok is inkább suttozva.

Hová lett a boldogság, miért ez a sok bizonytalanság, ez a sok, egymástól is féltő ember? Mit vétettünk mi magyarok a világnak? Mit vétett a jámbor lelki férje, akit katonái is tisztelték a Don-kanyar poklában és a dél-erdélyi fronton, az 1000-éves határ küzdelmeinél is. Hiszen igazolták őt 1945-ben és 1947-ben is. Ludovikás volt, katonatiszt volt, a tisztességes huszárfajtából. Vagy mit vétett a szintén elhurcolt apja, a parasztfiúból lett huszárezredes, aki 1945 után gazdálkodni kezdett, míg el nem vették minden földjét a sarudi és poroszlói határban. Akiről béresei, cselédei is úgy nyilatkoztak, mint szinte közülük való, közülük kiemelkedő emberről, akinek megadják a megszólítást, hiszen megküzdött érte két háborúban is. „Jó ember a méltóságos úr!” Hányszor hallotta ezt a megtisztelést. Például, amikor egy, a munkaszolgálatból hazakeveredett és párt-szervezővé előlépett poroszlói kereskedősegéd a házukra festette egy éjjel: „halál a fasiszta tisztekre!” A legnincstlenebb volt cselédember is köpött egyet – na, nem az ezredesre, hanem a semmirekellő falfestő neve hallatán.

A fiatalasszony úgy érezte, hogy a vonaton is csupa jó ember ül, csupa jó magyar ember, de hat év után már senki sem mer megszólalni. Köpni is csak akkor köpnek a parasztemberek, miután jól megnézik, ki látja őket. A fiatalasszony úgy érezte, aznap hideggé vált minden, akármihez nyúlt. A lehidegebbé a kilincsek váltak: a fülke kilincse, a vagon kilincse, és hazaérve, a debreceni ház kapukilincse is. A kilincs, amelyet oly sokszor nyomott le Zoltán is, mikor késő éjjel hazaért Budapestről, vagy valami szolgálatból. Megijedt ettől a hideg kilincstől, mert úgy érezte, hogy ahogy hozzányúl ahhoz a kapukilincshez, az ő szíve is egyre hidegebb lesz. Fagy áradt a rézből és nem szívesen ért hozzá többet. Attól félt, hogy a kilincs hidegsége előbb-utóbb menthetetlenül megfagyasztja a szívét is.

1953-ban, Sztalin halála után hozta a posta a hivatalos értesítést: Fábry Zoltánt 1951 februárjában, hazaárulás vádjával halálra ítélték és kivégezték. A fiatalasszony addigra már tudta, hogy nem várhat mást, most mégis kicsit a mérhetetlen gyászban is megkönnyebbült. Legalább tudta, legalább nem gyötörte, hogy nem mert többet Budapestre utazni, hogy kérdezősködjön. Már tudta, hogy nem tehet mást, mint hogy felveszi a szeretetharcot a megalázottsággal, a kirekesztett osztályidegenséggel, a szürke korral, a jó embereket eltipró világgal szemben. Nem tehetett mást, ott volt a négy fiú és ott volt a hosszú börtönhónapokat megjárt

Ifj. Fábry Zoltán sírja a 301-es parcellában

édesapja és osztályidegen édesanyja is. Ők legalább élnek, ők legalább itthon vannak, és ha mindenüktől megfosztva is, az egyetlen házuk hátsó két szobájába szorítva is, de legalább ott együtt vannak – mivel az utcafronti szobákba egy ávh-s családot telepítettek. És neki kell gondoskodnia mind a hetükről, neki, az osztályidegen zongoratanárnőnek a hátsó szobák lakóiról is. Csak az a hideg kapukilincs ne lenne. Ahhoz soha nem ért hozzá – valahogy mindig úgy intézte, hogy fiai vagy szülei nyissák ki a kaput, csak ne kelljen érezni a budai ÁVH Katpol-kilincsének hidegét újra és újra, mert tudta: ha túl sokszor érzi azt a hideget, előbb-utóbb nem csak a szíve fagy meg, de megfagy a lelke is. És akkor képtelen lesz küzdeni és gondoskodni.

1957 januárja volt, amikor késő délután, már sötétben igyekezett haza a Rákóczi utca behavazott akácfái között. Túlórákat vállalt, hogy legyen mit enniük, hogy hétvégére legalább egy kis hús kerülhessen az asztalra. Fagy volt és csontig hatoló hideg. Arra gondolt, hogy ebben a hidegben nem csengethet. Nem kényszeríthet senkit sem arra, hogy kijöjjen a fűtött szobákból ajtót nyitni. Már előre rettegett a gondolattól, hogy neki kell hozzáérnie a kilincshez, neki kell lenyomnia azt. Imádkozni kezdett, és maga sem tudta, hogy fordulhat-e ezzel a gondjával Istenhez, megszólíthatja-e Máriát, és ha igen, akkor mit mondjon neki: „szabadíts meg a kilincstől...”? Már-már attól rettegett, Isten bolondnak tartja őt és attól rettegett, ha Isten bolondnak tartja őt, akkor tényleg meg fog bolondulni. Félve ért a 63-as számú házhoz és félve kezdte gurulós bevásárlótáskájából előkeresni a nagyméretű kapukulcsot, amikor megakadt a szeme a kilincsen. Egy horgolt szatyor lógott rajta, a szatyron egy felirat: „Iluskának. Zoltán emlékére”. Aláírás nélkül.

A szatyorban 10 tojás volt, fél kiló zsír és egy pár kolbász. Ahogy levette az ajándékot a kilincsről, megriadva tapasztalta, hogy a kilincs nem fagyos. Sőt, azt a kilincset kifejezetten jó volt megérinteni, mert a ráfagyott hó ellenére az a kilincs szinte forró volt.

Attól a naptól kezdve alig telt el téli hét, hogy ne lett volna egy szatyor vagy táská a kilincsre akasztva, benne tojás vagy zsír, néha szalonna vagy kolbász is. Attól a naptól

kezdve nem telt el hónap, hogy egy-egy új házi tanítvány ne jelentkezett volna zongoraórára. Attól a naptól kezdve az a kilincs szinte mindig forró, de legalábbis meleg volt, valahányszor hozzáért. Csak hetekkel később tudta meg a szembe-szomszéd Flóra nénitől, hogy időnként egy-egy poroszlói parasztember sétál el az utcában, máskor volt huszárkadét vagy volt sorállományos lovas katona bandukol arra, és megállva mindegyik, a kilincsre akaszt valamit. És azt is meghallotta, hogy a Tóth Árpád Gimnázium fura irodalomtanára (akit 56 után „büntetésből” helyeztek az egyetemről középiskolába), a második fiú osztályfőnöke nem csak fiát írattja hozzá különórára, hanem tanítványokat is toboroz városszerte „Ilus nénihez”.

Az addig is vidám természetű asszony attól a naptól kezdve sugárzott a derűtől, a megmagyarázhatatlan optimizmustól. Mindig valami újba kezdett, mindig valamit szervezett, minden vasárnap vidáman, elsőnek érkezett a Szent László-templomi misére, ahol kántorként szolgált és utolsónak távozott onnan. Szinte nyugdíjasként tanult meg autót vezetni, idegesítő jókedvvel nevelte fiait, szervezte unokáit, ápolta 96 évet élt szüleit. 1990-ben tudta meg, hol nyugszik a férje és hogy a mélyen hívó katona-tiszt ezekkel a szavakkal ment kivégzői elé: „Éljen Jézus Király!” Megélhette, hogy 1991-ben rehabilitálták Fábry Zoltánt és, posztumusz, előléptették ezredessé. És a sírig hű feleség megélhette, ahogy negyedmagával, összedróttozott kézzel, arccal a föld felé temetett férjét exhumálják, majd nagycsaládi körben újratemetik a 40 évesen kivégzett huszártisztet a Nemzeti Pantheon dízsírhelyén.

Szerettei láthatták, hogy az örökvidámnak ismert özvegyasszony az újratemetés napján, hazaérve, keresztet vet és megsimogatja a kapukulincset. Forró volt a réz. Mint a jóemberek lelke.

Utóirat helyett – a szerkesztőtől:

Ifj. Fábry Zoltán személyében a rimaszombatiak, gömöriek a tanárként, múzeumalapítóként, s számos más területen is kiemelkedőt alkotó Fábry János unokáját tisztelhetik.

Hová folynak a Gömör–Tornai-karszt felszín alatti vizei?

A karsztvizek valódi útjait talán sohasem ismeri meg az ember. A karsztos kőzetek szövevényes üregrendszere néha minden logikát nélkülöz, a bennük áramló víz pedig nem az ember elgondolását, hanem az üregrendszer járatait követi. Így van ez a *Gömör–Tornai-karszton* is. Amikor 1954-ben Jósavő határában felfedezték a *Vass Imre-barlangot*, mindenki a Borzova melletti *Milada-barlang* folytatásának vélte – amíg ezt 2006-ban egy víznyomjelzés meg nem cáfolta. A két barlangot nem minden alap nélkül vélték összefüggőnek. A Milada ugyanis jellegzetes víznyelőbarlang, a Borzova környékét keresztül szabdaló hatalmas vakvölgyek csaknem mindegyike itt végződik, a Vass Imre pedig tőle légvonalban 4 km távolságra fekvő forrásbarlang. Ezért **Jakucs László**, a magyar barlangkutatás kiemelkedő alakja, még az 1950-es évek végén többször meglátogatta népes társasággal a Miladát, sőt még a barlang végét jelző szifont is megpróbálták átúszni. (Ezért az együttműködésért az akkori szlovákiai barlangászatot irányító lipóti **Vojtech Benický** rosszallását is fejezte ki **Ján Majkonak**, a Milada és Domica barlangok felfedezőjének, aki a magyar barlangászokkal való közös munkát szorgalmazta.) A két jelentős barlang vélt összefüggésére vízfestést is végeztek, de konyhasóval, amely annyira jelentéktelen koncentrációban jelent meg a Vass Imre-barlang alatt levő *Kis-Tohonya-forrásban*, hogy ez más szennyezőanyagtól is származhatott. A nagy kérdés, hogy a Domica–Baradla-barlangrendszeren kívül van-e még további határon átnyúló barlang a karszton, tehát évtizedekig nyitott maradt. A 2000-es években ezért vetette fel **Székely Kinga**, az akkori *Környezetvédelmi Minisztérium* szakembere a *Magyar–Szlovák Természetvédelmi Vegyes Bizottságban* egy új, korszerű és széleskörű víznyomjelzéses vizsgálat végrehajtásának tervét. Ennek első üteme 2006-ban meg is történt bakteriofágok segítségével, amely, meglepetésre, nem bizonyította az említett két barlang összefüggését. A Miladában megjelzett víz nem a Kis-Tohonya, hanem a *Kecsői-forrásban* jelent meg. Akkor tehát honnan kapja a vizet a Kis-Tohonya-forrás és milyen eredetű vizek alakították ki a felette húzódó Vass Imre-barlang 2 kilométert is meghaladó terjedelmes járatait? Egyáltalán átlépi-e a barlang az államhatárt és meddig terjedhet a két barlang tervezett felszíni védőöve?

Többek között ezekre kereste a választ a 2014-ben végrehajtott nagyszabású víznyomjelző vizsgálat, amely a *Magyarország–Szlovákia 2007–2013 Határon Átnyúló Együttműködés* Európa Unió programja keretén belül valósult meg. A projekt az *Aggteleki- és Szlovák-karszt világörökség barlangjainak kezelése* címet viselte, irányítói **Gruber Péter** a magyar oldalról és **Gaál Lajos** szlovákiai oldalról. A rendkívül hosszúra nyúló, már-már a projekt célkitűzéseit veszélyeztető jóváhagyási és közbeszerzési eljárások után végre 2014. május 20-án megkezdődhetek a munkák. A víznyomjelzés 2014. július 18-ig tartott, amelynek keretén belül 6 szlovák és 2 magyar

helyszínen öntöttek be víznyelőkbe különböző típusú jelzőanyagot. Ezek megjelenését a határ mindkét oldalán 23 megfigyelési pontban (8 Magyarországon, 15 Szlovákiában) várták. Ezen időszak alatt 3 015 vízmintát vettek le és dolgoztak fel. A nagyszámú mintavételt az *Aggteleki Nemzeti Park* és a *Szlovákiai Barlangok Igazgatóságának* munkatársai, valamint a *Baradla Barlangkutató Csoport* barlangászai végezték. A minták elemzését a projekt közbeszerzésén nyertes magyarországi *Karst Survey Konzorcium* egy Aggteleken berendezett alkalmi laboratóriumában, a bakteriofág-vizsgálatokat pedig a kassai *Állatfiziológia Intézet* biológiai laboratóriumában hajtották végre.

A **Serfőző Antal** vezette Karst Survey Konzorcium munkatársai alaposan felkészültek a rendkívül bonyolult feladatra. A vizsgálandó térséget ugyanis több egymásra toldott karsztosodott mészkőpikkely építi fel, amelyek alatt vízzáró palarétegek húzódnak. A földtani adottságok mellett figyelembe kellett venni továbbá, hogy a jelzőanyag mennyire hajlamos a hígulásra vagy felszívódásra, vagyis milyen az az alkalmazható mennyiség, amely a forrás helyen még kimutatható lesz. Mivel több helyszínen nagyjából egyidejű jelzés folyt, arra is figyelni kellett, hogy olyan nyomjelző anyagok legyenek kiválasztva, amelyeket egyidejűleg ki lehet mutatni egyetlen megfigyelési pontban. A nyomjelző anyag emellett a környezetre és az egészségre nem lehetett káros hatással, ugyanis több forrás ivóvízbázisként szolgált. A kiválasztott nyomjelző anyagból 4 fajta szintetikus előállított szerves, fluoreszkáló vegyület volt, az ötödik pedig bakteriofág. Ez utóbbi kizárólag tengeri baktériumok belsejében élősködő vírus, amely nem képes önállóan, gazdasejt nélkül reprodukálódni, tehát emberre nem káros.

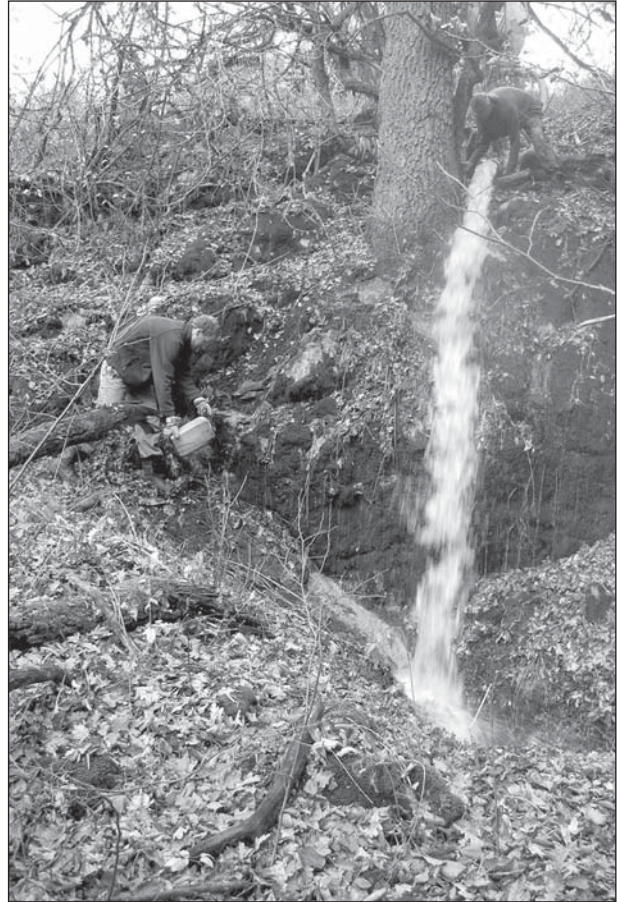
A vizsgálat alatt több meglepő eredmény született. Az első már a nyomjelzések első ütemében, 2013 április végén ismertté vált. A bakteriofágokkal jelzett 135 m mély *Nyírsári-zsomboly* vize 264 óra elteltével nem a *Gombaszögi-barlangnak* a zsomboly irányába futó oldalágában fakadó *Márvány-kútjában* jelent meg, hanem a *Szilicei-jégbarlang* felől idefolyó *Fekete-patakban*.

A következő bakteriofágokkal végzett jelzés az államhatárnál levő *Vízfakadás* nevű víznyelőben volt, amely nagyobb esőzések idején forrásként is működik. A jelzett víz a Milada-barlangban jelent meg 56 óra eltelte után, vagyis itt egy további határon átlépő barlang jelenléte valószínűsíthető. Ezt a nyomjelzésekhez kapcsolódó geofizikai vizsgálatok is alátámasztották. A barlangkutatók tüstént el is kezdték a bontást, amely jelenleg is tart.

A legnagyobb meglepetést a *Haragistya-fennsíkon* levő *Agancsos-réti-víznyelő* hozta. A sötétvörös rhodaminnal megfestett víz nemcsak a magyarországi *Babot-kútban* (394 óra után) és Kis-Tohonya-forrásban (405 óra után), hanem az északra fekvő Szilicei-jégbarlangon keresztül a Gombaszögi-barlang Fekete-patakjában (102 óra után) és

A nyomjelzéshez szükséges bakteriofágok leszállítása a Nyírsári-zsombolyba • Gaál Lajos felvétele

A vízfakadás megfestése • Gaál Lajos felvétele

Barangbiológiai vizsgálat a Domicá-barlangban • Ľubomír Kováč felvétele

a Milada-barlangban is megjelent 177 óra elteltével (innen pedig a vele összefüggő Nagy-Kecsői-forrásba jutott). A víznyelőlőből tehát három felé: északra és nyugatra Szlovákiába, délre pedig a magyarországi forrásokba áramlik a karsztvíz. Itt olyan koncentrációban jelent meg a festőanyag, hogy Jósvalfő ivóvize néhány napig halványpiros volt.

A Szilice melletti *Papverme-víznyelő*ben élénkzölden fluoreszkáló uraninnal megfestett víz – az elvárásnak megfelelően – a Szilicei-jégbarlangon keresztül a Gombaszögi-barlang Fekete-patakjában jelent meg igen gyorsan, 94 óra elteltével, olyan koncentrációban, hogy a patak vize néhány napig zöld volt. Ezután csak műszerekkel észlelhető, alacsony koncentrációban, 182 óra után, nem kis meglepetésre, beszivárgott a Milada-barlangba is, majd 411 óra elteltével a jósvalfői Babot-kútba, 421 óra után pedig a Kis-Tohonya-forrásba.

Nem várt eredményt hozott a *Vöröskői-víznyelő* nyomjelzése is, mivel a tinopallal megfestett víz a tőle északkeletre fekvő Szilicei-jégbarlangban jelent meg, majd 26 óra után a Gombaszögi-barlang Fekete-patakjában.

A sárgás színű eoizzinnal megfestett *Király-kúti-patak* elnyelődése a vártnak megfelelően a Milada-barlang patakjában jelent meg 8 óra 50 perc után, innen pedig 109 óra elteltével a Nagy-Kecsői-forrásba jutott. Hasonlóan az elvárásnak megfelelően zajlott le a Szilicétől délkeletre fekvő *Majko-barlang* bakteriofágos jelzése is: a jelzett víz 163

óra után a *Sólyom-kői-forrás*ban jelent meg. Meglepetést csak az aránylag hosszú átfutási idő okozott.

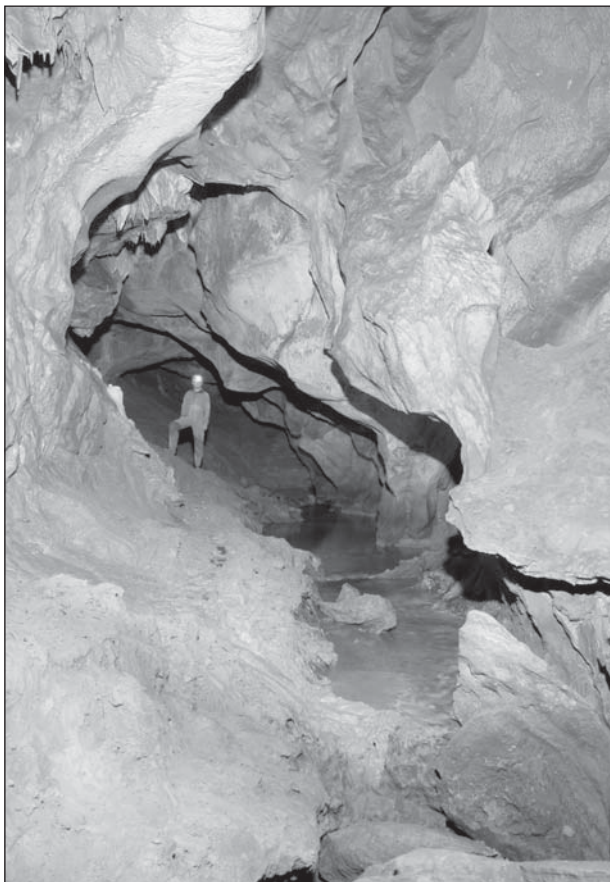
A számos értékes ismeret után azonban még mindig rejtély marad, hogy honnan kerül víz a Gombaszögi-barlang Márvány-kútjába, valamint a magyarországi *Mogyorós-kút*ba és *Lófej-forrás*ba. Erre csak további, részletesebb nyomjelző vizsgálatok deríthetnek fényt.

A projekt keretén belül sor került még a Domicá-Baradla-barlangrendszer, valamint a Milada és Vass Imre barlangok állatvilágának vizsgálatára is. A Baradla rendkívül gazdag gerinctelen állatvilága egykor világhírré tett szert. Ez **Dudich Endre** érdeme, aki itt barlangbiológiai laboratóriumot rendezett be, ismereteit pedig számos új faj leírását is tartalmazó monográfiában tette közzé 1932-ben. Halála után a Baradlában azonban már rendszeres kutatásokat nem végeztek. Ezért volt szükség egy átfogó barlangbiológiai vizsgálatra, amely összeveti a szlovákiai és magyarországi rész állatvilágát és rendszerezi az eddigi ismereteket. A részletes vizsgálat eredményeképpen a Baradlában 6 olyan ugróvilás fajt találtak, amely Magyarországon eddig ismeretlen volt. Szintén elsőként észlelték itt a *Typhloiulus sp.* nevű, 2–3 cm hosszúságú ikerszelvényest. A Domicá-Baradla-barlangrendszerben jelenleg 503 gerinctelen fajt és alfajt tartanak nyilván (Dudich idejében 262 faj volt ismeretes). A vizsgálatot kiterjesztették a Milada és a Vass Imre barlangokra is, ahonnan hasonlóan értékes adatokat nyertek. Az előbbi barlangból ilyen a *Pantelozetes cavaticus* nevű páncélos atka fellelése, az utóbbiban pedig az *Endonura szeptyckii* és *Megalothorax willemi* ugróvilások begyűjtése, amelyek Magyarországon eddig ismeretlenek voltak.

A barlangbiológiai vizsgálatokkal párhuzamosan mikrobiológiai mintavételeket is végeztek. A megfigyelések alapján legsebezhetőbb pontnak a Domicá-patak nyelője bizonyult, amely a vizet a környező rétekről gyűjti be. A nyelő alatt *Escherichia coli*, *Enterobacter cloacae*, *Enterobacter amnigenus* és nitrát-redukáló *Proteus vulgaris* fajokat észleltek, amelyek a felszíni vizek mezőgazdasági tevékenységből eredő szennyeződését jelzik. Az *E. cloacae* faj esetében antibiotikumok iránti rezisztencia is kimutatható volt, ami a környékbeli gazdasági állatok tartásával függ össze.

A Baradla-barlangban a *Styx*- és *Acheron-patak*ok vízében mutattak ki néhány magasabb értéket, ezek azonban nem fekális szennyeződésre utalnak. Érdekes a *Serratia marcescens* faj észlelése a Koncert-terem Styx-patakjában, amely gombaölő és antibakteriális jelleggel bír, feladata a konkurens mikroorganizmusok gátlása, ezért rák és malária ellenes hatása is van.

A Domicá-Baradla-barlangrendszer vizsgálatainak eddigi eredményeit a projekt keretén belül kiadott monográfia foglalja össze. A barlangrendszer további tudományos kutatását a következő pályázati időszakban tervezik folytatni.

A Borzova melletti Milada-barlang. Feltételezett összefüggését a magyarországi Vass Imre-barlanggal a víznyomjelzések nem bizonyították • Pavol Staník felvétele

Gaál Lajos

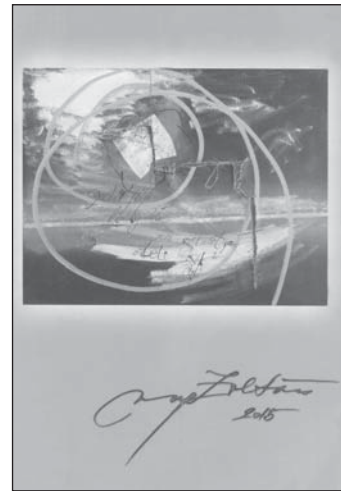
Nagy Zoltán gyűjteményes kiállításáról és annak katalógusáról

Nagy Zoltán képzőművész barátom gyűjteményes kiállítását 2015. december 4-én nyitották meg a komáromi *Dúdor István Galériában* és 2016. január 31-ig tekinthető meg.

E sorok írójának (bár a megnyitóra nem sikerült eljutnia) személyes kötődései vannak nemcsak az alkotóhoz, hanem részben az alkotásokhoz is. A tárlatot bemutató igényes, szépen kivitelezett katalógus borítóján ugyanis a *Meghasadt táj* című, kombinált technikával készült alkotás látható – nem kis meglepetésemre. Ez a kép ugyanis valamilyen módon közös „művünk”. Jól emlékszem arra a napra, amikor Zoli egy pozsonypüspöki parasztporta udvarán majd egy egész nap viaskodott a létrehozásával. Benne volt az alkotók összes kínja. Emlékszem, **Dúdor** annak idején hogyan tépte szét, vagy égette el a rajzokat, ha nem volt elégedett velük. És **Jakoby Gyula** egyszer a műtermében magyarázta nekem: fiam, már nyolcadszor vakarom le a spaklival ezt a képet és sehogy sem vagyok vele megelégedve. Hasonlóképp Zoltán barátunk is levette az álványról és egy késsel széthasogatta a művet. Rábeszélésemre aztán mégis összevarrta én meg ezt a sokak számára olvashatatlan négyesoroszt rögtönöztem rá:

„égiekből föld
királyvíz
sem választja
öleli kék
zöld”

Alkotásaiban hasonlóan érzem magamhoz közel, ahogyan a tárlat megnyitóján **Farkas Veronika** művészettörténész fogalmazott: „Nagy Zoltán lelkében, így művészetében is ott bujkál a szarkazmus, az abszurd, a groteszk felé vezető hajlam, út, amely felülírja a legdrámaibb történéseket, eseményeket is.” **Kiss-Szemán Zsófia**

A kiállítás katalógusának címlapja

művészettörténész pedig így látja: „A képekben keverednek a külvilág elemei és a »csupán« saját képzeletében megjelenő, élő képek, gondolatok, emlékek. Ennek kifejezésére nagyon jól megfelel a kollázs, vagy a kollázs jellegű alkotómód...”

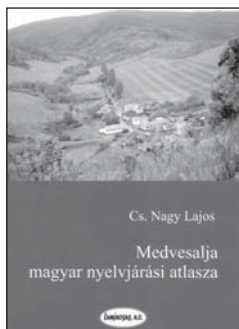
Fontosnak tartom megjegyezni, hogy Nagy Zoltán nagyon is kötődik Gömörhöz és Nógrádhoz, ugyanis édesanyja, **Nagy Teréz** Dobóváról, édesapja, az immár klasszikusok közé számító sorolható **Zs. Nagy Lajos** pedig Zsélyből került újságírónak a fővárosba. Ezért nem tartanám rossz ötletnek, ha a Gömörországban való ismertetés után a nagyközönség előben is látná kollázsait, festményeit, rajzait. Ugyanis, bármilyen jó minőségű is egy reprodukció, nem tudja visszaadni az eredeti hatását.

Bettes István
(2016. jan. 1., Rimaszombat)

Balról jobbra: Melaj Erzsébet, Nagy Zoltán, Farkas Veronika

Könyvről könyvre – Lapról lapra

Cs. Nagy Lajos: Medvesalja magyar nyelvjárás atlasza.
Luminosus, n. o. kiadó, Nagykapos, 2011, 798 oldal)

Egy-egy könyv akkor teljesíti igazán a küldetését, ha azt nemcsak a szakemberek forgatják, hanem eljut ahhoz a közösséghez is, amelyről szól. Bár e néhány éve

megjelent könyvet nem áll módomban eljuttatni az érintett medvesaljai közösséghez, de legalább megjelenésének hírét szeretném terjeszteni e rövid könyvismertetőben.

Az itt bemutatandó nyelvjárás témájú kiadvány – Medvesalja magyar nyelvjárás atlasza – a regionális atlaszok közé tartozik, melynek értékét az is növeli, hogy megjelenési sorrendben ez a második szlovákiai magyar regionális nyelvjárás atlasz, vagyis szlovákiai magyar viszonylatban sem bővelkedünk az ilyen jellegű munkákban. A palócság szempontjából az is kiemelendő tény, hogy az eddig megjelent mindkét regionális atlaszunk a palóc nyelvjárásoknak egy-egy csoportját mutatja be. De míg a korábban megjelent regionális atlasz a Nyitra-vidéken beszélt északnyugati és nyugati csoportokhoz tartozó palóc nyelvjárásokkal foglalkozik (l. **Sándor Anna: A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza.** Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 2014), addig a medvesaljai atlasz a palóc dialektusok magvának tartott középpalóc nyelvjárás csoportot mutatja be, s ezáltal lett a palóc nyelvjárások újabb jelentős tárházává.

Medvesalja atlaszának szerzője, Cs. Nagy Lajos, a volt nyitrai, s a jelenlegi pozsonyi vendégtanár nem ismeretlen sem a magyar dialektológusok, sem pedig Medvesalja lakossága körében. A magyar nyelvjárás kutatók figyelmét – számos egyéb dialektológiai témájú munkája mellett – elsősorban egy korábbi, ugyancsak a Medvesaljához köthető könyvével keltette fel, mely *Lexikológiai vizsgálatok Medvesalján* címmel a *Fórum Kisebbségkutató Intézet* és a *Lilium Aurum Könyvkiadó* gondozásában jelent meg 2003-ban. A Medvesalja falvaiban az 1993-ban kezdődő nyelvjárásgyűjtésektől – nyitrai vendégtanárkodásának idejétől – egészen a medvesaljai atlasz megjelenéséig több ízben is megfordult, s így vált ismertté e kistérség lakói számára is.

A Medvesalja magyar nyelvjárás atlasza, a többi nyelvjárás atlaszhoz hasonlóan, a nyelvföldrajzi módszerre épül, s térképlapokból áll. De ezek a térképlapok nem természeti képződmények vagy ipari létesítmények földrajzi eloszlását mutatják be, hanem az egyes településeken, azaz kutatópontokon használt nyelvjárás adatokat tartalmazzák. E vastkos kötet nem csupán a hagyományosan Medvesaljának tartott települések – Gömöralmágy, Medveshidegkút, Óbást, Gömörpéterfala, Tajti, Vecsekölő – nyelvjárását ismerteti, hanem a többi környékbeli község dia-

lektusát is feltérképezi. Így lett tizenkettő a kutatópontok száma, s a fentebb említett községeken kívül északról dél felé haladva a következő falvak is bekerültek a medvesaljai atlasz gyűjtőterületébe: Sőreg, Ajnácskő (ezen belül: Csevicepuszta), Dobfenek, Egyházasháza, Bakóháza.

A kutatópont-hálózat kibővítése több okból is indokolt. Az egyik ok, hogy napjainkban az említett falvak közötti kapcsolatok szorosabbá és intenzívebbé váltak, s ez által valószínűleg felerősödött az említett községek nyelvjárásai közötti kölcsönhatás is. De a nyelvjárásstudomány kutatásmódszertana szemszögéből is fontos, hogy a gyűjtőterület határait tágabban vonjuk meg, mert így jobban tetten érhető a nyelvjárás jelenségeknél a megjelenése, eltűnése, vagyis a terjedési és visszaszorulási iránya.

Az atlasz alapjául szolgáló nyelvjárás anyag húsz gyűjtő és 139 adatközlő segítségével gyűlt össze. Nevüket az atlasz anyaggyűjtéséről szóló fejezetében rögzítette a szerző, s ezáltal mind a gyűjtők, mind az adatközlők a szlovákiai és az egyetemes magyar nyelvjárás kutatás történetének is részeseivé váltak.

Az atlasz a maga 750 térképlapjával monumentális kiadványnak számít a regionális nyelvjárás atlaszok között. A térképlapok felépítése – az egyetemes magyar nyelvföldrajzi kutatásokkal összhangban – tartalmazza azt a címszót, melynek nyelvjárás megfelelőt az adott térképlapon a számokkal jelölt kutatópontoknál tünteti fel. A címszó után a következő három rövidítés valamelyike található: lex. (= lexikai), morf. (= morfológiai) és fon. (= fonetikai). E rövidítések a címszó jellegére utalnak, s azt jelzik, hogy szókincsbeli (lex.), alaktani (morf.) vagy hangtani, azaz kiejtésbeli eltérés figyelhető-e meg az érintett nyelvjárás és a köznyelvi adatok között. Ez azonban nem zárja ki azt a lehetőséget sem, hogy egy-egy nyelvjárás adat mindhárom tanulsággal szolgáljon, sőt az említetteken kívül jelentéstani eltérésekre is felhívhatja a figyelmet. Így például a „pap”, „masina” és „büszke” szavunk megvan a köznyelvben, vagy más nyelvjárásokban is, de a Medvesalján létezik ezeknek az általánosan ismert szavaknak egy további jelentése is.

A térképlapokon megtalálhatók a címszók szlovák és angol megfelelői, s ezáltal az atlasz adatai a különböző nyelvek között is összehasonlíthatóvá válnak.

Továbbá, a térképlap fejléce többnyire tartalmazza azt a kérdező mondatot is, melynek segítségével a gyűjtők a keresett szó megválaszolására ösztönözték az adatközlőt. Például a „morvány” szó esetében a nyelvjárásgyűjtők a következő kérdést tették fel az adatközlőknek: „Mi a neve annak a kerek vagy ovális alakú pléhtepsiben sütött kalácsszerű ételnek, melyet karácsonykor vagy lakodalomra készítenek?” Ha a kérdéses rajz segítségével történt, akkor erre a (Rajzról) megjegyzés utal. A kérdések feltüntetése abból a szempontból is hasznos, hogy más településekre kiterjesztve lehetővé teszi a további helyi gyűjtéseket, melyek az iskolások és a téma iránt érdeklődő egyének

bevonásával is elvégezhető, s az így összegyűlt adatok helytörténeti kiadványokban, községi és iskolai lapokban is megjelentethetők. Ezen kívül nyelvtani feladatok vagy vetélkedők kérdéseiként a diákok regionális tudatának és a szülőföldhöz való kötődésének megerősítését a tanórán belüli és kívüli tevékenységben segíthetik elő.

A bemutatott nyelvöldrajzi munka nemcsak a magyar tudományosság szempontjából fontos és értékmentő kiadvány, hanem a Medvesalja, sőt a Hernádtól kezdődően a Vág folyóig bezárólag a többi palóc vagy palócos nyelvjárást beszélők számára is az. Ugyanis mindnyájunkban megerősítheti azt a meggyőződést, hogy az elődeinktől örökölt nyelv értékes, hiszen ami iránt a tudomány is érdeklődik, az nem lehet értéktelen. Csak forgatni kell a Medvesalja magyar nyelvjárási atlaszának lapjait, s akkor az érdeklődők azt is megtudhatják – akik még nem tudják –, hogy az ismert jelentéseken kívül mit jelent még Medvesalján a pap, a masina és a büszke.

(Sándor Anna)

Laki-Lukács László: Hit, remény, szeretet. Vajányi Lajos református lelkész és tornai esperes élete és kora.
(Kiadja a Perkupai és Varbóci Egyházközség Gondviselés Református Diakóniai Központja. Perkupa, 2015.)

„Csak törpe nép feledhet és nagyságot, / Csak elfajult kor hős elődöket.”

Ezzel a **Garay János** idézettel kezdi a könyv ajánlását **Kölönte Sándorné Sajtos Ibolya** színi lelkész, aki egyúttal a perkupai és varbóci református gyülekezet lelki gondozását is végzi. S bizony, egyet kell, hogy értsünk vele. Múltunk ismerete megerősít bennünket. Gyökér nélkül az apró növény és az erős fa sem képes élni. Hát még az ember!

A könyv szerzője, Laki-Lukács László a Bódva-völgy kitűnő ismerője, a térség ismert és elismert személyisége. Számos elismerés birtokosa, legutóbb a Szinnyei József-ről és a Bél Mátyásról elnevezett díjakat vehette át 2015-ben. Könyvtáros, a szó igazi értelmében vett népművelő, honismereti kutató, a múlt szellemi és tárgyi emlékeinek, értékeinek gyűjtője, miközben ő maga is új értékek alkotója létrehozója. Ezek között feltétlenül figyelmet és elismerést érdemel a Bódva-völgyi falvakban összegyűjtött, többségében az enyészettől megmentett, több száz darabot számláló textilgyűjteménye, valamint saját szövésű textiljei, melyekkel 1986-ban a *Népművészet Ifjú Mestere* megtisztelő címet is kiérdemelte. Emellett számos könyv, helyismereti munka szerzője. Legújabb írásos alkotását 2015 karácsonya előtti napokban jelentette meg a Perkupai és Varbóci

Egyházközség. A könyv témája nem új keletű, régóta foglalkoztatja a szerzőt. Laki-Lukács László sok évvel ezelőtt figyelt fel Vajányi Lajos személyiségére, amikor a térség 1848-as honvédjeit vette számba. Akkor csak röviden volt alkalma írni róla, de Vajányi személyisége nagyon megragadta, a rá vonatkozó adatokat ezt követően is szorgalmasan gyűjtötte.

Vajányi Lajos szabadságharcos, gerillahadnagy, református lelképásztor, tornai esperes évtizedeken keresztül szolgált a perkupai és varbóci gyülekezetet. A közeli Barkán született, de Perkupán nevelkedett, mert szintén református lelkész édesapja 1831-ben ide kapott meghívást. 1831-1891 között a két Vajányi, apa és fia óhatatlanul beírta nevét nemcsak a falu egyháztörténetébe, hanem általános történetébe, sőt a térség általános történetébe is. Működésük részleteit megismerheti az, aki elolvassa a könyvet.

Am ennél többet is megtudhat a Tisztelt Olvasó: a perkupai és varbóci református egyház és iskola történetét a kezdetektől napjainkig, valamint betekintést a két település lakóinak mindennapjaiba, továbbá néhány jeles személyiség életútjába. A függelékben olvasható Perkupa szülőttjével, **Kalász László** költővel **Zimonyi Zoltán** irodalomtörténész által készített interjú, melyben a költő kifejti, mit jelent számára a szülőföld vonzása, és megemlékezik családjáról, szüleiről, testvéreiről is.

A könyv értékét nagymértékben növeli a felhasznált források pontos hivatkozása és jegyzéke. Nemcsak esztétikai, de tartalmi többletet is jelent a gazdag képi illusztráció. A kiadvány technikai szerkesztője és a borító tervezője **Laki-Lukács Boldizsár**, a szerző fia, akinek köszönhetően az illusztrációk példás egységben jelennek meg.

A kiadvány kapcsán elmondhatjuk, hogy újabb kincs-csel gyarapodott térségünk honismereti irodalma. A könyv méltán keltheti fel a térségben élők, az onnan elszármazottak és a térség története iránt érdeklődők figyelmét.

(Bodnár Mónika)

Kákóczi András-Vámosi Katalin: Lenkey Zoltán (1936-1983) ISBN 978-615-5525-01-8

Lenkey Zoltán (1936-1983) grafikai életművének művészettörténeti feldolgozását tartalmazza a monográfia, amely a művész halálának 30. évfordulójára jelent meg. A művész szűk negyedszázadot átívelő munkásságát, – amelyet az idő rövidsége ellenére értékteremtő, intenzív művészi munka jellemzett –, illetve életének fontosabb mozzanatait, életrajzi adatait kiegészítve a kötetbe bekerültek az újságokban, folyóiratokban publikált rajzai, illusztrációi, kiállításainak jegyzéke az angol nyelvű összefoglalóval és műveinek színes műtárgyfotóival. Az életmű bemutatását az oeuvre-katalógus teszi teljessé mindazon alkotások feltüntetésével,

amelyek előkerültek a katalógus lezárásáig, valamint az ismeretlen helyen lappangó Lenkey-művek reprodukcióit is közli a kötet.

A könyv tartalmi-szerkezeti felépítése a következő: *Lenkey Zoltán főiskolás évei, 1956 - 1962; Az első miskolci évektől a Miskolci Grafikai Biennále nagydíjáig, 1962 - 1973; A Munkácsy-díjtól haláláig, 1973 - 1983; Lenkey Zoltán rajzai, grafikai és pasztelljei; Életrajz; Angol nyelvű összefoglaló.* Ezután következnek a válogatott művek, majd Lenkey Zoltán műveinek katalógusa, majd a művek címjegyzéke, végezetül a kiállítások, kiállítási díjak, kitüntetések és a közgyűjteményekben fellelhető Lenkey művek jegyzéke. A kötetet gazdag irodalomjegyzék zárja.

A kiadványt Dr. **Dobrik István** művészettörténész lektorálta. A felvételeket **Berényi Zsuzsa, Kiss Tanne István, Mester Tibor** és **Szujó Péter Imre** készítették. A 132 oldalas könyv 220x235 mm méretben készült, kemény borítással. *Á. Tóth és Barátai Produkciós és Reklámügynökség* gondozásában és nyomdai előkészítésében, **Juhász Tibor** tipográfijával a debreceni *Kapitális Nyomdában*, 200 példányban.

(Vámosi Katalin)

Kónya Péter (szerk.): **A Bakony-Balaton-felvidék vulkáni terület ásványai. TQS Monographs 1. kötet.** (Kiadók: *Herman Ottó Múzeum* és *Magyar Földtani és Geofizikai Intézet*. Miskolc - Budapest, 2015.)

A könyv megjelenését megelőző kutatások a 19. század elejéig nyúlnak vissza, azonban részletesebb ásványtani vizsgálatok csak a 20. század első felében történtek, elsősorban **Mauritz Béla** vezetésével. Ennek köszönhetően ismertük meg a vulkáni terület ásványait, melyben nagy szerepe volt az akkori bányászatnak is. A részletes kémiai elemzések azonban mind a miarolitos, mind a hidrotermás ásványokról szinte teljesen elmaradtak. Csupán néhány ásványról kaptunk elvétve egy-egy kémiai összetételi adatot a területre vonatkozó szakirodalomból. 2005-ben adódott lehetőség elindítani a terület részletes ásványtani feldolgozását. A szerzők ennek keretén belül járták végig és elemezték meg a bazalttal rendelkező vulkáni hegység ásványainak jelentős részét.

A Bakony-Balaton-felvidék vulkáni terület ásványait bemutató 235 oldalas kötet a magyar topografikus ásványtan egyik hiánypótló alkotása. Mint ahogy a címből is kiderül, a könyv nem a szorosabb értelemben használt Balaton-felvidékre koncentrál, hanem magába foglalja

a tágabb környék vulkáni hegyeit is, melyek a Déli-Bakonyban, a Tapolcai-medencében vagy a Keszthelyi-hegység északi előterében sorakoznak.

A kötet a vulkáni terület földtani és vulkanológiai bemutatása után tér rá az ásványtani eredmények részletezésére, melyet csökkenő képződési hőmérsékletüknek megfelelően tárgyal. A kőzetzárványok részletes jellemzését a bazalt és üregek közötti átalakulási zóna ásványtani ismertetése követi. A könyv második részét a miarolitos és hidrotermás ásványtársulás ásványtani és genetikai bemutatása zárja, minden esetben nagy hangsúlyt fektetve az egyes ásványfázisok kémiai összetételének meghatározására.

(Fehér Béla)

„Itthon vagyok...” Tanári konferencia Radnóti Miklósról emlékezve (Felelős szerkesztő: **Ádám Zita**. *Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége*, Komárom, 2015. 175 oldal, ezen belül hat színes melléklet.)

A Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége 2014. november 8-án és 9-én Patfűrdőben konferenciát szervezett, amelynek témája **Radnóti Miklós** életműve volt. A gondosan szerkesztett, izlées kiadvány ennek anyagát, összesen 14 előadás szövegét tartalmazza.

Tverdota György Radnóti Miklós értekező prózájáról, **B. Kovács István** a költő gömői kötődéseiről, **Pomogáts Béla** a Radnóti-életműben kitapintható keresztény és zsidó hagyományokról, **Gintli Tibor** *Egy renitens ecológa* címen a harmadik eclogáról, **Valachi Anna** a költőnek **József Attilához**, **Juhász Gyulához** és **Babits Mihályhoz** fűződő ambivalens kötődéseiről, **Rigó Béla** a *Nem tudhatom* c. versről tartott előadást. **Odorics Ferenc** *Radnóti keresztje* címen adott elő, **Deczki Sarolta** az életműben lévő természet- és identitásképekről, **Szénási Zoltán** Radnóti Miklós és **Sík Sándor** kapcsolatáról, **N. Horváth Béla** a klasszicitás és modernségről, **Szabó Piroska** a klasszikus értékekről és mértékekről, **Petres Csizmadia Gabriella** a költő naplójának alkotáslélektani értelmezéséről beszélt, végül pedig **Fenyő D. György** *Szövegmanipulációs feladatok Radnóti Miklós versével* címen adott elő.

A konferencia **Jókai Tibor** megnyitóbeszédével kezdődött, s az Ádám Zita zárszavával ért véget. Mindkettő olvasható a kötetben.

(szerk.)